

Fridrix Nitsşe

ZƏRDÜŞT BELƏ DEYİRDİ

Zərdüşt belə deyirdi

Bu əsər dünya fəlsəfi fikrinin zehinlərdə dərin iz buraxan on kitabından biri sayılır. Dahi mütəfəkkir Fridrix Nitsşenin qədim şərq müdriki Zərdüştün həyatına və düşüncələrinə həsr olunmuş əsəri həyat və qüdrətli zəka qəhrəmanları haqqında ən kədərli epopeyalardan biridir. Burada poetik əzəmət, dərin fikir, mənalı rəmz, hər cür tiranlıq və saxtakarlığın amansız ifşası çox qəribə şəkildə bir-biri ilə çulğalanmışdır.

Nitsşe özü bu əsər barədə belə yazır: «Bu ya poeziya, ya beşinci İncil, ya da nəşə hələ adı olmayan bir şeydir; bu, mənim əsərlərimin ən ciddi, ən uğurlusudur».

FRIEDRICH NIETZSCHE

Also sprach zarathustra

Fridrix Nitsşe

Zərdüşt belə deyirdi

Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2013,

Tərcümə edənlər: Aybəniz Abbasova

(I hissə Alman dilindən)

Əlisa Nicat

(II, III, IV hissələr - rus dilindən)

Redaktor: Əlisa Nicat

Korrektor: Flora Əliyeva
ISBN 978-9952-26-613-9
© Qanun Nəşriyyatı, 2013
© friedrich Nietzsche, 1883-1885
Qanun Nəşriyyatı
Bakı, AZ 1102, Tbilisi pros., 76
Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18
Mobil: (+994 55) 212 42 37
e-m ail: info@qanun.az
www.qanun.az
www.fb.com/Qanunpublishing

I HİSSƏ

ZƏRDÜŞTÜN MÜQƏDDİMƏSİ

Otuz yaşın tamamında Zərdüşt yurd-yuvasını tərk edib, dağlara çəkildi. Düz on il ruhu ilə təkbətək qalıb çilə doldurdu.

Axır ki, qəlbində dönüş oldu. Bir sabah ertə günəş dağın gərdəsinə sancılarkən Zərdüşt üzünü ona tutub dedi:

«Ey həşəmətli bürc, əgər nurlandırılmalı bir şey olmasa, sənə nə dəyərin olardı? Düz on il sərasər bu ənginlikdəki mağaradan işığı əsirgəmədin. Mən olmasaydım, mənim qartalım, ilanım olmasaydı, bu yol səni bezdirərdi. Amma biz hər səhər sənə pişvazına çıxır, səni salamlayırıq. Kim bilir, bəlkə sənə yorğunluğunu çıxarırmışıq.

Bax indi də mən öz müdrikliyimdən bezmişəm. Bu saat mənim qədərindən artıq bal yığan arılara bənzərim var. Mənə açılan əllərə ehtiyac duyur, sərvətimi bölüşdürmək istəyirəm.

Biliklərimi ta o vaxtadan bölüşdürmək istəyirəm ki, adamlar arasında bütün fərqlər silinsin, bütün sədlər uçulub dağılsın.

Bunun üçün mən də sənə kimi qüruba enməliyəm. Ulu bürcüm, necə ki sən axşamlar yeraltı aləmi nurlandırmaq üçün dənizlərin arxasına çəkilirsən, adamlar arasına enmək istəyirəm.

Xeyir-dua ver mənə, paxıllıq, həsəd sənə yaddır axı, heç kəsin ən böyük səadətində belə gözün yoxdur.

Xeyir-dua ver ki, bu dolu piyalə aşib-daşsın, sənin şəfqətinin zərrələrini aləmə yaysın!

Bir bax, bu piyalə axı boşalmaq istəyir. Zərdüşt yenidən insan olmaq istəyir».

– Zərdüştün qurubu belə başladı.

Zərdüşt tək-tənha dağları tərk etdi. Bir ins-cins görünmürdü. Amma meşəyə təzəcə girmişdi ki, qabağında bir pirani qoca peyda oldu. Deyəsən, o, meşədə bitki kökləri axtarırdı. Qoca Zərdüştü görcək dedi:

«Bu adam mənə tanış gəlir: neçə il o, buradan keçib. Adı Zərdüstdür, amma çox dəyişib.

O vaxt dağlara külü gedirdi, indi atəşlə dərləri yandırmaq mı istəyir? Atəşpərəstlərin cəzasından qorxmurmu, görəsən?

Hə, tanıdım Zərdüştü. Üz-gözündən nur tökülür.

Zərdüşt yaman dəyişib. Uşaq idi, kamil insana dönüb.

Yaxşı, bu ölü camaatın yanına getməkdə qəsdin nədir?

Tənhalıq səni dəniz kimi ağuşuna almışdı. İndi sahilə çıxmaq xəyalına düşmüşsən? Səndə heç qorxu deyilən şey yoxdurmu? Təzədən cəsədə dönməkdən qorxursan mı?»

Zərdüşt cavab verdi: «Mən insanları sevirəm».

«Bəs mən niyə meşəyə çəkilmişəm, niyə özümdə dəfn olunmuşam? Ona görə deyilmi ki, mən insanları qədərindən artıq sevirdim?

İndi yalnız Allaha sevirəm. İnsanları sevmirəm daha. İnsan mənim nəzərimdə natamam, yarımçıq məxluqdur. İnsana məhəbbət mənim axırıma çıxdı».

Zərdüşt cavab verdi: «Mən niyə məhəbbətdən dəm vururam ki? İnsanlara bəxşiş verəcəyəm».

«Onlara heç nə vermə, – qoca dilləndi, – bacar nələri var əllərindən al, onlara belə lazımdır. Əgər vermək istəyirsənsə, sədəqə ver onlara, özü də asanlıqla yox, ilan kimi dil çıxarandan, dizin-dizin sürünəndən sonra!»

«Yox, – Zərdüşt onun sözünü kəsdi. – Mən sədəqə paylayacaq qədər miskin deyiləm».

Zərdüştün sözləri qocanı güldürdü: «Gör heç sən xəzinəni saya salacaqlarmı? Onlar biz qəriblərdən şübhələnir, bizim bir şey verə biləcəyimizə inanmırlar.

Küçələrdə tənha addım səslərimiz onları ürküdür. Elə ki gecə vaxtı bir adamın getdiyini gördülər, ürəklərinə yüz qara-qorxu dolur, öz-özlərinə sual edirlər ki, görəsən, bu oğru kimin evini yaracaq?

İnsanlar arasına getmə, qal meşədə! Ya da yaxşısı budur, heyvanların yanına yollan! Niyə axı mənim kimi olmaq istəmirsən? Ayılarla, quşlarla müsahiblik etməyin nəyi pisdir?»

«Ey pir, sən meşədə nə iş görürsən axı?»

İxtiyar cavabında: «Mən mahnı qoşur, nəğmələr deyir, istəyəndə gülür, istəyəndə ağlayır, allahımı ürəyim istəyincə mədh edirəm», – dedi.

Mən Allahı, öz allahımı nəğməmdə, gülüşümdə, göz yaşlarımda yad edirəm. Yaxşı, sənin bəxşişin nə ola belə?»

Bu sözləri eşidən Zərdüşt ehtiramla dedi: «Mən sizə nə verə bilərəm ki? Məni tez başdan eləyin, çıxıb gedim ki, barı heç nəyinizi götürməyim».

Beləcə ayrıldılar. Ayrılarkən bu yaşlı-başlı kişilər iki sadədil uşaq kimi gülürdülər.

Elə ki Zərdüşt tək qaldı, öz-özünə söylədi:

«Sən bir işə bax! Bu qoca nurani meşədə hər şeydən xəbərsiz yaşayır. Hələ indiyəcən bilmir ki, Allah ölmüşdür».

* * *

Zərdüşt rastına çıxan birinci şəhərə girəndə bütün əhalini bazar meydanında yığışan gördü. Şəhərə hay düşmüşdü ki, kəndirbaz oynadacaqlar. Zərdüşt camaata üzünü tutub dedi:

«Sizi fəvqəlinsan olmağa səsləyirəm! İnsan kamilləşməyə möhtacdır. Bəs siz kamilləşmək naminə əlinizi ağdan qaraya vurmusunuzmu?

Yer üzünün cəmi məxluqatı özündən daha ali bir şey yaradır, təkmilləşməyə, kamilləşməyə can atır. Bəs siz niyə quyruqda sürünürsünüz, niyə bu axına qoşulmursunuz? Öz naqisliyinizi dəf etmək əzabına qatlaşmaqdaysa, heyvan əcdadlarınızın halına qayıtmağı əfzəl bilirsiniz.

İnsan nəzərində meymun nədir? Lağ hədəfi, üzüntülü xəcalət. Bax fəvqəlinsan üçün də insan belə bir şey olmalıdır: lağ hədəfi, üzüntülü xəcalət.

Siz soxulcandan insana dönəli nə qədər sellər-sular axıb, amma gör içinizdəki qurd xislətindən təmizlənə bilibsinizmi? Bir vaxtlar siz meymundunuz, indinin özündə də insan təbiətindəki meymunluq hər bir meymunu mat qoyur.

Mən sizi fəvqəlinsan olmağa çağırıram.

Fəvqəlinsan kürreyi-ərzin mənasıdır. Birdəfəlik anlayın ki, ali insansız yer üzü bir qara qəpiyə dəyməz!

Qardaşlar, sizi and verirəm inandığınıza, öz dünyanıza sığının, bu dünyaya pənah gətirin. Qoymayın o biri dünya haqqındakı cəfəngiyatla gözünüzdə kül üfürsünlər. Beyninizi belə zəhərləyən kəslərə zəhərli ilandan başqa nə ad vermək olar? Amma, yox, onların arasında elə kütbeyinləri də var ki, öz yalanlarına inanırlar, öz yalanlarından zəhərləniblər, ilmizalım danışqları yalan qan kimi öz qəlblərinə də işləyib. Torpaq da belələrindən bezardır, görüm onları lənətə gəlsin! Vaxt vardı, Allaha asi düşmək ən ağır qəbahət sayılırdı, amma Allah öldü, bu günahlardan qurtulduq. İndi günah dediyin gözəgörünməz, yeribilinməz bir qüvvənin itaətindən çıxmaq deyil, öz dünyamızda şər işləyən kəs daha artıq günaha batır.

Bir zamanlar ruh cismə düşmən kəsilmişdi. Guya bədənin arıqlığı, zəifliyi, çirkinliyi ruhun ucalığına dəlalət edirdi. Bu yolla ruh bədəni tərk etmək, günahkar dünyamızdan qurtulmaq istəyirdi.

Oh, belə qəddar ruh, əslində, cisimdən qat-qat artıq zəif, düşkün və eybəcər idi; qəddarlıq bu ruhun ehtirasına dönmüşdü.

Bəs siz necə, qardaşlar, öz ruhunuzun qeydinə qalmısınızmi?

Sizin ruhunuz səfalət, çirkab və mənfur ehtirasdan yoğrulmayıbmı?

Bəli, insan dediyin murdar bir lehmədir. Gərək necə nəhayətsiz bir ümman olasan ki, öz suyunu bulandırmadan bu lehməni ağuşuna ala biləsən.

Bax fəvqəlinсан belə bir ümmandır, elə sonsuz ümman ki, sizin bütün həqarətləriniz onun suallarında itib-batır, yuyulub arınır.

Keçirəcəyiniz ən ali hissin nə olduğunu bilirsinizmi? Bu, ikrah saatının çatmasıdır. O saatın ki, səadətiniz, ağlınız, fəzilətləriniz belə sizi iyrəndirəcək.

O vaxt ki, siz dediniz: mən bunamı səadət deyirəm? Bu ki səfalət, əzalət, mənfur bir ehtirasdır. Mənim səadətim isə yalnız özümü təmin etməməli, ona həyatın özü bəraət qazandırmalıdır.

O vaxt ki, siz dediniz: məndə ağıl deyilən şeydən əlamət varmı? Varsa, nə üçün o, pərvanə olub elm atəşində yanmır? Nə üçün mən özümdə elmə təşnə duymuram? Yalnız murdar ehtiraslara aludə olan belə ağıl sahibinə səfildən, rəzildən savayı nə ad vermək olar?

O vaxt ki, siz dediniz: bəsdır insaniyyətdən, xeyirxahlıqdan dəm vurdun! Fəzilətlərim də, qəbahətlərim də daha ürəyimi vurub. Bunlar hamısı səfalətdir, rəzalətdir, murdar bir ehtirasdır.

O vaxt ki, siz dediniz: mənmi özümü ədalətli sanıram? Ədalət istəyən kəs gərək səməndər quşu kimi alovlara tutuşsun. Bəs mən bu oddan-alovdan keçməyə hazırammı?

O vaxt ki, siz dediniz: insaf dedikləri nə olan şeydir axı? Ürəyiyumşaqlar, mərhəmətlilər üçün qurulmuş bir tələ. Yox, mən kimsəyə tələ qurmaq istəmirəm. – Bax onda çatacaq bu saat! Heç bunlar ağılınıza gəlibmi? Heç belə fəryad qopardığınız olubmu? Ah, sizin bu fəryadınızı eşitməkdən ötrü mən nələrdən keçməzdim!

Boğazacan çirkab içində olan sizlər əlinizi göylərə açıb səmadan mərhəmət diləyirsiniz. Hanı elə bir şimşək ki, xislətinizdəki naqisliyi yandırıb külə döndərsin, ruhunuzu nura bələsin.

Eşidin, fəvqəlinсан elə bu şimşəyin özüdür».

Zərdüşt elə bunu demişdi ki, camaat arasından biri qışqırdı: «Nə vaxtdır kəndirbazın sorağını almış, imkan ver baxaq da!» Elə bil hamı himə bənd imiş. Yerbəyerdən Zərdüştü ələ salıb gülməyə başladılar. Bu sözlərin ona aid olduğunu zənn edən kəndirbaz tələsik işə girişdi.

* * *

Zərdüşt heyratla camaata baxdı. Sonra nə düşündüsə yenidən dedi:

«İnsan dediyin bir kəndir, heyvanla fəvqəlinсан arasında bir kəndir, özü də bu kəndir uçurumun üstündə bənd olunub. Yığıla-dura, zor-bəla ilə azca irəliləyir,

qorxa-qorxa dönüb gəldiyi yollara nəzər salır, öz yaşamından dəhşətə gəlir və... vəssalam, canını tapşırır. Budur insanın bütün həyatı!

İnsanda böyüklük adına bir şey varsa, o da onun son məqsədi deyil, yalnız məqsədə doğru bir vasitə, körpü olmasıdır, insanda seviləsi bir şey varsa, onun bir adlamac, keçid olması, gəldi-gedərliyi.

O adamları sevirəm ki, həyatın ötəri-itəri bir şey olduğunu anlayıb ondan beşəlli yapışmırlar.

O adamları sevirəm ki, nifrət etməyi bacarsınlar. Yalnız naqisliyə nifrət bəsləyən kəs fəziləti qiymətləndirə bilər.

O adamları sevirəm ki, canlarını boş xəyallara, mənasız cəfəng ideyalara deyil, torpağa, vətənə fəda edirlər, o torpağa ki, bir vaxt fəvqəlinsanın məskəni olacaq.

O adamları sevirəm ki, dünyaya kor gəlib, kor getməsinlər, həyatdan bir şey anlasınlar, öləndə də arxayın olsunlar ki, ruhlarını az da olsa, kamilləşdirə biliblər.

O adamları sevirəm ki, canına cəfa verir, özündən sonra bir iz qoymaq istəyir.

Mərd adamları sevirəm, çünki gözü ilə od götürə-götürə dünyanın qəm yükünü çiyində daşımağa tək onların hünəri çatır.

O adamları sevirəm ki, közü öz qabağına çəkməsin, ruhunu saflaşdırmağın qeydinə qalsın.

Mərdliyi ilə ölümü öldürənləri, insan kimi yaşayıb, insan kimi də ölənləri sevirəm.

O adamları sevirəm ki, hər şeyin yaxşısına can atmırlar, əslində, tək bir yaxşı cəhəti olan adam ideal adamdan yaxşıdır, çünki belədə insan bu tək cəhətə daha çox alışır, o, alın yazısı kimi insana ölüncə yoldaşlıq edir.

O adamları sevirəm ki, həyatda naxışı tutanda, bəxti gətirəndə xəcalət çəkir. «Mən taleyin bu bəxşisinə layiqəmmi?» – deyər öz-özündən soruşur.

O adamları sevirəm ki, sözü havaya sovurmur, əməli boş vəddən üstün tutur.

O adamları sevirəm ki, gələcək qarşısında məsuliyyət, keçmiş qarşısında ehtiram, indinin önündə fədakarlıq duysun. Fədakar adamları sevirəm, indi qədir-qiymətləri bilinməsə də, sabaha yalnız onlar üzüağ çıxacaqlar.

O kəsləri sevirəm ki, allahının da səhvlərini görür, lap Allahın qəzəbindən tar-mar olacağını bilsə belə, ayaq yeri qoymur.

Əzabkeşləri, cəfakeşləri sevirəm, axı insan qəlbinin böyüklüyü onun çəkdiyi əzablarla ölçülür, yalnız onlar qiyamət körpüsünü cəsarətlə adlayır.

Gözü-könlü tox, mənəmlik buxovundan azad adamları sevirəm.

Açıq fikirli, ürəyi açıq adamları sevirəm, belə adamların ağılı həmişə qəlbinin səsinə qulaq asır. Qəlbləri isə onları axirət gününü unutmamağa sövq edir.

O kəsləri sevirəm ki, insanların başı üstündən asılmış qara buluddan düşən ağır damlalara, şimşəyin yaxınlaşmasını xəbər verən elçilərə bənzəyir.

Eşidin, mən də şimşəyin carçısıyam, buluddan düşən ağır damlayam: bu şimşək özü isə kamil insandır».

* * *

Zərdüşt bu sözləri demişdi ki, gözü camaata sataşdı. Elə bil nitqi kəsildi. Öz-özünə: «Bunlar ki gülürlər, – dedi, – məni anlamadılar, tək bircə kəlməni belə anlamadılar. Yəni, doğrudanmı, bunlar tək cə qamçının dilini başa düşürlər?! Sanki nəyəsə güvənirlər. Onları ayrıca özündən müştəbeh edən nə ola bilər axı? Bəlkə təhsilləri ilə öyünürlər? Əlbəttə, malotarandan onların nə fərqi var ki? Yəqin, ona görə özlərini qaldırıb dağ başına qoyublar. Nə olar, eləsə mən onların qüruruna müraciət etməliyəm».

– Və Zərdüşt belə dedi:

«Sizə dünyanın ən murdar məxluqundan danışmaq istəyirəm – cahil insandan. Hələ ki insan hansısa amal uğrunda çarpışır. Hələ ki insan ülvî arzulara qovuşmaq istəyindədir. Hələ ki büsbütün cırlaşmayıb.

Amma çox çəkməz, o, tamam cırlaşar, elə cırlaşar ki, bir də qiyamətə cən pöhrələnəz.

Heyhat! Gün gələcək, adamların bir-birini görəsi gözü olmayacaq, camaat qurd olub bir-birinə daraşacaq.

Eşidin, alov qığılımdan doğar. Hələ ki sizin bətninizdə nəsə bir işartı, bir anlıq qığılıcı var. Vay o gündən ki, insan bu qığılımdan məhrum olacaq.

Heyhat! Gün gələcək, cahil adamlar öz murdarlıqları ilə barışacaq. Eşidin, sizə cahil insanın sifətlərini sayıram. Cahil insan: «Sevgi nə deməkdir? Xəliq nə olan şeydir? Həsərət nədir? Ziya necə şeydir axı?» – deyib gözlərini döyəcək.

Yer üzü özü də xırdalaşib əl içi boyda olacaq, rəzil insanın at oynatdığı bir yerdən hansı böyüklüyü ummaq olar ki? Onların toxunduğu şey də özləri kimi cılızlaşır. Çayır kimi kök atıb ələmi ağzlarına alacaq, qurdla qiyamətə qədər yaşayacaqlar.

«Xoş halımıza, daha nə dərdimiz var?!» deyən cahillərin kefi ələ buluda qalxacaq.

Bir az bərkə düşsələr, ələ-obalarına da tüpürüb çıxıb gedərlər, tək günləri xoş keçsin. Hələ ki onlarda məhəbbət adına nəsə qalıb, bəs necə, yoxsa şəhvət qurdu iliyini gəmirər axı.

Vəfa – etibar deyilən şey onlara çöçün gəlir. İnsanlıqdan danışanda dəli adı yapışdırırlar.

Zəhər də versən, içərlər, tək bir az da bərk uyusunlar. Ölümün asanına qaçırlar. Zəhərin miqdarını azca artır, canını həmişəlik qurtar.

Hərdən iş-güc dalınca da gedirlər, başlarını nə iləsə qatmalıdırlar axı. Amma nəbədə iş əylənə həddini keçə.

Nə varlanmaq eşqində olan var, nə kasıb düşmək istəyən.

Hərəsi bir cür baş ağrısıdır. Nə hakimlik eşqinə düşən var, nə də qulluq göstərmək istəyən. Hamı birtəhər başını gırləmək istər.

Başsız sürü! Bərabərçilik istəyirlər. Elə bil hamısı eyni qəlibdən çıxıb. Başqa cür düşünsənsə, öz ələ-ayağıyla get otur dəlixanada.

«Əvvəl adamlar yaman axmaq olublar» – cahillər deyəcək.

Hamı özünü ağıl dəryası hesab edir, elə bilirlər yerin altını da bilirlər, üstünü də. Gəl ki heç kim o birini bəyənmir. Elə hey savaşırsın, söyüşürlər. Amma kin saxlamırlar, kinin cana ziyanı var axı.

Səhərdən axşama qədər kefə baxır, bədənlərinə pərvəriş verirlər.

«Gör necə bəxtəvərik», – deyib qürrələnirlər.

Bu ara camaatın qaraqışqırığı Zərdüştü susmağa vadar etdi. Qaragüruh: «O cahil insanları bəri elə, Zərdüşt! Ya da bizim özümüzü cahil insana çevir. Föv-qəlinsanı biz sənə peşkəş eləyirik», – deyər boğazını yırtırdı. Kefləri ala dağda idi. Şadlıqdan yerə-göyə sığmırdılar. Zərdüştün üstünə elə bil matəm buludundan su ələndi. «Onlar məni anlamır, mənim fikirlərim onlara çatmır, – deyər inlədi. – Gör neçə illərdi dağlarda yaşayıram. Müsahibim göllər, ağaclar olub, bəlkə indi adamların dilini yadırgamışam? Ruhumun sıcağı, qəlbimin odu dağı-daşı yandırır, amma bunlara əsər eləmədi. Sözlərimi zarafat sandılar. Üzümə baxıb gülürlər. Bu gülüşün arxasından isə nifrətləri aydın duyulur. Gülüşlərinin buzu adamı iliyinəcən dondurur».

* * *

Bu dəm elə bir şey oldu ki, gözlər olsun görməsin, qulaqlar olsun eşitməsin. Bu ara kəndirbaz işinə başlamışdı axı: o, qəfildən xırdaca bir qapıdan sivişib çıxdı, bazar meydanının üstündən iki qala arasına bənd olunmuş kəndirin üstündə atılıb-düşməyə başladı. Yolun tən ortasına çatmışdı ki, qapı təzədən açıldı, ala-bəzək cırcındır geyinmiş təlxəyə bənzər birisi bayıra atıldı, tələsik özünü ona yetirdi. «Tərpən, topal! – deyər qorxunc səslə bağırırdı, – tərpən, tənbel öküz, fırlıdaqçı! Elə eləmə ki, səni ayağımın altına alıb çığnayım. Bu qalalar arasında sənin nə ölümün var? Sənin yerin qalanın içidir, sənin kimisini tutub ağzıbirə salmaq lazımdır. Özün bir zibil deyilsən, iş bilənlərin yolu üstünə kötük kimi yamanmısan».

Hər sözü dedikcə ona bir az da yaxınlaşırdı. Kəndirbaza çatmağına bircə addım qalmış elə bir vəhşət oldu ki, görənlərin tükləri ürpəşdi, qanları iliklərində dondu, o, tükürpədən bir səslə çığırıb, kəndirbazın başı üstündən tullandı. Rəqibinin qələbəsidən çaşan kəndirbaz başını tamam itirdi. Səmtini yanılib yolun ortasında tükünə-tükünə qaldı. Kəndir əlindən çıxdı. Ağacını bir kənara tolazladı. Yumaq kimi bükülüb, gurumguppaz yerə elə gəldi ki, deyərdin bəs onu hellənc sapandına qoyub atdılar. Bazar əhlinin arasına çaxnaşma düşdü, elə bil arı yuvasına daş atdılar. İllah da cəsəd düşən yerdə iynə atsan, yerə düşməzdi. Ət ətin üstəydi.

Zərdüşt yerindəcə dayanmışdı. Cəsəd düz onun böyrünə düşdü. Dağım-dağım olmuşdu. Heç baxılası deyildi. Amma nəfəsi hələ üstündəydi. Az sonra huşu özünə gələndə Zərdüştün böyründə diz çökdüyünü görüb: «Sən burada nə qayıırırsan? – deyər handan-hana dilləndi. – Çoxdan sümüyüm eymənmişdi ki, şeytan dalımcən tükünür. Axır ki, məni dartıb cəhənnəmə aparır, sən ona mane olmaq istəyirsən?»

Zərdüşt dilləndi: «Dostum, nəyə deyirsən and içim, dediklərində bir damcı da həqiqət yoxdur. Nə şeytan var, nə də cəhənnəm. Ruhun cismindən də tez öləcək. Bundan belə sənin daha heç nədən qorxun yoxdur». Kişi dilləndi: «Onda mən bir

şey itirmişəm. Əslində, mən nəyəm axı? Bir tikə çörəkdən ötrü oyunbazlıq edən heyvandan fərqim nədir?»

«Elə demə, – Zərdüşt dedi, – sən bu peşəni kefindən seçməmişən. Sənin burada günahın nədir?! Madam ki bu peşə sənin axırına çıxdı, mən səni öz əllərimlə torpağa tapşıracağam».

Zərdüştün sözləri cavabsız qaldı. Daha kişidən səs-səmir çıxmadı, amma əli heysiz-heysiz tərpendi, deyəsən, təşəkkür etmək üçün Zərdüştün əlini axtarırdı.

* * *

Bu ara axşam qanadını bazar meydanı üzərinə gərdi. Hərə öz iş-gücünün dalınca getdi. Axı hər marağın, dəhşətin də bir həddi var, vaxtı çatanda adamı bezdirir. Təkcə Zərdüşt meyitin yanında oturdu. Elə bərk xəyalda dalmışdı ki, vaxtı da hiss etmirdi. Budur, gecə də düşdü. Axşamın sərin nəsimi onun üzünü yaladı. Zərdüşt ayağa qalxıb qəlbinə xitabən dedi:

«Şikarın əcəb uğurlu oldu, Zərdüşt! Adam tutmaq istəyirdin, qismətinə meyit düşdü. İnsan həyatı nə qədər dəhşətlidir, nə qədər mənasızdır, miskin bir oyunbaz onun taleyini həll edə bilər.

Mən insanlara onların həyatının mənasını anlatmaq istəyirəm, onları qaragüruhdan fəvqəlinsan səviyyəsinə qaldırmaq istəyirəm.

Lakin mən hələ onlara yadam, mənim düşüncələrim onlara çatmır. Onların nəzərində mən sərsəmlə ölü arasında bir adlamacam.

Zərdüşt, sənin yolların da bu gecə kimi zülmət içindədir. Gəl, mənim soyuq, cansız yoldaşım! Gedək səni son mənzilə yola salım».

* * *

Zərdüşt ölünü dalına alıb yola düzəldi. Yüz addım atmışdı ki, kimsə qabağını kəsdi. Kim olsa yaxşıdır – təlxək. «Çıx get bu şəhərdən, Zərdüşt! – deyə o pıçıldadı. – Burada kimsənin səni görəsi gözü yoxdur. Ən rəhmdil adamların belə səndən zəhləsi gedir, o qədər nifrətdən dəm vurdun ki, onlar səni özlərinə düşmən bildilər. Dindarlar isə lap sənin qanını içərlər, bəs necə, sən onların başına bəla oldun. Bəx-tin kəsdi ki, səni ələ salıb güldülər. Doğrudan, yaman hətərən-pətərən danışırıdın. Bəxtin onda gətirdi ki, bu itin meyitinə sahib durdun. Özünü belə alçaltmağın bugünlük sənin canını qurtardı. Amma indi şəhərdən çıxmasan, sabah da bu oyunu sənin başına açacağam». Sözü qurtarar-qurtarmaz kişi elə bil qeybə çəkildi. Zərdüşt isə qaranlıq döngələrin zülmətini yara-yara xeyli yol getdi.

Şəhər darvazasının ağzında ölüyuyanlarla qabaqlaşdı. Məşəlin işığını üzünə saldılar, Zərdüşt olduğunu bilib ələ salmağa başladılar. «Zərdüşt it meyiti daşıyır, afərin Zərdüşt, o da ölüyuyan oldu. Biz onsuz da əlimizi belə zibilə bulaşdırmazdıq. Zərdüşt şeytanın tikəsini əlindən almaq mı istəyir? Nuş olsun! Amma qorx ki, şeytan səndən də fəndgir çıxsın, Zərdüşt! İkinizi də birdən cənginə keçirsin». Çiyinləri atıla-atıla güldürdülər.

Zərdüşt onların sözünə etina etməyib yoluna davam etdi. İki saatdı meşənin içi ilə gedirdi, ac qurdların ulartısına o qədər qulaq asdı ki, ona da aclıq əl verdi. Bir evdən işıq gəldiyini görüb ayaq saxladı.

«Acından ürəyim gedir. Mənim iştaham da baş çıxarılalı deyil, vaxt olur ki, süfrə yığışmamış təzədən acıram, bu gün isə tezdəndən dilimin altından su keçməyib, aclıq da bilməmişəm».

Zərdüşt qapını döydü. Qapıya əlində fənər qoca bir kişi çıxdı. «Mənim yuxusuz gecəmin qonağı kimdir belə?» – deyər soruşdu.

«Bir diri ilə bir ölü, – Zərdüşt dilləndi. – Mənə yeməyə və içməyə bir şey verin, səhərdən dünya neməti dadmamışam. Acları yedizdirmək savabdır».

Qocanın getməyi ilə qayıtmağı bir oldu. Zərdüştə çörəklə şərab gətirmişdi. «Bu əldən-ayaqdan uzaq yerlər acların qənimidir. Ona görə burada düşüb-qalmışam. Mən tənha qocanın yanına hərdən heyvanlar gəlir, hərdən də adamların güzəri düşür. Yoldaşına de, qoy o da yesin, çox yorğun görünür».

Zərdüşt dedi: «Çətin ki, mən onu yola gətirəm, yoldaşım ölüb». «Bunun mənə dəxli yoxdur, – qoca deyindi. – Mənim qapımı döyən kəs gərək çörəyimdən dada. Yeyin, sonra xoş gəldiniz».

Zərdüşt yolu əlinə alıb ay işığında daha iki saat getdi. Əslində, o, gecə yol getməyə adətəkər idi, yatan adamın üzünə baxmaqdan da çox xoşlanırdı. Gün çərtəndə Zərdüşt özünü ucsuz-bucaqsız bir meşədə gördü. Buradan o yana daha yol-iz yox idi. Qurd-quş dəyməsin deyər ölünü bir ağac oyuğunun xəfəsində daldaladı, özü elə yerdəcə uzandı. Yorğunluqdan canı damar-damar olub səyriyirdi, başı yerə gəlcək yuxu onu bürüncək kimi bürüdü.

Zərdüşt gün-günorta yerinə çatanacan yatdı. Ayılarda meşənin qulaq güyüldədən dərin sükutu onu üşürgələndirdi. İlan vurmuş kimi qəfildən sıçrayıb ayağa qalxdı. İndi ona yeni bir həqiqət əyan olmuşdu. Qəlbinə xitabən dedi:

«Elə bil içimdə ay doğdu, anladım ki, mənə davamçılar lazımdır, kor-koranə iradəmə tabe olan ölü canlar, ruhsuz cəsədlər yox. Mənə elə davamçılar gərəkdir ki, şüurla mənə qoşulsun, mənimlə oddan-alovdan keçməyə hazır olsun».

Elə bil içim nurlandı. Mən üzümü bütün xalqa deyil, öz davamçılarıma tutmalı, sözümü tək onlara deməliyəm. Zərdüşt bütöv bir sürünü otara bilməz.

Artıq qərarımı verdim, mən bu sürüdən özümə lazım olanları seçib götürəcəyəm. İstəyir lap xalq deyilən bu sürü qəzəbindən əfi ilana dönüb məni tasta etsin: Zərdüşt çobanları quldur hesab edir. Mən onlara çoban deyirəm, onlarsa özlərini hamıdan baş, hamıdan adil sanırlar.

Mən çoban deyirəm, amma özləri özlərinə dindar adı qoyublar.

Sən bu aqillərə, adillərə bir bax! Görün ən çox nifrət etdikləri kimdir? Bu quldurların iç üzünü açan, onların içini bayır edən kəslər, halbuki bu adamlarda bir xaliq, bir yaradan xisləti var. Hələ bir möminlərə bax. Gör kimdən zəhlələri gedir? Onları, bu quldurları nüfuzdan salanlardan, halbuki onlar yaradandır. Yaradana

ardıcılar gərəkdir, ölü canlar, başsız kütlə yox. Yaradan özünə həmməslək axtarır ki, yeni xariqələr yaratsın.

Ardıcılar gərəkdir yaradana, bir də onunla bahəm məhsul yığanlar, biçinçilər. Axı əkdikləri başa gəlib, məhsulu yığma hazırdır. Amma yüzlərlə sarağı əskikdir. O da qeyzindən sünbülləri yolub tökür. Ardıcılar axtarır yaradan, orağını itiləməyi bacaran ardıcılar, dağdan adlandıracaqlar onları, düşmən deyəcəklər. Halbuki onlar məhsul yığan, bayram edəndirlər.

Yaradan axtarır Zərdüşt özünə, qoluna söykək olub məhsul yığanlar və bayram edənlər sorağındadır: sürülərlə, çobanlarla, ölürlə nə yarada bilər ki o?

Sənsə, mənim ilk ardıcılıq, əlvida! Səni ağac oyuğunda yaxşı basdırdım, qurduqdan daldaladım.

Daha vədə tamamdır, səndən ayrılıram. Dan üzünü yeni bir həqiqət ayan oldu mənə.

Nə çoban olmalıyam, nə ölüyuyan. Bir daha üzümü xalqa tutub danışmaq istəmirəm; son dəfə danışdığım bir ölü oldu.

Yaradana, əkinçiyə, bayram edəne qoşulmaq istəyirəm: onlara göy qurşağını və fəvqəlsinə aparən bütün pillələri göstərmək istəyirəm.

Nəğməmi tərk-i dünyalara və cüt-cüt yaşayanlara oxuyacağam; hələ dinləməyə qulağı olanların qəlbini eşidilməmiş səadətimlə limhəlim dolduracağam.

Məqsədimə can atıram, öz yolumu gedirəm, lənglərin, astagəllərin üstündən atılacağam.

Qoy mənim yüksəlişim onların qürubu olsun!»

* * *

Zərdüşt bu sözləri deyəndə gün iki cida boyu qalxmışdı. Nagahən başı üstündə quş səsi eşidəndə gözləri heyrlə göylərə sarı açıldı. İşə bir bax. Səmada bir qartal qıy vururdu, bir ilan da ondan asılı qalmışdı, amma o heç qənimətə oxşamırdı, halqa-halqa qıvrılıb qartalın boynunda bənd almışdı.

«Mənim heyvanlarımdır. – Zərdüştün ürəyi atlandı. – Dünyanın ən məğrur, ən ağıllı heyvanları. Məndən xəbər tutmağa çıxıblar, bilmək istəyirlər, Zərdüşt sağdırmı?

Doğrudan, görən, mən sağam mı?

Adamlar arasında olmaq mənə heyvanların içində yaşamaqdan qat-qat qorxuludur. Yaman xətalı yola düşmüşəm, Zərdüşt. Kaş heyvanlarım məni də özləri ilə aparaydı».

Bu vaxt Zərdüşt meşədəki qocanın sözlərini yadına salıb ah çəkdi. Öz-özünə belə dedi:

«Müdrək olmaq istərdim. Kaş ki ilanın ağılcına ağılım olaydı. Amma çox xam xəyala düşmüşəm, istəyirəm ki, qürurum daim ağılıma söykək dursun.

Əgər günlərin birində ağılım məni tərk etsə, – ağılın yoldaşlığı isə, çətin ki, başacan olsun, – qoy onda qürurum ondan bacardıqca gen qaçsın. Hara istəyir getsin, qoy lap axmaqlığa qoşulub qaçsın».

Zərdüştün qurubu belə başladı.

ZƏRDÜŞTÜN NİTQLƏRİ

Üç çevrilmə haqqında

Sizə ruhun üç çevrilməsindən danışmaq istəyirəm: ruhun dəvəyə, dəvənin şirə, sonunda isə şirin uşağa dönməsindən.

Güclü, dözümlü ruhun başı çox bəlalər çəkir, gücü onu zillətlərə, məşəqqətlərə sövq edir.

«Ağır nə var?» – deyə dözümlü ruh dəvə kimi yerə xıxlayır ki, onu rahatca yükləsinlər.

«Ən ağır şey nədir, qoçaqlar: onu mənə yükləyin ki, öz gücümdən feyzyab olum».

Nədir bu? Təkəbbür xətrinə özünü alçaltmaq? Müdrikliyə rişxənd etmək naminə axmaqlığını büruzə vermək?

Ya qələbəyə çatacatda işindən ayrılmaq? Sınaq xətrinə əngin zirvələrə dırmaşmaq?

Ya beynini limhəlim biliklərlə doldurub, ruhunu acından gəbərtmək?

Bu, ona bənzəmir, xəstə yatasan, candan yanarı başdan eləyib, karlarla müsahiblik edəsən ki, nə istədiyini də ömürbillah eşitməyələr?!

Ya həqiqət axtarıram deyə murdar suya girsən, üstünə dırmaşan soyuq qurbağaların belə xətrinə dəyməyəsən?

Ya sənə nifrət edənləri, başına min bir oyun açanları sevəsən?

Bütün bu yükləri dözümlü ruh yüklənib, səhraya tələsən dəvə sayağı öz boynuna götürür. O da öz səhrasına yollanıb, kimsəsiz səhrada isə ikinci bir çevriliş olur: ruh şirə dönüb azadlığa çıxmaq, öz ağası: öz əli, öz başı olmaq xəyalına düşür.

Öz sahibinə qənim kəsilir, allahından üz çevirir, azadlıq eşqi ilə ən azman əjdaha ilə kəllə-kəlləyə gəlir.

Bəs ruhun nə sahib, nə də allah gözündə görmək istəmədiyi azman əjdaha nə olan şeydir?

Bu zaman əjdahanın adı «sən etməlisən»dir. Şirin ruhu isə «mən istəyirəm» deyə haray çəkir.

«Etməlisən» qaratikan kimi onun yolu üstündə bitir, hər an ağır yük kimi onu əzir, amanını qırır. «Sən etməlisən».

Min illərdir ki, bu tikan yerindəcə durub, min illərdir ki, o azadlıq aşıqlərinin yolunda keçilməz səddə dönüb. Əjdahalarınsa ən qüdrətlisi deyir: dünyada nə varsa, mənim sayəmdə başa gəlir... Cəmi mövcüdatı mən yaratdım, yaratdığım hər şeydə mənim zərrəm yaşayır. Bəs eləsə necə ola bilər ki, bir özgəsi gəlib «mən istəyirəm» desin? Əjdaha belə deyir.

Qardaşlar, şir ruhumun nəyi çatmır? Rədd edilmiş, gözdən salınmış bu qoşqu heyvanının dərdi nədir?

Yoxdan var eləmək şirin əlindən gəlir, ancaq onun öz azadlığını qaytarmağa ki gücü çatır. İndiyəcən dinməzcə daşdığı yükü boynundan atıb azadlığa qovuşmaq – bax şirin istədiyi budur.

Özünü yaradana tay tutmaq, onun işlərinə əl qatmaq bu fağır, müti ruh üçün əsl məşəqqətdir. Başqasının işinə əl uzatmaq, əslində, elə qərətdir, dünyanın işinə bax ki, bu qərəti eləyən dünənəcən özü qarət olunan bir heyvandır.

Vaxt vardı ki, o, «etməlisən»i muqəddəs bir büt sanır, ona səcdə edirdi. İndi aldandığını, səcdəgahının zülm və istibdaddan yoğrulduğunu anlayan ruh azadlıq deyib yanır, bu azadlığı öz keçmiş məhəbbətinin pəncəsindən dartıb qoparmaq istəyir. Bu qənimətə şirin çox ehtiyacı var.

Özünüz deyin, qardaşlar, öhdəsindən şirin belə gəlmədiyi bir işi uşaq bacarmı? Bəs onda qarətçi şirin uşağa çevrilməsinə nə lüzum var?

Uşaq məsumluq, unutmama, yeni başlanğıc, oyun, öz-özünə diyiirlənən təkər, ilk hərəkət, müqəddəs «hə» deməkdir.

Hə, həyat deyilən oyunda bu «hə» çox lazımdır: güclü ruh öz iradəsini yeritmək istəyir, dünyanın itirdiyi kəslər özlərinə yeni dünya qazanır.

Sizə ruhun üç çevrilməsini anlatdım: ruhun dəvəyə, dəvənin şirə, sonunda şirin uşağa dönməsini.

Zərdüşt belə dedi. Onda o, «Əlvən inək» şəhərində qalırdı.

FƏZİLƏT DƏRSLƏRİ HAQQINDA

Bir müdrik kişini Zərdüştə bərk tərifləmişdilər. Deyirdilər ki, o, yuxudan, fəzilətdən qiyamət söhbətlər edir. Ad-sanı hər yana yayılmışdı. Cavanlar onun yanından əl çəkmirdilər. Zərdüşt də cavanlara qoşulub onun dərsinə getdi. Müdrik qoca sözə belə başladı:

«Yuxuya ehtiram göstərin! Bu, birincisi! Pis yatan, gecəni dirigözlü açan adamlardan uzaq olun!

Necə ki, camaat yatmayıb, sonra gecəgözü, qaranlığa salıb eləyir. Gecə quşlarının isə heç nədən çəki-bəkiləri yoxdur.

Yatmağın özü xırdaca sənət deyil: bunun üçün gərək bütün günü oyaq qalıb, yuxunun keşiyini çəkəsən.

Gündə on dəfə özünə qarşı çıxmalısən, bu, adamı o ki var yorursa da, ruha tiryək kimi təsir edir.

Gündə on kərə öz günahından keçməli, özünlə barışmalısən: axı kūsülülər pis yatırlar.

Gündə on həqiqət öyrənməlisən, yoxsa ruhun ac qalacaq, bu həqiqətləri gecələr axtarmalı olacaqsan.

Gündə on dəfə gülüb-şadlanmalısən, yoxsa ürəyin bu qəm-qüссə atası gecələr əhədini kəsər.

Çoxları bunu bilmir: çünki yatmaq üçün gərək insanda bütün fəzilətlər olsun. Saxta şəhadət verdimmi? Əhdimi pozdummu? Qızla əyləndimmi? Bunların heç biri şirin yuxu ilə bir araya sığan şey deyil.

Əgər dünyanın bütün fəzilətləri səndə varsa belə, birdəfəlik anlamalısan: vaxtı çatanda lap fəzilətin özünü belə yatmağa göndərməlisən.

Arvad kimi bir-birinizlə söyüşməyin. Öz fəvqünə qalx, miskin!

Yuxunun şirin olmasını istəyirsənsə, Allahla da, qonşu ilə də yola get. Lap qonşunun it-pişiylə də dinc dolan. Yoxsa gecə sənə haram olar.

Rəhbərliyə hörmət və itaət göstər, istəyir qoy lap küt olsun. Şirin yuxunun xətrinə bunu etməlisən. Axı neyləmək olar ki, hakimiyyət çox vaxt əyri ayaqlar üstündə qərar tutur.

O çobana yaxşı deyərəm ki, qoyunlarına həmişə ot-əncərin təzə-tərini yedirsən: şirin yuxu istəyənlər də gərək onunla davranmağın yolunu bilsin.

Mən nə böyük nüfuz həsrətindəyəm, nə də hədsiz sərvət, bunlar adamın ömrünü çürüdür.

Amma təmiz adı və babat dolanışığı olmayanların da gözüne yuxu getmir.

Məclisin pis olmasından kiçik olması mənimçün daha xoşdur: amma onun da öz vaxtı, məqamı var.

Mənən yoxsul olanlar mənim çox xoşuma gəlir. İllah da hamı onlara haqq qazandıranda xoşbəxtliyin zirvəsində olurlar. Gündüzü birtəhər yola verirlər, gecə ki oldu, Allah özü məni o gündən saxlasın ki, yuxunu haraylamalı olum. Yuxunu haraylayanda onun – bu fəzilətlər ağasının döşünə yatmır.

Gün ərzində elədiklərimi, fikirləşdiklərimi düşünüb-daşınıram. Özümü divara qısnayır, dağ səbri ilə təkrar-təkrar özümdən soruşuram görüm bu gün mən hansı on naqisliyimi dəf etmişəm.

Bəs hansı barışıq, on həqiqət, on gülüslə qəlbimi süsləndirmişəm?

Bu qırx fikri götür-qoy etdiyim vaxt yuxu, bu fəzilətlər ağası öz-özünə, çağırılmadan məni ağuşuna alır.

Yuxu göz qapaqlarımı döyəcləyir, onları ağırlaşdırır. Sonra ağzıma toxunur: o açıla qalır.

Doğrudan, görəsən, o, bu oğrular sevimlisi mənim yanıma necə gəlir ki, xəbər tutmuram. Bütün fikirlərimi çalıb aparır: elə key-key dayanıram ki, cansız bir əşya ilə heç bir təfəvütüm olmur.

Amma heç çox dayana da bilmirəm – gərək mütləq uzanasan».

Qocanın sözlərini dinlədikcə Zərdüştü gülmək götürürdü. Həm də bu ara ona bir şey əyan olmuşdu.

O, qəlbinə xitabən dedi:

«Bu qoca dəlidir, nədir? Amma yuxudan yaman başı çıxır. Xoş o adamın halına ki, bunun qonşuluğunda yaşayır, belə yuxu yoluxucudur, o lap qalın divardan da sirayət edər.

Ancaq onun özündə də bir əsrar var. Cavanlar nahaq yerə bu fəzilət vaizinin başına yığışırlar.

Yaxşı yatmaq üçün oyaq qalmaq: onun bütün müdrikliyi bundan ibarətdir. Onda həyatın heç bir mənası olmazdı və mən də bu hərc-mərclik içində başımı itirərdim.

İndi başa düşürəm ki, fəzilət müəllimi axtaranların aradığı, əslində, nə imiş. Onlar özlərinə şirin yuxu və tiryəki fəzilətlər axtarırmışlar.

Bütün bu tərifi müdriklərin müdrikliyi rəyasız duyğulardır: onlar həyatda daha ali bir məna görmürlər.

İndi belə fəzilət vaizləri çoxdur. Özü də onların hamısı sözünü belə mərd-mərdanə demir. Amma onların dövrü çoxdan keçib. Onların daha ayaq üstə durmağa da tabı qalmayıb: uzanıb qalıblar.

Xoş bu yuxuçuların halına: çox çəkməz, onlar mürgü döyərlər».

Zərdüşt belə deyirdi.

AXİRƏT MÜŞTAQLARI HAQQINDA

Günün birində bütün axirət müştəqları kimi, Zərdüştün də könlünə o biri dünya düşdü. Dünya mənə cəfakeş, üzgün bir Allahın əsəri kimi göründü.

Dünya mənə bir rəya, ilahi bir şəriyyət, yaratdığından narazı Allahın gözləri önündəki əlvən tüstü kimi göründü.

Xeyir və şər, həzz və izzirab, mən və sən – hamısı mənə yaradanın gözləri qarşısındakı əlvən tüstü kimi göründü. Yaradan özündən üz çevirmək istəyirdi, dünyanı yaratdı.

Sərməst həzz cəfakeşə öz izzirablarından üz çevirməyə, özünü unutmağa kömək edir. Bir zamanlar dünya mənə sərməst həzz və özünü unutma kimi görünürdü.

Bu əbədən qüsurlu, əbədi təzadların əksi, qüsurlu əksi olan dünya öz qüsurlu yaradanından ötrü sərməst həzz mənbəyidir – bir zaman dünya mənə belə göründü.

Odur ki, bir dəfə mənim də ürəyimdən bütün axirət müştəqləri kimi o biri dünya keçdi. Doğrudurmu bu – o biri dünya? Ah, qardaşlar, yaratdığın bu Allah insan dühasının və dəliliyinin bəhəri idi. Bütün allahlar kimi!

İnsandı o, həm də miskin bir insan, mənim Mənim: öz odumdan, öz külümdən yaranmışdı bu xəyal. O biri dünyadan gəlib eləməmişdi!

Nə oldu, qardaşlar? Mən özümü, əzabkeş Mərimi yendim, külümü dağlara apardım, içində daha şöləli bir tonqal çatdım. İşə bax! Xəyal məndən uzaqlaşdı!

İndi belə xəyallara inanmaq məndən, şəfa tapan kəsdən ötrü əzab-ışğəncə olardı, əzablı alçalma olardı bu mənimçün. Axirət müştəqlərinə sözüm budur.

İzzirab və gücsüzlük – bütün axirətləri yaradan bu oldu və bir də şəhadətin yalnız ən çox zillət çəkənlərə bəlli olan qısa çılğınlıq anları.

Yorğunluq, bir sıçrayışla, ölüm sıçrayışı ilə sona varmaq istəyən miskin, cahil, heç nədən umacağı olmayan yorğunluq: bütün allahları və axirətləri o yaratdı. İnanın mənə, qardaşlar, cisimdən əli üzülən cisim – aldanmış ruhun barmaqlarıyla sonuncu divarları ələyir.

İnanın mənə, qardaşlar! Yerdən əli üzülən cisim mövcudatın qarnının dərdini dinlədi.

Və o zaman o, başını sonuncu divarlara çırpmaq istədi ki, tək başı ilə deyil, bütünlüklə «o biri dünyaya» keçmək, onun olmaq istədi.

Fəqət o biri dünyaya insanların nə əli yetir, nə üni çatır, səmavi bir heçlikdir bu insansız qeyri-insani dünya: mövcudatın qarnına, dərdini öyrənmək üçün insan cildinə girməlisən, bunun daha ayrı yolu-izi yoxdur.

Doğrusu, hər bir varlığı isbat etmək də çətindir, dilləndirmək də. Deyin görək, qardaşlar, ən əsrarəngiz şeylər ən gözəl şəkildə isbat olunmayıbmı?

Bəli, öz varlıqları haqqında sözün ən safını bu Mən və Mənin təzadları, dolaşıqları danışır – bu yaradan, sevən, qiymətləndirən, hər şeyin ölçü və dəyəri olan Mənin.

Və bu namuslu varlığın, bu Mənin sözünün əvvəli də, axırı da cisimdir, – şeir yazanda da, vəcdə gələndə də, qırıq qanadlarla uçanda da cismə can atır o.

Günü-gündən doğru söz ifratını daha səxavətlə açır bu Mən: bəlağəti nə qədər artırsa, cisim də yer üzünü mədh etməyə o qədər təşbeh tapır.

Cismim mənə yeni bir qürur öyrətdi, mən də onu insanlara öyrədirəm: bir daha başını səmavi şeylərin tozuna soxmayıb, onu məğrur tut – bəşəri başını, yerin mənasını yaradan başını.

İnsanlara yeni bir istək öyrədirəm: insanın kor-koranə getdiyi yolu get, onu tərif et, xəstələr, ölümlər sayağı yoldan sapma!

Cismə və yerə nifrət edənlər, özlərində səma və nicatverən qan damlaları icad edənlər xəstələr və ölümlər idi: amma hətta bu şirin və tünd zəhərləri də cisim və torpaqdan götürürdü onlar.

Öz miskinliklərindən qaçmaq istəyirdilər, fəqət ulduzlar çox uzaq idi onlara. Bu vaxt inləyib-sızlamağa başladılar: «Ah, kaş ki özgə bir varlığa, özgə bir səadətə soxulmaq üçün səmavi yollar olaydı!»

Onda öz kələklərini quraşdırdılar, qanlı içkilərini icad etdilər.

Öz cisimlərindən və torpaqdan üz döndərdi bu nankorlar. Bəs bu dönüşdən doğan nəşə, həzz üçün kimə borcludur onlar? Öz cisimlərinə və torpağa.

Zərdüşt xəstələrə qarşı iltifatlıdır. Nə təsəlli üsullarına, nə də nankorluqlarına görə qəzəblənmir onlara. Təki sağalsınlar, naqisliklərini dəf edib ali vücuda yaratsınlar!

Zərdüşt xəyalları əzəmi dərəcəyə qaldıran, gecə olacağın allahının qəbrinə sarı sürünən şəfa tapana da acığı tutmur: lakin onun göz yaşları mənimçün xəstəliyin və xəstə bədən təzahürü olaraq qalır.

Xəyalpərəstlərin, Allaha iman gətirənlərin içində xəstələr həmişə çox olub: onlar idrak sahiblərinə və fəzilətlərin «namus» deyilən ən cavanına hədsiz nifrət bəsləyirlər.

Daim geri boylanırlar, qaranlıq çaqlara sarı: o zamanlar istək də, inam da bambaşqa şeylər idi: ağlın çılgınlığı ilahilik, şübhə günah sayılırdı.

Yaxşı tanıyıram bu ilahiləri, – istəyirlər hamı onlara inansın, şübhə yasaq buyurulsun. Onların nəyə inandıqlarını da əlimin içi kimi bilirəm.

Əlbəttə ki, inandıqları nə axirət dünyasıdır, nə qan damlaları: sidqi-ürəkdən inandıqları cisimdir, cisimlərini isə «şey özündə» sanırlar.

Amma bu şey xəstədir: qılaflardan çıxmağı bacarsaydılar, məmnuniyyətlə edərdilər bunu. Ona görə ölüm vaizlərini dinləyir, özləri də o biri dünyadan vəz edirlər.

Məni dinləyin, qardaşlar, yaxşısı budur, sağlam cismin səsinə qulaq verin: bu, saf, təmiz bir səsdir.

Sağlam cisim daha doğru, daha təmiz, daha rəvan danışır: o, yer üzünün mənasından danışır.

Zərdüşt belə deyirdi.

ÖLÜM MƏDDAHLARI HAQQINDA

Ölüm məddahları var: və yer üzü ölümü mədh olunasiqlarla doludur.

Yer üzü artıq adamlarla doludur, ifrat çoxluqdur həyatı korlayan. Kaş «əbədi həyat» adıyla onları bu həyatdan tovlayıb qoparmaq olaydı.

Sarılar – ölüm məddahlarına belə deyirlər, ya da ki «qaralar». Amma mənim istədiyim onları sizə başqa rənglərdə də göstərməkdir.

Budur onlar – bətlərində vəhşi heyvan gəzdirən, şəhvətdən, didişmədən savayı bir şey anlamayan qorxunclar və onların şəhvəti özü də elə didişmədir.

Onlar – bu qorxunclar hələ heç adam da olmayıblar: kaş onlar həyatdan üz çevirməyi mədh edib özləri buna əməl edəydilər!

Qəlbi vərəmlidir onların: doğulcaq ölməyə başlayır və yorğunluq, tərki-dünyalıq təliminə susayırlar.

Ölmək istəyirlər, gəlin onların bu istəyini alqışlayaq! Amandır, bu ölümləri xortlatmayaq, bu canlı tabutları tərpətməyə!

Qarşılarına çıxan istər xəstə olsun, istər pırani qoca, istər ölü – əlbəəl deyəcəklər ki, «həyat təkzib olundu!»

Halbuki təkzib olunan onlar özləri və varlığın tək bircə üzünü görən gözləridir.

Ağır dərd pərdəsinə bürünüb, ölüm gətirən kiçik təsadüflərə susayaraq, beləcə, dişlərini bir-birinə sıxıb gözləyirlər.

Ya da onlar həyatdan saman çöpü kimi yapışır və saman çöpündən yapışmalarına lağ edirlər.

Onların bütün müdrikliyi bundan ibarətdir: «Yaşayan axmaqdır, biz də beləcə axmağıq! Dünyada bundan axmaq şey ola bilməz!»

«Yaşamaq yalnız əzab çəkməkdir!» – özgələr belə deyir, yalan da demirlər: onda çalışın ki, qurtarasınız! Çalışın ki, büsbütün izzirab olan bu həyat bitsin, qurtarsın!

Sizin təliminiz belə səslənməlidir: «Sən özünü öldürməlisən! Sən özün özündən oğurlanmalısən!»

«Şəhvət günahdır, – ölüm məddahlarının bəzisi belə deyir, – gəlin bir kənara çəkilək, uşaq törətməyə!»

«Doğmaq əzablıdır, – başqaları belə deyir, – niyə də doğasan? Onsuz da doğulanlar hamısı bədbəxt olur!» Elə onlar da ölüm məddahlarıdır.

«Rəhm edin, – üçüncülər deyir. – Nəyim varsa götürün! Özümü də alın məndən! Onda həyatla ilişgim azalır!»

Əgər onlar, doğrudan, mərhəmətli olsaydılar, öz yaxın adamlarında həyat eşqini öldürərdilər. Qəddarlıq – onların ən böyük xeyirxahlığı olardı.

Amma onlar həyatdan yaxa qurtarmaq istəyirlər: öz zəncir və bəxşisləri ilə başqalarını həyata daha möhkəm bağladıkları veclərinə də deyil.

Elə siz də, həyatı sərt əmək və narahatçılıq olan kəslər, həyatdan yorulub bezməmisinizmi?

Ölüm – bəziləri üçün çox yetkin deyilsinizmi siz?

Ey sizlər, sərt əməyin, sürətli, yeni, yad nə varsa əziz olduğu kəslərsiz, özünüzü pis hiss edirsiniz, sizin səyiniz özündənqaçma və özünü unutmaq istəyidir.

Əgər həyata bir azacıq inamınız olsaydı, anın təsirinə az qapılırdınız. Gəl ki nəinki gözləməyə, heç tənbəlliyin özünə belə səbriniz çatmır!

Hər yanda ölümü mədh edənlər ulaşır və yer üzü ölümü mədh olunası kəslərlə doludur.

Yaxud «əbədi həyatın» mənim üçün hamısı birdir, – təki onlar yubanmadan ora yollansınlar.

Zərdüşt belə deyirdi.

CİSİM DÜŞMƏNLƏRİ HAQQINDA

Sözüm cisim düşmənlərinədir. Nə öyrəndiklərinizi təzələməyə həcat var, nə də öyrətdiklərinizi. Ona-buna ağıl öyrətməkdənsə, öz gödəninizə əlvida deyın – ta ki səsiniz kəsilsin.

«Mən cisim və qəlbəm» – uşaq belə deyir. Niyə gərək hamı uşaqlar kimi deməsin?

Amma yaşlı-başlılar, ağıl kəsənlər deyir: «Mən yalnız cisməm, vəssalam, qəlb isə cisimdə olan nəyinsə adıdır».

Cisim – böyük idrak, sonsuz dərrakə, hər b və sülh, sürü və çoban deməkdir. Sənin kiçik ağıl da cisminin alətidir, qardaş, böyük ağılının bu kiçik alət və oyuncağına «ruh» deyirsən sən.

«Mən» deyirsən, bu sözlə iftixar edirsən. Amma inanmaq istəmirsən ki, cismin, onun böyük ağıl daha böyükdür: o «mən» demir, «mən»ini sübut edir.

Hissin duyub, ağıl tanıdığı şeylərin heç vaxt məqsədi olmur. Lakin hiss də, ağıl da səni inandırmaq istəyir ki, hər şeyin məqsədi məhz onlardır: gör necə lovğadır onlar.

Hiss və ağıl, olsa-olsa, alət və oyuncaqdır: onların arxasında özümlük durur. Özümlük hissini gözləri ilə axtarır, ağlın qulaqları ilə dinləyir.

Özü də daim dinləyir, axtarır: o muqayisə edir, məcbur edir, qarət edir, dağıdır heşan edir.

Ağalığ edir, hətta mənə də sahiblənib o. Fikirlərinin, hisslərinin arxasında, qardaş, qüdrətli bir sahib, naməlum bir müdrik dayanır – adına özümlük deyirlər. Sənin bətnində yaşayır, sənin cismindir o.

Cismin ağılı ali idrakındakından qat-qat çoxdur. Və kim bilir, bu ali idrakı sənin cismin nəyə sərf edəcək?

Sənin «Öz»ün məninə və onun məğrur sıçrayışlarına gülüb: «Bu fikir uçuşları nəyimə gərəkdir? – öz-özünə deyir. – Məqsədimə çatmağa kəsə bir yol olsun. Mən «Mən»in qundaq bağı fikirlərinin körüyüyəm, üfürürəm, alışdırıram onları».

Özümlük mənə deyir: «Burada ağrı duy!» O da əzabdan qovrulur, fikirləşir, necə eləsin bu ağrıdan qurtulsun, – və məhz bu, onu düşünməyə məcbur edir.

«Öz» «Mən»ə deyir: «Burada həzz duy!» Onun şadlığının hüdudu olmur, fikirləşir, necə eləsin bu şadlığın ömrünü uzatsın, – və məhz bu, onu düşünməyə məcbur edir.

Sözüm cisim düşmənlərinədir. Onlara hörmət qazandıran nifrətləridir. Hörməti, nifrəti, dəyəri, iradəni nə yaratdı?

Yaradan «Öz» özünə hörmət və nifrət yaratdı, həzz və izzirab icad etdi. Yaradan cisim ruhu özünə iradə aləti kimi yaratdı.

Öz axmaqlıq və nifrətinizlə belə siz cisim düşmənləri öz «Mən»inizə xidmət edirsiniz. Budur, deyirəm: sizin «Öz»ünüz ölüb qurtarmaq, həyatdan üz çevirmək istəyir.

Hər şeydən artıq istədiyi bir şeyi etməyə daha iqtidarı qalmayıb: öz fəvqündə yaratmağa.

Ən ümdə istəyi, həyatdan tək gözlədiyi budur.

Lakin daha gecdir: bu üzdən sizin «Öz»ünüz qəhr olmaq istəyir, cisim düşmənləri.

Sizin «Öz»ünüz məhv olmaq istəyir, onun üçün siz cisim düşməni oldunuz! Çünki sizdə daha öz fəvqünüzdə yaratmaq iqtidarı qalmayıb.

Həyata, torpağa qəzəblənməyiniz də ona görədir. Nifrətinizin kəc baxışında kor bir həsəd korun-korun yanır.

Mən sizin yolunuzla getmirəm, cisim düşmənləri! Siz fəvqəlinsana aparan körpü deyilsiniz.

Zərdüşt belə deyirdi.

SEVİNC VƏ ŞÖVQLƏR HAQQINDA

Qardaşım, əgər sənin fəzilətin varsa, və o, doğrudan da, sənin fəzilətidirsə, onu kimsə ilə bölüşməməlisən.

Əlbəttə, onun adını çəkmək, əzizləmək istəyirsən: onun qulaqlarını çəkmək, onunla əylənmək keçir ürəyindən.

Bax! Sən onun adını xalqla bölüşdün, indi sən özün də fəzilətinlə birlikdə xalqa, sürüyə çevrildin!

«Qəlbimi əzab və nəşə ilə dolduran içimdəki aclığı dilə gətirməyə nə söz var, nə də ad» desən, nə yaxşı olardı.

Qoy sənin fəzilətin hər hansı azdan yüksəkdə dursun və ondan danışmalı olsan, pəltəkləməkdən utanma.

Belə de, bu sayaq kəkələ: «Bu fəzilət mənimdir, necə varsa, elə sevir, bu halında xoşlayıram onu, yalnız belə istəyirəm onu mən.

Onu nə Allah, nə bəndə qanunu, nə ehtiyac olduğu üçün sevirəm: məndən ötrü nə səma, nə də cənnət bələdçisidir o.

Mənim sevdiyim bəşəri fəzilətdir: orada ağıl az, ümumbəşəri idrak isə ondan da azdır.

Amma bu quş öz yuvasını mənim böyrümdə qurub: onunçün onu sevir, bağrıma basıram, – indi yanımdaca kürt düşüb, öz qızıl yumruqları üstündə yatıb.

Belə kəkələməli, öz fəzilətini mədh etməlisən.

Bir vaxtlar sənin şövqlərin vardı, adlarına şər deyirdin. İndi isə yalnız fəzilətlərin var: onlar sənin şövqlərindən pöhrə verib.

Özünün ən ali məqsədini bu şövqlərə fəda etdin: budur, onlar da sənin fəzilət və sevincin oldular.

Əgər sən təbiətən tündməcaz, şəhvətli, mövhumatçı, yainki qisasçı olsaydın belə, fərq etməzdi, sonunda bütün istəklərin fəzilətə, şeytanların mələyə çevriləcəkdə.

Bir vaxt zirzəmidə quduz itlər vardı: sonunda onlar quşa və ecazkar müğənniyə döndülər.

Zəhərindən özünə məcun düzəltidin: öz kədər inəyini sağdın, indi əmcəklərindən şirin süd əmirsən.

İndi belə daha heç bir şərə qabil deyilsən sən, fəzilətlərinin mübarizəsindən doğan şərdən savayı.

Qardaşım, bəxtində bir şey varsa, sənin çox yox, bircə fəzilətin olacaq: belə körpünü daha asan keçərsən.

Çox fəzilət sahibi olmaq şərəfli, amma ağır alın yazısıdır.

Çoxları fəzilətlərin cəng-cidalından, onlara döyüş meydanı olmaqdan zinhara gəlib səhralara getdi, özünü öldürdü.

Hərb və cəng şərdirmi, qardaşım? Lakin bu şər zəruridir, paxıllıq, inamsızlıq, böhtan sənin fəzilətlərinin arasında zəruri olan kimi.

Bax sənin fəzilətlərinin hər biri zirvəyə necə can atır: o, sənin bütün ruhuna hakim kəsilən kimi, sənin qəzəbini də, nifrətini də, sevgini də ram etmək, sənə büt-bütün sahiblənmək istəyir.

Fəzilətlərin hamısı bir-birini qısqanır; qısqanclıq isə müdhiş şeydir. Fəzilətin özünün də axırına çıxıb bilər qısqanclıq.

Qısqanclıq alovu şölələyəndə əvvəl-axır zəhərli neştərini əqrəb sayaq özünə sancır.

Ah, qardaşım, fəzilətin özünü şərə saldığını, öz zəhərindən çağlayıb öldüyünü heçmi görməmişən?

İnsan yeniləsi məxluqdur: ona görə də öz fəzilətlərini sevməməlisən, çünki sənin axırına onlar çıxacaq».

Zərdüşt belə deyirdi.

AVAZIMIŞ CANI HAQQINDA

Siz hakimlər, cəlladlar heyvan başını əymədən öldürmək istəmirsiniz, deyilmi? Baxın, avazıмыш canı başını tərپətdi, gözlərindən almazın nifrət yağır.

Mənim «Mən»im qəhr olasıdır: «Mən»im insana tükənməz nifrət tələqin edir: gözləri belə deyir.

Özünü ittiham edən an o, özünün ən ali zirvəsinə yüksəlir: qoymayın yüksəliş bir daha çamuruna qayıtsın!

Özü özünə əzab verənlərə qurtuluş yoxdur: erkən ölümdən savayı.

Hakimlər, sizin qətlə yetirməyiniz rəhmdən doğmalıdır, qisasdan yox. Öldürəndə də həyat naminə öldürməli, yaşamağa bəraət qazandırmalısınız!

Öldürdükələrinizlə barışmanız yetməz. Qoy sizin qəminiz fəvqəlinə məhəbbəti olsun: sonrakı ömrünü belə bəraət qazandırın!

«Düşmə» deməlisiniz, «canı» yox, «xəstə» deməlisiniz, «alçaq» yox, «dəli» deməlisiniz, «günahkar» yox.

Sən də, ey qırmızı hakim, fikrində tutduqlarının hamısını dilə gətirsən, hər yetən: «Bu mürdarı, zəhərli ilanı rədd eləyin!» – deyər bağırardı.

Amma fikir başqa, iş başqa, işin nəticəsi bambaşqadır. Onların arasında asılılıq yoxdur.

Bu solğun insanı solduran bir nəticə oldu. Necə ki, işini görürdü, şövq içindəydi, öhdəsindən də bacarıqla gəlirdi, elə ki iş görülüb qurtardı, nəticəsindən şaşırıdı, tablaşa bilmədi ona.

Müdam özünə yalnız iş qüvvəsitək baxıb. Dəlilik deyirəm buna: istisna onun bütün varlığını çulğayıb.

Cizgi toyuğu ovsunlayır: aldığı zərbə onun küt aqlını əfsunlayır – buna işdən sonrakı dəlilik deyirəm mən.

Eşidin, ey hakimlər, başqa bir dəlilik də var: o da işdən əvvəlkidir. Ah, siz bu ruhun dərinliklərinə kifayət qədər nüfuz edə bilməzsiniz!

Qırmızı hakim deyir: «Bu cani nəyin xətrinə öldürüb? O qarət etmək istəyirdi». Mənsə sizə deyirəm: onun ürəyi qana susamışdı, qarətə yox. Qarət bəhanə idi: bıçağın təmasına yerikləyirdi o!

Onun miskin ağılı isə bu dəliliyi anlamadı, onu dilə tutdu: «Nə böyük şeydir – qandır da! – dedi. – Bəlkə əl bulamışkən bir qarət də edəsən? Qisas alasan, hə?»

Miskin aqlının səsinə qulaq asdı: sözlər qurğuşun ağırlığı ilə üstünə tökülürdü. – Öldürərkən oğurluğa da əl atdı. Öz dəliliyinin xəcalətini çəkmək istəmirdi.

Və günahlarının qurğuşun xisləti yenə onun üstünə çöküb və miskin ağılı yenə əvvəlkitək key, heysiz, küt olaraq qalır.

Eləcə başını silkələyə bilsə, bu yük aşıb tökülərdi: amma kimdir bu başı silkələyən?

Nəyi var bu adamın? Ruhun əli ilə dünyanın yaxasından yapışan, öz qənimətini qoparmaq istəyən bir yığın xəstəliyi.

Nədir bu adam? Bir-biri ilə yollaşmayan, dinclik nədir bilməyən bir yığın vəhşi ilan, – budur, dağılışdılar hərəsi bir tərəfə, qənimət axtarmağa getdilər.

Bu miskin cismə baxın! Onun çəkdiyi izzətlər və həsrətləri bu yazıq qəlb anlamağa çalışırdı, – bunu qatil həzzi, bıçaq təmasına susama kimi izah edirdi.

İndi xəstələnsə, şər üstünə hücum çəkir, o, indi şər sayılır: onu incidənləri incitmək istəyir bu şər dedikləri. Amma vaxt vardı, hər şey özgə cür idi, o vaxtın xeyri də, şəri də bambaşqa idi.

Bir vaxtlar şübhə də özü istəməsə də, şər sayılırdı. O vaxtlar xəstə, kafir və cadugər olurdu: kafir kimi, cadugər kimi də əzab çəkir, bu əzabı özgülərə də çəkdirmək istəyirdi.

Amma sizin qulağınıza girməz: deyirsiniz, bu, sizin xeyrinizə deyil. Mənim sizin xeyrinizlə nə işim!

Düz sözümdür, məni iyrəndirən onların şəri deyil, sizin xeyirxah dediklərinizdir. İstərdiniz ki, onları bir dəlilik çulğasın, bu solğun cani kimi onların da axırına çıxsın!

İstədim ki, onların dəliliyinin adı sədaqət, həqiqət, ya da ədalət olsun: fəqət onların öz fəziləti var, öz mənfur həzləri ilə çox yaşamaq üçün.

Mən coşqun seldə sürahiyəm: kim tuta bilir tutsun, yapışsın məndən!
Amma sizə qoltuq ağacı olaram.
Zərdüşt belə deyirdi.

OXU VƏ YAZI HAQQINDA

Yazılar içində qan yazısını sevirəm. Qanınla yaz: görərsən ki, qan – ruhdur. Özgə qanını anlamaq asan deyil: bikaşılıqdan oxuyanlardan zəhləm gedir.
Oxucunu tanıyan onunçün əlini ağdan qaraya da vurmur. Hələ düz bir əsr oxucu, elə ruh özü də pis iylənəcək.

Hər yetənin oxumaq haqqının olması, kim bilir, hələ nə qədər təkə yazını deyil, fikri də korlayacaq.

Bir zaman ruh Allah idi, sonra insana döndü, indi isə lap qaragüruha çevrilir.
Qan və rəmzlə yazanlar oxunmaq deyil, əzbərlənmək istəyir.

Dağlarda ən kəsə yol zirvədən zirvəyə gedən yoldur: amma bununçün uzun ayaqların olmalıdır. Rəmzlər zirvə olmalıdır, onların deyildiyi adam isə böyük və güclü.

Hava açıq, təmiz, təhlükə yaxın, ruh isə şən hiddət dolu: bunlar hamısı bir-birinə çox yaraşır.

İstəyirəm başıma cin-şəyatin yığılsın: çünki cəsuram. Həyulaları ürküdən cəsarət özü cinə çevrilir, – beləcə, gülmək, əylənmək istəyir.

Daha sizinlə işim yoxdur mənim: altımdakı bu bulud, başına güldüyüm bu qara bulud özü edəcək divanınızı, ildırım olub vuracaq sizi.

Yüksəlmək istəyəndə yuxarı baxırsınız. Mən isə aşağı baxıram, çünki daha qalxası yüksəklik qalmayıb.

Sizlərdən kim zirvədə ola-ola gülə bilər?

Hündür dağları qalxanlar bütün faciələrə gülürlər.

Qayğısız, lağbaz, güclü ağıl bizi belə görmək istəyir: o, qadındır və yalnız hərbiçiləri sevir.

Deyirsiniz: «Həyat dözülməzdir!» O halda bəs sizin gündüzkü qürurunuz, axşamkı itaətiniz nəyə gərəkdir?

Həyat dözülməzdir: özünüzü nərmə-nazik göstərməyin siz də! Biz hamımız qəşəng yük eşşəkləriyik.

Üstünə düşən bir damla şəhdən titrəyən tumurcuqla orta kəsiyimiz var bizim?

Düzdür, biz həyatı sevirik: həyata deyil, sevgiyə alışdığımız üçün.

Hər sevgidə daim bir az dəlilik olur. Dəlilikdə də daim bir az ağıl.

Və həyat aşiqi olan mənə elə gəlir ki, kəpənəklər, sabun köpükləri və onlara bənzəyən insanlar daha məsuddurlar.

Bu yüngül, ağılsız, zərif, hələ ki xırdaca ruhların pərvazını seyr etmək Zərdüştün gözünü yaşla, qəlbini təranələrlə doldurur.

İnanası olsam, yalnız rəqs etməyi bacaran allaha inanardım.

İblisi gördüm: yaman ciddi, ağır, ədalət tuturdu özünü: şəhər ruhu idi o: hər şeyin tar-mar olmasına bais də odur.

Qəzəblə deyil, gülüslə öldürərlər. Qalxın, şəhər ruhunu öldürək!

Gəzməyi öyrəndim: o vaxtdan elə hey yüyürürəm. Uçmağı öyrəndim; o vaxtdan yerimdən tərpətmək üçün itələmək lazım deyil mənə.

İndi yüngülləşmişəm, indi uçuram, indi özümə üstədən-aşağı baxıram.

İndi Allah özü belə ətrafımda rəqs edir.

Zərdüşt belə deyirdi.

DAĞDAKI AĞAC HAQQINDA

Neçə müddət Zərdüştün gözü almışdı ki, əshabələrindən biri ondan yan gəzir. Axşamın birində təkbaşına «Əlvən inək» adlı bu şəhərin dörd dövrəsini sarmış dağa qalxırdı: işə bax ki, ürcahına həmə mürəd çıxdı, ağaca söykəli oturmuşdu, yorğun baxışları dərəyə dikilmişdi. Zərdüşt oğlanın söykəndiyi ağacdən yapışıb dedi:

«Bu ağacı silkələmək istəsəm, bacarmazdım.

Amma bizim görmədiyimiz külək ona zülm edir, istədiyi səmtə əyir. Bizə ən ağır sitəmləri çəkdirən, bizi ən çox əyən görünməz əllərdir».

Mürəd hövlnək dikəlib dedi: «Zərdüştün səsinə eşidirəm, elə indicə onu düşünürdüm».

Zərdüşt cavabında: «Daha qorxmaq niyə? – dedi. – Ağacın başına gələn insandan da yan keçmir, onun da başına gəlir. O, yüksəklərə, zirvəyə, işığa nə qədər can atırsa, kökləri yerin təkinə, aşağı, zülmətlərə, dibə – şəhər o qədər çox işləyir».

«Bəli, şəhər! – mürəd çıxırmaqdan özünü saxlaya bilmədi. – Necə olur ki, sən mənim qəlbimi oxuyursan?»

Zərdüşt gülümsədi: «Elə qəlblər var ki, onları oxumaq yox, uydurmaq lazım gəlir».

«Bəli, şərə! – Mürid sözü təzədən çevirdi. – Düz dedin, Zərdüşt! Yüksəklik vurğunu olandan bəri daha özümə inanmıram – heç kəs də inanmır mənə, – bu necə oldu axı?

Çox tez dəyişdim: bu günüm ötən günə yaddır mənim. Qalxarkən bəzi pillələrin üstündən atılıram – heç bir pillə də bunu mənə bağışlamır.

Yüksəkdə olanda müdam tək oluram. Bir dindirib dinləyənim olmur, insan üzünə həsrət qalır: tənhalığın şaxtası iliyimi çalır. Yüksəkdə nə işim qalıb axı?

Nifrətim də həsrətimlə qoşa böyürür: nə qədər yüksəyə qalxırımsa, yüksələnlərə bir o qədər nifrət edirəm. Onların yüksəkdə nə işi var axı?

Öz dırmaşmalarımdan, büdrəmələrimdən necə də utanıram! Öz aram fısıltımdan: tövşüməyimdən necə də zəhləm gedir! Zirvədən necə də bezmişəm».

Mürid bu yerdə susdu. Zərdüşt isə ağacı nəzərdən keçirib belə dedi: «Bu ağac dağda tək-tənha qalıb, o, insanların da, heyvanların da əl çatarından xeyli yüksəkdə bitir.

İşdir, danışmaq istəsə, anlayacaq kimsəsi olmazdı – elə bir zirvədə bitir.

Elə hey gözləyir, gözləyir, – gözlədiyi nədir bəs? Buludlar səltənətinə çox yaxın yaşayır: bəlkə ilk şimşəyi gözləyir o?»

Zərdüşt bunu söyləmişdi ki, mürid həyəcədən dili-dodağı əsə-əsə fəğan etdi:

«Elədir, Zərdüşt, düz dedin. Yüksəyə can atarkən ölüm arzulayırdım, sənə mənim gözlədiyim şimşəksən. Bax səni görəli nə hala düşmüşəm. Sənə bəslədiyim həsəd, paxıllıq məni məhv etdi!» – mürid belə deyib acı-acı ağladı.

Zərdüşt əlini onun çiyinə qoyub oradan aralandı. Bir az bu minvalla gedəndən sonra bu sözləri dedi:

«Ürəyin parçalanır. Gözlərin sənə dərini sözlərdən yaxşı anladır.

Hələ azad deyilsən, hələ azadlığı axtarırsan, bu axtarışın yuxunu da sənə haram edib.

Azad zirvələrə can atırsan, qəlbin ulduzlara susayıb. Amma sənə mənfur istəklərin də azadlıq deyib ün təpir.

İçindəki quduz itlər azadlığa dartınır: ruhun bütün buxovları qırıb atmaq istərkən onlar öz zirzəmilərində sevincləndən ulayırlar.

Məncə, sən hələ azadlıq arzulayan məhbussan: ah, bu məhbuslar ağıllı olduqları qədər də hiyləgər və mənfur olurlar.

Qurtulan ruh hələ təmizlənməlidir. Həbsxananın çirk-pası hələ onun üstündədir: hələ onun baxışları təmizlənməlidir.

Hə, sənə dərini bilirəm. Amma səni and verirəm öz məhəbbətimə, öz ümidlərimə: sevgindən, ümidlərimdən vaz keçmə!

Hələ ki özünü nəcib sanırsan, qanına yerikləyənlər də sənə nəcibliyini dana bilmir. Bil ki, hər kəsin yolu üstündə bir nəcib durur.

Xeyirxahın da yolu üstündə dayanıb bu nəcib şəxs: ona xeyirxah deyəndə onlar, əslində, yoldan çıxarmaq istəyirlər onu.

Nəcib kəs yeni bir şey, yeni bir fəzilət yaratmaq istəyir. Nəcib köhnənin qorunub saxlanılmasını istəyir.

Nəcibin qorxusu ondan deyil ki, o, xeyirxaha dönər, dərd burasındadır ki, o, sırtığa, lağbaza, dağıdana çevrilə bilər.

Ah, nəciblər tanıyıram ki, ən ali ümidlərini itirdilər. Və indi onlar bütün ali ümidləri lənətləyirlər.

İndi ötəri əyləncələrə, ehtiraslara qapılıblar: məqsədləri isə bir günlüyə güclə yetir.

«Ruh özü də ehtirasdır» – belə deyirdilər. Onda ruhlarının qanadları sındı: indi o, hər yana sürünür, toxunduğu hər şeyi murdarlayır.

Bir vaxt ürəklərindən qəhrəman olmaq keçirdi, indi şəhvət qurduna dönüblər. Qəhrəmanlıq onlar üçün dərd və dəhşətdir daha.

Səni and verirəm məhəbbətimə, ümidlərimə: qəlbindəki qəhrəmanı atma! Ali ümidini müqəddəs, bəkir saxla!

Zərdüşt belə deyirdi.

HƏRB VƏ HƏRBÇİLƏR HAQQINDA

Qəvi düşmənlərimizdən aman diləmirik, bir də bütün qəlbimizlə sevdiklərimizdən. Qoyun sizə həqiqəti söyləyim!

Mənim hərbi qardaşlarım! Mən sizi ürəkdən sevirəm, sizinləyəm, daim sizinlə olmuşam. Və həm də sizin qəvi düşməninizəm. Qoyun sizə həqiqəti söyləyim!

Ürəyinizdəki nifrətdən də, həsəddən də xəbərdaram. Nifrət və həsədi tanımayacaq qədər böyük deyilsiniz. Barı özünüzdən xəcalət çəkməyəcək qədər böyük olun!

Və əgər idrak mücahidləri olmağı bacarmırsınızsa, heç olmasa onun sırası döyüşçüsü olun! Onlar bu mücahidlərin müjdəçisi və yol yoldaşlarıdır.

Göz işlədikcə böyük-böyük əsgər görürəm: hərbi görmək istədim! Geyəclərinə «uniforma» deyirlər: kaş onun altındakılar «uniforma» olmayaydı.

Gözləriniz müdam düşmən axtarmalıdır – öz düşmənlərinizi. Bəziləriniz elə ilk baxışdan nifrət edir.

Öz düşmənlərinizi axtarmalı, öz hərbinizi etməli, fikirləriniz uğrunda cəngə çıxmalısınız. Və əgər fikirləriniz məğlub olsa, onlar üzərində zəfər çalan vicdanınız olmalıdır.

Sülhü yeni müharibələrə hazırlıq fürsəti kimi sevməlisiniz. Qısa müddətli sülh uzundan daha xoş gəlməlidir sizə.

Sizə iş deyil, mubarizə tövsiyə edirəm. Sizə sülh deyil, zəfər tövsiyə edirəm. Qoy işiniz mubarizə, sülhünüz zəfər olsun!

Yalnız əlində ox-yay olanda susmaq olar: yoxsa gəvəzələyir və söyüşürlər. Qoy sülhünüz zəfər olsun!

Deyirsiniz, yaxşı əməl hətta hərbi də müqəddəsləşdirir. Mənsə sizə deyirəm ki, hər işi müqəddəsləşdirən hərbi özüdür.

Hərb və cəsarət bəşər övladına məhəbbətdən qat-qat çox iş görüb. İndiyədək məzlumları xilas edən sizin rəhminiz deyil, cəsurluğunuz olub.

«Yaxşı nədir?» – soruşursunuz. Yaxşı – cəsur olmaqdır. «Həm qəşəng, həm də təsirli olan şeylər yaxşıdır» demək sizə yox, balaca qızlara yaraşır.

Sizə qəlbəz deyirlər: halbuki sizin qəlbiniz yapma deyil və mən sizin qəlb utancınızı sevirəm. Siz qabarmadan, özgələr isə çəkilmədən utanır.

Eybəcərmisiniz? Nə olar, qardaşlar?! Siz də alilərin, eybəcərlərin pləşinə bürünün!

Qəlbiniz böyüdükcə təşəxxüsünüz artır: sizin alicənablığınızın mayasına qəzəb də qatılıb. Tanıyıram sizləri.

Qəzəbdə harınla məzlum qarşılaşır. Amma bir-birilərini anlamırlar. Tanıyıram sizləri.

Sizin düşməninizi ikraha deyil, nifrətə layiq olmalıdır. Siz düşmənlərinizlə fəxr etməlisiniz: onda düşməninizin uğuru sizin də uğurunuz olar.

Qiyam – qulun üstünlüyüdür. Qoy sizin üstünlüyünüz itaət olsun. Qoy sizin əmrinizin özündə də itaət görünsün.

Yaxşı hərbiçinin dilində «sən etməlisən» «mən istəyirəm»dən xoş səslənir. Sizə əziz olan nə varsa, əvvəl özünüze əmr etməlisiniz onu!

Qoy sizin həyata məhəbbətiniz ən ali ümidlərə məhəbbət olsun, qoy sizin ali ümidiniz həyatın ən ali amalı olsun!

Sizin ən ali amalınızı isə mən əmr edəcəyəm: eşidin, insan – qəhr olası məxluqdur.

Beləcə, öz itaət və hərbi ömrünüzü yaşayın! Uzun ömür nəyə gərəkdir? Hansı hərbiçi istər ki, ona rəhm etsinlər?

Sizə yazığım gəlmir, mən sizi qəlbən sevirəm, mənim hərbiçi qardaşlarım! Zərdüşt belə deyirdi.

YENİ BÜTLƏR HAQQINDA

Haradasa hələ də xalqlar, sürülər qalmaqdadır, bizdə yox, qardaşlar, bizdə dövlətlər var.

Dövlət? Nə deməkdir bu? Qulaqlarınızı yaxşı-yaxşı açın, indi sizə xalqların ölümündən danışacağam.

Dövlət bütün soyuq əjdahaların ən soyuğudur. Yalanı da soyuqdur onun. Gör necə yalanlar üydüb-tökür: «Mən dövlət – elə xalqam».

Yalandır! Xalqı yaradan, ona inam və sevgi bəxş edən yaradanlar oldu, bəşərə belə xidmət etdilər onlar.

Hər addımda tələ qurub onu dövlət adlandıranlar – dağdanlardır: qurduqları tələyə şirnikləşdirici tikələr, yüzlərcə arzu-istək ilişdirib, başı üstə qılınclı asıblar.

Harada hələ də xalq qalıbsa, o, dövləti anlamır, minillik adət-ənənəni, qayda-qanunu tapdaladığına görə zəndeyi-zəhləsi gedir ondan.

Sizə bir işarət verim: hər xalq xeyrini, şərini öz dilində anlayır. Qonşu onu anlamır. Axı bu dili öz adətlərindən, qanunlarından icad edib o.

Lakin dövlət bütün dillərdə xeyir və şər haqqında yalan satır: nə deyirsə, yalandır, nəyi varsa, oğurluqdur.

Hər şeyi saxtadır, oğurluq dişlərlə dişləyir bu dişli ilan. Canına-qanına hopub bu yalan, boğazacan yalan girdabına batır.

Dillərdə xeyir və şərin dolaşdırılması, qatışıq salınması: budur sizə verəcəyim işarə, dövlətin işarəsi. Düzdür, bu işarə ölüm istəyindən xəbər verir! Düzdür, onun gözü ölüm vaizlərini gəzir!

Çox-çoxları doğulur: dövlət artıq adamlar uydurub! Bax gör o, onları, çox-çoxlarını necə tovlayır! Gör onları necə udur, çeynəyir, gəmirir!

«Dünyada varsa da mənəm, yoxsa da: Allahın idarəedici barmağıyam mən», əjdaha nəyə çəkir. Və nə yazıq ki, onun qarşısında diz çökən yalnız uzunqulaqlar, dargözlər deyil!

Ah, böyük qəlblər, öz məkrli yalanlarını sizə də pıçıldayır o. Ah, onun gözü fədakar, zəngin qəlbləri necə tez alır!

Bəli, sizlər də gözündən yayınmırsınız onun, köhnə allahın müzəffərləri! Döyüşlər yorub əldən salıb sizi, indi bu yorğunluq yeni bütlərə sitayiş edir!

Ətrafına qəhrəmanları, təmizləri yığmaq istəyir bu yeni büt! Təmiz vicdanın şəfəqləri altında özünü günə verməyi xoşlayır, – bu soyuq əjdaha!

Sizinçün hər şeyindən keçməyə hazırdır, təki ona, bu yeni bütə səcdə edəsiniz: sizin fəzilətinizin şəfəqini, məğrur gözlərinizin baxışını beləcə satın alır.

Sizin əlinizlə çox-çoxlarını aldadıb tora salmaq istəyir! Hə, əcəb tələ tikəsi tapıb, ilahi ehtiramını tozundan fınxıran ölüm atı!

Hə, çoxları üçün həyat donuna girmiş ölüm icad olunub: doğrudan da, ölüm vaizləri üçün misilsiz xidmətdir!

O yerdə ki hamı: yaxşılar da, pislər də zəhərlənir, o yerdə ki hamı: yaxşılar da, pislər də özünü itirir, o yerdə ki hamının tədrisi intiharına «həyat» deyilir – mən ora dövlət deyirəm.

Bu artıq adamlara baxın bir! İl-müddət xəstədirlər, ödlərini qusur, adını qəzet qoyurlar. Bir-birini udur, heç vaxt da həzm edə bilmirlər.

Bu artıq adamlara baxın! İxtiraçıların əsərini, müdriklərin xəzinəsini oğurlayırlar, oğurluqlarına təhsil adı qoyurlar, – çifayda, təmaslarından hər şey xəş-təliyə, bədbəxtliyə dönür.

Bu artıq adamlara baxın! Sərvət qazanır, amma günbəgün kasıblayırlar.

Hakimiyyətdir istədikləri, ilk öncə isə hakimiyyətin dirəyi, çoxlu pul, – ah, acizlər!

Bir gör bu qıvraq meymunlar necə dırmaşır! Bir-birinin təpəsinə dırmaşır, lehməyə, uçuruma yuvarlanırlar.

Hamısı taxt-taca sarı dartınır: axmaqlar, elə bilirlər xoşbəxtlik taxt-tacdadır! Gah lehmə taxt-tacda oturur, gah da taxt-tac lehmədə.

Məncə, onların hamısı dəlisov, qızgın, çevik meymunlardır. Məncə, onların bütü, soyuq əjdaha pis iylənir: məncə, onların, büt-pərəstlərin hamısı üfünət qoxuyur.

Qardaşlar, onların ağızlarının, tamahlarının qoxusundan boğulmaq mı istəyirsiniz? Pəncərələri sındırın, açıqlığa tullanın!

Pis qoxudan qaçın! Artıq adamların büt səcdəgahından uzaq dolanın!

Pis qoxudan qaçın! İnsan qurbanlarının tüstüsündən uzaqlaşın!

Hələ ki azad torpaqlar böyük qəlblilərin pişvazına müntəzirdir. Hələ ki yalqızlar və cütlər üçün ıssız, dəniz qoxulu məkanlar var.

Hələ ki böyük qəlblərin ixtiyarında azad həyat var. Doğrudan da, dünya malına yiyələnməyən kəsə dünya yiyələnməz. Azad buraxanı dünya da azad buraxır: yaşasın yoxsulluq!

İnsan, gərəkli insan dövlət qurtaran yerdə başlayır: Zərurilərin nəğməsi, təkrarsız, əvəzsiz təranəsi orada başlayır.

Oraya, dövlətin qurtardığı yerə baxın, qardaşlar! Məgər siz göy qurşağını, fəvqəlsana aparan körpünü görmürsünüzmü?

Zərdüşt belə deyirdi.

BAZAR MİLÇƏKLƏRİ HAQQINDA

Öz hücrənə qaç, dostum! Görürəm, qulaqların böyük adamların haray-qışqırığından batıb, məzlumların ah-naləsindən yağır olub.

Meşə də, qayalar da sənin sükutunun hüzurunda ləyaqətlə susardılar. Sevdinin o ağacdən ibrət götür, başını dənizin üzərinə əyərək sakitcə dinləyir.

Tənhalığın qurtardığı yerdə bazar başlanır: bazarın başlandığı yerdə isə mahir oyunbazların hay-küyü və zəhərli milçəklərin vızıltısı.

İfa edən olmasa, dünyanın ən yaxşı oyunları da heç nəyə dəyməz: xalq bu ifaçılara böyük adam deyir.

Xalq böyüyü, yəni yaradanı anlamır. Amma böyük oyunların oyunbazları üçün əldən-ayaqdan gedir.

Dünya yeni dəyər yaradanların başına fırlanır – səssizcə fırlanır. Fəqət xalq və şan-şöhrət oyunbazların başına fırlanır: dünyanın gərdişi belədir.

Oyunbazın ruhu var, vicdanı isə yox. O, daim başqalarını möhkəm inandırdığı bir şeyə inanır – özünə!

Sabah başqa inamı olacaq, birigün bambaşqa. Hissləri xalq kimi çevik, əhvalı dəyişkəndir.

Darmadağın etməyi – sübut etmək bilir. Dəli etmək – onun dilincə inandırmaqdır. Qan onun nəzərində dəlillərin ən gözəlidir.

Yalnız həssas qulaqlara nüfuz edən həqiqəti yalan, puç adlandırır. Əslində, o təkcə dünyada ən gurultu qoparanlara, allahlara inanır.

Bazar qışqırıqçısı təlxəklərlə doludur – xalq isə öz böyük oğulları ilə öyünür! Onlar anın ağasıdırlar.

Fəqət an onları əzir: onlar da səni. Səndən «hə», ya «yox» cavabı almaq istəyirlər. Vay iki od arasında qalanların (orta mövqe tutmaq istəyənlərin) halına. Ey həqiqət aşiqi, bu amansızlara, bu əzənlərə həsəd çəkmə! Hələ heç vaxt həqiqət amansıza əl uzatmayıb.

Uzaq dolan bu kəmfürsətlərdən: təkcə bazara. «Ya hə, ya yox» deyə adamı divara dirəyərlər.

Dərin bulaqlar hamısı ləng axır: gözünə nə düşdüyünü öyrənənəcən çox gözləməli olurlar onlar.

Bütün böyükələr bazardan və şöhrətdən kənar gəzirlər: yeni dəyərləri yaradanlar ta əzəldən bazardan və şöhrətdən uzaq yaşamışlar.

Tənhalığa çəkil, dostum! Görürəm, zəhərli milçəklər səndə sağ yer qoymayıb. Sərt, çılgın ruzigarların əsdiyi yerlərə qaç! İssızlığa qaç! Kiçik, miskin insancıqlarla çox yaxın oldun. Onların görünməz qisasından qaç! Tək arzuları səndən qisas almaqdır.

Əl qaldırma onlara! Nə sayları var, nə hesabları, sənin alnına isə milçəkqıran olmaq yazılmayıb.

Bu kiçik, miskin insancıqların sayı-hesabı yoxdur: və bəzən yağış damlaları, alağ otları da möhtəşəm bir tikilinin axırına çıxır.

Sən mərmər deyilsən, amma damcılar oyum-oyum oyub səni. Damcı çoxalınca çatlayacaq, sınacaqsan.

Görürəm, zəhərli milçəklər əldən salıb səni, görürəm, qanın yüz yerdən çeşmə kimi göz verib: qürurunsa səni heç acıqlanmağa da qoymur.

Aydan arı, sudan duru olsan da, qanına susayıblar sənin, onların qansız ürəkləri qana yerikləyir – ona görə günahın oldu-olmadı sancılar.

Ey dərin insan, sən ən kiçik yaralardan dərin əzab çəkirsən: və hələ tamam-kamal sağalmamış zəhərli qurd təzədən yarana daraşır.

Bu qarınquluları öldürməyə qürurun yol vermir. Amma özünü gözlə ki, onların zəhərli haqsızlığını çəkmək tale yazına dönməsin sənin!

Onlar öz tərifləri ilə sənin böyür-başında vızıldaşır, zəhlətökən tərifləri ilə. Onlara sənin dərinin, qanının təması gərəkdir.

Onlar sənə Allaha, yəni şeytana yaltaqlanan sayaq yaltaqlanır, Allahın, ya şeytanın qarşısındaymişlar kimi ciyildəşirlər.

Nə etməli? Yaltaqdan, vizilçəkdən savayı bir şey deyil onlar.

Hərdən səninlə iltifatlı dolanırlar. Amma bunun da mayası qorxaqların hiyləgərliyidir. Bəli, qorxaqlar hiyləgərdir!

Öz dar qəlbləri ilə daim səni düşünürlər, – müdam şübhəli görünürsən onlara. Nəyi çox düşünsən, şübhəli görünər.

Bütün fəzilətlərin üçün səni cəzalandırırlar. Tək bircə şeyi bağışlayırlar sənə: səhvlərini.

Mehriban, ədalətli olduğuna görə deyirsən: «Onlar öz miskinliklərinə görə günahkar deyillər».

Halbuki onlar öz dar qəlblərində: «Bütün böyüklər günahkardır – böyük olduqlarına görə», – deyib dururlar.

Onlara qarşı nə qədər lütfkar olsan da, sənin ikrahını duyur, xeyirxahlığının əvəzini gizli yamanlıqla qaytarırlar.

Qürurun onların zövqünü oxşamır: sənin bir anlığa da olsa, şöhrətə uyduğunu görəndə çiçəkləri çırtlayır.

İnsanda anladığımız bir şey olanda od vurub yandırırıq onu. Miskinlərdən özünü gözlə!

Sənin qarşında öz miskinliklərini duyurlar və onların alçaqlığı görünməz bir intiqam odunda şölələnib zəbanə çəkir.

Görmədinmi, sən gələn kimi necə susdular, dağlar səhər çənindən sıyrılıb çıxantək heyrləri canlarından çıxdı?

Hə, dostum, bəşər övladı üçün sən vicdan tənəsisən: çünki onlar sənə layiq deyil. Ona görə sənə nifrət edir, qanını sormağ istəyirlər.

Bəşər övladı daim zəhərli milçək olaraq qalacaq: səndə böyüklük adına nə varsa, – məhz o daha zəhərli edəcək, milçəyə daha çox bənzədəcək onları.

Qaç, dostum, öz hücrənə qaç, sərt, çılgın ruzigarların əsdiyi yerə yürü.
Sənin alınına milçəkqıran olmaq yazılmayıb.
Zərdüşt belə deyirdi.

İSMƏT HAQQINDA

Məşəni sevirəm. Şəhərdə yaşamaq çətindir: ehtiraslı adamlar çoxdur orada.
Ehtiraslı qadının yuxusuna girməkdənsə, qatil əlinə düşmək yaxşı deyilmi?
İstəyirəm hissləriniz məsum olsun.

İsmət tövsiyə edirəm sizə? İsmət kimi üçün fəzilət, kimi üçün isə qüsurdur.
Onlar özlərini birtəhər saxlayırlar, amma qol qoyduqları hər işdən qancıq
hissiyatı boylanıb.

Hətta fəzilətlərinizin zirvəsinə, soyuq ruhlarına qədər bu heyvan öz
çəkişmələri, nifaqları ilə izləyir onları.

Və bir tikə əti, cismi ondan əsirgəyəndə bir tikə ruh üçün necə ilan dili çıxarır
bu qancıq hissiyatı!

Faciələri, ürək parçalayan şeyləri sevirsiniz, deyilmi? Mən isə inanmıram
sizin kürsək tulanıza.

Gözlərinizdən qəddarlıq yağır, əzabkeşə baxmaq ləzzət verir sizə. Sizin
insaf dediyiniz şey, sadəcə, təğyir-libas olmuş şəhvət deyilmi?

Bir rəmz deyim sizə: çoxları şeytanı qovmaq istərkən özləri donuz
damına girdi.

İsmətin çətin göründüyü kəslərə onu tövsiyə etməyə lüzum yoxdur: qoy
o, cəhənnəm yoluna, yəni qəlbin lehmə və şəhvətinə dönməsin!

Murdar şeylərdən danışırım? Məncə, yox, bu hələ harasıdır, bundan
betərləri də var.

Əhli-idrak həqiqət çirkli olanda deyil, dayaz olanda onun suyuna çimçişə-
çimçişə girir.

İliyinəcən ismətli olanlar da var: ürəkləri sizinkindən yumşaq, gülüşləri daha
bol, daha şaqraq.

İsmətin özünə də gülür onlar, soruşurlar: «İsmət nə olan şeydir? Dəlilik
deyilmi ismət? Amma bu dəlilik özü gəlib bizi tapıb, biz onu yox.

Biz bu qonağa qəlbimizdə sığınacaq verdik: indi bizimlə yaşayır, – qoy istədiyi
qədər qalsın!»

Zərdüşt belə deyirdi.

DOST HAQQINDA

Yanımda tək bir adamın belə olması mənə çoxdur!» – yalqız, tərki-dünya insan belə düşünür. «Bir ilə bir həmişə ikiye çevrilir».

Mən hər dərdi-sərimi öz Mənimlə bölüşürəm, görəsən, dost olmasa, adam necə tablaşa bilər?

Tərki-dünya üçün dost həmişə üçüncü şəxsdir: üçüncü şəxs elə bir maneədir ki, iki nəfərin söhbətini dərinə getməyə, uçuruma yuvarlanmağa qoymur.

Ah, yalqızların ürcahına yaman çox uçurum çıxır. Buna görə də onlar daima dost, yüksəklik həsrətindədirlər.

Bizim başqalarına inamımız özümüzə inanmaq istədiyimizdən xəbər verir. Bizim dost həsrətimiz, əslində, öz casusumuzdur.

Çox vaxt məhəbbət bizə yalnız paxıllığı dəf etmək üçün lazım olur. Çox vaxt ona görə hücum edib düşmən qazanırlar ki, öz zəifliklərini, hücumu məruz qala biləcəklərini gizlətsinlər.

Dostluq diləməyə cəsarəti çatmayanlar: «Heç olmasa düşmənim ol!» – deyir.

Dost olmaq istəyən gərək onun üçün oddan-alovdan keçməyə hazır olsun: od-alovdan keçmək üçün isə düşməncilik etməyi bacarmalısan.

Öz dostunun simasında düşməninə hörmət etməlisən. Dostunu tapdalamadan onun üstündən keçə bilərsənmi?

Dostunun simasında ən qatı düşməni görməlisən. Onun ziddinə gedəndə də qəlbən ona ən yaxın adam sən olmalısən.

Dostunun qarşısında maskalanmaq istəmirsən? Dostun fəxr etməlidir ki, sən ona öz əsl simanı göstərirsən. Amma bunun üçün onun səndən zəndeyi-zəhləsi gedir.

Özünü sirr pərdəsində bürüməsən, camaatın sənə acığı tutacaq, halbuki lüt adamdan qorxmağa nə qədər əsasımız varsa, onların da buna o qədər haqqı çatır. Siz allah olsaydınız, öz geyiminizdən utanmağa haqqınız olardı!

Özünü dostun üçün yetərinə gözəl malalayıb bəzəyə bilməzsən, çünki sən onun üçün fəvqəlinə həsrəti olmalısən!

Dostunun, əslində, necə olduğunu bilmək üçün ona heç yatan yerdə baxmısanmı? Əslində, dostunun sifəti nədir axı? Sənin özünün bir az nahamar, kələ-kötür güzgüdəki əksindir.

Dostunu heç yatan yerdə görmüsənmi? Onun görkəmi səni qorxutmadı ki? Dostum mənim, insan necə ötüb-keçiləsi məxluqdur.

Dostun səni duymaqda da, susmaqda da mahir olmalıdır. Elə şeylər var ki, gərək sən də görməməzliyə vurasan. Yeddi yuxunun içində də olsun, dostunun ayıqlıqda nə etdiyindən xəbər bilməlisən.

Sənin mərhəmətin ali duyğudur, amma gərək əvvəl biləsən, görək dostunun bu mərhəmətə ehtiyacı varmı? Bəlkə o, səndəki sarsılmazlığı, qətiyyəti sevir?

Dosta mərhəmət çox sərt qılafın içində gizlənib, ona diş batıran bu dişdən əli çıxacağını da gözü altına almalıdır. Onun bütün şirinliyi də bundadır.

Sən dostun üçün təmiz havanı, tənhalığı, çörəyi, dərmanı əvəz edə bilərsənmi? Çox özünə umac ova bilməyənləri dostu üçün əriştə kəsən gördüm.

Köləsənmi? Onda səndən dost çıxmaz. Zalımsanmı? Onda sənin dostun ola bilməz.

Çox-çox illər uzununu qadın xislətində kölə və zalım gizlənmişdi. Ona görə qadın hələ də dostluğa qabil deyil: o yalnız məhəbbəti tanıyır.

Qadın məhəbbəti sevmədiyi hər şeyə qarşı ədalətsiz və kordur. Arvadların ən kamil məhəbbətində də işıq qaranlıqdan, gündüz gecədən uzaq deyil!

Qadın hələ dostluğa qabil deyil: arvadlar hələ də təbiətən pişik və quş olaraq qalırlar. Ya da ən yaxşı halda inək.

Qadın dostluğa qabil deyil. Bəs siz, kişilər, deyin görüm, sizlərdən kim dostluq etməyi bacarır?

Kişilər, yazıqlar olsun sizin ruhi yoxsulluğunuza, simicliyinizə, tamahkarlığınıza! Sizin dostlarınıza verdiyinizi mən düşmənimə verər və bundan qətiyyənlə kasıb düşməzdim.

Yoldaşlıq var: kaş dostluq da olaydı!

Zərdüşt belə deyirdi.

MİN BİR MƏQSƏD HAQQINDA

Zərdüşt çox ölkələr gəzdi, çox xalqlar gördü: hər dürlü xalqın xeyrinə də bələd oldu, şərinə də. Cümlə cahanda xeyirdən və şərdən ulu qüvvət tapmadı.

Heç bir xalq özünə qiymət qoymadan yaşaya bilməz. Əgər o, özünü qoruyub saxlamaq istəyirsə, verdiyi qiymət qonşununkunun eyni olmalıdır.

Bir xalqın yaxşı dediyi şey başqasında eyib və rüsvayçılıq sayılır: belə gördüm. Burada lənətlənən çox şeylər orada dəfnə çələngi ilə bəzədilir.

Qonşu qonşunu heç vaxt anlamayıb: onun qəlbi müdam qonşunun axmaqlıq və qəddarlığından qana dönüb.

Hər xalqın başı üstündə xeyirxahlıq lövhəsi asılıb. Yaxşı bax, bu, onun özünü yenmə lövhəsidir, bax, bu, onun hakimiyyət istəyinin səsidir.

Ona çətin görünən hər şeyi tərifləyir: labüd və çətin şeyləri yaxşı, onu ən böyük ehtiyacdən qurtaran nadir və müşkül şeyləri isə müqəddəs adlandırır.

Bu, ona hökm etməyə, zəfər çalmağa, qonşularını qorxu və həsəddən çatlatmağa, onların gözünü qamaşdırmağa imkan verir:

Özü bunu zirvə, labüd başlanğıc, meyar və hər şeyin mənası sanır. Doğrudan da, qardaşım, bir xalqın ehtiyacını, torpağını, səmasını, qonşusunu tanısan, onun qələbələrinin sirri də, nəyin naminə əydəmli, pillələrlə gücə – sitəm ümidlərinə sarı dırmandığı da sənə əyan olar.

«Daim birinci olmalı, hamının önündə dayanmalısən: sənin qısqanc qəlbin dostundan savayı heç kimi sevməməlidir» – bu sözlər yunanın qəlbini sarsıtdı və o, öz möhtəşəm yolunu getdi.

«Həqiqəti söylə, ox-yayla usta davran» – bu, mənim adımın da mənsub olduğu xalqa – adı mənim üçün eyni dərəcədə əziz və ağır olan bir xalqa həm əziz, həm də ağır gəldi.

«Ata-anaya ehtiram göstər, ruhunun dərin qatlarında da onların xidmətində dayan» – bu vəsiyyəti isə özgə bir xalq başı üstündən asdı, bununla özünü qüdrətə və əbədiyyətə qovuşdurdu.

«Sadiq ol, sədaqət naminə lap şər və xatalı işlərdə də qanını axıtmaqdan çəkinmə» – başqa bir xalq bunu öyrənərək özünü zorladı və həmən zorlamadan böyük ümidlərə hamilə qaldı.

Düzdür, insanlar bütün xeyir və şəri özləri yaradıblar.

Düzdür, onlar onu qarət etməyiblər, tapmayıblar, bu, onlara ilahi vəhy kimi nazil olmayıb.

İnsan özünü saxlamaq üçün əvvəl-əvvəl şeylərə dəyər verdi – əvvəlcə o şeylərin mənasını yaratdı, insani mənasını! Ona görə o, özünə insan deyir, yəni sər-raf!

Qiymət vermək yaratmaqdır: eşidin, ey yaradanlar! Qiymət vermək özü bütün qiymətli şeylərin ən qiymətli, ən dəyərlisidir.

Dəyər qiymətdən törəyir: qiymət olmasa, həyat bir çürük qoza dəyməzdi. Dinləyin, ey yaradanlar!

Dəyərlərin dəyişməsi – yaradanların dəyişməsidir. Yaradan daim məhv edir.

Yaradanlar əvvəl xalqlar, çox sonralar ayrı-ayrı fərdlər olub: əslində, ayrıca fərd özü yaranışın ən yeni təzahürlərindəndir.

Bir vaxt xalqlar başları üstündən xeyir lövhəsi asmışdı.

Hökm və itaət istəyinin qovuşmasından yaranmışdı bu lövhə.

Sürü hissi «Mən» hissindən daha qədimdir: və nə qədər ki təmiz vicdan sürü adlanır, – «Mən» deyəndə yalnız pis vicdanlar ola bilər.

Doğrudan da, hiyləgər, sevgidən məhrum, hər addımda öz xeyrini güdən «Mən» sürü mənşəli deyil, əksinə, onun süqutudur.

Xeyir və şəri yaradanlar həmişə sevənlər və yaradanlar olub.

Bütün fəzilətlərin adlarında sevgi və qəzəb odu közərir.

Zərdüşt çox ölkələr gəzdi, çox xalqlar gördü: cümlə cahanda sevənlərin işlərindən ulu qüvvət tapmadı: onların adı xeyir və şəddir.

Düzü, bu tərif və danlaq hakimiyyəti bir zırpı əjdahadır. Deyin, qardaşlar, kim onun öhdəsindən gəlir? Deyin, kim bu heyvana min peysərlik buxov ata bilər?

İndiyəcən min məqsəd vardı, çünki xalqların sayı min idi. İndi yalnız bu min peysərin buxovu çatmır, tək bir məqsəd çatışmır. Hələ bəşəriyyətin məqsədi yoxdur.

Amma deyin görək, qardaşlar, əgər bəşəriyyətin məqsədi yoxdursa, onun özü də yox sayılmırmı?

Zərdüşt belə deyirdi.

YAXIN ADAMINA MƏHƏBBƏT HAQQINDA

Yaxınlarınıza sarı dartınır, üstəlik buna dair gözəl sözlər tapıb deyirsiniz. Mənsə sizə deyirəm ki, sizin yaxın adamlarınıza olan sevginiz özünü hərmətsizliyinizdən doğur.

Siz yaxın adamların yanına öz əlinizdən qaçır, adını da fəzilət qoyursunuz. Mənsə dabbəqda gönünə bələdəm sizin «fədakarlığınızın».

«Sən» «mən»dən uludur; «sən» deyimində müqəddəslik var, «mən»də yox; odur ki, insan yaxın adamına can atır.

Yaxın adamlarınızı sevməyimi tövsiyə edirəm sizə? Yaxınlardan qaçmağı, uzaqları sevməyi tövsiyə etsəm, daha yaxşı olmazmı?

Uzaq adamlara, gələcək adamlara məhəbbət yaxın adamına məhəbbətdən alidir; şeylərə, xəyallara məhəbbət insana məhəbbətdən əfzəldir.

Qabağınca yüyürən bu kölgə səndən gözəldir; nə üçün sən öz ətini, sümüyünü ona verməyəsan? Amma sən qorxub yaxın adamının yanına qaçırsan.

Özünüzlə dil tapıb yola getmir, qədərincə sevmirsiniz özünüzü: bu üzdən yaxın adamlarınızı tovlayıb, sizi sevməyə təhrik edir, özünüzü onların axmaqlığı ilə mükafatlandırırırsınız.

Kaş siz nə yaxın adamlarınızla, nə də onların yeddi arxa dönəni ilə yola getməyəydiniz, onda mehrinizi özünüzə salar, özünüzü sidqi-ürəkdən sevərdiniz.

Öz barənizdə yaxşı bir söz demək istəyəndə yüz şahid çəkirsiniz, elə ki onları yoldan çıxarıb sizin barənizdə yaxşı düşünməyə vadar etdiniz, onda özünüz də öz gözünüzdə ucalır, haqqınızda xam xəyallara düşürsünüz.

Yalançı yalnız bildiyinin əksini söyləyən adam deyil; əsl yalançı bilmədiyini danışandır. Özgələrlə öz haqqınızda siz məhz belə danışır, özünüzlə birgə qonşunu da aldadırırsınız.

Dəli deyir: «İnsanlarla ünsiyyət xarakteri korlayır, – illah da o olmayanda».

Kimi yaxın adamlarının yanına özünü axtarmağa gedir. Kimi özünü unutmağa. Özünüzü sevməməyiniz tənhalığı sizin üçün məhbəsə çevirir.

Yaxın adamlara məhəbbətinizin qarşılığını uzaq adamlar ödəyir; və əgər beşiniz bir araya yığılsa, altıncı hökmən ölməlidir.

Sizin bayramlarınızı da sevmirəm: oyunçu həddən artıq çoxdur, tamaşaçılar da özlərini oyunçudan beşbetər aparırlar.

Sizi yaxın adama deyil, dosta səsləyirəm. Qoy dost sizin üçün yer üzünün bayramı, fəvqəlinsan yanğısı olsun.

Sizə dostluqdan, odlu dost qəlbindən danışiram. Amma odlu ürəklə sevlmək istəyən səməndərtək alovlara tutuşmalıdır.

Mən sizə kamil, yaradan – öz kamil dünyasını bəxş etməyə hər an hazır bir dost olmağı öyrədirəm.

Dünya məhvərindən qopsa da, yenə onun çərxində hərlənir, xeyir şərdən, zərurət təsadüfdən törəyib artan kimi.

Bu gününün baisi gələcək, sabahlar olmalıdır; dostunun simasında fəvqəlinsanı sevməlisən – öz bəisin, nədən kimi.

Qardaşlarım, sizə yaxınları sevməyi məsləhət görmürəm: məsləhətim uzaqları, yadları sevməkdir.

Zərdüşt belə deyirdi.

YARADANIN YOLLARI HAQQINDA

Tənhalığa çəkilmək istəyirsən, qardaş? Səni özünə qaytaran yolu axtarırsan? Bir az ayaq saxla, məni eşit: sürü deyir ki, «axtaran özünü də itirər. Tənhalıq günahdır». Neçə vaxtdır sən də ağılını bu sürünün ağılına vermişən. Sürünün səsi sən öz içində də səslənəcək. Əgər sən «mən daha sizin çaldığınıza oynamayacağam» desən, nalə-şivən ərsə qalxacaq.

Bax bu nalənin özü də vicdandan doğur, – vicdanın bu son işartısı sən kədərində közərəcək.

Sən qəm-qüssə yolunu getmək istəyirsən, bu elə sən özünə gedən yoldur. Göstər görüm, sən buna ixtiyarın və gücün çatar? Yeni qüvvəsənmi? İlk təkənsənmi? Öz-özünə diyirlənən təkərsənmi? Ulduzları sən başına dolanmağa vadar edə bilərsənmi?

Ah, nə qədər yüksəklik düşkünləri var! Nə qədər şöhrət əsirləri var! İnandır məni ki, sən də bu düşkünlərin, bu əsirlərin bir tayı deyilsən! Nə qədər böyük fikirlər var ki, üfürülmüş hava şarına bənzəyir. Havası boşalan kimi qupquru quruyur.

Özünü azadmı sanırsan? Mənə ən böyük arzundan danış, zəncirləri qırmağından yox.

Sənin zəncirini qırmağa haqqın çatırdımı? Elə adamlar var ki, öz köləliyini itirməklə son zərrə dəyərini də itirir.

Nədən azad olmaq istəyirsən? Gözlərimin içinə bax, de görüm, bu azadlıq sən nəyinə gərəkdir?

Özün özünə divan qurub öz iradəni qanun kimi başının üstündən ası bilərsənmi? Özün özünə hakim olub lazım gəlsə, bu qanun adından özünü məhşər ayağına çəkə bilərsənmi?

Öz vicdanınla təkbətək qalmaq dəhşətdir. Elə bil ki, bir ulduzu kəhkəşandan qoparıb tənha, kimsəsiz bir məkana, təkliyin buz nəfəsi içinə atırsan.

Ey yalqız insan, hələ ki sən çox şeylərin iztirabını çəkirsən, hələ ki nə cəsarətini, nə də ümidini itirməmişən.

Amma gün gələcək, tənhalıq səni bezdirəcək, qürurun qırılacaq, cəsarətin, hünərin tükənəcək! Gün gələcək, «Mən tənhayam!» – deyib haray çəkəcəksən.

Gün gələcək, yüksəkliyin əlçatmaz, alçaqlığın isə bircə addımlığında olacaq, öz alicənablığın səni həyula kimi qorxudacaq. Gün gələcək, «Hər şey yalandır», – deyib nalə çəkəcəksən.

Elə hisslər var ki, qəsdləri tənhalıqların axırına çıxmaqdır, bunu ki edə bilmədilər, gərək özləri ölələr. Bəs sən əlindən qatillik gələrmə?

«İkrah» deyilən söz sənə tanışdırmı, qardaş? Bəs sənə nifrət edənlərə, qəvi düşmənlərinə qarşı ədalətli olmaq işgəncəsi necə?

Çoxlarını səni yenidən tanımağa vadar edəcəksən, onlar isə bunun hayıfını səndə qoymayacaqlar. Necə ola bilər; onlara bu qədər yaxın olan sən onlardan bunca irəli gedəsən?

Sən onlardan irəli gedirsən: amma nə qədər yüksəyə qalxırsansa, paxılların gözündə o qədər kiçilirsən. Başları üzərində uçanları isə belələrinin heç görməyə gözü yoxdur.

Qismətinə düşən haqsızlıqla barışmalı olacaqsan.

Tənhaların başına haqsızlıq və çirkab yağdırırlar, amma, qardaşım, ulduz olmaq istəyirsənsə, buna görə onlardan işığını zərrə qədər də əsirgəməməlisən.

Özünü xeyirxahlardan, ədalətliyərdən gözlə. Öz fəzilətinə qovuşan adamları onlar dar ağacına çəkirlər – onlar tənhalara nifrət edirlər.

Özünü müqəddəs sadələşmədən də qoru! Sadə, bəsit olmayan hər şey onlara natəmiz görünür, onlar odla oynamağı özlərinə peşə ediblər.

Özünü sevgi tutmalarından gözlə! O, rastına çıxan tənhalara çox tez əl uzadır.

Elə adamlar var ki, onlara əl yox, pəncə uzatmaq lazımdır, kaş hələ allahın altında bu pəncənin caynaqları da olaydı!

Amma rastlaşacağın ən qəvi düşmən həmişə sən özün olacaqsan: keçdiyin meşələrdə, hər dəlmə-deşikdə özün öz pusqunda durursan.

Yalnız insan, sən özünə qayıdırsan? Bu yol sənin özündən və yeddi şeytandan keçir.

Sən özün özünə kafir də olmalısən, cadugər də, hər şeyə bir qulp qoyan, öz fəlakətlərinin bəisi də.

Özünü öz oduna yandırmalısən: külə dönmədən necə təzələyə bilərsən ki! Yalnız insan, sən sevənlərin yolu ilə gedirsən, öz yeddi şeytanından özünə allah yaratmaq istəyirsən.

Yalnız insan, sən sevənlərin yolu ilə gedirsən: sən özünü sevirsən, özünə nifrətin də bundan doğur, yalnız sevənlər belə nifrət edə bilirlər.

Sevən nəyə yaratmaq istəyir, çünki o nifrət edir! Sevdininə nifrət etməyən kəs nə bilir sevgi nədir.

Tənhalığa öz sevginlə və öz yaradıcı işinlə çəkil, qardaş, çox-çox sonralar ədalət axsaya-axsaya dalınca gəlib çatacaq.

Tənhalığa çəkiləndə mənim göz yaşlarımı da özünə apar. Mən kamilləşib ölənləri sevirəm.

Zərdüşt belə deyirdi.

QADINLAR HAQQINDA

Gecənin bu aləmi nə itiyin itib, Zərdüşt? Qoltuğunun altında gizlətdiyin nədir? Sənə bağışlanmış xəzinə, ya səndən doğulmuş uşaq? Yoxsa sən də oğurluğa qurşanmısan, şərin dostu?

– Elədir, qardaş, – Zərdüşt dedi. – Bu, bir xəzinədir, mənə bağışlayıblar, yanımcə gəzdirdiyim bir həqiqətdir. Özü də o, qışqırıqçı qundaq kimidir, sən deyən ədəb-ərkan gözləyən deyil, ağzını yummasan, səsi aləmi başına götürür.

Bu gün qürub çağı tək-tənha yolumla gedirdim. Qabağıma bir qarı çıxdı və qayıtdı ki: «Zərdüşt biz arvadlarla çox söhbətlər eləyib, amma arvadların özü haqqında ağzına su alıb durub».

Ona cavab verdim ki, arvad barədə kişi ilə danışarlar.

«Mənə də danış», – deyə qarı qır-saqqız olub əl çəkmək bilmədi, «Onsuz da başım gora titrəyir, bu gün yediyim sabah yadımdan çıxır», – dedi.

Əlacım kəsildi, arvada dedim: «Qadın təpədən-dırnağa müəmmadır, bu müəmmanın isə tək bircə həlli var: hamiləlik. Qadın üçün kişi vasitədir: məqsəd isə həmişə uşaq olaraq qalır. Bəs kişi üçün arvad nə deməkdir?»

Əsl kişi iki şeyə meyil edir: təhlükəyə və oyuna.

Arvadı da ona görə istəyir ki, o ən xətalı oyuncaqdır.

Gərək kişini hərbi üçün, arvadı isə hərbiçinin nazını çəkmək, yorğunluğunu çıxarmaq üçün tərbiyə edəsən: yerdə qalan boş şeydir.

Həddən artıq şirin meyvəni hərbiçi ürəyi götürməz. Arvaddan ona görə beşəlli yapışıblar ki, dünyanın ən şirin qadınının da xəmrəsi acıdan tutulub.

Kişi nə qədər uşaqcanlı olur-olsun, arvad uşağa ondan yaxşı bələddir. Əsl kişi özü təbiətən uşaqdır, bu uşaq oynamaq, əylənmək istəyir. Qadınlar, ayıq olun ki, kişinin içindəki bu uşağı gözdən qoymayasınız.

Qadın təmiz, gözəl bir oyuncağa, hələ qovuşmadığımız, həsrətində, intizarında olduğumuz bir dünyanın fəzilətlərindən nurlanan qiymətli daş-qaşa bənzəməlidir.

Sizin sevginiz uğruna ulduzlar səpilmiş dan yerini andırmalı, fikriniz-zikriniz tək bu olmalıdır: «Kaş fəvqəlinə mən doğaydım».

Sizin gücünüz sevginizdədir! Qorxduğunuz adamların üstünə getsəniz, silah əvəzinə bu sevgini qurşanın!

Sizin şərəfiniz sevgidədir! Yoxsa qadın nə bilir şərəf nədir? Daim sevidiyindən artıq sevmək, heç vaxt ikinci olmamaq – bax bundadır sizin şərəfiniz.

Kişilər, sevən qadıncan qorxun! Çünki o, heç bir qurbandan çəkinmir, özgə nə varsa, onunçün dəyərini itirir.

Kişilər, özünüzü nifrət edən qadıncan gözləyin, çünki ruhunun dərinliklərində kişi, olsa-olsa, yaramaz, qadın isə mürdərdir.

Qadın ən çox kimə nifrət edir, bilirsən?

Dəmir maqnitə deyir: «Bilsən sənə necə nifrət edirəm. Məni cəzb edirsən, özünə çəkirən, amma yapışdırmağa gücün çatmır».

Kişinin səadəti «mən belə istəyirəm» deyə bilməsindədir. Qadının səadəti «o belə istəyir»də.

Bütün qəlbi ilə sevən hər bir qadının gözündə dünya cənnətə dönür.
Qadın itaət etməlidir, öz dayazlığını böyük zəkalar qarşısında ört-basdır etməyin tək yolu budur.

Qadın qəlbi çox dayazdır, sanasan ki, o, dibinin başı üzə çıxmış suyun üstündə qərar tutmuş qərarsız, hərəkəti bir qabıqdır.

Kişi qəlbi dərinidir, onun tufanı yeraltı sulara cövlan edir. Qadın onun gücünü duyur, amma dərk etmir.

Qarı mənə qayıtdı ki: «Zərdüşt çox gərəkli sözlər söylədi. Bu sözlər nəşillərə mən gələ bilər.

Qəribə orasıdır ki, Zərdüşt belə az tanıya-taniya onlara ixtiyarı çatır. Bir baxım bu bəlkə heç qəribə də deyil, arvad yanında mümkün olmayan şey var ki? Onlardan nə desən gözləmək olar.

«Al əvəzində sənə xırdaca bir həqiqət pay verim. O daha mən qocanın gərəyi deyil.

Onu yaxşı-yaxşı bük, ağzını da tıxa, yoxsa bu həqiqət yaman çıxırandır, səsi aləmi basar».

Dedim: «Yaxşı, qarı, həqiqətini bəri ver görüm». Qarı nə desə yaxşıdır?:
«Arvadların yanınamı gedirsən? Qamçını yaddan çıxarma!»

Zərdüşt belə deyirdi.

SUİLƏNİ HAQQINDA

Bir gün Zərdüşt əncir ağacının altında yatmışdı. İsti onu tənətitmişdi deyə əlini üzünə günlük etmişdi. Bu vaxt suiləni gəlib boynundan elə çaldı ki, Zərdüşt ağrıdan qışqırdı. Əlini gözündən çəkəndə ilanı gördü, ilan da Zərdüştü gözlərindən tanımışdı, yöndəmsiz halda dönüb getmək istədi. «Dayan görək, – Zərdüşt dilləndi, – əvvəl təşəkkürümü qəbul et. Məni vaxtında oyatdın, yolum yaman uzaqdır». Suiləni dərdli-dərdli: «Yolun çox qısadır, – dedi, – mənim zəhərim tez öldürür». Zərdüşt gülümsündü: «Nə vaxtdan bəri əjdaha ilan zəhərindən ölür? – dedi. – Amma, hər halda, gəl zəhərini geri götür. O qədər varlı deyilsən ki, mənə belə hədiyyə verəsən». Suiləni yenidən onun boynuna sarılıb yarasını yaladı.

Zərdüşt bunu öz əshabələrinə danışanda onlar soruşdular: «Zərdüşt, bu əhvalatda nə ibrətamız, əxlaqi cəhət var?» Zərdüşt buna belə cavab verdi:

«Xeyirxahlar, ədalətlilər mənə əxlaq düşməni deyirlər: danışdığım əhvalat da onların əxlaqına ziddir.

Əgər düşməniniz varsa, heç vaxt onun pisliyinə yaxşıqla cavab verməyin. Çünki bununla onu utandırırırsınız. Əksinə, sübut edin ki, o, yaxşı iş görüb. Qəzəblənməyiniz onu utandırmaqdan daha yaxşıdır. Sizi söyürlərsə, alqış etməyiniz yersizdir. Siz də onlara qoşulub bir azca söysəniz, yaxşı olar.

Sizə qarşı böyük bir haqsızlıq ediblərsə, siz də tez beş xırda-para haqsızlıq edin. Haqsızlığın yalnız bir adamı necə əzdiyini görmək dəhşətdir.

Bilirsinizmi, haqsızlığı bölmək haqqın yarısıdır. Haqsızlığı, ədalətsizliyi o kəs öz üstünə götürməlidir ki, bunu daşımağa gücü çatsın.

Kiçik də olsa, qisas almaq heç almamaqdan daha insani bir şeydir. Madam ki verilən cəza tapdalanmış adamın yarasını sağaltmır, daha o nəyə lazımdır?

Haqlı ola-ola özünü haqsız göstərmək haqlı olduğunu sübut etməkdən daha alicənab bir işdir. Amma bu, hər adamın işi deyil, bunun üçün gərək kifayət qədər zəngin olasan.

Sizin sərt ədalətinizə dözə bilmirəm; sizin hakimlərin gözlərində həmişə cəllad soyuqluğu görürəm.

Deyin, hanı elə bir ədalət ki, mayası sevgidən yoğrulsun, mənə elə bir sevgi göstərin ki, yalnız cəzanı deyil, günahı da öz üstünə götürsün.

Mənə elə bir ədalət göstərin ki, ittiham edənlərdən savayı hamıya bəraət qazandırsın.

Məni hələ dinləmək istəyirsinizmi? Tam ədalətli olmaq istəyən kəsin gözündə yalan da insani iltifata dönür.

Tam ədalətli olmağı necə də istərdim! Onda mən hər kəsə əməlinə görə verərdim! İndilik təsəllim odur ki, hamıya özümdən nəsə verirəm.

Qardaşlar, nəbadə tərki-dünyalara, yalqızlara qarşı haqsızlıq edəsiniz! Tərki-dünyalar unutmağı bacarmır! Onlar əvəz çıxmağı bacarmır.

Tərki-dünya adam dərin quyu kimidir. Ora daş atmağa nə var, amma elə ki daş quyunun dibinə düşdü, oğul istəyirəm, onu dartıb çıxarsın.

Yalqızların qəlbinə dəyməkdən qorxun! İşdir, onları incitdinsə, sağ buraxmayın, öldürün ki, qurtarsınlar!»

Zərdüşt belə deyirdi.

UŞAQ VƏ AİLƏ HAQQINDA

Sənə bir sualım var, qardaşım: bu suala verəcəyin cavab ruhunun dərinliyindən xəbər verəcək.

Cavansan, uşaq, ailə istəyirsən. Səndən soruşuram: sənə kimi bir adamın uşaq arzulamağa haqqı varmı?

Sən özünün müzəffər, əzabkeş, ağıl mülkünün sultanı, fəzilət sahibi olduğuna əminsənmi? Səndən soruşuram.

Yoxsa sənə dilləndirən adicə heyvani tələbatdır, ya tənhalıq? Bəlkə özündən narazılıq?

İstəyirəm ki, zəfərlərini də, azadlığını da uşağın adı ilə başlayasan! Uğurlarına, azadlığına canlı heykəllər qoymalısan.

Özündən ali bir şey yaratmalısan. Amma gərək əvvəlcə özün kamilləşəsən, cismən də, ruhən də təkmilləşəsən.

Sadəcə, artıb törəməyin deyil, yüksəlmənin də qeydinə qalmalısan. Qoy nikah bağı bu yolda sənə yardımçı olsun.

Daha ali bir vücud yaratmalısan, ilk təkan, öz-özünə diyirlənən təkər – qısa, yaradanın özünü yaratmalısan.

Kəbin, ailə deyəndə mən yaradanların özlərindən daha kamil bir məxluq yaratmaq naminə qovuşmaq istəyini başa düşürəm. Mən bu istək sahiblərinin bir-birinə qarşılıqlı ehtiramına ailə deyirəm.

Sənə nikahının mənası və məğzi bu olmalıdır. Amma çoxlarının ailə adlandırdığı bu lüzumsuz şey – ah, heç bilmirəm bura nə ad verim?

Ah, miskin ruhların bu cütləşmə tələbatı! Ah, ruhun bu iyrənc cütləşmə ehtirası! Ah, bu mənfur cütləşmə yanğısı!

Onlar bütün bunları ailə adlandırır, üstəlik deyirlər ki, kəbinlərini göydə mələklər kəsib.

Eləsə mən bu çirkab toxumu səpən səmaya lənətlər deyirəm. Yox, bu səmavi torda sarmaşan heyvanlara dözə bilmirəm.

Qoy özünün düzüb qoşmadığı bir işə xeyir-dua vermək üçün gecdən-gec tövşüyə-tövşüyə gələn Allah da məndən uzaq olsun!

Belə şeyə ailə deyib mənə güldürməyin! Bəxtinə belə valideyn düşən hansı uşağın acı göz yaşı tökməyə haqqı çatmır?

Bir kişini çox ləyaqətli, yetkin adam sanırdım, amma elə ki onun arvadını gördüm, bütün kürreyi-ərz gözümdə dəlixanaya döndü.

Kaş ki müqəddəs zatla gic toyuq cütləşəndə yer üzü lərzəyə gələydi, torpaq ayaqları altında od tutub yanaydı. O bir qəhrəman tək həqiqət axtarışına çıxdı, qazancı isə malalanmış, kiçik bir yalan oldu. O yazıq özü buna ailə deyir.

Qaraqabaq idi. Hər adamla oturub-durmaz, müsahibini də seçib-soraqlayardı. Amma axırda özünə elə bir müsahib seçdi ki, cəmi gördüyü günlər burnundan gəldi: o, buna ailə deyir.

O, özünə mələk xislətli bir kənz axtarırdı. Amma iş elə gətirdi ki, özü bir arvadın kənzinə döndü, indi gərək özü mələk ola ki, beləsini yola verə.

ğlım kəsəni mal alanları fəndgir görmüşəm, bir şeyi almazdan yüz ölçüb, bir biçərlər. Di gəl, dünyanın ən kələkbaz adamı da arvadı elə bil gözüyumulu alır.

Sizin məhəbbət dediyiniz şey bir yığın xırım-xırda axmaqlıqdır. Daha böyük bir axmaqlıq olan nikahınız bu bir yığın xırım-xırda axmaqlığa son qoyur.

Nə ola, kaş erkəyin dişiyə, dişinin erkəyə məhəbbəti əzabkeş allahlara qarşı mərhəmətə dönəydi! Amma, yox, heyvanlar bir-birilərini daha yaxşı duyur.

Sizin ən ülvə sandığınız məhəbbət belə bir adi şövq, ağırlı bir közərtidir. O, sizin ən yüksək zirvələrə gedən yolunuzu işıqlandıracaq bir məşəl olmalıdır.

Bundan belə öz fəvqünüzdə sevməlisiniz. Əvvəl hələ sevməyi öyrənməlisiniz. Bunun üçün gərək sevginin acı bədəsinə nuş edəsiniz.

Elə bir sevgi göstərin ki, bədəsi acı dadmasın. Səni fəvqəlinsən həsrətinə tutuşduran, sənənin canına bu yaradan yangısını salan da odur.

Yaradan yangısı, fəvqəlinsən həsrəti: de, qardaşım, ailədən istədiyin budurmu?

Bu istək, belə ailə qarşısında mən səcdə edirəm.

Zərdüşt belə deyirdi.

II HİSSƏ

– Və yalnız hamının məndən üz döndərdiyi vaxt mən sizin yanınıza qayıdacağam.

Həqiqətən də, mən bir zamanlar itirdiklərimi başqa gözlərlə axtaracağam, mənim qardaşlarım; o vaxt mən sizi tamamilə başqa bir məhəbbətlə sevecəyəm.

Zərdüşt, xeyirxahlıq bəxş edənlər haqqında

(II 340) [II 56]

Əlində güzgü tutmuş uşaq

Bu əhvalatdan sonra Zərdüşt yenə öz dağlarına, öz mağara tənhalığına qayıtdı və toxum səpmiş əkinçi kimi məhsulunu gözləyərək adamlardan qaçmağa başladı. Lakin onun qəlbi sevdiyi adamlar üçün səbirsizlik və həsrətlə dolmuşdu. Zira o, onlara hələ çox şey verə bilərdi, bu isə xüsusilə çətin idi: məhəbbətdən əlindəkini sıxmaq və bağışlayan bir adam kimi utanmaq.

Beləcə, tənhalıq içində aylar-illər keçdi; lakin öz aşib-daşmağı ilə dolu olan müdrikliyi artır və ona iztirab verirdi.

Lakin bir səhər o hələ dan sökülməmişdən xeyli əvvəl oyandı, uzun zaman öz yatağında oturaraq nə isə xatırlamağa çalışdı və nəhayət, öz ürəyinə dedi:

«Yuxuda mənə qorxudan nə idi ki, belə oyandım. Məgər əlində güzgü tutmuş bir uşaq deyildimi yanıma gələn?

«Ey Zərdüşt, – oğlan mənə dedi, – özünə bu güzgüdə bax hələ».

Mən güzgüyə baxıb qışqırdım. Ürəyim çırpındı: zira o güzgüdə mən özümü görmədim, dodaqlarında zəhərli bir kinayə olan iblisin simasını gördüm.

Həqiqətən də, mən yuxuların mənasını və xəbərdarlığını hədsiz dərəcədə yaxşı anlayıram: mənim təlimim təhlükədədir, əlaq otu buğda adlanmaq istəyir!

Mənim düşmənlərim güclü olmuşdular. Onlar mənim təlimimin mənasını təhrif etmişdilər, belə ki, mənim sevimlilərim onlara bəxş etdiyim hədiyyələrdən utanmalı idilər.

Dostlarım mənimçün artıq itirilmişdilər; itirdiklərimi axtarmaq vaxtı gəlib çatmışdı».

Zərdüşt bu sözlərlə ürəyinə müraciət etdi. Zərdüşt bu sözlərlə yataqdan sıçradı, lakin hava axtaran ürkmüş bir adam kimi yox, daha çox ruhun gəlib qərar tutduğu peyğəmbər və nəğməkar kimi.

Onun qartalı və ilanı heyrətlə ona baxırdılar: çünki onun üzündə səhər şəfəqi kimi gələcək səadət əks olunmuşdu.

Mənə nə olub, mənim heyvanlarım? – Zərdüşt dedi. – Məgər mən dəyişib başqası olmamışammi? Məgər tufanlı qasırğa kimi bir xoşbəxtlik mənə qərq etməyibmi?

Mənim səadətim dəlidir və o, dəli kimi də danışacaq; çünki o, hələ hədsiz gəncdir – ona qarşı mərhəmətli olun!

Mən öz xoşbəxtliyimlə yaralanmışam, bütün iztirab çəkənlər mənim həkimim olmalıdırlar!

Mən yenə öz dostlarımin yanına düşə bilərəm, eləcə də düşmənlərimin yanına!

Zərdüşt yenidən danışa və öz məhəbbətini sevdiklərinə bağışlaya və xərcləyə bilər.

– Mənim səbirsiz məhəbbətim coşqun bir axınla mənəbəbindən daşaraq sürətlə axıb gedir. Ucalıqlardan dərələrə qaçaraq şərqə və qərbə axır. İztirablar dağların dilsizliyi və buludların ildırımlarının səs-küyü ilə qəlbimdən dərələrə axır.

Mən hədsiz dərəcədə uzun müddət həsrət çəkib üfüqlərə dalmışam. Hədsiz dərəcədə uzun müddət mən tənhalığa mənsub olub sükuta alışmışam.

Mən bütünlüklə uca qayalardan süzülən çayların dili olmuşam, dərələrə enib, mən yenidən nitqimə qayıtmaq istəyirəm.

Qoy mənim məhəbbətimin selləri o yerlərə axsın ki, harada ki yol yoxdur! Bu sellər əvvəl-axır dənizə necə yol tapmaya bilər?

Doğrudur, qəlbimin tənhalığına çəkilən və özü ilə kifayətlənən bir göl var, lakin məhəbbətimin selləri onu da özü ilə dənizə aparır!

Yeni yollarla gedirəm mən, dilimdən yeni nitqlər çıxır mənim; bütün yaradanlar kimi, mən də köhnə cəh-cəh vuran dillərdən yorulmuşam. Mənim ruhum artıq köhnə, yeyilmiş ayaqaltılarla getmək istəmir.

Bütün nitqlər mənim üçün çox ləng axır – ey fırtına, mən sənin döyüş arabana atılıram və hətta öz qəzəbimlə səni belə qamçılıyıb çapmaq istəyirəm.

Bir qışqırıq, bir coşqunluq kimi mən uzaq dənizlərə cummaq istəyirəm. Oralara – harada ki cənnət adalarında dostlarım ləngiyir.

Və mənim düşmənlərim də onların arasındadır! Artıq indi mən kiminlə danışa bilərəmsə, onları necə də sevirəm! Hətta mənim düşmənlərim də mənim xoş-bəxtliyimə məxsusdur.

Və haçan ki mən ən vəhşi bir ata minmək istəyirəm, hər şeydən artıq mənim nizəm mənə kömək edir: o, hər zaman ayaqlarıma qulluq etmək üçün hazırdır.

O nizə ki, mən onu düşmənlərimə atıram! Mən düşmənlərimə nə qədər minnətdaram ki, nəhayət, nizəmi onlara doğru milləyə bilərəm!

Mənim buludlarım hədsiz gərginləşmişdi. İldırımların qəhqəhəsi altında mən dərələri doluya qərq etmək istəyirəm!

Mənim sinəm qabaranda çox vahiməli olacaq. Onun tufanları dağları silkələyəcək, beləcə, onlar yüngülləşəcəklər.

Həqiqətən də, mənim xoşbəxtliyim, mənim azadlığım fırtına kimi coşacaq. Lakin mənim düşmənlərim anlamalıdırlar ki, onların başı üstündə şər ruhlar tüğyan edir.

Hətta siz dostlarım mənim bu vəhşi müdrikliyimdən qorxursunuz və ola bilsin ki, düşmənlərimə qoşulub qaçacaqsınız.

Ah, əgər mən çoban tütəyi ilə sizi geriye qaytara bilsəydim! Ah, əgər mənim müdriklik aslanım incə-incə nərildəyə bilsəydi, bir yerdə artıq çox şeylərə öyrəşmişik biz!

Mənim vəhşi müdrikliyim tənha dağlarda doğdu; sərt daşların üstündə o, öz gənc, ən kiçik çağalarından birini doğdu.

İndi o, dəli kimi sərt səhralarla qaçaraq axtarır, daim öz yumşaq çimini axtarır – mənim qoca, vəhşi müdrikliyim!

Sizin qəlbinizin yumşaq çimlərində, dostlarım mənim! – o, öz sevimli çağasını sizin məhəbbətinizin üstünə qoymaq istədi! – Zərdüşt belə deyirdi.

Xoşbəxtlik adalarında

Əncirlərdən meyvə tökülür, onlar şirəli və şirindirlər. Onlar yerə düşəndə qırmızı qabıqları soyulur, mən yetişmiş meyvələr üçün xəzri küləliyəm.

Beləcə, yetişmiş əncirlər kimi bu nəsihətlər sizin üstünüzə tökülür, dostlarım mənim; indi onların şirəsini için və onları şirin-şirin yeyin! Ətrafımızda payızdır və göylər tərtəmidir və günün günorta çağıdır.

Baxın görün dörd tərəfimizdə necə bolluqdur! Və bu bolluq içində uzaq dənizlərə baxmaq necə xoşdur!

Bir zaman uzaq dənizlərə baxanda deyərdilər: Tanrı; lakin artıq mən sizi belə deməyə öyrətmişəm: fəvqəlinсан.

Allah güman deməkdir, lakin mən istəyirəm ki, sizin gümanınız sizin yaradıcı iradənizdən uzaqlara yayılmasın.

Siz Tanrını yarada bilərdinizmi? – Ona görə mənə hər cür allahlar haqqında danışmayın! Lakin, şübhəsiz ki, siz fəvqəlinсан yarada bilərdiniz.

Ola bilsin ki, sizin özünüz yox, dostlarım mənim! Lakin siz özünüzdə fəvqəlinсанın atalarını və əcdadlarını yenidən yarada bilərdiniz; və qoy bu, sizin ən yaxşı yaratdığınız olsun!

Tanrı gümandır; lakin mən istəyirəm ki, sizin gümanınız təsəvvürün çərçivəsi ilə məhdudlaşsın.

Siz Tanrını təsəvvür edə bilərdinizmi? – Lakin qoy bu, sizin üçün həqiqətə olan istək olsun, ona görə ki sonra insani təsəvvürə, insani görüntüyə, insani hisslərə çevrilsin. Siz şəxsi hisslərinizi sona kimi götür-qoy etməlisiniz!

O şey ki, siz dünya adlandırdınız, əvvəlcə sizin tərəfdən yaradılmalıdır: sizin idrakınız, sizin surətiniz, sizin iradəniz, sizin məhəbbətiniz olmalıdır o. Və həqiqətən də, sizin öz xoşbəxtliyiniz üçün, ey dərk edənlər!

Və siz dərk edən, bu ümidlərsiz həyata necə tab gətirə bilərdiniz? Siz dərkəilməz və idraksızlıqla bir qəbildən ola bilməməlisiniz.

Lakin mən öz qəlbimi tamamilə sizə açmaq istəyirəm, dostlarım mənim: əgər tanrılar mövcud olsaydı, mən özümü allah olmaqdan necə saxlaya bilərdim! Deməli, tanrılar yoxdur.

Doğrudur, mən bu nəticəyə gəlmişdim, lakin o, indi mənim diqqətimi yayındırır.

Tanrı gümandır; lakin kim bütün bu əzabları içərək sonra ölməyə bilər? Doğrudanmı, yaradıcının inamını və qartalları göyə ucaldan qanadlarını əllərindən almaq lazımdır?

Tanrı fikir deməkdir, elə bir fikir ki, bütün ayrıları düzə çevirir və bütün fırlananları saxlayır. Necə? Zaman o saat itməz və bütün baş verənlər yalana dönməzdimi?

Bu cür mühakimələr insan sümükləri üçün burulğan, fırfıra və mədə üçün ürəkbulanma deməkdir; doğrudan da, bu cür gümanlar başgicəllənmə xəstəliyinə bənzər.

Vahid, tam tərpənməz, doymuş və dəyişməz adlandırıram mən insana kin və düşmənçilik dolu bu təlimləri!

Bütün dəyişməzlər yalnız rəmz deməkdir! Və şairlər hədsiz dərəcədə çox yalançıdırlar.

Lakin zaman yenidən yaranma haqqında ən yaxşı simvollar danışır. Onlar keçib-gedənlərə ən yaxşı tərif və haqq qazandıran olmalıdır.

Yaratmaq izzitablardan böyük xilasolma və həyatın yüngülləşməsi deməkdir. Lakin yaradıcı olmaq üçün izzitablara və hər cür sınaqlara düşər olmaq lazımdır.

Bəli, bizim həyatımızda çox acı ölümlər olmalıdır. Siz – yaradanlar. Onun üçün də ötüb-keçən nə varsa, hamısına minnətçi və haqq qazandıranlar olub.

Yaradanın özünün təzə doğulmuş olması üçün onun özü doğan olmaq istəməli və doğum əzablarını yaşamalıdır.

Həqiqətən də, yüzlərlə canlının, yüzlərlə beşiyin və doğum əzablarının üstündən aşaraq mən öz yolumla getdim. Artıq mən çox vidalaşdım, mən ürəkləri sındıran son saati tanıyıram.

Lakin mənim yaradıcı iradəm, mənim taleyim belə xoşlayır. Və ya sizə açıq deyirəm: məhz belə bir taleyə mənim iradəm hökm edir.

Bütün hissiyyatlılar daxilində izzitab çəkir və məhbəsdədir. Lakin mənim iradəm daim yanıma xilaskar və sevinclərin carçısı kimi gəlir.

İradə azad edir: iradə və azadlıq haqqında əsl təlim belədir – və Zərdüşt sizə onu öyrədir.

Daha istəməmək, daha qiymətləndirməmək və daha yaratmamaq! Ah, qoy bu böyük yorğunluq məndən əbədi uzaq olsun!

Hətta idrakda belə mən doğuluşun sevinclərini və iradəmin təşəkkülünün sevincini hiss edirəm; və əgər mənim idrakımda məsumluq varsa, ona görə ki, onda yenidən doğulmaq iradəsi var.

Bu iradə məni Tanrıdan və tanrılardan kənarlaşdırır və əgər bu tanrılar mövcud olsaydı, onda nə yaratmaq olardı?!

Lakin mənim yaratmağa meyilli odlu iradəm məni daim insanlara doğru çəkir.

Ah, insanlar, mənim üçün obrazlar daşlarda mürgüləyir, mənim obrazlarımın obrazı! Ah, o ən möhkəm, ən eybəcər daşda mürgüləməlidir!

Artıq mənim çəkicim mənim məhbəsimə vəhşicəsinə şığıyır. Daşdan tikələr sıçrayır; bütün bunların mənə nə dəxli?

Mən bu obrazı tamamlamaq istəyirəm: zira kölgə mənə yaxınlaşır – ən səssizi, ən yüngülü mənə yaxınlaşır!

Fövqəlbəşərin gözəlliyi mənə yaxınlaşır, kölgə kimi. Ah, qardaşlarım mənim! Artıq allahlarla mənim nə işim!

Zərdüşt belə deyirdi.

İztirablılar haqqında

Dostlarım mənim! Dostunuzun qulağına belə bir kinayəli sözlər çatıb: «Siz Allah, Zərdüştə baxın! Məgər o, bizim aramızda heyvanlar arasında gəzdiyi kimi gəzmirmi?»

Lakin yaxşı olardı ki, belə deyiləydi: «Dərk edən insanlar arasında heyvanlar arasında gəzdiyi kimi gəzir».

Lakin insanın özü dərk edənlər içində belə adlanır: qırmızı yanaqları olan vəhşi.

Bu ad onda haradandır? Ona görə deyilmi ki, o, hədsiz tez-tez utanmalıdır?

Oh, dostlarım mənim! Dərk edən belə deyir: utanmaq, utanmaq, utanmaq – bəşər tarixi bax budur!

Və buna görə ləyaqətli şəxs başqalarını utandırmağı özünə rəva bilmir, bütün iztirab çəkənlər qarşısında utanmağı özünə rəva bilir.

Həqiqətən də, mən başqasına yananları, öz rəhmlərində xoşbəxt olanları sevmirəm: onlar hədsiz həya nə olduğunu bilməyənlərdir.

Əgər mən həliyənin olmalıyamsa, hər halda, yenə bu cür adlanmaq istəməzdim: və əgər mən canıyanan olsam, onda yalnız uzaqdan-uzağa.

Mən üzümü gizlətməyi sevirəm və tanınana kimi qaçıram. Sizə də belə etməyi məsləhət görürəm, dostlarım mənim!

Qoy mənim taleyim məni sizin kimi hər cür rəhmdillikdən azad olanların yolu ilə aparsın. Və mənim yalnız belələri ilə ümid və bal ziyafətini bölüşməyə haqqım var.

Doğrudan da, kim ki iztirab çəkir, mən hamı üçün onu da, bunu da etmişəm; lakin həmişə mənə elə gəlib ki, mən sevinməyi öyrənəndə ən yaxşı iş görmüşəm.

O vaxtdan, haçandan ki adamlar var, insan hədsiz dərəcədə az sevinir; yalnız bax bu, qardaşlarım mənim, bizim əzəli günahımızdır.

Və biz yalnız o zaman yaxşı şadlana bilərik ki, başqalarına əzab verməyi və onu uydurmağı tərgidərik.

Ona görə izzitəb çəkənlərə kömək edərək mən əllərimi yuyuram, ona görə həm də ürəyimi silirəm.

Zira izzitəblini izzitəb çəkən görəndə mən onun utanmağına görə utandım; mən ona kömək edəndə rəhmsizcəsinə onun məğrurluğına qulluq etdim.

Böyük minnətlər alicənablardan deyil, qisasçılardan gəlir və əgər kiçik bir xeyirxahlıq unudulmursa, o, gəmirən bir qurda çevrilir.

«Əgər nə isə bir iş başlamaq istəyirsinizsə, rəsmiyyətçi olun, hədiyyə verəni sizin onun hədiyyəsini qəbul etmə faktı ilə mükafatlandırın!» – Mənə əvəzində heç nə bağışlaya bilməyənlərə belə məsləhət verərdim:

Lakin mən hədiyyə verənlərdənəm: mən dostlara dost kimi hədiyyə verməyi sevirəm, lakin qoy yadlar və yoxsullar özləri mənim ağacımdan meyvələr dərsinlər; bu, onları az utandırar.

Lakin dilənçiləri tamamilə məhv etmək lazım gələrdi. Həqiqətən də, onlara nəşə verəndə də hirsənirsən, verməyəndə də.

Günahkarlar və vicdan əzabı çəkənlər də onlarla birdir. Mənə inanın, dostlarım mənim: vicdan əzabı gəmirməyi öyrədir.

Lakin ən pisi kiçik fikirlərdir. Doğrudan da, şər iş görmək yaxşıdır, nəinki xırda hisslərlə yaşamaq.

Hərçənd ki siz deyirsiniz: «Kiçik kinlərin sevinci bizi böyük şər əməllərdən qoruyur». Lakin bu yerdə qənaətcil olmaq lazım deyil. Şər əməl irinə bənzəyir. O gicişdirir, qaşındırır, irinlədir – o, açıq danışır.

«Diqqət elə, mən xəstəliyəm». – Şər əməl belə deyir: onun açıq danışmağı bundadır.

Lakin xırda fikir göbələciklərə oxşayır. O həm sürünür, həm gizlənir və onun bütün bədənini lap kiçik göbələklərdən ölüvay və süstləşməyəincə heç yerdə dura bilməyəcək.

Lakin kimin ki içində şeytan var, mən onun qulağına belə deyirəm: «Yaxşı olar ki, sən öz şeytanını böyüdəsən! Hətta sənün üçün də hələ böyüklüyə gedən yol mövcuddur».

Ah, qardaşlarım mənim! Hər şey haqqında hədsiz dərəcədə çox bilirlər. Çoxları bizim üçün şəffaf olur, lakin bununla biz hələ onların içindən keçib gedə bilmərik.

Adamlarla yaşamaq çətindir. Zira lal olub durmaq çətindir.

Və daha çox biz zəhləmiz gedənlərə qarşı deyil, bizə heç bir dəxli olmayanlarla ədalətsiz olurıq.

Lakin əgər sənün izzitəb çəkən dostun varsa, onunçün istirahət yeri ol, lakin həm də səfər çarpayısı və sərt yataq ol: beləcə, sən ona daha çox xeyir verərsən.

Və əgər dostun sənə nəşə bir pislik edərsə, ona söylərsən: «Mənə etdiklərinə görə mən səni bağışlayıram; lakin əgər sən bunu özünə etsəydin – mən bunu sənə necə bağışlaya bilərdim?»

Bütün böyük məhəbbətlər belə deyir: o hətta bağışlamağı və acımağı da dəyişdirir. Öz ürəyini saxlamaq lazımdır. Onu bir balaca buraxarsan və hər kim o dəqiqə başını itirir.

Ah, şəfqətlilər arasında deyil, bəs dünyada harada daha çox dəlilik edilir və dünyaya şəfqətlilərin dəliliyindən çox nə iztirablar verib?

Vay bütün sevənlərin halına ki, onların şəfqəti qədər yüksək bir zirvə yoxdur. Bir dəfə iblis mənə belə dedi: «Hətta Allahın da öz cəhənnəmi var – bu, onun insanlara məhəbbətidir».

Və bir az əvvəl mən eşitdim ki, o, bu sözləri də dedi: «Allah ölüb; insanlara, adamlara şəfqətindən öldü Allah».

Beləcə, mən sizi şəfqətlərdən çəkindirirəm: oradan insanların üstünə ağır buludlar gəlir! Həqiqətən də, mənim tufanların əlamətlərindən başım çıxır.

Bu sözləri də yadda saxlayın: hər cür böyük məhəbbət özünün bütün şəfqətlərindən yüksəkdədir: zira o, nəyi ki sevir, hələ onu yaratmaq istəyir.

«Mən özümü öz məhəbbətimə qurban verirəm və özüm kimi öz yaxınıma» – bütün yaradanlara belə demək lazımdır.

Lakin bütün yaradanlar bərkidir.

Zərdüşt belə deyirdi.

Keşislər haqqında

Bir dəfə Zərdüşt şagirdlərinə işarə verib onlara bu sözləri dedi:

«Budur keşiş; hərçənd ki onlar da mənim düşmənimdirlər, lakin siz onların yanından qılınclarınızı yerə sallayıb sükutla keçin.

Eləcə onların arasında da qəhrəmanlar var; onların çoxu hədsiz iztirab çəkib; ona görə başqalarını da iztirab çəkməyə vadar etmək istəyirlər.

Onlar yağlı düşmənlərdir: onların itaətindən qisasçı heç nə yoxdur və kim onlara hücum edərsə, dərhal ləkələyəcəklər.

Lakin mənim qanım onların qanı ilə qohumdur və mən istəyirəm ki, mənim qanım onların qanına calaq olsun».

Və onlar yaxınlıqdan gəlib keçəndə Zərdüştə qəm hücum çəkdi; lakin o, öz kədəri ilə çox da uzun zaman mübarizə aparmadı. Sonra isə o, belə dedi:

“Mənim bu keşislərə yazığım gəlir. Onlardan zəhləm gedir; lakin insanlar arasında yaşamağa başladığımdan bəri mənim üçün onlar ən az şər mənbəyidir.

Mən onlarla birgə izzət çəkmiş və çəkirəm: onlar mənim üçün əsirlər və damğalananlardır. Kim ki onları xilaskar adlandırır, o da onları qandallayıb.

Yalançı dəyərlər və dəli sözlərin qandalı ilə! Ah, əgər kimsə onları xilaskarlarından xilas etsəydi!

Dəniz onları dörd tərəfə qovanda onlar haçansa bir adaya gedib çıxacaqlarını düşünürdülər; lakin, sən demə, o, yatmış əjdaha imiş.

Yalançı dəyərlər və dəli sözlər – bu, fanilər üçün pis möcüzədir, – tale onlarda çox uzun mürgüləyib gözləyir.

Lakin, nəhayət, o oyanır, güdür, kim onun üstündə özünə sığınacaq tikibsə, hamısını yeyir və udur.

Oy, siz bu tikililərə baxın. Keşislərin özlərinə tikdiyi tikililərə. Onlar bu rayihəli mağaraları kilsə adlandırırlar.

Oy, bu saxta işıq, bu oğurlanmış hava! Burada qəlb öz yüksəkliyinə uçmağa cəsarət edə bilməz!

Zira onların inamı belə əmr edir: «Pillələri dizin-dizin çıxın, siz, ey günahkarlar!»

Həqiqətən də, mən bu həyanın çəp gözləri və ehtiramları əvəzində həyasızlıq görmək istədim.

Kim özünə bu mağaraları və tövbə pilləkənlərini yaradıb? Gizlənmək istəyənlər, aydın göylərdən utananlar olmayıbmı onlar?

Və yalnız aydın göylər uçuq kümlər arasından, dağıdılmış divarlardan otlara və al-qırmızı lalələrə nəzər salanda mən yenə ürəyimi bu allah tikintilərinə tərəf çevirərəm.

Onlar, nə ki onlara zidd idi və izzət verirdi, onu Allah adlandırıdılar. Və həqiqətən də, onların bu itaətində çoxlu qəhrəmanlıqlar vardı.

Və onlar öz allahlarına olan sevgilərini başqa cür deyil, insanı çarmıxa çəkməklə göstərirdilər.

Onlar meyit kimi yaşamağı düşünürdülər; onlar meyitlərinə qara paltar geyindirirdilər; və hətta mənhus məqbərlərindən belə mən onların nitqlərini eşidirəm.

Və kim ki onların yaxınlığında yaşayır; qara nohurların yanında yaşayır; orada qurbağa öz dadlı düşüncələrlə dolu mahnısını oxuyur.

Onların xilaskarlarına inanmağım üçün onlar mənə yaxşı mahnılarını oxumalıdırlar: onun şagirdləri xilas olunmuşlar kimi görünməlidirlər.

Mən onları çılpaq görmək istədim: zira yalnız gözəllik tövbə vəz etməlidir. Lakin bu paltara bürünmüş kədər kimi inandıra bilər?

Həqiqətən də, onların xilaskarları azadlıqdan doğmur. Azadlığın yeddinci göylərindən doğmur. Həqiqətən də, onların özləri idrak xalçaları üzərində gəz-məyiblər.

Bu xilaskarların ruhu yırtıqlardan ibarətdir. Və hər yırtıqda onlar öz dəliliklərini yerləşdiriblər, öz tıxaclarını onlar Allah adlandırıdılar.

Onların ruhları mərhəmətlərində qərq oldu və onlar mərhəmətlərindən şişəndə həmişə böyük dəlillikləri üzə çıxırdı.

Onlar öz sürülərini cığırqlarla qəzəblə, qışqırıqla qovurdular. Guya gələcəyə yalnız bir cığır aparır. Həqiqətən də, hətta bu çobanların özü də hələ qoyunlara məxsus idilər.

Bu çobanların balaca ağilları və geniş ürəkləri vardı; lakin qardaşlarım mənim, hətta ən geniş ürəklilər də indiyəcən balaca ölkələr idilər.

Onlar getdikləri yolu qanlarının işarəsi ilə yazırdılar, onların dəlillikləri öyrədirdi ki, həqiqət qanla sübut olunur.

Lakin qan həqiqətin ən pis şahididir; qan ən təmiz təlimi də dəlilik və nifrət dərəcəsinə gətirir.

Amma əgər kimsə öz təlimi naminə odlara atılırsa, onda bu, nəyi sübut edir? Həqiqətən də, öz yanmağından öz təlimi şölələnirsə, onda bu, başqa məsələ.

İsti ürək və soyuq baş – harada ki onlar görüşür, orada «xilaskar» adlandırılan fırtına başlayır.

Həqiqətən də, anadangəlmə böyük və yüksək adamlar vardı, nəinki xalqın xilaskarlar adlandırıdığı fırtınaları dallarınca aparırlar.

Və bütün bu xilaskarlardan daha böyük olan siz, qardaşlarım mənim, əgər azadlığa gedən yolu axtarsanız, xilas olmalısınız.

Hələ indiyə kimi heç vaxt fəvqəlbəşər olmamışdır! Ən böyük və ən balaca adamın hər ikisini də mən çılpaq görmüşəm.

Hələ onlar bir-birilərinə hədsiz oxşayırlar. Həqiqətən də, onların ən böyüklərini də mən hədsiz insani görmüşəm.

Zərdüşt belə deyirdi.

Comərdlər haqqında

Yuxulu və yuxudan olan hisslərlə göy gurultusu və göylərin odları ilə danışmaq lazımdır.

Lakin gözəlliyin səsi sakit danışır: o yalnız ən həssas ürəklərdə yurd sala bilir.

Bu gün mənim gerbli qalxanım sakitcə diksinib güldü: bu, gözəlliyin müqəddəs gülüşü və titrəyişi idi.

Ey comərdlər, bu gün mənim gözəlliyim sizin başınızın üstündən güldü və onun səsi mənim qulağıma gəlib çatdı: «Onlar hələ onlara haqq ödənilməsini istəyirlər!»

Siz hələ istəyirsiniz ki, sizə pul versinlər, siz comərdlər! Yaxşılığa görə haqq istəyirsiniz, yerlərə görə göyləri, bu gününüzə görə əbədiyyəti?

Və indi siz mənə qəzəblənirsiniz ki, guya mən öyrədirəm ki, əvəz ödəyən yoxdur? Və həqiqətən də, mən hətta onu da öyrətmirəm ki, comərdlik öz-özünə mükafatdır.

Ah, budur mənim dərdim: şeylərin mahiyyətinə mükafatlar və cəzalar yalanladılar – özü də hətta varlığınızın əsaslarına, ey comərdlər!

Lakin qabanın köpək dişi kimi sizin qəlbinizin köklərini sıgallamalıdır, sizinçün mən kotan adlandırılmaq istəyirəm, sizinçün.

Bütün sirli şeylərin əsası üzə çıxmalıdır və nə zaman ki siz yarılmış və əzik-üzük olub günün qabağında uzanacaqsız, sizin dəriniz sizin həqiqətlərinizdən ayrılacaq.

Zira sizin həqiqətiniz budur: siz hədəf, cəza, mükafat, qisas kimi çirkli sözlər üçün hədsiz təmizkarsınız. Siz ana uşağını sevən kimi öz comərdliyinizi sevirsiniz; lakin harada görünüb ki, ana öz məhəbbəti üçün haqq istəsin?

Sizin comərdliyiniz sizin Sizliyinizin ən qiymətlisidir. Sizde üzük yangısı var; hər bir üzük özünə qayıtmaq üçün hey fırlanır, fırlanır.

Və sizin hər yaxşı işiniz sönən ulduzlara bənzəyir; onun işığı daim hələ yoldadır və avaralanır və haçan o daha yolda olmayacaq?

Eləcə sizin yaxşılıqlarınız da hələ yoldadır, hətta artıq iş başa çatsa da. Qoy o hətta unudulsun və ölsün: onun işığının şöləsi hələ yaşayır və dolaşır.

Qoy sizin comərdliyiniz nə isə kənar, dəri, örtük olmaqdan, sizin Sizliyiniz olsun – budur sizin qəlbinizin əsasları, ey comərdlər!

Lakin, əlbəttə, elələri də var ki, onlar üçün comərdlik şallaq altındakı kötükdür və siz onların bağırçıları çox eşitmişiniz!

Özlərinin eyiblərinin süst vəziyyətini comərdlik adlandıranlar da var; və özlərinin nifrət və paxıllıqlarının əlini ədalət kimi uzadırlar və yuxulu gözlərini ovuşdururlar.

Elələri də var ki, aşağılara can atırlar: demonlar onları aşağı çəkir. Lakin onlar nə qədər çox aşağı enirlərsə, bir o qədər gözləri və öz allahlarına olan ehtirasları parlaq yanır.

Ah, belə qışqırıqlar da qulaqlarınıza çatıb, siz, ey comərdlər: «Nə ki mən deyil, mənimçün o, Allah və comərddir!»

Elələri də var ki, dərəyə daş daşıyan arabalar kimi cırıldayıb çətinliklə gedir: onlar ləyaqət və comərdlik haqqında çox danışirlar. – Öz yüyənlərini comərdlik adlandırırlar onlar!

Elələri də var ki, hər gün qurulan saat kimidirlər. Onlar öz tik-taklarını hey səsləndirir və istəyirlər ki, bu tik-taklar comərdlik adlansın.

Həqiqətən də, onlar məni əyləndirir. Mən harada belə saatlara rast gəldimsə, onları öz kinayəmlə qururam; və onlar hələ mənə fısıldamalılırlar. Başqaları öz bir zərrə ədalətləri ilə fəxr edirlər və onlar bu ədalət naminə hər şeyə qarşı cinayət törədirlər. – Belə ki, dünya onların ədalətsizliklərində qərq olur.

Ax, onların dilində «comərd» sözü necə pis səslənir! Və onlar deyəndə ki: «Biz birlikdə haqlıyıq», bu, həmişə belə səslənir: «Biz qisas almaqda haqlıyıq».

Onlar comərdlikləri ilə öz düşmənlərinin gözlərini çıxarmaq istəyirlər və onlar yalnız onunçün yüksəlirlər ki, başqalarını alçaltsınlar.

Lakin yenə elələri var ki, bataqlıqda oturur, qamışlıqdan belə deyirlər: «Comərdlik – bataqlıqda dinc oturmaq deməkdir.

Biz heç kimi qapmırıq və bizi dişləmək istəyənlərdən qaçıırıq; və hər şeydə bizə təlqin edilən fikirdə oluruq».

Yenə elələri var ki, jestlə danışmağı xoşlayır və düşünürlər: comərdlik – jestin bir növüdür.

Onların dizləri həmişə bükülür, əllərisə comərdliyi mədh edir, lakin ürəkləri onun haqqında heç nə bilmir.

Lakin elələri də var ki, comərdliyi belə demək istəyirlər: «Comərdlik zəruridir». Lakin ürəklərində onlar yalnız polisin zəruriliyinə inanırlar.

Və insanlarda ucalıqları görə bilməyərək, çoxları da alçaqlıqları görüb comərdlik adlandırırlar; beləcə, öz pis gözlərini onlar comərdlik adlandırırlar.

Onlar öyrətmək istəyirlər və həqiqi yolda olmaq istəyib onu xeyirxahlıq adlandırırlar; başqaları isə hər şeydən imtina etmək istəyərək bunu da comərdlik adlandırırlar.

Və bu minvalla, demək olar, hamı inanır ki, xeyirxahlıqda iştirak edirlər və hamısı, ən azı, «xeyir» və «şər»in bilicisi olmaq istəyir.

Lakin Zərdüşt bütün bu yalançı və axmaqlara bu sözləri demək üçün gəlməyib: «Siz nə bilirsiniz comərdlik nədir?! Siz onun barəsində nə bilə bilərdiniz?»

Lakin siz axmaqlardan və yalançılardan öyrəndiyiniz köhnə sözlərdən yorulmaq üçün:

«Mükafat», «əvəz», «cəza», «ədalətli intiqam» sözlərindən yorulmaq üçün:

«Bu cür hərəkət yaxşıdır, çünki o, təmənnasızdır» deməkdən yorulmaq üçün:

Ah, dostlarım mənim! Qoy sizin Siziniz işinizdə əks olunsun, ana uşağında əks olunduğu kimi, – sizin comərdlik haqqında sözünüz belə olmalıdır!

Həqiqətən də, mən sizdən yüzlərlə söz, sizin comərdliyinizin ən bahalı oyuncaqlarını aldım və indi siz mənə uşaqların acıqlandığı kimi acıqlanırsınız. Onlar ləpədən oyunda oynayırdılar – birdən dalğa gəlib onların oyuncaqlarını alıb apardı. İndi onlar ağlayırlar.

Lakin elə həmin dalğa onlara yeni oyuncaqlar gətirməlidir və onların qabağında ala-bəzək balıqqulağılar düzməlidir.

Beləcə, onlar təsəlli alacaqlar və siz də onlar kimi, siz dostlarım mənim, öz təsəllinizi alacaqsınız – yeni bəzəkli balıqqulağıları ilə!

Zərdüşt belə deyirdi.

İnsan tör-töküntüsü haqqında

Həyat sevinc bulağıdır. Harada ki kütlə içir, o bulaqların hamısı zəhərli. Bütün təmizləri sevirəm mən. Lakin mən dişləri qıcamış üzləri və çirkinlərin ehtiraslarını görə bilmirəm.

Onlar bulağın dərinliklərinə nəzər saldılar və bulağın gözündən mən onların mənfur təbəssümlərinin parlağını görürəm.

Müqəddəs suyu onlar öz şəhətləri ilə murdarladılar və onlar öz çirkin yuxularını sevinc adlandıranda sözləri də zəhərlədilər.

Onlar öz bayat ürəklərini ocağa atanda alov da hiddətlənir. Kütlə oda yaxınlaşanda ruhun özü qaynayıb tüstü verir.

Onların əlində meyvə də saxta və çürük olur. Onların nəzərləri kökləri qazır və meyvə ağacını qurudur.

Və həyatdan üz çevirən çoxları yalnız bu tör-töküntülərdən üz çevirdilər: onlar kütlə ilə nə çeşməni, nə alovu, nə də meyvəni bölüşmək istədilər.

Və çoxları yırtıcı heyvanlarla səhraya gedərək susuzluğa dözməli oldu ki, murdar dəvə çarvadarları ilə bulaq başında oturmasınlar.

Və taxıl zəmilərinə dolu kimi qarətə gələn çoxları yalnız ayaqlarını bu tör-töküntünün ağzına basmaq istəyirdilər ki, bu yolla onların nəfəsini kəssinlər.

Və biləndə ki, həyatın özü üçün düşmənçilik və ölüm də lazımdır, əzabkeşlərin xaçları hələ mənim ən çox sıxmaq istədiyim həmin o tikə deyil:

Lakin mən heç zaman soruşmuram və demək olar ki, öz sualıma mat qalırdım: necə? Doğrudanmı, həyat üçün tör-töküntülər də lazımdır?

Zəhərlənmiş bulaqlar, üfunətli ocaqlar, çirkin yuxular və həyat çörəyində qurdlar lazımdır?

Mənim nifrətim deyil, mənim ikrahım acgözlüklə həyatımı udurdu. Ah, mən hətta tör-töküntüləri də hazır cavab görəndə ağlım necə də yorulur!

Və mən görəndə ki, onlar indi nəyi ağalıq adlandırırlar, mən bu ağalıq edənlərdən üz çevirdim: hakimiyyətdən ötrü kütləyə yaltaqlanmaq və onlar ilə alver etmək!

Xalqların arasında yaşayırdım mən. Özgə dilli bu alıb-satanların dillərini eşitməmək üçün qulaqlarımı tuturdum və hakimiyyət alveri mənə yad idi.

Və mən burnumu çəkib qəzəblənərək gedirdim. Bütün gecəni və bütün günü: həqiqətən də, bütün gecəni və gündüzü tör-töküntü ilə yazanlar pis qoxu verir.

Şikəst kimi kar, kor və lal olub mən beləcə uzun illər yaşadım ki, bu ağalıq edən, yazıb-pozan və şənələnən tör-töküntülərlə bir yerdə yaşamayım.

Mənim ruhum ehtiyatla, çətinliklə pillələrdən qalxdı; şadlıq qırıntıları onun üçün şirniyyat idi. Əl ağacına söykənərək korun günləri axıb gedirdi.

Mənim başına nə gəlmişdi? Mən ikrahdan necə azad olmuşdum? Kim mənim nəzərlərimi gəncləşdirmişdi? Necə ucalara yüksəlmişdim, o ucalara ki, artıq çeşmələrin başında oturmur.

Məgər mənim bu ikrahımın özü deyildimi mənə qanad və güc verən? Həqiqətən də, mən birbaşa səmalara şığımalıydım ki, yenidən sevinc bulağını əldə edim.

Oy, mən onları tapa bilərdim, qardaşlarım mənim! Burada yüksəkliyin diblərində mənimçün sevinc çeşmələri çağlayır! Və kütlənin mənimlə içmədiyi həyat mövcuddur axı!

Ey sevinc bulağı, sən mənimçün hədsiz sürətlə axırsan! Və çox vaxt qədəhi dağıdırsan ki, onu ağzına kimi doldurasan!

Və hələ mənə onu təvazö ilə öyrənmək lazımdır: hələ qəlbim onunla görüşəndə hədsiz bərkdən çırpınır:

Mənim qəlbim, orada ki mənim yayım şölələnir, qısa, odlu, qüssəli və hədsiz xoşbəxt yayım, – beləcə, mənim yayım – qəlbim sənə səriniyin üçün yanır.

Mənim yazımın tələsməyən kədəri ötüb-keçdi. Mənim iyundakı qarlı şapalaqlarımın hirsini ötüb-keçdi! Yayda mən bütün və yayın yarım günü oldum. Yayda milləndiyim yüksəkliklərdə soyuq bulaqlar və behişt sakitliyində, ey dostlarım mənim, yanıma gəlin ki, bu sakitlik daha fərəhli olsun!

Zira bu yüksəkliklər də elə bizim vətənimizdir: biz burada natəmizlər və onların ehtirasları üçün hədsiz dərəcədə yüksək və sərtliklərdə yaşayırıq.

Dostlarım mənim, öz pak nəzərlərinizlə mənim sevinclərimin çeşməsini feyzyab edin! Onlar məgər bulanarmı? O, öz saflığı ilə sizə cavab olaraq gülüm-səyər.

Gələcəyin ağacında biz öz yuvalarımızı tikirik; qartallar öz dimdiklərində biz tənhalara qida gətirməlidirlər.

Həqiqətən də, natəmizlərin dada biləcəkləri qidadan yox. Onlara elə gələcəkdir ki, od-alov udurlar və onlar dil-damaqlarını yandırardılar!

Həqiqətən də, biz burada natəmizlər üçün yer hazırlamırıq! Buz mağarası bizim bədənımız və ruhumuz üçün xoşbəxtliyimiz ola bilərdi.

Və coşqun küləklərə bənzəyərək biz onların yüksəklərində qartallarla, qarlarla, günəşlə qonşuluqda yaşamaq istərdik – qüdrətli küləklər belə yaşayırlar.

Və küləklərə bənzəyərək mən onların arasında haçansa əsib, öz ruhumla onların ruhlarının nəfəsini kəsmək istərdim – mənim gələcəyim bunu istər.

Həqiqətən də, Zərdüştün qüdrətli küləkləri ovalıqlar üçündür və o, düşmənlərinə, bütün tüpürən və xırıldayanlara belə məsləhət verir: «Küləyə qarşı bəlgəm tüpürməkdən əl çəkin!»

Zərdüşt belə deyirdi.

Bövlər haqqında

Baxın, odur bövün çalası! Sən onun özünə baxmaq istəməzdinmi? Budur onun toru asılıb, titrəmək üçün düzəldilən taxtı.

Budur o, könüllü gəlir: salam böv! Sənin belində üçbucaqlı əlamətin qaradır; və mən onu da bilirəm ki, sənin qəlbində nə yatır.

Qisasdır yatan sənin qəlbində: haranı ki sancırsan, oradan qara qasnaq şişir; qisas sənin zəhərini ürəkdə fırlanmağa məcbur edir!

Mən rəmlə belə deyirəm, siz, ey bərabərlik vaizləri, ürəkləri fırlanmağa məcbur edənlər! Siz mənimçün gizli qisasçılar, bövlərsiniz!

Lakin mən sizin pritonlarınızı üzə çıxaracağam; ona görə mən öz yüksəkliyimin gülüşləri ilə sizin üzünüüzə gülürəm.

Ona görə sizin torunuzu cırıram ki, sizin qəzəbiniz sizi yalan mağaralarından çölə çıxarsın və qisasınız «ədalət» sözlərinizdən sıçrayıb çıxsın.

Zira qoy bu minvalla insan qisaslardan azad olsun – uca ümidlərə və uzun tufanlardan sonra parlaq göylərə aparan mənim üçün körpü bax budur.

Lakin, əlbəttə, bövlər başqa şey istəyir: «Bizə görə ədalət məhz ondadır ki, dünya bizim qisasımızın tufanları ilə dolu olsun». – Öz aralarında onlar belə deyir. «Kim

ki bizə oxşamır, onların hamısını biz qisas və rüsvayçılığa düçar etmək istəyirik» – bövlərin ürəyi belə and içir.

Və daha: «Bərabərlik arzusu – cəmərdlər üçün bundan sonra ad belə olmalıdır; və bütün hakimiyyət dairələrinə qarşı biz bu qışqırıqlarımızı qaldırırıq!»

Bərabərlik vaizləri! Tiranın gücsüz dəliliyi sizə bu «bərabərliyi» hopdurur: sizin cəmərdlik haqqında sözlərinizin dalında tiranlığınızın ən gizli arzuları gizlənin.

Zülmət üçün darıxmaq, gizli paxıllıq, ola bilsin ki, atalarınızın zülməti və paxıllığı – budur qisasçılığın dəli alovları ilə içinizdən çıxan.

Atanın barəsində susduqları övladında dilə gəlir; və çox zaman atanın çılpaq sirlərini mən oğlanlarında tapdım.

İlhamlı şəxslərə oxşayır onlar; lakin onları ürəkləri deyil – qisasçılıq ilhama gətirir. Və əgər onlar zərif və soyuq olurlarsa, ağıl deyil, paxıllıqdır onları zərif və soyuq edən.

Paxıllıq onları hətta mütəfəkkirlərin yoluna çıxarır; və onların paxıllıqlarının fərqli cəhətləri orasındadır ki, onlar hədsiz uzağa gedirlər. Belə ki, onların yorğunluğu gec-tez qarın üstünə səpilməlidir.

Onların hər şikayətində qisasın səsi eşidilir, onların hər tərifi iztirab vermək arzuları görünür; və hakim olmaq onlar üçün xoşbəxtlik olardı.

Lakin, dostlarım mənim, sizə məsləhətim budur: kim ki bütün varlığı ilə cəzalandırmağa can atır, belələrinə inanmayın.

Bu – pis növ və pis mənşəli xalqdır; onların üzündə cəllad və xəfiyyə görünür. Kim ki öz ədalətliyi haqqında çox danışır, bütün bu cür adamlara etibar etməyin. Həqiqətən də, onların qəlbi üçün təkcə bal çatışmır.

Və əgər onlar özləri özlərini «xeyirxahlar» və «möminlər» adlandırırlarsa, unutmayın ki, onlara riyakar olmaq üçün yalnız hakimiyyət çatışmır!

Dostlarım mənim, mən istəmirəm ki, məni belələri ilə qarışdırıb, onlarla bir cərgədə qoysunlar.

Elələri də var ki, mənim həyat haqqında təlimimi təbliğ edirlər. Eyni zamanda onlar bərabərlik vaizləri və bövdürlər.

Onlar həyatın xeyrinə danışirlar, onlar, bu zəhərli hörümçəklər, hərçənd ki öz mağaralarında oturub həyatdan üz döndəriblər. Çünki bununla da onlar iztirab vermək istəyirlər.

Bununla onlar əlində hakimiyyət olanların hamısını iztiraba düşür etmək istəyirlər: zira bunlarda hələ ölüm vaizliyi üstündür.

Başqa cür olarsa, bövlər də başqa cür öyrədər: zira onlar haçansa dünyaya ən pis böhtan atanlar və dinsizləri yandıranlar olublar.

Mən istəmirəm ki, məni belələri ilə qarışdırsınlar və ya bu bərabərlik carçıları ilə bir sırada qoysunlar. Zira ədalət mənə belə deyir: «İnsanlar bərabər deyil». Və onlar bərabər olmamalıdırlar! Əgər mən başqa cür danışsaydım, mənim fəvqəlbəşər məhəbbətim nə ola bilərdi?!

Qoy onlar minlərlə körpü və cığırılarla gələcəyə can atmış olsunlar və qoy onların arasında daim böyük müharibələr və bərabərsizlik olsun: mənim böyük məhəbbətim məni bu cür danışmağa məcbur edir.

Bir-biriləri ilə düşmənçilik zamanı qoy onlar obraz və kabus ixtiraçıları olsunlar və bu obraz və kabuslarla son savaşılarında bir-biriləri ilə toqquşsunlar.

Xeyirxah və zalım, varlı və yoxsul, uca və alçaq və bütün dəyərlərin qiymətləri. Hər şey silah və qışqıran rəmz olmalıdır və həyat hər dəfə yenidən öz-özündən irəli getməlidir.

O, dirəklər və pillələrin köməyi ilə yüksəklərə millənmək istəyir, o, həyatın özü: cənnət gözəlliyini uzaq üfüqlərdə görmək və ona baxmaq istəyir, bunun üçün ona ucalmaq lazımdır!

Və bir halda ki ona ucalıqlar lazımdır, onda ona pillələr və bu pillələrlə bərabər yüksəklərə qalxan ziddiyyətlər lazımdır. Həyatın yüksəkliklərinə qalxmaq istəyirsənsə, qalxa-qalxa özünü də yenidən yarat.

Və ətrafa baxın, dostlarım mənim. Burada bövlərin mağarası və qədim məbədin xarabalıqları var; onlara işıqlanmış gözlərlə baxın!

Həqiqətən də, kim ki haçansa burada daşlarda öz fikirlərini yüksəklərə yazıb, o ən müdrik adamlarla bərabər hər cür həyatın sirlərinə bələd olub.

Nə deyərsən, hətta gözəlliğin özündə belə mübarizə, bərabərsizlik, müharibə, hakimiyyət və özü də hədsiz hakimiyyət varsa, – o, burada öz ən aydın rəmzləri ilə bizə bunu öyrədir.

Burada mübarizədə sütunlar və qövslər necə ilahicəsinə sınır; necə də onlar işıq və kölgə kimi bir-birilərinə qarşı can atır, ilahi bir sürətlə, –

Eləcə də əminlik və gözəlliklə biz də bir-birimizə düşmən olacağıq, dostlarım mənim! İlahicəsinə bir-birilərinə qarşı cuman bizlər!

Dədəm vay! Burada məni köhnə düşmənim, həmin böv sancdı. İlahicəsinə əminlik və gözəlliklə o, mənim barmağımı sancdı!

«Ədalət də cəzalanmalıdır, – belə fikirləşir o, – əbəs deyil ki, o, burada düşmənçilik şərinə himnlər oxumalıdır!»

Bəli, o, öz qisasını aldı! Və aman Allah! İndi o, mənim qəlbimi intiqam hissi ilə fırlanmağa məcbur edəcək!

Lakin fırlanmamağım üçün, dostlarım, məni möhkəm-möhkəm bu dirəyə bağlayın! Qoy intiqam qasırğası olunca, yaxşı olar ki, çoxüzlü olum.

Həqiqətən də, Zərdüşt fırtına və burulğan deyil; yox, əgər o həm də rəqqasdırsa, onda heç cür tarantella rəqqası deyil! –

Zərdüşt belə deyirdi.

Şöhrətli müdriklər haqqında

Xalqa xidmət edirdiniz siz, həqiqətə yox, xalqın mövhumatına, siz, bütün şöhrətli müdriklər! Və yalnız buna görə sizə haqq kimi ehtiram göstərilirdi.

Və yalnız ona görə sizin bu imansızlığınıza dözüldü ki, o, xalqa doğru gedən ustalıqla tapılmış kəsə bir yol idi. Bax belə ağa öz qullarına iradəsini təqdim edir və onların özbaşınalığına baxıb hələ əylənirdi.

Lakin xalqın – azad zəkaların, zəncirlərin düşmənlərinin, dua etməyənlərin və meşədə yaşayanların, canavarın itə nifrəti kimi sizə nifrəti var.

Onu öz sığınacağından qovmaq – bu, xalq arasında həmişə «ədalət hissi» adlanmışdır; onun üstünə hələ də o, özünün ən bəd itlərini qısqırdır.

«Həqiqət mövcuddur: çünki xalq mövcuddur! Vay axtaranın halına!» – Qədimlərdən belə deyilir.

Siz öz xalqınıza onun itaətləri üçün haqq qazandırmaq istərdiniz; bunu siz «həqiqətə can atma» adlandırırsınız, siz, ey şöhrətli müdriklər!

Və sizin ürəyiniz sizə daim deyirdi: «Xalqın içindən çıxmışam, oradan da Allahın səsi gəlib mənə çatdı».

Eşşəklər kimi tərs və fərasətli olan sizlər daim xalqın minnətçisi olmusunuz.

Və xalqla münasibətlərini yerinə qoymaq istəyən çox hökmdarlar öz atlarını hansı bir şöhrətli müdrikinsə eşşəyinin qabağında şahə qaldırırdı.

İndi isə, ey şöhrətli müdriklər – istərdim ki, nəhayət, siz öz üstünüzdəki şir dərisini götürüb atasınız.

Ala-bəzək vəhşi heyvan dərisini və tədqiq edən axtaran və fəth edənlərin saç çəngələrini!

Ah, mənim sizin «düzlüyünüzə» inanmağıma öyrəşməyim üçün sizə əvvəlcə pərəstiş həvəsindən imtina etməyiniz lazımdır.

Mən o adamı haqlı adlandırıram ki, kim ki allahların olmadığı səhralarla gedir və öz qəlbini sındırıb səcdəyə hazır olur.

Günəşin yandırdığı sarı qumluqlarda o, xəlvətdə acgözlüklə adanın bulaqlarına baxır. Oradakı bütün yaşayanlar ağac kölgələrində dincəlirlər.

Lakin bu susuzluğu onu bu özündənrazılara bənzəməyə məcbur edə bilməz: zira harada ki vahələr var, orada bütələr də mövcuddur.

Ac olmaq, güclü, tənha və allahsız olmaq – şir iradəsi belə istəyir.

Qul xoşbəxtliyindən azad olmaq, allahlardan, onlara itaət etməkdən can qurtarmaq, qorxmaz olub qorxu oyatmaq, böyük və tənha olmaq – doğruçunun iradəsi belə olur.

Səhrada əzəl gündən səhra ağaları kimi doğruçular, azad zəkalar yaşayıblar; lakin dağlarda həmişə yaxşı yedirdilənlər və yük heyvanları olan şöhrətli müdriklər yaşayır.

Zira onlar daim eşşəklər kimi xalqın arabalarını dartıb aparırlar!

Buna görə mən onlara hirslənmirəm; lakin mənim üçün onlar nöker olub qalırlar və özü də adamların yüklədiyi, hətta yəhərləri qızıldan olsa belə, yenə eşşəkdiirlər.

Və onlar çox vaxt mükafata layiq olan yaxşı nökerlərdir. Zira comərd belə deyir: «Əgər sən nöker olmalısansa, sən qulluğun daha çox fayda verəcək adamı axtar!»

«Sənin ağanın ruhu və comərdliyi sənin ona nökr olmağının sayəsində artmalıdır – bu minvalla sən də onun ruhu və comərdliyi ilə bərabər boy atmalısan!»

Və həqiqətən də, siz, ey şöhrətli müdriklər, xalqın nökrlərisiniz! Siz özünüz də xalqın ruhu və comərdliyi ilə bərabər boy atmısınız – xalq da sizin vasitənizlə. Mən bunu sizin şərəfiniz naminə deyirəm!

Lakin siz hətta öz comərdliyinizlə də mənim üçün xalq olaraq qalırınsınız, uzağı görməyən xalq kimi, – ruhun nə olduğunu bilməyən xalq kimi!

Ruh özü həyatı yarıb girən bir həyatdır: öz şəxsi iztirabları ilə o, öz şəxsi biliklərini artırır, – siz artıq bunu bilirdinizmi?

Və ruhun xoşbəxtliyi ondadır ki, qurbanlıq kimi göz yaşlarına boyanıb işıqlansın, – siz artıq bunu bilirdinizmi?

Və korun korluğu və onun barmaqları ilə hiss etməyə çalışması onu sübut edir ki, onun baxdığı günəş güclüdür, – siz artıq bunu bilirdinizmi?

İdrak edən dağların köməyi ilə tikməyi öyrənməlidir! Hələ bu harasıdır, ruh dağları yerindən oynadır, – siz artıq bunu bilirdinizmi?

Siz yalnız ruhun qığılımlarını tanıyırsınız – lakin siz zindanı görmürsünüz, o necədir və onun çəkicinin amansızlığı necədir.

Həqiqətən də, siz ruhun məğrurluğundan bixəbərsiniz. Lakin o, haçansa danışmaq istəsə, siz onun təvazökarlığına daha az dözə bilərdiniz!

Və siz heç zaman öz ruhunuzu qarla örtülmüş çalaya tullaya bilməzsiniz: bundan ötrü siz kifayət qədər odlu deyilsiniz. Ondən ötrü də siz onun şaxtasının qəsdindən bixəbərsiniz.

Lakin, zənnimcə, siz ruhla hər sahədə çox sadə davranırınsınız: və siz müdriklikdən çox vaxt pis şairlər üçün xəstəxana və əlillər evi düzəltirsiniz.

Siz qartallar deyilsiniz – bununçün də ruhun qorxduğu anların səadətini yaşamamısınız və kimsə quş deyilsə, uçurum üzərində pərvaz etməməlidir.

Siz mənə isti görünürsünüz, lakin hər cür dərin idrakdan soyuq küləklər əsir. Ruhun ən dərin çeşmələri buz kimi soyuqdur: isti əllər və kimin ki əlləri yorulmur, onlar üçün bu, ləzzətdir.

Budur, siz dayanmısınız, sayılanlar, ciddilər, düz qamətlilər, siz, şöhrətli müdriklər! – sizi qüdrətli küləklər və güclü iradələr hərəkətə gətirmir.

Siz haçansa dənizdə yelkən görmüsünüzmü, girdə, küləklə dolu və fırtınalardan titrəyən yelkənlər?

Yelkənlər kimi ruhun fırtınalarından titrəyərək mənim müdrikliyim dənizləri dolaşır – mənim vəhşi müdrikliyim!

Lakin siz, xalqın nökrləri, siz, şöhrətli müdriklər, mənə qoşulub necə gedə bilərdiniz? –

Zərdüşt belə deyirdi.

Gecə mahnısı

Gecədir: artıq bütün çağlayan bulaqlar bərkdən şırıldayır. Və mənim qəlbim də çağlayan bulaqdır.

Gecədir: artıq yalnız bütün sevənlərin mahnıları oyanır və mənim qəlbim də sevən mahnıdır.

Məndə nə isə ovunmazlıq, təsəllisizlik var; o danışmaq istəyir. Məndə sevgi yanğısı var, onun özü məhəbbətin dili ilə danışır.

Mən – işıq; ah, əgər mənə gecə olmaq nəsib olsaydı! Lakin mənim tənhalığının xüsusiyyəti elə ondan ibarətdir ki, işıqla əhatə olunub.

Ah, əgər mənə tutqun və qaranlıq olmaq nəsib olsaydı, mən işıq məməciklərindən necə sərməst olardım!

Və hətta sizə xeyir-dua da verərdim, sizə göydə işıldayan böcəklər kimi sayrısan ulduzlar! – və sizin işıq hədiyyənizdən xoşbəxt olardım.

Lakin mən öz fərdi işığımda yaşayıram, mən özümdən şölələnən alovları yenidən özümə çəkirəm.

Mən götürənlərin xoşbəxtliyinin nə olduğunu bilmirəm; və çox vaxt arzulayıb düşünürəm ki, oğurlamaq götürməkdən, yəqin, daha artıq xoşbəxtlikdir.

Yoxsulluğumun səbəbi odur ki, mənim əlim heç zaman hədiyyə verməkdən yorulmur; paxıllığım ondandır ki, mən başdan-başa istək dolu gözlər və həsrətin işıqlanmış gecələrini görürəm.

Oh, kimlər ki bəxş edirlər, vay onların halına! Vay mənim batan günəşimə! Oy, istəklərim necə alışıb-yanır! Oy, yeyib doyanlar içində gör necə aclıq!

Onlar məndən alıb aparırlar; lakin mən onların qəlbini silkələyirəmmi? Bağışlamaq və götürmək arasında bütöv bir uçurum var; lakin ən kiçik uçurum üzərindən də körpü salmaq necə çətinidir.

Mənim gözəlliyimdən aclıq boy atır; kimə ki şölə saçıram, mən ona izzəti vermək istərdim, mükafatlandırdığlarımı qarət etmək istərdim – mən hirsimi bu cür soyuduram.

Başqa bir əl ona uzananda əlini kəsmək lazımdır. Öz enişində gecikən şəlalə kimi yubanmaq – mən hirsimi belə alıram.

Mənim bolluğum bu cür qisaslar fikirləşir; mənim tənhalığımdan belə məkr doğulur.

Hədiyyə verəndə donub-qalmaq mənim xoşbəxtliyimdir, mənim comərdliyim öz-özündən və öz bolluğundan yorulub!

Kim ki daim bağışlayır, onu həyasını itirmək təhlükəsi gözləyir; kim aramsız olaraq paylayır, onun əlləri və ürəyi bu daimi paylamaqdan öz qabarlarını silir.

Mənim gözlərim istəyənlərin həyası önündə artıq yaşarmır; mənim əllərim dolu əllərin istəkləri üçün hədsiz kobudlaşıb.

Hara getdi gözlərimin yaşları, hara getdi ürəyimin telləri? Oh, bütün bəxş edənlərin tənhalığı! Oh, bütün işıq saçanların səssizliyi!

Mənim günəşim boş səmalarda fırlanır; nə ki qaranlıqdır, onlar işıqları ilə danışır – mənimçünsə laldırlar.

Oh, işığın bütün şölə saçanlarla düşmənçiliyi də elə bundadır. Öz yolu ilə rəhmsizcəsinə keçib gedir o.

Bütün şölə saçanlara qarşı qəlbinin dərinliklərində ədalətsizlik, başqa günəşlərə biganəlik – hər cür günəş bu cür dövrən edir.

Fırtına kimi günəş öz yoluyla şığıyıb gedir. Onların hərəkəti də bundadır. Öz qarşısıalınmaz iradələrinin ardınca gedir onlar, soyuqluqları da bundadır.

Oy! Bu, sizsiniz, hər cür şölə saçanlardan istilik düzəldən, ey tutqun gecələr! Oh, yalnız sizsiniz, işığın əmzlərindən süd və bal əmənlər!

Ah, mənim ətrafım tamam buzdur, əlim onlara toxunub yanır! Ah, içimdə elə bir yanğı var ki, sizin yangınızda çırpınır!

Gecədir; ah, nədən mən işıq olmalıyam?! Və zülmət eşqi ilə! Və tənhalıqla!

Gecədir: bulaq kimi çağlayır, mənim arzumdur – arzularımdır danışır.

Gecədir: artıq bütün çağlayan çeşmələr bərkdən danışır. Və mənim çağlayan qəlbim də.

Gecədir: bütün sevgi mahnıları artıq oyanır. Və mənim qəlbimin sevgi mahnısı da.

Zərdüşt belə deyirdi.

Rəqs mahnısı

Bir dəfə axşam Zərdüşt öz şagirdləri ilə meşəylə gedirdi; və budur: bulağı axtararkən o, yaşıl bir çəmənliyə çıxdı, burada sükuta dalmış ağacların və kolların arasında qızlar rəqs edirdilər. Onlar Zərdüştü tanıyıb oynamağı dayandırdılar; amma Zərdüşt gülər üzlə qızlara yaxınlaşdı və bu sözləri dedi:

«Sevimli qızlar, oynamaqdan dayanmayın! Sizə yaxınlaşan bəd nəzərli sırtıq deyil, qızların düşməni deyil.

Mən iblisin qarşısında Allahın iltimasçısıyam, o isə pis adətli ruhdur. Ey itiayaqlılar, necə ola bilərdi ki, mən ilahi rəqslərin və ya gözəl dirsəkli qadın ayaqlarının düşməni olum?

Doğrudur, mən tutqun ağacların zülməti ilə dolu bir meşəyəm, – lakin kim ki mənim zülmətimdən qorxmadı, mənim sərvlərimin kölgəsində qızılğüllər tapar.

Və qızların xoşuna gələn balaca allahlar görər: səssizcə bulaqda uzanıb o yumulu gözlərlə.

Doğrudan da, günün günorta çağı o tənbel beləcə yuxuya gedib. Hədsiz dərəcədə kəpənəklərin dalınca qaçmayıbmı?

Ey gözəl rəqqasələr, əgər mən bu balaca tanrını yüngülcə cəzalandırsam, mənə acıqlanmayın! Ola bilsin, qışqıracaq və ağlayacaq – lakin o hətta ağlayanda da gülməyə hazırdır!

Və gözləri yaşla dolu o, sizdən qoy oynamağı xahiş etsin; mən isə onun rəqsinə uyğun mahnı oxuyacağam:

Pis adətli ruhun üzərində rəqs mahnısı və kinayə ilə mənim ən böyük, ən qüdrətli iblisin üzərində, istehza ilə o iblisin üstünə ki, deyildiyinə görə, «dünyanın hökmdarıdır».

Kupidon və qızlar birlikdə rəqs edərkən Zərdüştün oxuduğu mahnı bax budur:

Ey həyat, mən bu yaxınlarda sənin gözlərinə nəzər saldım! Və mənə elə gəldi ki, mən dərkedilməzliyə baş vururam.

Lakin sən məni qızıl tilovla dartıb çıxartdın; mən səni dərkedilməzlik adlandıranda sən istehza ilə güldün.

«Bütün balıqlar belə deyir, – cavab verdin, – nəyi ki dərk eləmirlər, o dəqiqə dərkolunmaz adlandırırlar.

Lakin mən yalnız dəyişkən və vəhşiyəm və hər şeydə qadınam, özü də ləyaqətli olmayan.

Hərçənd ki mən sizin, kişilərin dilində «dərindənlikli», ya da «sədaqətli», «əbədiyyət» və «sirli» adlanıram.

Lakin siz kişilər bizi həmişə öz comərdliyinizlə hallandırırırsız – ax, siz comərdlər!»

Beləcə güldü o inanılmaz; lakin mən heç vaxt ona və gülüşlərinə inanmıram, xüsusilə özü haqqında pis danışanda.

Və mən öz vəhşi müdrikliyimlə göz-gözə dayanıb danışanda o, hirsə mənə dedi: «Sən istəyirsən, sən həsrətdəsən, sən sevirсэн və buna görə də həyatı tərifləyirsən!»

Şər nə idi, mən ona cavab vermədim və hirsələnmiş ona həqiqəti demədim; və öz müdrikliyinə «həqiqəti demək» kimi hirsə cavab vermək olmaz.

Bizim aramızdakı çəkişmədə vəziyyət bu cürdür. Yalnız həyatı mən bütün varlığım ilə ürəkdən sevirəm – və həqiqətən də, özü də ona ən çox nifrət etdiyim vaxt!

Lakin mən müdrikliyi sevirəm və özü də çox vaxt həddindən çox sevirəm, bu ona görədir ki, o, mənə hədsiz dərəcədə həyadı!

Həyatda müdrikliyin gözləri var, onun gülüşü də və hətta qızıl tilovu da onun kimidir – bu, mənim günahımdırmı ki, onlar bir-birilərinə bu qədər oxşayırlar?

Və bir dəfə həyat məndən soruşdu: nədir müdriklik? – mən qızğınlıqla cavab verdim: «Müdriklik! Ah, müdriklik!

Ondan ötrü ölürlər və ondan doymurlar, pərdə dalından baxır və onu tora salırlar.

Gözəldirmi o? Haradan bilim!? Lakin ən qoca çəkilər də hələ onun tilovuna gedir.

O, dəyişkəndir və inadkardır; mən onun öz dodaqlarını dişləməsini və daraqla saçlarını qarışdırmasını çox görmüşəm.

Ola bilsin, o, kinli və hiyləgərdir və bütün cəhətləri ilə qadındır. Lakin o, özü haqqında pis danışanda məhz o zaman hamını özünə daha çox cəzb edir.

Və mən bunları həyata söyləyəndə o, kinli-kinli gülümsədi və gözlərini yumdu. «Sən kimin barəsində danışırısan? – soruşdu, – mənim barəmdəmi?»

Və əgər həтта sən haqlı olsan da, bunu düz mənim üzümə demək olarmı?! Amma indi mənə öz müdrikliyin barəsində danış!»

Ah, sən yenə öz gözlərini açdın, ey vurğun olan həyat! Və mənə elə gəldi ki, mən yenə dərkolunmazlığa qərq oluram.

Zərdüşt belə oxudu. Lakin rəqs bitəndə və qızlar çıxıb gedəndə onun üzünü qəm bürüdü.

«Günəş artıq çoxdan batıb, – nəhayət, o dilləndi, – çəmənin nəm olub, meşədən sərin yellər əsir.

Nəsə müəmmalı bir şey məni bürüdü və düşüncələr içində baxır. Necə? Zərdüşt, sən hələ sağsan?

Niyə? Nəyə görə? Nədən ötrü? Hara? Harada? Necə? Məgər hələ də yaşamaq – dəlilik deyilmi?

Ah, dostlarım mənim, bu axşam mənə suallar doğurur. Mənim kədərimi mənə bağışlayın!

Axşam düşdü: bağışlayın məni ki, axşam düşdü!» Zərdüşt belə deyirdi.

Məzar daşı mahnısı

Orada lal-dinməz məzarlar adası var; orada həm də mənim gəncliyimin məzarı var. Mən daim həyatın yaşıl çələngini ora aparıram.

Qəlbimdə bu cür fikirlərlə mən dənizlə yola çıxdım.

Ey siz, mənim gəncliyimin çöhrəsi və xəyalları! Ey məhəbbətin işıq parıltıları, ey ilahi anlar! Siz necə də tez yox oldunuz! Mən sizi bu gün mənimçün artıq ölmüşlər kimi xatırlayıram.

Sizdən, ey mənim əziz ölümlərim, qəlbimi göz yaşları ilə yüngülləşdirən dadlı rayihələr gəlir. Həqiqətən də, onlar bu tənha üzgüçünün qəlbini titrədib yüngülləşdirir.

Və hər halda, yenə mən ən zəngin, ən paxıllıq edilən və ən tənha insanam. Zira siz məndə idiniz və mən indiyə kimi sizdəyəm; deyin kimin üçün mənim üçün düşən kimi bu cür çəhrayı almalar qopub düşüb?

Mən hələ yenə sizin məhəbbətinizin irsi və torpağıyam, sizin xətrinizə əlvan, xeyirxahlığın vəhşi çiçəkləri ilə doluyam, ey siz sevgililərim mənim!

Ah, biz bir-birimizə yaxın olmaq üçün yaranmışdıq. Siz bu əziz yerlərin olmayan möcüzələri; və siz mənə və mənim arzularıma qorxaq quşlar kimi yaxınlaşmadınız – yox, inanana inananlar kimi yaxınlaşdınız.

Bəli, siz mənim kimi sədaqət üçün və nəcib əbədiyyət üçün yaranmışdınız; indi mən artıq sizin sədaqətsizliyinizi adıylamı adlandırım, ey ilahi parıltılar və anlar: başqa bir ada mən hələ alışmamışam.

Həqiqətən də, mənimçün hədsiz tez öldünüz, ey qaçqınlar! Lakin siz məndən qaçmadınız, mən sizdən qaçmadım: biz bizim sədaqətsizliyimizin dostunun qabağında bir-birimizə namərd deyilik.

Məni öldürmək üçün sizi boğdular, ey mənim ümidlərimin nəğməkar quşları! Bəli, sizə qarşı, ey mənim sevgililərim, öz kinlərinin oxlarını atdılar ki, düz mənim qəlbimdən vursunlar!

Və bu ox dəydi də! Zira siz həmişə qəlbimin ən yaxınlığında idiniz, siz mən nəyə malik idimsə, o idiniz, nəyim vardısı, o idiniz, – bunun üçün də siz gənc yaşımda və çox tez ölməli idiniz.

Məndə olan ən zəif yeri onlar oxla hədəfə aldılar: o, siz idiniz, dəriləri zərif tük olan sizlər və daha artıq təbəssümə oxşayırdınız, bircə baxışın təsiriylə ölən təbəssümə!

Lakin mən öz düşmənlərimə belə deyəcəyəm: sizin mənə etdiklərinizlə müqayisədə hər hansı cür insan qatilliyi nədir ki?!

Siz mənə hər cür insan qətlindən böyük zülm etdiniz. Siz məndən qaytarılmazlığı aldınız – belə deyirəm sizə, ey mənim düşmənlərim.

Məgər siz mənim gəncliyimin çöhrələrini və ən əziz sehrlərini öldürmədinizmi?! Mənim məsud ruhlu oyundaşlarımı siz məndən aldınız! Mən bu çələngi və lənəti onların xatirəsinə qoyuram.

Bu lənətlər sizədir, mənim düşmənlərim! Soyuq gecəyə çırpınan səsə bənzəyən mənim əbədiyyətimi siz ram etmədinizmi?! İlahi gözlərin yalnız bir baxışı ilə o, mənim gözlərimə sataşdı – bir parıltısıyla!

Haçansa xoş bir məqamda mənim saflığımı bunu dedi: «Bütün varlıq mənimçün ilahi bir şey olmalıdır».

Siz natəmiz kölgələrlə mənə basqın edəndə; ah, hara getdi indi o xoş məqam?! «Bütün günlər mənim üçün müqəddəs olmalıdır» – haçansa bir zamanlar mənim gəncliyimin müdrikliyi belə demişdi; həqiqətən də, şən müdriklik nitqidir!

Lakin, siz düşmənlərim, məndən mənim gecəmi oğurlayıb onu yuxusuz əzablara satanda; ah, necə oldu mənim o şən müdrikliyim?

Bir zamanlar mən quşların uçuşu ilə xoşbəxtlik əlamətləri axtarırdım; onda siz mənim yoluma mənfur bir şey buraxdınız – bayquşu. Ah, hara getdi mənim o zərif istəklərim?!

Bir zamanlar mən əhd etdim ki, hər cür ikrahı tərgidim – o zaman siz mənim yaxınlarımı və yaxındakılarımı xora irininə çevirdiniz. Ah, hara getdi mənim o alicənab əhdlərim?!

Haçansa mən xoşbəxtlik yolları ilə kor kimi gedirdim – o vaxt siz korun yoluna palçıq səpdiniz; və indi o, korun köhnə cığırlarına ikrah hissləri ilə baxır.

Və mən o vaxt özüm üçün ən ağır olan bir iş görüb, öz üstün gəlmələrimin qələbəsinə bayram etdim, o vaxt siz məni sevənləri məcbur etdiniz ki, guya mən onları amansız dərdə salıram.

Həqiqətən də, siz həmişə bu cür hərəkət etmisiniz: siz mənim ən yaxşı balımı və ən yaxşı arılarımın səylərini zəhərləyirdiniz.

Siz mənim səxavətimə həmişə ən sırtıq dilənçiləri göndərirdiniz. Mənim iztirablarıma əhatəsində daim çarəsiz həyasızları toplaşdırırdınız. Beləcə, siz onların inamıyla mənim comərdliyimi yaralayırdınız.

Və əgər mən özümdə olan ən müqəddəs bir şeyi qurban verirdimsə, siz də dərhal öz ləyaqətinizin yağlı hədiyyələrini ora qatırdınız, belə ki, məndə ən müqəddəs nə varsa, o, sizin yağınızın içində boğulurdu.

Və bir dəfə mən hələ indiyə kimi heç vaxt oynamadığım şəkildə rəqs etmək istədim: bütün göylərdən yüksəkdə oynamaq istədim. O zaman siz mənim ən sevimli müğənnimi dilə tutdunuz.

Və indi o, öz inilti, boğuş mahnısını oxuyur; ah, o, mənim qulağımda qəmli buynuz kimi hey şeypur çalır.

Qatil müğənni, kin silahı, sən hamıdan az günahkarsan! Artıq mən ən yaxşı rəqsimə hazırlaşmışdım – bu vaxt sən öz səsinlə mənim bu vəcdimi öldürdün!

Yalnız oynayarkən mən ali şeylər haqqında rəmzlərlə danışmağı bacarıram – və indi mənim bu ən yüksək rəmzim bədənimin hərəkətlərində ifadə edilmədən qaldı!

İfadə edilmədən və həll edilmədən mənim uca ümidlərim məndə qaldı. Və gəncliyimin bütün çöhrələri və təsəlliləri öldü.

Bəs mən buna necə dözdüm? Bu yaralara mən necə tab gətirdim və onları yola verdim? Mənim qəlbim bu məzarlardan necə dirilib qalxdı?

Bəli, məndə yaralanmaz, dəfnolunmaz və qayaları parçalayan nəşə var: mənim iradəm adlanır o. Dinib-danışmaz o, dəyişmədən illəri yola salır.

Öz hərəkətləriylə mənim addımlarımın dalınca getmək istəyir iradəm – bu ürək dostum; onun hissləri amansız və ələ keçməzdir.

Yalnız mənim dabanlarım ələ keçməzdir. Sən hələ yaşayırsan və özünə sadıqsən, ey ən səbirli! Hələ də bütün qəbirlərin içindən keçib gedirsən!

Mənim gəncliyimin bütün həlledilməzlikləri hələ də səndə yaşayır; və bir həyat və gənclik kimi sən burada – məzarların sarı xarabalıqlarında oturub ümidlə gözləyirsən.

Bəli, sən hələ də mənimçün bütün məzarların viran qoyanısan; həmişə var ol, ey mənim iradəm! Və yalnız harada ki məzarlar var, orada dirilmək də var.

Zərdüşt belə oxuyurdu.

Təyin – müqəddərat haqqında

Sizi hərəkətə və həyəcana gətirənləri siz, ən müdriklər, «həqiqət ehtirası» adlandırırsınız?

Mən isə sizin bu iradəni bütün varlığı dərk etmək ehtirası adlandırıram.

Siz əvvəlcə bütün varlığı düşünəlmə obyektinə etmək istəyirsiniz: zira siz xeyirxah bir inamsızlıqla onun düşünəlmə mümkünlüyünə şübhə edirsiniz.

Lakin o, sizə tabe olub itaət etməlidir! Sizin iradəni belə hökm edir. O, güzgü və onda əks olunanlar kimi hamar olmalı və ruhun hökmünə baş əyməlidir.

Sizin bütün iradəni bax buradadır, siz ,ən müdriklər, sizin bütün iradəni hakimiyyət ehtirası kimi bax buradadır, siz, ey ən müdriklər və hətta siz xeyir və şər haqqında və dəyərlərin qiyməti haqqında danışanda belə.

Siz qarşısında diz çökmək istədiyiniz bir dünya istəyirsiniz, – sizin son ümidiniz və sərməstliyi belədir.

Təsadüfi deyil ki, xalq – üstündə qayıq üzən bir çaydır, qayıqda isə təntənəli və dəyərlərin bəzəkli qiymətlənmələri oturub.

Siz öz iradəni və dəyərlərinizi təşəkkül çayına buraxmışınız; köhnə hakimiyyət həriliyi mənə işarə verir ki, xalq xeyir və şər kimi nəyə inanır.

Bu cür qonşuları bu cür qayıqçıda yerləşdirənlər siz idiniz, ey müdriklər, siz və sizin hakim iradəni ona parıltı və məğrur adlar verdiniz!

Artıq sizin qayığınızı çay uzaqlara aparır: o, bu qayığı aparmalıdır. Nə qəm ki, əgər dağılan dalğalar köpüklənir və qəzəblə qayığa mane olmaq istəyir!

Çay sizin təhlükəni və sizin xeyir və şərinizin sonu deyil, ey siz müdriklər, – bu, iradənin özü, hakimiyyət ehtirası, həyat üçün tükənməz yaradıcı əzmdir.

Lakin mənim xeyir və şər haqqında sözümlə anlamaq üçün mən sizə həyat haqqında və bütün canlıların xüsusiyyəti haqqında daha vacib sözümlə deyəcəyəm.

Bütün canlıları nəzərdən keçirmişəm, mən onun mahiyyətini anlamaq üçün böyük və kiçik yollardan keçmişəm.

Onun nəzərləri mənimlə danışsın deyə dodaqları susanda mən həyatın yüz üzlü güzgüsünü sezdim. Və onun nəzərləri mənimlə danışdı.

Lakin mən harada canlıya rast gəldimsə, hər yerdə mən qulaqasma, nitq eşitdim. Bütün canlı aləm itaət edəndir.

Və budur ikincisi: kim ki öz-özünə itaət edə bilmirsə, ona da hökm edirlər. Bütün canlıların xüsusiyyəti belədir.

Lakin eşitdiyim üçüncü şey budur: itaət etməkdən hökm etmək çətinidir və yalnız ona görə yox ki itaət edən bütün itaət edənlərin yükünü daşıyır və bu yük də onu asanlıqla basıb əzə bilər.

Hər cür hökm etmək mənə təşəbbüs və diliuzunluq kimi görünür və hökm edərək canlı həmişə özü ilə risk edir.

Və hətta o, öz-özünə risk edəndə də öz hökmünün günahını yumalıdır. O, öz qanunları üçün hakim də, qisasçı da və qurban da olmalıdır.

Lakin bu, necə baş verir? – mən özümdən soruşdum. Bütün canlıları itaət etməyə və hökm etməyə nə ruhlandırır və hökm etmək və hökm edərək hələ üstəlik itaət etməyə də?

Siz müdriklər, mənim sözümü dinləyin bir də. Ciddi şəkildə görüb sonra təsdiq edin ki, mən həyatın qəlbinin ən dərin köklərinə qədər nüfuz etmişəm?

Harada ki mən canlıya rast gəldim, orada hakimiyyət hərisliyini gördüm; və hətta qulluqçunun iradəsində belə ağa olmaq ehtirasını gördüm.

Ən güclüyə qulluq edən ən zəifin də – bunu onun iradəsi təhrik edir, o da daha zəifin ağası olmaq istəyir: yalnız bu sevincsiz o, heç cür keçinə bilməz.

Və böyüyü sevindirmək üçün və kiçiklər üzərində hakimlik etməsi üçün kiçik özünü necə böyüyün ixtiyarına verirsə, eləcə böyük də hakimiyyət üçün öz həyatını ortaya qoyaraq özünü qurban verir.

Elə böyüyün qurbanı da onda olan cəsarətdə, təhlükədə və ölüm mərci ilə zər atmaqdadır.

Haradasa qurban, qulluq, məhəbbət nəzərləri varsa, orada ağa olmaq əzmi də mövcuddur. Xəlvəti, gizli-gizli zəif qalada və güclünün ürəyində gizlənərək ondan hakimiyyəti oğurlayır.

Və budur, həyatın özü mənə necə bir sirr açdı. «Budur bax, – dedi, – mən daim öz-özümdən yüksəyə ucalmalıyam».

Əlbəttə, siz bunu yaradıcı iradəsi və ya məqsədə, yüksəyə, uzağa, daha mürəkkəbə can atma adlandırırsınız – lakin bütün bunlar vahid bir sirr yaradır.

Bundan əl çəkincə, məhv olsam yaxşıdır; və həqiqətən də, harada ki qürub və yarpaq tökümü var, orada hakimiyyət üçün həyat özünü qurban verir.

Mənə mübarizə, yenidən formalaşma və məqsəd olmaq və məqsədlərin ziddiyyəti olmaq lazımdır; ah, kim ki mənim iradəmi tapa bilir, o eyni zamanda hansı əyri yollarla getməli olduğunu da bilir!

Mən hər nə yaratsam da və yaratdığımı necə sevsəm də, tezliklə onun və məhəbbətimin rəqibi olmalıyam: mənim iradəm belə istəyir.

Və hətta sən də, ey dərk edən, mənim iradəmin yalnız cıdırı və izisən: həqiqətən də, mənim hakimiyyət əzmim sənə həqiqət iradənin izi ilə gedir!

Əlbəttə, kim ki «mövcud olmaq iradəsi»ni atarsa, o, həqiqəti nişan ala bilməz: bu cür iradə mövcud deyil.

Zira o şey ki, yoxdur, o istəyə bilməz; nə ki mövcuddur, o, necə bir daha mövcud olmaq istəyə bilər?!

Harada ki həyat var, yalnız orada iradə də var; lakin bu, həyat iradəsi deyil, bu, sənə belə öyrədirəm – hakimiyyət əzmidir!

Çoxları həyat əvəzinə yüksəklərdə yaşayanları qiymətləndirirlər; lakin qiymət verməyə gələndə hakimiyyət hərisliyini!

Haçansa həyat mənə belə öyrədib və bununla da mən, ey müdriklər, həm də sizin qəlbinizin tapmacalarını açıram.

Həqiqətən də, sizə deyirəm: əbədi olan xeyir və şər – yoxdur! Onlar daim öz içlərində öz-özlərini dəyişməlidirlər.

Sizin xeyir və şər haqqında dəyərləriniz və sözləriniz zorakılıqdır, siz, dəyərləri qiymətləndirənlər, sizin gizli məhəbbətiniz, parlaqlığınız, titrəyişləriniz, qəlb çırpıntıların da burada gizləni.

Lakin sizin dəyərlərinizdən daha böyük zorakılıqlar və yeni maneələr dəf edilmələr artır.

Və kim ki xeyir və şərin yaradıcısı olmalıdır, o, həqiqətən də, əvvəl dəyərlərin dağıdanı və sındıranı olmalıdır.

Ən ali şər ən ali firavanlığa bax bu cür mənsubdur; bu cür firavanlıq isə yaradıcıdır.

Gəlin yalnız onun barəsində danışaq, siz, ey müdriklər. Hərçənd ki elə bu, pisdır. Lakin susmaq daha pisdır; bütün susmuş həqiqətlər axırda zəhərli olur.

Və bizim həqiqətə toxunub nələr sınacaqsız, qoy hamısı sinsin! Gör hələ nə qədər evlər ucaldılmalıdır! – Zərdüşt belə deyirdi.

UCALMIŞLAR HAQQINDA

Mənim dənizimin dərinliyi sakitdir; kim bilə bilərdi ki, o, zarafatçı əcaiblər gizlədir.

Mənim dərinliyim başvurulmazdır; lakin o, üzən tapmacalardan və qəhqəhələrdən bərq vurur.

Bu gün mən təntənəli surətdə ruhən tövbə edən bir ucalmışı gördüm; ah, mənim qəlbim onun bu rüsvayçılığına necə gülürdü!

Dərindən nəfəs alıb sinəsi qabaran adamlara bənzəyərək o necə məğrur və sükutla dayanmışdı.

Öz ov qənimətləri və cırılmış zəngin geyimləri və eybəcər həqiqətlərlə bəzənərək, üstəlik üstündə çoxlu tikanları olan mən hələ onun əlində bir dənə də gül görməmişəm.

O, hələ gülüş və gözəlliyin nə olduğunu bilmir. Bu ovçu idrak meşəsindən çox qanıqara qayıtdı.

Vəhşi yırtıcılarla üz-üzə gəldiyi döyüşdən qayıdaraq o, evinə döndü; onun bu ciddiliyi arxasında hələ məğlub olmayan vəhşi heyvan görünürdü.

O atılmağa hazır olan bir pələng kimi hələ də durur; lakin mən bu gərgin vəziyyət sahibini sevmirəm: bütün bu diş qıcırtmalar mənim zövqümcə deyil.

Bəs siz mənə, ey dostlar, deyirsiniz də ki, zövqlər və dadlar haqqında mübahisə etmirlər? Lakin axı bütün həyat zövqlər və dadlar haqqında mübahisələrdən ibarətdir.

Zövq: bu eyni zamanda həm vəzn, həm tərəzi, həm də çəkənlər deməkdir; və vay bütün canlıların halına ki, əgər onlar çəkilər, tərəzilər və çəkənlər haqda mübahisəsiz yaşayaydılar.

Əgər bu yüksələn öz ucalığından beziksəydi, onun gözəlliyi onda başlayardı. Və yalnız onda mən onun dadına baxıb tamını bilərdim.

Və yalnız o zaman o, özündən çiyənib öz kölgəsi üstündən atılanda, həqiqətən də, birbaşa öz günəşinə çatır.

O, hədsiz dərəcədə çox kölgədə oturub, ruhən bu tövbə edənin yanaqları solub; öz gözləməsi ilə, demək olar ki, acından ölüb.

Onun baxışlarında hələ ikrah, dodaqlarında isə iyrənmə var. Hərçənd ki o artıq istirahət edir, lakin bu istirahət hələ günəşdə deyil.

O, öküz kimi işləməliydi və onun səadəti yerə nifrət etməli deyil, vurğun olmalı idi.

Mən onu ağ bir öküz kimi görmək istəyirdim, fınxıra-fınxıra, fısqıra-fısqıra kotanın qabağında gedən bir öküz, – və onun bu fınxırtısı bütün dünyəviləri tərifləməlidir.

Onun üzü hələ tutqundur; əllərinin kölgəsi hələ titrəyir. Gözlərinin baxışları hələ tutqundur.

Onun işi hələ onunçün bir kölgədir. Kim ki gecə-gündüz zəhmət çəkərək əlləşir, əlləri onu tündləşdirir. O, hələ öz işini başa çatdırmayıb. Mən ondakı bu öküz inadını sevirəm; lakin artıq mən onda mələk nəzərlərini də görmək istəyirəm.

Və öz qəhrəmanının iradəsindən o üz döndərməlidir: mənimçün o yalnız yüksələn deyil, göylərə yüksəldilən olmalıdır; efirin özü bu iradədən azad olanı səmanın ənginliklərinə aparmalıdır.

O, əjdahaya qalib gəldi, o, tapmacaları açdı; lakin o hələ öz əjdahasına qalib gəlib öz tapmacalarını tapmalıdır və onları hələ göylərin körpələrinə çevirməlidir.

Onun idrakı hələ gülümsəməyi və paxıllıqsız yaşamağı öyrənməyib. Onun gözəlliyindəki ehtiraslarının selləri hələ kəsilməyib.

Həqiqətən də, onun arzuları toxluqda deyil, gözəllikdə susmalı və qərq olunmalıdır! Alicənab düşüncəliyə səxavət qaməti xasdır.

Əllərini başının arxasında dəstəkləmək – qəhrəman belə istirahət etməlidir. O hətta istirahətinin də bu yolla öhdəsindən gəlməlidir.

Lakin məhz qəhrəman üçün gözəllik ən çətin şeydir. Hər hansı bir güclü iradə üçün gözəllik əlçatmazdır.

Bir az çox, bir az az: məhz bu, burada çoxdur; bu o deməkdir ki, burada hər şey çoxdur.

Dincəlmiş əzəllər və sakitləşmiş iradə ilə dayanmaq – ey ucalanlar, məhz bu, sizin hamınız üçün ən çətinidir!

Hakimiyyət şəfqətli olanda və aşağılara enəndə – mən bu cür enməni gözəllik adlandırıram.

Ey qüdrətli, mən səndən tələb etdiyim kimi gözəllik tələb etmirəm; qoy sən xeyirxahlığın sənə sonuncu öz-özünü ötüb-keçməyin olsun.

Mən səni hər cür şərə qabil hesab etmirəm; elə buna görə də səndən xeyirxahlıq tələb edirəm.

Həqiqətən də, özünü xeyirxah hesab edən zəiflər üzərində çox gülmüşəm, çünki onların zəifləmiş pəncələri var.

Sən comərdlik sütununa can atmalısan. O, nə qədər çox yüksəyə ucalır, bir o qədər də gözəl və zərif, daxilən isə möhkəm və dözümlü olur.

Bəli, ey ucalan, haçansa sən gözəl olmalısan və güzünü öz gözəlliyinin qabağında tutmalısan.

O zaman sən qəlbin ilahi istəkdən sarsılacaq və sən şöhrətpərəstliyində bir itaət də olacaq.

Elə bunun özü də qəlbin sirridir: yalnız o vaxt o yaxınlaşanda qəhrəman onu tərk edəcək, rüyalarında isə – fəvqəlfəhrəman olacaq.

Zərdüşt belə deyirdi.

MƏDƏNİYYƏT ÖLKƏSİ HAQQINDA

Mən gələcəkdə çox uzaqlara uçdum; məni dəhşət bürüdü.

Və dörd tərəfə nəzər salaraq gördüm ki, mənim yeganə müasirim zamandır. Belə olduqda mən geriye – evə qaçdım və getdikcə sürətlə qaçırdım; beləcə, gəlib sizə çatdım, siz, ey mədəniyyət ölkəsindəki müasirlərim.

İlk dəfə mən sizə necə lazımsa baxdım və özü də xeyirxah arzularla; həqiqətən də, mən qəlbi nisgilli gəldim.

Lakin başıma nə gəldi? Mənimçün necə dəhşətli olsa da, mən gərək güləydim! Heç vaxt mənim gözlərim bu cür ala-bəzək, ləkə-ləkə şey görməmişdi!

Mən hey güldüm və güldüm, gülməkdən ayaqlarım və ürəyim titrəyirdi. «Hə, sən demə, bütün rəngli güvəclərin vətəni burada imiş!» – dedim.

Əlli ləkə ilə boyanmış üzlə siz, ey mənim müasirlərim, məni heyrətə salaraq oturmusunuz.

Boylarınızı təqlid və tərif edərək ətrafınızda əlli güzgü düzülmüşdü.

Həqiqətən də, siz, ey müasirlərim, öz şəxsi üzünüz qədər yaxşı maskaları heç cür tapa bilməzdiniz. Kim sizi tanıya bilərdi axı?!

Keçmişin işarələri ilə yazılmış, bu işarələrin üstündə isə yeniləri cızılmış, – bax siz bütün falçılardan bu cür gizlənmişdiniz.

Və hətta bu cür sınaqçı bətn olsa belə, kim inana bilərdi ki, sizin bətninizdə nə var. Elə bil siz rənglərdən bişirilmiş, parçalardan yarışdırılmışsınız.

Bütün əsrlərdə bütün xalqlar sizin bu örtüklərinizin altından rəngbərəng görünür; bütün adətlər və bütün etiqadlar sizin jestlərinizlə rəngbərəng dillərlə danışır.

Əgər kimsə sizi bu örtüyünüzdən, mantiyanızdan, rəng və jestlərinizdən azad etsə – hər halda, yenə onun əlində quşları qovmaq üçün kifayət qədər şey qalardı.

Həqiqətən də, mən özüm də bir dəfə sizi çılpaq və boyasız görəndə ürkən quş olmuşdum; bu skelet mənə məhəbbət işarəsi göstərəndə mən uçub getdim.

Zira mən yeraltı dünyada hambal olmağa daha çox razı olub, keçmişlərin kölgəsinə qulluq edərdim – sizdən yoğun və kök olan yeraltı dünyanın sakinləri.

Elə mənim bətnimin də dərdi ondadır ki, sizin nə çılpalığınıza, nə də geyimdə olmağınıza dözə bilirəm – sizin, ey müasirlərim!

Keçmişdə bir vaxtlar uçan quşları ürküdən boğucu nə varsa, həqiqətən də, daha çox xoşagələn və etibarlıdır – nəinki sizin «reallığınız».

Zira siz belə deyirsiniz: «Biz tamamilə reallıq və özü də inamsız və xurafatsız»; sinənizi qabağa verib deyirsiniz – ah, hətta sinəniz olmaya-olmaya!

Lakin siz necə inana bilərdiniz, siz, oyanmışlar! – siz, bir vaxtlar nəsə inandıqlarınızın obrazlarına boyanmışlar!

Siz inamın özünün gəzən təkzibi və hər cür fikirlərin didib tökənlərisiniz. Həqiqətə oxşamayanlar – sizi mən belə adlandırıram, sizi – reallığın oğullarını!

Bütün zamanlarda sizin ağılınızda bir-birinizə qarşı cəfəngiyat savaşı var. Lakin bütün zamanların oğullarının cəfəngiyatları, hər halda, reallığa daha çox yaxın idi – nəinki sizin bu ayıqlığınız!

Bəhrəsizsiniz siz; buna görə də sizdə inam çatışmır. Lakin kim ki yaratmalı idi, onun daim doğru olan yuxuları və işarə ulduzları vardı ki, o, bu inama inanırdı.

Siz yarımaçıq darvazasınız ki, qapısında qəbirqazanlar gözləyir. Və budur sizin həqiqətiniz: «Hər şey məhv olmağa layiqdir».

Ah, budur, laxlayan qabırğalarınızla siz mənim qabağımda durmusunuz. Və sizlərdən çoxlarının özü də bunu yaxşı bilirdi.

Və onlar deyirdilər: «Mən yuxudaykən, deyəsən, Allah məndən nə isə götürüb. Həqiqətən də, dişi məxluq düzəltmək üçün bu, kifayət edir.

Təəccüblü dərəcədə qəbirqazanlarım azdır!» – İndinin adamlarından artıq çoxları belə deyirdi.

Bəli, siz məndə gülüş doğurursunuz, siz, ey müasirlərim. Və xüsusilə haçan ki özünüz özünü həyrət edirsiniz.

Və vay mənim halıma, əgər mən sizin bu həyrətinizə gülmüş olmasaydım. Və sizin kasalarınızda pis nə varsa, hamısını udmalı olacaqdım.

Lakin mən sizə çox yüngül yanaşmalıyam, zira nəşə çox ağır bir şey aparmalıyam. Və nə vecimə ki, böcəklər və uçan həşəratlar daşdıqlarımın üstünə qonacaqlar.

Həqiqətən də, yüküm buna görə ağır olmayacaq ki! Və sizdən gəlməyəcək, ey mənim müasirlərim. Böyük yorğunluq gəlməli olmayacaq.

Ah, mən bu həsrətimlə haralara ucalmalıyam ki? Və bütün dağların başından mən ataların və anaların ölkəsinə nəzər salıram.

Lakin vətəni heç yerdə tapa bilmədim: bütün şəhərlərdə həyəcan içində oldum. Və bütün darvazalardan çıxıb uzaqlara qaçdım.

Müasirlərim mənə yad və mənimçün gülməlidir; hələ yaxınlaracan qəlbim onlara can atırdı; və mən ataların və anaların ölkəsindən qovuldum.

Belə ki, mən hələ yalnız övladlarımın ölkəsini sevirəm, o ölkəni ki, hələ kəşf olunmayıb və ən uzaq dənizlərdə yerləşir. Qoy mənim gəmilərim onu hey axtarsın və yenə axtarsın.

Öz övladlarımla qoy mən öz atalarımın oğlu olduğum üçün günahlarımı yuyum və bütün gələcəklər üçün bu, indidir.

Zərdüşt belə deyirdi.

QÜSURSUZ İDRAK HAQQINDA

Gecə ay çıxanda mən fikirləşdim ki, o, günəşi doğmaq istəyir. O, təzəcə doğmuş kimi üfüqlərdə eninə-uzununa uzanmışdı.

Lakin o, öz hamiləliyi ilə məni aldatmışdı. Mən daha çox inanaram ki, ay kişidir, nəinki qadın.

Əlbəttə, bu utancaq gecəyarı məxluq kişiylə az oxşayır. Həqiqətən də, evlərin üstü ilə o çox da təmiz vicdanla avaralanmır.

Zira o, şəhvət və qısqanclıqla doludur. Bu aylı monarx, bütün sevənlərin şadlığına səbəb olan bu yer aşığı.

Yox, mən onu, evlərin damında dolaşan bu erkək pişiyi sevmirəm. Yarımaçıq pəncərələrə xəlvəti dırmaşan hər şeydən zəhləm gedir.

Ulduzların xalçası üzərində o, səssiz və mömincəsinə dolaşır; amma mən məhmizləri belə cingildəmədən səssiz addımlayan kişi ayaqlarını sevmirəm.

Hər cür düzdanışanın hərəkəti möminlikdir; lakin pişik oğru kimi gəzir. Bax elə ay da pişik kimi bic doğur.

Bu müqayisəni mən sizə, ey hissiyyatlı riyakarlar, «təmiz idrak» axtaran sizlərə aid edirəm. Mən sizi şirnisəvənlər adlandırıram.

Siz də yeri və yerdə nə varsa, hamısını sevirsiniz – mən sizi yaxşı tanıyıram. Lakin siz bu sevginin həyasızlığı və natəmiz vicdanınızla aya oxşayırsınız.

Sizin ruhunuz yerlə bağlı olanlara nifrət edir. Lakin içalatınız yox; o, sizdən çox-çox güclüdür!

İndi sizin ruhunuz utanır ki, içalatınıza xoş gəlmək istəyir və yalan və aldatmaqla gizlənir ki, öz şəxsi həyası ilə görüşməsin.

Mənim üçün ən yüksək xoşbəxtlik – sizin yalan danışan ruhunuz belə deyir – dili sallanan it kimi deyil, həyata, sadəcə, ehtirassız baxmaqdır.

Ölmüş iradə özünü sevməyin acgözlüyü və tutması, – lakin ayın sərxoş gözləri ilə baxmaq – bütün bunları seyr etmək xoşbəxt olmağınızdır.

Mənim üçün ən yaxşı qismət olardı – özünü şirnikləndirənlər belə şirniklənilər, – ay yeri sevən kimi yeri sevmək və onun gözəlliyinə yalnız bir göz ilə toxunmaq!

Onlardan heç nə istəməyib, yalnız yüz gözlü güzgü kimi onların qabağında dayanmaq – mən bunu bütün şeylərin qüsursuz dərki adlandırıram.

Ey siz, hissiyyatlı riyakarlar! Siz şirnisəvənlər! Sizdə yalnız həvəs və bakirəlik çatışmır; və bax buna görə hər cür həvəsə böhtan atırsınız!

Həqiqətən də, siz yeri istehsal edən və oyanmasına sevinən yaradıcı kimi sevmirsiniz!

Bakirəlik haradadır? – orada ki, iradə mayalanır. Kim ki özündən yüksəyini yaradır, onun üçün ən təmiz iradə məndədir.

Gözəllik haradadır? Orada ki, mən bütün iradəmlə istəməliyəm; obrazın yalnız obraz olub qalmaması üçün orada mən sevmək və məhv olmaq istəyirəm.

Sevmək və həlak olmaq – bu, əbədiyyətlə uyğun gəlir. Sevmək istəmək – bu həm də ölmək istəməkdir. Mən sizə belə deyirəm, ey ağciyərlər, bax budur axı sizin «seyretmə» adlanan çəpgöz xədimliyiniz!

Qorxaq gözlərinizlə toxunduğunuz şey mütləq «gözəl» adlanan rənglə boyanmalıdır! Ey siz, nəcib adları rüsvay edənlər!

Lakin sizin, ey siz, ləkələnməyənlər, siz, təmiz idrak axtaranlar, lənətiniz elə bundadır ki, heç vaxt doğmayacaqsınız, hərçənd ki zahı kimi üfüqlərdə eninə-uzununa sərələnmişiniz.

Və həqiqətən də, sizin dodaqlarınız nəcib sözlərlə doludur; və biz inanmalıyıq ki, sizin qəlbiniz doludur, sizin, ey yalançılar?

Lakin mənim sözlərim şəffaf, ikrah dolu və sadə sözlərdir və mən sizin ziyafətlərinizdə stol altına düşən sözləri qaldırıb götürməyi sevirəm.

Hər halda, mən onlara – riyakarlara həqiqəti demək istəyirəm! Bəli, mənim balıq tikanlarım, balıqqulağılarım və iynəli yarpaqlarım riyakarlارın burnunu qıcıqlandırmalıdır!

Pis qoxu daim bizim ətrafımızda və sizin ziyafətinizdədir: zira sizin şəhvani fikirləriniz, sizin yalanlarınız və hiyləgərlikləriniz havanı doldurub!

Əvvəlcə özünüz özünüza inanmağa risk edirsiniz – özünüza, öz içinizə inanırsınız! Kim ki öz-özünə inanmır, həmişə yalan danışır.

Öz-özünüzun qabağında Allah qiyafəsində gizlənirsiniz, siz «təmizlər», Allah qiyafəsində gizlənib sizin dəhşətli, zirehli qurdlarınız.

Həqiqətən də, siz aldadırsınız, «siz seyrə dalanlar!» Hətta Zərdüşt belə sizin bu ilahi örtüyünüza daim aldanırdı; ağılına gəlmirdi ki, bu örtük necə ilan halqaları ilə doludur.

Bir zamanlar mən sizin oyunlarınızda Allahın ruhunun təcəssümünü görməyi arzulayırdım. Sizin, təmiz idrak axtaranların! Mən heç vaxt sizin incəsənətinizdən yaxşı incəsənət arzulamamışdım!

İlan natəmizliyi və pis qoxu uzaqları məndən gizlətmişdir və kərtənkələ hiyləgərliyi burada ehtirasla sürünürdü.

Lakin mən sizə yaxın gəldim: o vaxt mənim üçün elə bir gün başladı ki (və indi də o, sizin üçün başlanır), ayın macəraları qurtardı!

Siz ona baxın! İş başında tutulan və rəngi ağarmış o, dan şəfəqi önündə dayanıb!

Zira onun çıxması artıq yaxındır. Onun – odlu kürənin – məhəbbəti yerə yaxınlaşır! Məsumluq və yaradıcı ehtiras – hər cür günəşin məhəbbəti bax budur!

Siz ona baxın, görün o necə tələsmədən dəniz üzərindən qalxır! Məgər siz onun məhəbbətinin ehtiraslı, odlu nəfəsini hiss etmirsiniz?

O, dənizi içmək istəyir. Onu bütün dərinliyi ilə öz içində göylərə qaldırmaq istəyir – və ehtiraslı dəniz minlərlə döşü ilə ona doğru qalxmağa can atır.

Zira o istəyir ki, günəş onu öpsün və onu doyanacan içsin; o, hava olmaq istəyir və uca işıq zolağı və işığın özü olmaq istəyir!

Həqiqətən də, mən də günəş kimi həyatı və bütün dərin dənizləri sevirəm. Və mənim üçün idrak ondadır ki, bütün dərinlər mənim yüksəkliyimə qalxsın!

—

Zərdüşt belə deyirdi.

ALİMLƏR HAQQINDA

Mən yuxuda ikən qoyun gəlib başımdakı sarmaşığı çələngini yeməyə başladı və yeyərək belə dedi: «Zərdüşt daha alim deyil».

Və belə söyləyərək o, məğrur və lovğa-lovğa kənara çəkildi. Mənə bu barədə uşaq danışdı.

Mən burada, xaraba divarların yanında qanqal və qırmızı lalələrin arasında, uşaqlar oynayan yerdə uzanmağı sevirəm.

Mən bu uşaqlar üçün hələ də aliməm, həm də qanqallar və qızıl lalələr üçün. Onlar hətta öz qəzəblərində də məsumdurlar.

Lakin qoyunlar üçün mən artıq alim deyiləm: taleyim belə istəyir – o, həmişə mənə qarşı xeyirxah olsun!

Zira həqiqət ondadır ki, mən alimlər evindən getmişəm və üstəlik də qapını dalımca çıxparaq.

Onların stolları dalında mənim qəlbim çox uzun müddət ac qaldı; mən onlar kimi qoz sındırantək idrak etməyi öyrənə bilmədim.

Ənginlikləri sevirəm mən və bir də tərəvətli torpaq üstündəki havanı; mən öküz dəriləri üstündə yatmağa razı olaram, nəinki onların fəxri adlarına və hörmətlərinə.

Mən hədsiz istiyəm və öz fikirlərimdən yanıram; çox vaxt nəfəsim belə kəsilir. O vaxt mənə ənginliklər lazım olur, bu tozlu otaqlardan uzaq olan genişliklər.

Lakin onlar sərin kölgələrdə sərinlənilirlər: onlar hər şeydə yalnız tamaşaçı olmaq istəyirlər və harada ki günəş dabanları yandırır, orada oturmaqdan qaçirlar.

Küçədə dayanan və gəlib-gedənlərə nəzər salanlar kimi, onlar da durub gözləyərək başqalarının düşüdükləri fikirlərə göz qoyurlar.

Əgər onlara barmaqla toxunsan, onlardan qeyri-ixtiyari un kisələrindən çıxan kimi toz qalxar; amma kim düşünə bilər ki, bu toz buğda və çöllərin qızıl məh-sullarının tozudur.

Onlar özlərini müdrik kimi qələmə verəndə kiçik kəlamları və həqiqətləri mənə üşüdür. Onların müdrikliyindən çox vaxt qoxu gəlir, elə bil bataqlıq qoxusudur və həqiqətən də, mən burada qurbağaların qurultusunu artıq eşitmişəm.

Onlar çox mahirdirlər və barmaqları da çox ustadır – mənim özüməməxsusluğum onların rəngarəngliyi yanında nədir ki! Hər cür sap hörmək, parça və paltar toxumağı onların barmaqları bacarır: bu minvalla onlar ruh üçün corab toxuyurlar.

Onlar yaxşı saat mexanizmləridir; yalnız onları düz qurmaq lazımdır! Belə olanda vaxtı səhsiz göstərir və bu zaman yüngül bir səs də salırlar.

Onlar dəyirman kimi işləyir və səslənirlər. Onlara yalnız öz taxılını at! – onlar o dəqiqə onu xırdalayıb ağ toza döndərəcəklər.

Onlar bir-birilərinin əlini bir an da gözdən qoymurlar və bir-birilərinə çox da inanmırlar. Kiçik hiyləgərliklərdə mahir olan onlar kim ki bilikdə axsayır, onları hörümçəklər kimi xəbərdar edirlər.

Mən onların ehtiyatla necə zəhər hazırladıqlarını görmüşəm və onlar həmişə də bu zaman barmaqlarına şüşə əlcəklər geyirlər.

Onlar saxta zərlə oynamağı da bacarırlar. Və mən onların üstünə çıxanda elə həvəslə oynayrdılar ki, hətta tərləmişdilər.

Biz bir-birimizə yadıq və onların comərdləri də mənə hiyləgərlərindən və saxta zərlə oynayanlarından daha iyrəncdir.

Və mən onlarla birlikdə yaşayanda onlardan yuxarıda yaşayırdım. Elə buna görə də mənə sevmirdilər.

Onlar kiminsə onların üstündə yaşamalarını heç eşitmək belə istəmirlər və buna görə də mənə öz başları arasında ağac, torpaq və zir-zibil döşəyiblər.

Bununla da onlar mənə addım səslərini batırırlar. Və onların içində hamıdan pis aralarındakı alimlər mənə qulaq asır.

Onlar hər cür insan səhvlərini və zəifliklərini mənə öz aralarında yığışdırırlar: bunu onlar öz evlərində «qara döşəmə» adlandırırlar.

Və bununla belə, mən öz fikirlərimlə onların başı üstündə gəzib-dolaşıram; və hətta mən öz səhvlərimlə belə gəzmək istərkən yenə onların üstündə və onların başları üstündə gəzmiş oluram.

Zira insanlar bərabər deyillər – ədalət bunu deyir və nəyi ki mən istəyirəm, onların onu istəməyə haqları yoxdur.

Zərdüş belə deyirdi.

ŞAİRLƏR HAQQINDA

Mən bədəni yaxşıca öyrənəndən bəri, – Zərdüşt şagirdlərindən birinə dedi, – ruh mənimçün elə bil yalnız ruhdur; qalan «keçəri olmayan» nə varsa, hamısı yalnız rəməzdir».

«Mən bunu artıq bir dəfə səndən eşitmişəm, – şagird cavab verdi, – və o vaxt sən «lakin şairlər həddən artıq uydurur» sözlərini əlavə etmişdin. Sən niyə bəs şairlər həddən artıq uydurur demişdin?»

«Niyə? – Zərdüşt təkrar etdi. – Sən soruşursan nə üçün? Lakin mən «nə üçün» sualına cavab verənlərin cərgəsinə aid deyiləm.

Məgər mənim həyəcanlarım dünəndən başlayıb? Mən çoxdan öz düşüncələrimin mahiyyətini yaşamışam.

Əgər mən öz rəylərimin hamısını saxlamaq istəsəydim, onda gərək xatirə çəlləyi olaydım.

Öz rəyimi özümdə saxlamaq – elə bunun özü də mənim üçün hədsiz çoxdur; və artıq çox quşlar uçub gedir.

Və onların içində mənim göyərçin damımdakı yolunu azmış heyvancığı da görürəm, o, mənə yaddır – əlimi onun üstünə qoyanda titrəyir.

Lakin bir dəfə Zərdüşt sənə nə deyib? Deyib ki, şairlər həddən artıq uydurur? – Lakin axı Zərdüştün özü də şairdir.

İnanırsanmı ki, o, burada həqiqəti söylədi? Sən buna niyə inanırsan?»

Şagird cavab verdi: «Mən Zərdüştə inanıram». Lakin Zərdüşt başını yırğaladı və gülümsədi.

«İnam məni xoşbəxt etmir, – dedi, – xüsusilə mənə olan inam.

Lakin, tutalım, kimsə tamamilə ciddi şəkildə deyərdi ki, şairlər həddindən artıq yalan danışirlar; o, düzünü demiş olardı – biz həddindən çox yalan danışırıq.

Biz hədsiz dərəcədə az şey bilir və pis oxuyuruq, ona görə də yalan danışmalıyıq.

Və bizlərdən – şairlərdən hansı birimiz öz şərabını qarışdırmaya bilərdi? Bizim çaxır anbarlarımızda nə qədər zəhərli qarışıqlar hazırlanır; oralarda nə qədər təsvirəgəlməz işlər görülür.

Və belə ki, biz çox az şey bilirik, bu səbəbdən də bizə ruhən yoxsul adamlar xoş gəlir, özü də əgər cavan gözəlçələdirsə.

Və hətta qoca gözəlçələrin gecələr danışdıqlarının da əsiriyik. Bunu biz bizdə olan əbədi qadınlıq adlandırırıq.

Və guya biliyə aparan ayrıca bir gizli yol var ki, nə isə öyrənənlər üçün bağlıdır: beləcə, biz xalqa və onun «müdrikliyinə» inanırıq.

Bütün şairlər inanır ki, əgər kimsə otlar üstə və ya xəlvəti bir bağda uzanıb qulaqlarını şəklesə, göylə yer arasında mövcud olan şeylər haqqında nəşə öyrənmiş olacaq.

Və şairlərdə hər hansı bir incəlik görəndə həmişə fikirləşirlər ki, təbiətin özü onlara aşiq olub –

Və onun özü bu adamlara yaxınlaşıb onların qulaqlarına sirli, vurğun tərifləyici sirlər pıçıldayır və bu şairlər də bütün canlıların qabağında məğrur-məğrur lovğalanırlar.

Ah, yerlə göy arasında o qədər şeylər var ki, yalnız şairlər onları arzulamağı özlərinə rəva bilərlər.

Və xüsusilə göyün ənginliklərində: zira bütün allahlar şairlərin hiyləgərliklərinin və müqayisələrinin törəməsidir!

Həqiqətən də, biz həmişə göylərə – buludlar aləminə can atırıq. Biz öz əlvan cəfəngiyatımızı oralarda əkirik və onları allahlar və fəvqəlinsanlar adlandırırıq.

Zira onlar bu əkin üçün çox yüngüldürlər! – bu allahlar və fəvqəlinsanlar!

Ah, mən bu əlçatmazlardan necə yorulmuşam, mütləq hadisə olmaq istəyən bu əlçatmazlardan! Ah, mən bu şairlərdən necə yorulmuşam!»

Zərdüşt nə qədər ki belə deyirdi, şagirdi ona hirsələnir, amma susurdu. Zərdüşt də susurdu, lakin onun baxışları öz qəlbinə yönəlmişdi, sanki o, dərin-dərin uzaqlara baxırdı. Nəhayət, o nəfəs alıb özünə gəldi.

Məndə bu gündən və dünəndən, – Zərdüşt dedi, – lakin sabahdan da, birisi gündən də və kimdənsə də hələ daha nəşə var.

Mən şairlərdən yorulmuşam – köhnələrindən və təzələrindən: hamısı mənim üçün dayazdır və dayaz çaydır.

Onlar kifayət qədər dərinliyə baş vura bilmirlər; ona görə onların hissləri də dibə qədər gedə bilmir.

Bir az şəhvət, bir az da darıxmaq – onların ən yaxşı fikirləri elə belədir. Bir əsim külək və kabusların qaçışı – onların arfasının səsləri mənə bunları xatırladır; onlar indiyə qədər səslər doğuran qəlb alovlarından nə bilirlər?

Onlar mənimçün kifayət qədər səliqəli deyillər; onların hamısı sularını bulandırır ki, dibləri dərin görünsün.

Və onlar özlərini bərişdircilər kimi qələmə verməyi sevirlər; lakin onlar mənimçün vasitəçilər və qarışdircilər kimi qalırlar, hə, həm də yarımçıqlar və səliqəsizlər kimi.

Ah, mən torumu onların dənizininə atdım, istədim yaxşı balıq tutam, amma daim hansısa bir köhnə allahın başını çıxartdım.

Bu cür acgözlərə dəniz həmişə daş verir və onların özləri də dənizdən çıxmış ola bilərlər.

Şübhəsiz, torlarına mirvari də düşür; axı onların özü də möhkəm balıqqulağına oxşayır. Və çox vaxt qəlb əvəzinə mən onlarda duzlu lil gördüm.

Onlar dənizdən şöhrətpərəstlik öyrəndilər: lakin dənizdə tovuz quşlarının tovuzu yoxmu?

Hətta ən eybəcər kəlin belə qabağında o, quyruğunu açıb cıvıqlayır və heç zaman öz naxışlı, ipəkli və gümüşü yelpiyini nümayiş etdirməkdən yorulmur.

Kəl küt-küt baxır. Bütün qəlbi ilə qumlara, lehməyə bağlı olub, lakin ən çox gölməçəyə yaxınlaşır.

Gözəllik, dəniz və tovuz quşunun bərbəzəyi onun nəyinə lazım?! Mən bu müqayisəni şairlər üçün gətirirəm.

Həqiqətən də, onların ruhu şöhrət dənizində ən parlaq tovuz quşudur. Tamaşaçılar şairin ruhunu tələb edir – qoy lap kəl olsa da!

Lakin mən bu ruhdan yorulmuşam və əvvəlcədən onun özünün də özündən yorulan vaxtını görürəm.

Mən artıq dəyişmiş və nəzərlərini öz daxilinə yönəltdirmiş şairlər görürəm. Mən tövbə edən ruhların yaxınlaşmağını görürəm. O, bu tovuz quşlarından doğub. –

Zərdüşt belə deyirdi.

BÖYÜK HADİSƏLƏR HAQQINDA

Dənizdə bir ada var – Zərdüştün cənnət adalarından bir az aralı. Həmin adada daim od püskürən dağ var; xalq – xüsusilə xalqın içindən çıxan qoca qarılar bu ada haqqında deyirlər ki, burada cəhənnəmin qapısındakı daş kimi bir qaya parçası var; əslində isə guya onun altından həmin cəhənnəmin qapısına aparan dar bir cığır var.

O zamanlar Zərdüşt cənnət adalarında idi. İş belə düşdü ki, gəmi tüstülənən dağ olan adanın yanında lövbər saldı və adamlar dovşan ovlamaq üçün sahilə çıxdılar. Lakin günortaya yaxın kapitan və adamlar bir yerə yığılanda göydən bir nəfərin onlara yaxınlaşdığını gördülər. Və hansı bir səs isə açıq-aydın: «Vaxtdır! Çoxdan vaxtdır!» – deyirdi. Bu məxluq onların lap yaxınlığına çatıb, sürətlə onların yanından uçaraq kölgə kimi odlu dağa tərəf yönəldi. Yalnız bu vaxt onlar çox təəccüb içində gördülər ki, bu – Zərdüştüdür; çünki kapitandan başqa onların hamısı Zərdüştü görüb tanıyır və xalq necə sevirdisə, o cür sevirdilər. Yəni həm qorxu, həm sevgi vardı.

«Ora baxın, – dənizçi dedi, – görün Zərdüşt necə cəhənnəmə üz tutub gedir!»
Bu gəmi əhli odlu adaya çıxdığı vaxt belə bir səs yayıldı ki, bəs Zərdüşt itdi; onun dostlarından soruşanda isə dedilər ki, o, gecə gəmiyə oturub hara üz tutub getdiyini demədi.

Beləliklə, çaşqınlıq əmələ gəldi, üç gündən sonra isə gəmi heyətinin söhbətləri də bu çaşqınlığa əlavə olundu – indi bütün xalq deyirdi ki, Zərdüştü iblis aparıb. Hərçənd ki şagirdləri bu cəfəng sözlərə gülürdülər. Və onların biri hətta belə dedi: «Mən elə düşünürəm, daha doğrusu budur ki, Zərdüşt iblisi aparıb». Lakin ürəklərinin dərinliyində hamı narahat idi və onu görmək istəyirdilər. Beş gün keçəndən sonra Zərdüşt yenidən onların içində görünəndə hamı çox sevindi.

Zərdüştün odlu köpəklə söhbəti belə olub:

Yerin – Zərdüşt dedi, – qabığı var və bu qabıq xəstəliklərə düşər olur. Bu xəstəliklərdən birinin adı, məsələn, «insan»dır.

İkinci xəstəlik «odlu köpək» adlanır; onun barəsində adamlar çox yalan danışır, çox yalanlara yol veriblər.

Bu sirri açmaq üçün mən dənizə çıxdım və həqiqəti gördüm, çılpaq həqiqəti, həqiqətən çılpaq, boğazına kimi çılpaq olan həqiqəti.

İndi artıq mən bilirəm bu odlu köpək nədir; eləcə də püskürən bütün ibislərin nə olduğunu ki, qoca arvadlar bu qədər qorxurlar.

«Çıx, ey odlu köpək, çıx öz yuvandan! – qışqırdım mən. – Və etiraf et ki, bu dərinlik nə qədər dərinidir! Haradan belə üzüyuxarı fısqırırsan?

Sən dənizdən bol-bol içirsən: bu, sənə bəlağətli nitqindəki duzdan görünür! Həqiqətən də, yerin dibindəki o köpək üçün sən yerin üstündən həddindən çox qida daşıyırsan!

Mən sənə yerin ən böyük qarınqulusu hesab edirəm və hər dəfə ibislərin qəzəbli nitqlərini və püskürmələrini eşidəndə onların sənə oxşadığını görürəm: sənə uzun, yalanın və dayazlığınla.

Siz mırıldamağı və küllə basdırmağı bacarırsınız. Siz böyük lovğalarsınız və lehməni qaynatmaq üçün onun sənətini ustalıqla öyrənmişiniz.

Harada siz varsınız, orada yaxınlıqda mütləq lehmə və min cür əcaib şeylər fısqıldaşıb üzə – azadlığa çıxmaq istəyir.

«Azadlıq» sözünü siz hamınız həvəslə bağırmağı xoşlayırsınız; lakin mən artıq «böyük hadisələr»ə inanmağı tərgitmişəm, çünki onların ətrafında çoxlu hay-küy və tüstü görmüşəm.

Və mənə inan, dostum mənim, cəhənnəm səs-küyünü eşitmişəm! Böyük hadisələr – bu heç də bizim ən hay-küylü yox, ən sakit saatlarımızdır.

Dünya yeni hay-küylər icad edənlərin deyil, yeni dəyərlər yaradanların başına fırlanır; özü də səssiz-səmirsiz.

Və yalnız boynuna al! Bu hay-küy və tüstü dağılından sonra ortada həmişə çox az şey qalır. Nə xeyri var, əgər şəhər mumiyyəyə çevrilir və sütunlar palçıq içində qalırsa?

Mən bu sütun dağıdanlara gör bir də nə deyirəm. Şübhəsiz ki, dənizə duz atmaq və sütunları palçıq bulamaq dəhşətli bir dəlillikdir.

Sizin bu ikrahınızın palçığında sütunlar tökülüb qalıb; lakin onun qanunları belədir ki, onunçün yeni həyat və canlı gözəllik bu ikrahlardan boy atır.

İndi o ilahə bir halə içində yüksəlir, öz iztirabları ilə o daha cəzbedicidir, həqiqətən də! O, sizə hələ təşəkkür də edəcək ki, siz onu yerə yıxdınız, siz onu viran qoydunuz!

Mən çarlara, kilsələrə və bütün illərdən və comərdliklərdən əldən düşmüşlərə belə məsləhət verərdim: özünüzün aşırılmağına imkan verin! İmkan verin ki, yenidən həyata qaydasınız və comərdlik də sizə qayıtsın!»

Mən od püskürən köpəyin qabağında belə dedim; lakin o mırıldayaraq sözümü kəsib soruşdu: «Kilsə? O nə deməkdir?»

«Kilsə? – cavab verdim. – Bu bir dövlət növüdür, özü də ən riyakar. Lakin, ey ikiüzlü köpək, sus! Sən öz nəslini hamıdan yaxşı tanıyırsan!

Sənin özün kimi, dövlət də riyakarlıq köpəyidir. Sənin kimi, o da tüstü və gurultu içində danışmağı sevir, – ona görə ki başqalarını sənin kimi, onun da şeylərin mahiyyətindən xəbər verdiyinə inandırсын.

Zira o, mütləq yer üzündə ən zəruri heyvan olmaq istəyir, dövlət olmaq istəyir və bunda da ona inanırlar».

Və mən bu sözləri deyən kimi od püskürən köpək paxılıqdan quduz kimi yerində qıvrılmağa başladı. «Necə? – qışqırdı, – yer üzündə ən vacib heyvan və buna da hamı inanır?» Onun boğazından o qədər tüstü və dəhşətli bağırıqlar çıxırdı ki, qəzəb və paxılıqdan indicə gəbərəcəyini fikirləşdim.

Nəhayət, o səsinə kəsdi, hayqırtısı azaldı; amma elə ki o susdu, mən gülə-gülə dedim:

«Odlu köpək, sən hirslənirsən, – deməli, sənin barəndə düşündüklərim doğrudur.

Və mənim haqlı olmağım başqa bir od püskürən köpək haqqında gör nə deyir. O, həqiqətən, yerin təkindən danışır.

Onun nəfəsi qızıldır və qızıl yağışındandır; onun ürəyi belə istəyir. Kül, tüstü və isti selik onun nəyinə lazım?!

Gülüş onun içindən əlvan buludlar kimi püskürür; sənin mırıltıların, sənin tüpürcəyin və sənin cırılib dağılan pırtıdanığın onunçün iyrəncdir!

Lakin qızılı və gülüşlərini o yerin ürəyindən götürür, nəhayət, başa düşəsən ki, yerin ürəyi qızıldandır».

Odlu köpək bu sözləri eşidəndə axıra kimi dinləməyə dözə bilmədi. Xəcalətdən quyruğunu qısıb, qorxaqcasına «ham-ham!» edərək öz mağarasına tərəf süründü.

Zərdüşt belə nəql etdi.

Lakin şagirdləri ona güclə qulaq asırdılar. Çünki özləri gəmidəki adamlar haqqında, dovşanlar haqqında və uçan adam haqqında hey ona danışmaq istə-yirdilər.

«Mən bu barədə nə deyə bilərəm? – söylədi Zərdüşt. – Məgər mən kabusam?

Lakin, güman ki, bu, mənim kölgəm olub. Siz, güman ki, qərib yolçu və onun kölgəsi barədə bəzi sözlər eşitmisiniz?

Bir şey şübhəsizdir: mənim onu bərk-bərk tutmağım lazımdır, yoxsa o, mənim şöhrətimi korlaya bilər».

Və Zərdüşt yenidən başını bulayıb heyrləndi. «Mən bu barədə nə düşünə bilərəm?!» – təkrar etdi.

«Bəs niyə kabus qışqırırdı: vaxtdır! Çoxdan vaxtdır!

Bəs niyə – çoxdan vaxtdır?»

Zərdüşt belə deyirdi.

GƏLƏCƏKDƏN XƏBƏR VERƏN

«– Və mən gördüm ki, adamların arasına böyük ümitsizlik çökdü. Ən yaxşılar öz işlərindən yoruldular.

Təlim elan olundu və onunla yanaşı, ona olan inam da dəyişdi: «Hər şey boşdur, heç nəyin fərqi yoxdur, bütün bunlar artıq olub!»

Və bütün təpələrdən bu sözlər əks-səda verdi: «Hər şey eynidir, hər şey artıq olub!»

Doğrudur, biz məhsul yığmışdıq; lakin bəs niyə bizim meyvələrimiz qaraldı və çürüdü? Bu boz aydan bu son gecə nəydi belə düşdü?

Bütün zəhmətlər faydasız idi. Şərablarımız zəhərə döndü, bədnəzər bizim tarlalarımızı və ürəyimizi dağıtdı.

Biz hamımız quruduq və əgər üstümüzə od düşsəydi, biz kül kimi səpilərdik, lakin biz odu da bezikdirmişdik.

Bütün bulaqlar qurudu və hətta dəniz də geri çəkildi. Yer çatlamaq istəyir, lakin dibsiz aləm udmaq istəmir.

«Ah, daha bir dəniz varmı ki, adam boğula biləydi: hamar bataqlıqlar üzərində bizim yalvarışlarımız belə idi.

Həqiqətən də, biz artıq ölmək üçün də çox yorğun idik; və biz sərdabalarda yaşayaraq hələ də diri».

Belə danışan Zərdüşt bir nəfər rəmmalın səsinə eşitdi və onun xəbərdarlığı Zərdüştün ürəyinə nüfuz etdi, onu dəyişdi. O, qəmli və yorğun halda gəzib-dolaşdı və o, rəmmalın xəbərdarlıq etdiyi adamlara oxşadı.

«Həqiqətən də, – Zərdüşt şagirdlərinə dedi, – bir az da keçər və bu uzun axşamlar başlanar. Ah, mən öz işğımı onlardan necə qoruya bilərəm?!

Qoy bu işıq bu kədərli içində sönməsin! Uzaq dünyalar üçün və ən uzaq gecələr üçün qoy işıq olsun!»

Zərdüşt ürəyində bu cür qəmlə gəzib-dolaşdı; və üç gün nə yeyib, nə içdi, dinclik bilməyib danışmağı belə unutdu. Nəhayət, belə oldu ki, o, dərin yuxuya getdi. Şagirdləri onun ətrafında əyləşib, uzun gecələr oyaq qaldılar və narahatlıqla gözlədilər ki, o oyanacaq mı, yenə danışacaq mı və bu dərd-qəmdən sağalacaq mı.

Zərdüşt oyananda dedikləri bax budur; onun səsi şagirdlərinə sanki uzaqlardan gəlib çatırdı:

«Qulaq asın gördüyüm bu yuxuya, siz, ey dostlarım. Və onun mənasını anlamaqda mənə kömək edin!

Bu yuxu hələ də mənimçün tapmacadır; onun mənası özündə gizlənib və əsirdir. Özü də onların üstündə hələ azad pərvaz etmir.

Mən hər cür həyatdan üz çevirdim, yuxuda belə gördüm. Mən tənha dağda ölüm qəsrində gecə qəbiristanlıq gözətçisi idim.

Mən orada onun tabutunu qoruyurdum. Onun zəhmli sütunları qələbələrinin qənimətləri ilə doluydu. Şüşə tabutlardan mənə məğlub edilmiş həyat baxırdı.

Mən əbədiyyətin tapdanmış tozuyla nəfəs alırdım; qəlbim tozdan boğulurdu. Kim orada öz qəlbini yelpikləyə bilərdi?!

Gecəyarısının işığı daim ətrafımdaydı. Tənhalıq onlarla yanaşı çömbəlib oturmuşdu. Bir də xırıldayan ölü bir səssizlik, rəfiqələrimin ən pisi.

Özümlə qıfıl götürmüşdüm, qıfılların ən paslanmışını; və onunla mən bütün qapıları cırıldadıb açə bilirdim. Uzun yeraltı yollarda qapıların rəzələri açılanda qorxunc qarılıtlar eşidilirdi. Çox mənhus idi quşların bu səsi. Və o, özünü oyatmağa çox həvəssiz idi.

Lakin bundan daha dəhşətli olurdur və qəlbim daha bərk sıxılırdı. Xüsusilə hər cür səs-səmir kəsilib ətrafa ölüm sükutu çökəndə. Və mən bu məkrli sükut aləmində təkbaşına oturmuşdum.

Zaman elə ləng gedirdi ki, heç elə bil mövcud deyildi: haradan bilim bunu?! Lakin sonra mənə nə ki yuxudan oyatmışdı, o baş verdi.

Üç dəfə qapılara göy gurultusu kimi zərbə dəydi. Üç dəfə qapının layları inilti ilə cavab verdi; belə olduqda mən qapıya tərəf getdim.

«Alpa! – qışqırdım, – kimdir sən cənazəni dağa aparan? Alpa! Alpa! Kimdir sən cənazəni dağa aparan?»

Və mən açarı salıb qapıya güc verdim ki, layları aralayım. Lakin onlar bir barmaq da aralanmadı.

Belə olduqda dəli külək taylarını vurub açdı. Fit çalaraq, qışqıraraq, havanı parçalayaraq o qara tabutu mənim üstümə atdı və bu hay-küy, fit səsləri və cingiltilər içində tabut parçalandı və oradan min səslə bir qəhqəhə ucaldı.

Və uşaqların, mələklərin, bayquşların, axmaqların və uşaq boyda kəpənəklərin min cür sir-sifəti birləşərək, gülə-gülə üstümə gəldi.

Mən qorxudan dəhşətə gələrək yerə sərildim. Vahimədən elə çığırdım ki, heç vaxt belə qışqırmamışdım.

Lakin özüm öz səsimə oyandım və özümə gəldim».

Zərdüşt yuxusunu danışib qurtardı və susdu. Zira o, öz yuxusunun mənasını hələ bilmirdi. Lakin hamıdan çox sevdiyi şagirdi cəld qalxıb Zərdüştün əlini tutaraq dedi:

«Ey Zərdüşt, sən öz həyatın bu yuxunu bizə izah edir.

O külək ki, ölüm qəsrinin qapılarını dəli bir fit səsi ilə qırıb açmışdı, sən özün deyilsənmi?

Bu tabut ki, rəngbərəng kinli və mələk sifətləri ilə dolu idi, sən özün deyilsənmi?

Həqiqətən də, uşaq gülüşü kimi min cür səslərlə yüksələn Zərdüstdür ki, bütün sərdabalardan çıxıb gecə qarovulçularının və qəbiristanlıq gözetçilərinin başı üstündən yayılır.

Sən öz gülüşlərinlə onları qorxudub qovacaqsan. Bayılmalar və oyanmalar sən onlar üzərindəki hökmünü sübut edəcək.

Və hətta uzun axşamlar və ölüm yorğunluqları düşəndə belə sən bizim göylərimizdə qürub etməyəcəksən, sən həyat müdafiəçisisən.

Sən bizə yeni ulduzları, yeni gecələrin əzəmətini göstərdin; həqiqətən də, bizim üzərimizdə əlvən gülüş çadırları qurdun.

Bundan belə tabutlardan uşaq gülüşləri çağlayacaq; bundan belə daim ölüm yorğunluğu üzərində qüdrətli küləklər təntənə çalacaq. Bütün bunların səbəbkarı və carçısı sən özünsən.

Həqiqətən də, sən öz yuxunda öz düşmənlərini gördün – bu, sən ən ağır yuxun idi!

Lakin elə ki sən yuxudan ayıldın və özünə gəldin, eləcə onlar da özlərindən ayılıb sənə hüzuruna gəlməlidirlər».

Şagirdi belə dedi və bütün qalanlar da Zərdüştün başına toplaşib əllərindən tutaraq, yatağını və kədrini tərk edib onların yanına qayıtmalarını istədilər. Zərdüşt isə öz yatağında oturub olmayan nəzərlərlə baxırdı. Uzun müddət haradasa olub qayıdanlar kimi, Zərdüşt də öz şagirdlərinə baxır, üzlərinə baxsa da, hələ heç birini tanımırdı. Lakin onlar müəllimlərini qaldırıb ayaq üstə saxlayanda onun nəzərləri o dəqiqə dəyişdi; o, başına gələnlərin hamısını dərk etdi və saqqalına sığal çəkərək möhkəm bir səslə dedi:

«Hə, deməli, hər şey vaxtında gəlir; lakin, ey şagirdlərim, çalışın yaxşı yemək hazır olsun, özü də tez! Bu minvalla, düşünürəm ki, pis yuxulardan xilas olum.

Rəmmal isə yeməli və yanımda oturub mənimlə içməlidir. Və həqiqətən də, mən hələ ona boğula biləcəyi dənizi göstərəcəyəm».

Zərdüşt belə dedi. Və o hələ uzun zaman yuxusunu şərh edərək, başını yırğalaya-yırğalaya şagirdlərinin üzünə baxdı.

Xilas olmaq haqqında

Bir dəfə Zərdüşt böyük körpünün üstü ilə gedəndə əlillər və dilənçilər onu mühasirəyə aldılar və bir qozbel ona belə dedi:

«Zərdüşt, diqqət elə! Hətta xalq səndən öyrənir və sənin təlimini əxz edir; lakin onun tamamilə sənə inanmağı üçün daha bir şey lazımdır – sən biz şikəstləri inandırmalısən! Burada sənin üçün çox gözəl bir seçim var və həqiqətən də, bu fürsəti əldən buraxmaq olmaz. Sən korları sağalda bilər, çolaqları qaçmağa məcbur edər və daha başqalarının halını yaxşılaşdırma bilərsən; bu, düşünürəm ki, şikəstlərin sənə inanmağı üçün gözəl vasitə ola bilər!»

Lakin Zərdüşt danışana bu cür etiraz etdi: «Qozbelin belindən qozu götürəndə onu ruhundan da məhrum edirlər, – camaat belə deyir. Və kora gözüünün işığını qaytaranda o, dünyada hədsiz pis şeylər görür və onun gözlərini açana lənətlər yağdırır. Eləcə də kim ki çolağı qaçırdı bilir, ona çox böyük ziyan vurur: çünki o, çətin ki, eyblərinin üstünü örtəcək dərəcədə çox bərk qaça bilər, – camaat şikəstlər haqqında belə deyir. Və niyə də Zərdüşt xalqdan öyrənməsin, bir halda ki xalq Zərdüştdən öyrənir.

Lakin mən adamların içində yaşayan bəri gördüklərim mənimçün hələ az şərbəşərdir: «Birinin gözü çatmır, birinin qulağı, üçüncünün ayaqları; lakin hələ elələri də var ki, dili, ya burnu, ya da heç başı yoxdur».

Mən hələ bundan pislərini də görmüşəm və hələ elə iyrənc şeylər görmüşəm ki, haqlarında danışmaq belə istəmirəm. Və yaxşı olar ki, bu barədə, ümumiyyətlə, söhbət açmayım: məsələn, o adamlar haqqında ki, onların bolluqlarından başqa hər şeyləri çatışmır, o adamlar ki, özgə bir şey deyil, iri bir göz kimidirlər və ya iri bir ağızdırlar, ya da ki nəhəng bir qarın və ya ümumiyyətlə, nəyə böyük bir şeydirlər, – mən onları tərsinə şikəstlər adlandırıram.

Və mən öz hücrəmdən çıxıb ilk dəfə bu körpü ilə keçəndə gözlərimə inanmadım. Ara vermədən baxıb, nəhayət, dedim: «Bu – qulaqdır! İnsan böyük-lüyündə bir qulaq!» Mən bir qədər də diqqətlə baxdım və həqiqətən də, qulağın dalında nəyə tərpənirdi. Miskin dərəcədə kiçik, ölgün və zəif. Və həqiqətən də, bu əcaib qulaq zərif bir zoğun üstündə idi: və bu zoğ isə insan idi! Böyüdücü şüşə əldə edib hətta bu balaca paxıl üzünü nəzərdən keçirmək də olardı. Şişmiş bir qəlb idi ki, zoğun üstündə yırgalanırdı. Xalq isə mənə dedi ki, o böyük qulaq nəinki adamdır, hətta böyük insandır, dahidir. Lakin mən böyük insanlar haqqında danışanda heç

vaxt xalqa inanmamışam, – və öz fikrimdə qaldım ki, bu, hər şeyi az və yalnız bir şeyi həddindən artıq çox olan tərsinə bir şikəstdir. Qozbelə və onun ruporu və vəkili olduğu adamlara belə deyərək Zərdüşť öz şagirdlərinə dərin bir hiddətlə müraciət etdi:

– Həqiqətən də, dostlarım mənim, mən insanların arası ilə elə gəzirəm ki, elə bil insanın ayrı-ayrı hissələri və qırıntıları arasında gəzirəm.

Mənim nəzərlərim üçün ən dəhşətlisi didilib tökülmüş və ətrafa səpələnmiş insan görməkdir, elə bil qanlı bir döyüş meydanından və ya qəssabxanadan keçirsən.

Və əgər mənim nəzərlərim indidən keçmişə çevrilsə, yenə hər yerdə insan qırıntılarını və ayrı-ayrı hissələrini görəcək və dəhşətlisi budur ki, bircə nəfər də insan görməyəcək!

Yer üzündə indi və keçmiş – ah, dostlarım, mənim üçün ən dözülməzi də elə budur. Və mən nə gələcəksə, onu əvvəlcədən görən olmasaydım, yaşaya bilməzdim.

Rəmmal, gələcəyin özünü görmək istəyən, yaradan və gələcəyə körpü atmaq istəyən – ah, elə bil bu körpüdə dayanmış bir şikəst: bax elə bütün bunlar da Zərdüşťdür.

Və siz özünüz də özünüzdən tez-tez soruşurdunuz: «Zərdüşť bizim üçün kimdir? Biz onu necə adlandırmalıyıq?» Məndə olduğu kimi, sizin cavablarınız da sual idi.

O vəd edəndirmi? Və ya icra edəndir? Fatehdirmi? Və ya bic? Həkim? Və ya sağalmaqda olan?

Şairmidir o? Həqiqətimi deyir o? Xilaskardırımı? Və ya əhliləşdirəndirmi? Xeyirxahdırımı? Və ya zalımdır?

Mən insanların arasıyla gələcəyin qırıntıları arasıyla gedən kimi gedirəm, – o gələcəyi ki, görürəm.

Və mənim yaradıcılığım və səylərim ondan ibarətdir ki, bütün bu qırıntıları, tapmacaları və dəhşətli təsadüfləri bir yerə yığıb cəmləşdirim.

Və mən necə insan ola bilərdim ki, əgər insan həm də şair, təsadüfləri açan və onlardan xilas olmağın yolunu bilən olmasaydı.

Kim keçib gəlib və hər cür «olmuş»u yeniləşdiribsə, onları xilas etmək və «mən belə istərdim» – mən yalnız bunu xilasetmə adlandırardım.

İradə – xilaskar və şadlıqların carçısı belə adlanır; mən sizi belə öyrətmişəm, dostlarım mənim. İndi isə sonrasını da öyrənin: iradənin özü hələ əsir qadındır.

«İstəyir» azad edir – lakin o şey ki xilaskarı hələ zəncirə də salır, o necə adlanır?

«Olub» – dişlərin şaqqıltısı və iradənin gizli kədəri belə adlanır. Nə artıq edilibsə, onun qabağında acizdir, o – bütün keçmişin kinli tamaşaçısıdır.

İradə əks istəyə bilməz; onun zamana qalib gələ və zamanın hərəkətini saxlaya bilməməsi – iradənin gizli dərdi budur.

«İstəmək» azad edir; iradənin özü nələr fikirləşmir ki, bu dərindən xilas olsun və öz məhbusu üzərində gülsün.

Ah, bütün əsirlər divanə olur. Bu divanəliklə də özünü və əsir iradəsini azad edir.

Zaman ki geri dönmür – bax onu qəzəbləndirən budur; «olub» – onun atıb fırlada bilmədiyi daş belə adlanır.

Və budur, o, hiddət və məyusluq daşını atır və onun kimi qəzəb və məyusluq hiss etməyənlərdən qisas alır.

Beləcə, xilaskar iradə izzət verməyə başladı: və izzət çəkə bilən hər şeyə dərk etdirir ki, geriye qayıda bilməz.

Bu və yalnız bu, qisasın özüdür: iradənin zamana və onun «olub»una ikrahı. Həqiqətən də, bizim iradəmizdə böyük bir axmaqlıq yaşayır və bütün bəşəriyyət üçün bir lənət kimi bu axmaqlıq ruha da dərs olub.

Qisasın ruhu: dostlarım mənim, o, indiyə kimi adamların ən yaxşı fikri idi və harada ki izzət vardı, orada da həmişə cəza olmalıydı.

«Cəza» – qisas özünü məhz belə adlandırır; saxta sözlərin köməyi ilə o, təmiz vicdan donuna girir.

Və bir halda ki istəməyin özündə izzət var ki, o, geriye istəyə bilməz, onda iradənin özü və bütün həyat – cəza olmalıdır!

Və budur, ruhun üzərində bulud dalınca bulud yığılır – o vaxtacan ki, nəhayət, divanəlik möizə etməyə başlayır: «Hər şey keçib-gedir və ona görə də hər şey keçib-getməyə layiqdir!»

Və ədalətin özü zamanın o qanunudur ki, o, öz uşaqlarını yeməlidir – dəlilik belə vəz oxuyur.

Əxlaqca hər şey hüquq və cəza qaydaları ilə paylanır. Ah, şeylər axınından və «mövcud olmağın» cəzasından xilas yolu haradadır. Dəlilik belə vəz edir.

Xilas olmaq mövcud ola bilərmə, əgər əbədi hüquq varsa? Ah, «olub»un daşı tərپənməzdir: bütün cəzalar da əbədi olmalıdır. Dəlilik belə vəz edir.

Həç bir əməl məhv edilə bilməz: o, cəza vasitəsi ilə necə görülə bilməzdi? Var olmağın əbədi cəzalanması məhz ondadır ki, var olmaq əbədi olaraq yenə əməl və günah olmalıdır.

Ta o vaxtacan ki, nəhayət, iradə öz-özündən xilas olsun və iradəni inkar etməsin, – lakin, qardaşlarım, axı siz bilirsiniz ki, bu, dəlilik təmsilidir.

Mən sizi öyrəndə ki: «İradə yaradıcıdır», bu təmsillərdən kənara çəkdim. Hər hansı «olub» tapmaca dəhşətli təsadüfün qırıntılarıdır, nə qədər ki yaradıcı iradə «amma mən belə istədim» deməyib.

– Nə qədər ki yaradıcı iradə əlavə etməyib: «Lakin mən belə istəyirəm! belə istəyirəm!» Amma o artıq belə deyibmi? Və nə vaxt bu baş verəcək? İradə öz şəxsi dəliliyinin yüyənlərindən azad olubmu?

İradə öz-özünü azad edən və sevinc carçısı olan olubmu? O, qisas ruhunu və hər cür diş qıcırtmanı unudubmu?

Və kim onu zamanla və ali ilə barışığa öyrədib? Nəinki hər cür barışığa. İradə hər cür barışıqla yox, ali ilə barışmaq istəməlidir ki, bu da hakimiyyət əzmi deməkdir, – lakin onun başına bu necə gələ bilər? Kim ona tərsinə istəməyi öyrədə bilər?

Nitqinin bu yerində Zərdüşt birdən dayandı və dəhşətli dərəcədə qorxmuş bir adama oxşadı. Qorxmuş gözlərlə o, öz şagirdlərinə baxdı; onun baxışları ox kimi onların düşüncələrini və niyyətlərini dəlib keçdi. Lakin bir dəqiqə sonra o, yenə güldü və xeyirxahlıqla dedi:

«Adamlarla yaşamaq ağırdır, çünki susmaq çətindir. Xüsusilə çoxdanışanlar üçün».

Zərdüşt belə söylədi. Lakin qozbel söhbətə qulaq asır, eyni vaxtda üzünü örtmüşdü; o, Zərdüştün gülməyini eşidəndə maraqla ona nəzər saldı və yavaşdan dedi:

«Niyə Zərdüşt bizimlə bir cür, şagirdləri ilə başqa cür danışır?»

Zərdüşt cavab verdi: «Burada təəccüblü nə var! Qozbellə qozbelcəsinə danışarlar».

«Yaxşı, – qozbel dedi. – Onda şagirdlərlə hər cür sirləri ağızdan qaçıрмаq lazımdır.

Lakin bəs niyə Zərdüşt özü ilə bir cür, şagirdləri ilə başqa cür danışır?»

İNSAN MÜDRİKLİYİ HAQQINDA

Yüksəklik deyil, ən dəhşətli sıldırımdır!

Nəzərlərin sürətlə aşağılara şütüdüüyü sıldırımda əllər yuxarı uzanır. Bu zaman ürək öz ikili istəyindən titrəyir.

Ah, dostlar, siz mənim qəlbimin bu ikili istəyini duya bilərsinizmi? Mənimçün sıldırım yamac ona görə təhlükəlidir ki, nəzərlərim göyə millənir, əllərim isə tutmaq və dərinliyə söykənmək istəyir!

İnsandan yapışır mənim iradəm. Zəncirlə özümü insana bağlayıram, zira ucalıqlar məni cəzb edir – fəvqəlbəşərlər: zira mənim başqa bir iradəm ona doğru can atır.

Və buna görə mən adamların içində kor kimi yaşayıram; elə bil onları tanımıram, ona görə ki əllərim nəyə bərk bir şeyə öz inamını tamamilə itirməsin.

Mən sizi tanımıram, adamlar: bu zülmət və bu təsəlli məni tez-tez əhatəyə alır.

Mən ötüb-keçən qapıların ağzında otururam. O qapılar ki, hər bir yalançının üzünə açıqdır və soruşuram: kim məni aldatmaq istəyir?

Mənim birinci insanlıq müdrikliyim ondadır ki, yalançılardan ehtiyatlanmamaq üçün özümün aldadılmağıma imkan verirəm. Ah, əgər mən insandan ehtiyatlı olsaydım, o zaman insan necə mənim hava şarımın lövbəri ola bilərdi? Onda mən çox asanlıqla qopub yüksəklərə və uzaqlara millənərdim.

Taleyimin qəzavü-qədəri belədir ki, öncəgörən olmayım.

Və kimsə insanların içində susuzluqdan ölmək istəmirsə, bütün stəkanlardan içməyi öyrənməlidir; və adamların içində kimsə təmiz qalmaq istəyirsə, palçıqlı suda da yuyunmağı bacarmalıdır.

Və özünə təsəlli üçün tez-tez deyirdin: «Yaxşı, qalx, ey qoca ürək! Bədbəxtliyə nail olmadın. Bundan öz səadətin kimi ləzzət al!»

Mənim ikinci insanlıq müdrikliyim ondadır ki, mən daha çox şöhrətpərəstlərə rəhm edirəm, nəinki məğrurlara.

Təhqir olunmuş şöhrətpərəstlik bütün faciələrin anası deyilmi? Lakin harada ki məğrurluq təhqir olunur, orada məğrurluqdan daha yaxşı bir şey cücərir.

Həyata xoş nəzərlərlə baxmaq üçün lazımdır ki, onun oyunu yaxşı oynanılsın, lakin bunun üçün yaxşı aktyorlar lazımdır.

Mən bütün şöhrətpərəstləri yaxşı aktyor kimi gördüm. Onlar oynayır və hamının onlara ləzzət alaraq baxmalarını istəyirlər, – onların bütün ruhları bu arzularındadır.

Onlar özlərini ifa edirlər, özlərini uydururlar; onların yaxınlığında mən həyata baxmağı sevirəm – bu, hər cür həsrəti sağaldır.

Buna görə mən şöhrətpərəstlərə rəhm edirəm, rəhm edirəm ki, onlar mənim həsrətimin həkimləridir və məni hər hansı tamaşaya bağlayan kimi insana bağlayır.

Və sonra: kim şöhrətpərəstin təvazökarlığının bütün dərinliyini ölçə bilər? Mən onu sevirəm və bu təvazökarlığa görə ona acıyıram. O, sizinlə olanda özünə olan inamdan öyrənmək istəyir; o, sizin nəzərlərinizlə qidalanır, o, sizin əlinizdəki tərifləri yeyir.

Hətta sizin yalanlarınıza da inanır. Əgər siz bu yalanlarla onu tərifləyirsinizsə. Zira qəlbi dərin-dərin nəfəs alıb soruşur: «Mən kiməm?»

Və əgər həqiqi comərd özü haqqında bilməyən adamdırsa, onda şöhrətpərəst də öz təvazökarlığı haqqında bilmir.

Mənim üçüncü insanlıq müdrikliyim ondadır ki, sizin qorxaqlığınız mənim üçün kinli adamların mənfur görkəmini yaratmır.

Mən qızmar günəşin doğurduğu möcüzələrdən xoşbəxtəm: pələng, palma və ya əfi ilanları görəndə.

Adamların içində də qızmar günəşin gözəl yaratdıqları var və zalımların içində də gözəlləri var.

Və ən müdriklər kimi aranızdakılar mənə o qədər də müdrik görünmədi. Və bu minvalla mən yalvararaq adamların zalımlığını gördüm.

Və çox vaxt başımı bulayaraq soruşdum: ey əfi ilanlar, nəyə belə fısıldayırsınız? Həqiqətən də, hələ həтта şəər üçün də gələcək var. Və ən qızmar cənub hələ insan üçün kəşf olunmayıb.

İndi elə şeyləri ən pis şəər adlandırırlar ki, cəmi on iki fut enində və üç ay uzunluqdadır. Lakin haçansa dünyaya daha böyük əjdahalar gələcək.

Fövqəlbəşərin ona layiq olan öz əjdahasından – fəvqələjdahasından məhrum olmaması üçün qızmar günəşin bakirə meşələr üzərində hələ çox-çox od püskürməsi lazımdır.

Sizin vəhşi pişiklərinizdən əvvəlcə pələnglər, sizin zəhərli qurbağalarınızdan isə kərtənkəllər törəməlidir: zira xeyirxah ovçunun ovu da xeyirxah olmalıdır.

Həqiqətən də, siz xeyirxahlar və möminlərsiniz! Sizde çoxlu-çoxlu gülməli cəhətlər var. Və xüsusilə sizin indiyə qədər «şeytan» adlandırdığınızın qabağında qorxmağınızda.

Beləcə, sizin qəlbiniz bütün böyüklüklərə yaddır. Və fəvqəlbəşər öz xeyirxahlığı ilə sizin üçün dəhşətli olardı. Və siz, ey müdriklər və bilicilər, fəvqəlbəşərin çılpaq olub sevinclə çimdiyi günəşin odlu şüalarından o dəqiqə qaçardınız.

Siz, ey ali adamlar, sizi mən belə gördüm. Sizə olan şübhələrim və gizli qəhqəhələrim də bundandır. Bilirəm ki, mənim fəvqəlbəşərimi siz şeytan adlandırırdınız.

Ah, mən bu alilərdən və yaxşılardan necə yorulmuşam: onların «yüksəkliyindən» yuxarı dartıldım o qədər ki, ta fəvqəlbəşərəcən.

Bu yaxşı adamları çılpaq görəndə məni dəhşət bürüdü; o zaman uzaq gələcəyə aparmaq üçün məndə qanadlar əmələ gəldi.

Uzaq gələcəyə, hələ heç bir sənətkarın xəyalına gəlməyən ən cənub ölkələrə: harada ki tanrılar hər cür paltardan utanır!

Lakin mən sizin paltarlarınızı dəyişməyinizi istəyirəm, ey qardaşlarım və yaxınlarım mənim, «xeyirxahlar və möminlər» simasında sizi geyimli-kecimli, şöhrətpərəst və məğrur görmək istəyirəm.

Və özüm də sizin aranızda yeni paltarda oturmaq istəyirəm ki, nə özümü, nə də sizi tanıya bilim: mənim son insanlıq müdrikliyim bundadır. –

Zərdüş belə deyirdi.

ƏN SAKİT SAAT

Mənə nə olub, dostlarım mənim? Siz məni pərt olmuş, qovulmuş, iradəm əleyhinə tabe olmuş, getməyə hazır olan kimi görürsünüz – ah, nə qədər mümkünsə sizdən uzaqlara!

Bəli, Zərdüşt hələ bir dəfə də öz sığınacağına qayıtmalıdır: lakin ayı öz mağarasına həvəssiz qaydır.

Mənə nə olub? Kim məni buna məcbur edir? – Ah, bunu mənim qəzəbli hakimim istəyir; o, mənə dedi, mən onun adını haçansa sizə söyləmişəmmi?

Dünən axşam mənim ən sakit saatım mənə dedi: – Budur mənim dəhşətli hakimimin adı.

Və bu, belə baş verdi – zira mən sizə hamısını söyləməliyəm ki, qəlbiniz qəfil uzaqlaşana qarşı qəzəblə dolmasın.

Siz yuxuda olanın diksinməsinə bilərsinizmi?

Ayaqlarının dırnaqlarına qədər qorxur o, zira yer ayaqlarının altından qaçır və yuxu başlanır.

Bunu mən sizə müqayisə üçün deyirəm. Dünən ən sakit saatımda torpaq ayaqlarımın altından qaçdı: yuxu başlandı.

Əqrəblər tərpəndi, həyatımın saatı nəfəs aldı, – heç vaxt mənim ətrafımda belə sakitlik olmamışdı: belə ki, ürəyim qorxdu.

Zərdüşt sakitlikdə səssizcə mənə belə dedi: «Sən bunu bilirsənmi, Zərdüşt?» Və mən qorxudan pıçiltı ilə qışqırdım və ürəyimdən qan sel kimi axdı, – amma mən susurdum.

O, mənə ikinci dəfə səssiz söyləyəndə: «Sən bunu bilirsən, Zərdüşt, lakin bu barədə danışmırsan!»

Və mən, nəhayət, tərs kimi cavab verdim: «Bəli, mən bunu bilirəm, lakin bu barədə danışmaq istəmirəm!»

O zaman o, yenə səssiz mənə dedi: «Zərdüştənsən istəmirsən? Bu, həqiqətdirmi? Öz tərsliyində gizlənmə!»

Və mən uşaq kimi ağladım və titrədim. Və nəhayət, dedim: «Ah, mən istərdim, lakin məgər bacararammı?! Məni qurtar bundan! Bu, mənim qüvvəm xaricindədir!»

O, yenə səssiz mənə söylədi: «Bu nə işdir, səndə nə baş verib, Zərdüşt? Öz sözünü de və başını sındır!»

Mən cavab verdim: «Ah, məgər bu, mənim sözümdür? Mən kiməm? Mən daha ləyaqətlini gözləyirəm; mən hətta ona vurub sındırmağa layiq deyiləm».

Belə olduqda o, yenə səssiz-səmirsiz mənə belə dedi: «Nə işin var, səninlə nə baş verir? Sən hələ mənim üçün kifayət qədər məsum deyilsən. Məsumluğun dərisi ən qalın olur».

Və mən cavab verdim: «Mənim məsumluğumun dərisi daha nələrə davam gətirməyib! Mən öz ucalığımın ətəyində yaşayıram; mənim zirvələrim nə qədər ucadır! Hələ heç kim bunu mənə deməyib! Lakin mən öz dərələrimi yaxşı tanıyıram».

Bu zaman o, yenə səssiz-səssiz dedi: «Ah, Zərdüşt, kim ki dağları yerindən oynatmalıdır, o həm də dərələr və vadilərlə getməlidir».

Və mən cavab verdim: «Hələ mənim sözlərim dağları tərpətməyib. Və mən nə desəm də, adamlara çatmayıb. Və mən adamlara tərəf getsəm də, hələ onlara çatmamışam».

Bu vaxt o, yenə mənə səssiz dedi: «Sən bu barədə nə bilirsən? Şeh damlası gecənin ən səssiz vaxtı otlar üstə düşür».

Və mən cavab verdim: «Mən öz şəxsi yolumu tapanda və onlara tərəf gedəndə onlar mənim üstümə güldülər; və həqiqətən də, o vaxt dizlərim əsirdi.

Və onlar mənə belə deyirdilər: «Sən yolu itirmisən, indi isə həтта yeriməyi də bacarmırsan!»

Bu zaman o, yenə səssizcə mənə dedi: «Onların gülməyindən sənə nə! Sən itaət etməyi yadırgayıb, indi artıq hökm etməlisən!

Məgər sən bilmirsən kim hamıya ən çox lazımdır? Kim ki böyük şeyləri əmr edir.

Böyük işlər görmək çətindir, lakin ondan da çətini böyük əmrlər verməkdir.

Səndə ən bağışlanılmaz cəhət: sənin əlində hakimiyyət var və sən hökm etmək istəmirsən».

Və mən cavab verdim: «Mənə əmr vermək üçün şir səsi lazımdır».

Bu zaman o, yenə pıçıltı ilə mənə dedi: «Ən sakit sözlər fırtına gətirən sözlərdir. Dərin-dərin addımlayan fikirlər dünyanı idarə edir.

Ey Zərdüşt, kim ki hücum edəcək, sən kölgə kimi onun üstünə getməlisən: beləcə, sən əmr verməlisən və əmr verərək irəli getməlisən».

Və mən cavab verdim: «Mənə həya-abır mane olur».

Bu vaxt o, yenə mənə pıçıltı ilə dedi: «Sən hələ uşaq olmalısən ki, utanmaq sənə mane olmasın.

Gənclik məğrurluğu hələ səni incidir, sən çox gec cavanlaşdın, – lakin kim ki uşağa çevrilmək istəyir, hələ öz gəncliyinin də üstündən tullanmalıdır».

Və mən uzun zaman fikirləşdim və titrədim. Nəhayət, yenə eyni sözü – ilk dəfə dediyimi dedim: «Mən istəmirəm».

Bu vaxt ətrafımda gülüş qopdu. Ah, bu gülüş mənim içərimi dağıtdı və qəlbimi inildətdi!

Və o, son dəfə mənə dedi: «Ey Zərdüşt, sənın meyvələrin dəyib, lakin sən meyvələrin üçün yetişməmisən!

Və ona görə sən yenə öz xəlvət guşəyə çəkilməlisən: zira sənə yetişmək lazımdır».

Və yenə gülüş qopdu və getdikcə uzaqlaşdı, – bu vaxt ətrafıma sükut çökdü, ikiqat sükut. Mən axı yerdə uzanmışdım və üzvlərimdən tər axırdı.

– Artıq siz hər şeyi eşitdiniz. Və buna görə mən öz xəlvət guşəmə qayıtmalıyam. Mən sizdən heç nə gizlətmədim, dostlarım mənim.

Və bütün bunları siz məndən eşitdiniz, həmişə adamların ən azdanışanı olan məndən, – və mən beləcə də qalmaq istəyirəm!

Ah, dostlarım mənim! Mən hələ sizə çox şey deyə bilərdim, mən hələ sizə çox şey verə bilərdim! Bəs niyə vermirəm? Məgər mən xəsisəm?

Zərdüşt bu sözləri söyləyəndə onları böyük qəm bürüdü, çünki o, dostlarından ayrılırdı. Belə ki, o, bərkdən ağladı; və heç kim onu ovundura bilmədi. O, dostlarını qoyub gecəylə də tək-tənha yola düşdü.

III HİSSƏ

Siz qalxmaq istəyəndə yuxarı baxırsınız. Mən isə aşağı baxıram, çünki mən qalxmışam.

Sizdən hansı biriniz həm yüksəkdə olub, həm də gülə bilər?

Kim ki ən uca dağlara qalxır, o, hər cür həyatın və səhnələrin faciəsinə gülür. Zərdüşt, mütaliə və yazı haqqında

SƏYYAH

Zərdüşt adanın dağ yamaclarından keçib yola düşəndə gecəyarı idi. O istəyirdi ki, səhər çağı qarşı sahilə çıxsın: çünki o, orada gəmiyə çatmaq istəyirdi. Həmin sahilə yadelli gəmilərin həvəslə lövbər saldığı gözəl liman var idi. Həmin gəmilər bu cənnət adalardan adamları götürüb dənizə çıxmaq istəyirdi. Zərdüşt dağa dırmaşanda hələ gəncliyindən saysız-hesabsız tənha səyahətlərini xatırladı. Və onu da xatırladı ki, o nə qədər yamacları və zirvələri aşmalı olub.

«Mən dağlar aşan qərib bir səyyaham, – deyərək o, ürəyində fikirləşdi, – mən dərələri sevmirəm və deyəsən, uzun zaman sakit oturmağı da bacarmıram.

Və taleyimdə nə baş versə də, nə həyəcanlar yaşasam da, həmişə səyahətdə və zirvələr fəth etməkdə olacağam: əvvəl-axır biz yalnız öz həyəcanlarımızı yaşayırıq.

Mənim yolum üstə hələ təsadüflər baş verəcəyi dövrlər arxadadır. Başıma o şeylər gələ bilər ki, mənim mülkiyyətim olmasın.

Mənim «Mən»im indi mənə qayıdır, o, nəhayət, evinə qayıdır; onun bütün hissələri də qayıdır, o hissələr ki, uzun zaman qütbətdə və bütün şeylərə və təsadüflərə yayılıb.

Və daha bir şeyi bilirəm; mən artıq öz son zirvəmin qabağında dayanmışam. O zirvə ki, çoxdan mənim alnıma yazılıb. Ah, mən həyatımın ən ağır yoluna qədəm basmalıyam! Ah, mən özümün ən tənha səyahətimə başlayıram.

Lakin o kəs ki mənə bənzəyir, bu andan qaça bilməz – elə bir an ki, ona deyir: «Yalnız indi sən böyüklüyün yolu ilə gedirsən! Zirvə və uçurum – artıq onlar bir-birinə qaynayıb-qarışıb!

Sən öz böyüklük yolunla gedirsən: indiyə qədər sənın ən böyük təhlükən adlanan indi sənın son sığınacağın olub.

Sən öz əzəmətinin yolu ilə gedirsən: artıq sənın üçün ən yaxşı arxa elə o düşüncə olmalıdır ki, sənın arxanda artıq heç bir yol yoxdur.

Sən öz əzəmətinin yolu ilə gedirsən: burada heç kim sənın izlə gələ bilməyəcək. Sənın öz addımların ardınca gələn yolları pozur və o yolların üstündə belə yazılıb: «Mümkünsüzlük».

Və əgər daha heç bir nərdivanın olmasa, sən öz başın üstünə çıxıb dırmaşmağı öyrənməlisən: başqa cür sən necə yüksəyə qalxmaq istərsən?

Öz başın üstündən və öz ürəyindən atılıb keçərək! Artıq səndəki bütün zərif şeylər ən sərt olmalıdır.

Kim ki həmişə özünü çox qorudu, axırda bu hədsiz ehtiyatlılıqdan öləcək. İnsanı bərkidən hər şeyə eşq olsun! Mən yağ və bal axan torpağı tərifləmirəm.

Çox şey görmək üçün özünə baxmamağı öyrənmək lazımdır: bu sərtlik dağa çıxan bütün adamlara lazımdır.

Və əgər kimsə dərkətməni sırtıqlıqla axtarır, belə adam şeylərin fəsadından daha çox şey görəcek.

Lakin sən, ey Zərdüşt, bütün şeylərin əsasını və əsaslarının əsasını görmək istəyirdin. Və buna görə də sən öz-özündən yüksəyə qalxmalısən, hey yüksəyə, yüksəyə qalxmalısən, hətta öz ulduzların da səndən aşağıda qalsın!

Bəli! Aşağıya, özünə baxmaq. Hətta öz ulduzlarına! – Yalnız bunu mən öz zirvəm adlandırırdım, yalnız bu, mənim üçün sonuncu zirvə kimi qalacaq.

Dağa çıx-çıx və öz ürəyinə sərt kəlamlarla təsəlli verə-verə Zərdüşt öz-özünə bunları danışdı: «Zira onun ürəyi əvvəllər heç vaxt olmadığı kimi sarsılırdı. Və o dağ silsiləsinin zirvəsinə çatanda qarşısında açılmış başqa bir dənizi gördü. Və o dayan-dı, uzun zaman susdu. Bu yüksəklikdə isə gecə soyuq, aydın və ulduzlarla dolu idi.

Nəhayət, o, qüssə ilə dedi ki, mən öz taleyimi görürəm. Lakin neyləməli?! Mən hazıram. Mənim sonuncu tənhalığım başlanır.

Ah, mənim ayağım altındakı bu qara, bu kədərli dəniz! Ah, bu, ağırdır. Gecə narazılığı! Ah, tale və dəniz! Artıq mən sizə enməliyəm.

Mən ən uca dağımın və ən uzun səyahətimin qabağında dayanmışam; ona görə mən aşağı enməliyəm, nəinki haçansa qalxdığım qədər.

– haçansa qalxdığıma nisbətən mən iztirablara qərq olmalıyam, onun ən qara dalğalarına qədər! Taleyim belə istəyir. Yaxşı, neyləməli?! Mən hazıram.

Uca dağlar haradan yaranıb? – bir dəfə mən belə soruşdum. O vaxt bildim ki, onlar dənizdən çıxır.

Bunu dağların əhalisi və zirvələrinin sıldırımları təsdiq edir. Ən alçaqdan özünün ən yüksək zirvəsinə qalxmalıdır».

Zərdüşt dağın zirvəsində belə dedi. Soyuq idi; lakin o, dənizə yaxınlaşanda, nəhayət, qayalar arasında tək-tənha dayandı, yolun yorğunluğu və nisgil əv-vəlkindən daha artıq onun qəlbini doldurdu.

O dedi ki, hələ hamı yatır, o cümlədən dəniz də. Onun gözləri mənə yad və yuxulu nəzərlərlə baxır.

Lakin onun isti nəfəsini duyuram. Və bir də hiss edirəm ki, o necə xəyallar aləmindədir. O, xəyallar içində öz sərt balışı üstündə yırgalanır.

Çu! Ağır xatirələrdən o necə inildəyir! Ya bəlkə ürəyinə daman xoşagəlməz hisslərdəndir?

Ah, mən sənə kədərini bölüşürəm, ey tutqun nəhəng, sənə görə mən öz-özümü qınayıram.

Ah, niyə mənim əlimdə kifayət qədər güc yoxdur?! Həqiqətən də, mən səni bu qəmli xülyalardan ayıldardım!

Və Zərdüşt bu sözləri deyəndə o, nisgil və dərdlə özünə güldü. Necə?! Zərdüşt! Sən hələ dənizə təsəlli vermək niyyətindəsən?

Ah, ey məhəbbəti bol olan ağılsız Zərdüşt. Öz inanmağında hədsiz məst olan! Lakin sən həmişə belə olmusan: həmişə bütün dəhşətli şeylərə inanaraq yaxınlaşmısan.

Sən bütün qorxuncları sıgallamaq istəmişən. İsti nəfəs, pəncələrdə bir az yumşaq dəri – və sən sevməyə və özünə cəlb etməyə hazırsan.

Məhəbbət ən tənha üçün təhlükə deməkdir; əgər tək-cə canlıdırsa, hamısına məhəbbət! Həqiqətən də, mənim axmaqlığım və mənim məhəbbətdə sadəliyim gülüşə layiqdir!

Zərdüşt belə söylədi və güldü; lakin burada o, tərk etdiyi dostlarını xatırladı və onların qabağında günahlarını etiraf edirmiş kimi öz düşüncələrinə hirslandı və az sonra gülən adam ağladı – hirsindən və həsrətdən Zərdüşt acı-acı ağladı.

KABUS VƏ TAPMACA HAQQINDA

1

Matrosların arasına xəbər yayılmışdı ki, Zərdüşt gəmidədir – çünki onunla bərabər cənnət adalarından gələn bir nəfər də gəmiyə minmişdi – bu zaman hamını maraq və intizar bürüdü. Lakin Zərdüşt iki gün danışmadı; dərddən və kədərdən soyuq və kar idi, belə ki, nə kiminsə baxışlarına, nə də suallarına cavab verdi. Ertəsi gün axşamüstü qulaqları açıldı. Hərçənd ki susmaqda davam edirdi. Çünki uzaqdan gələn və hələ xeyli gedəcək bu gəmidə çoxlu qeyri-adi və qorxulu əhvalatlar eşitmək olurdu. Zərdüşt isə uzaq səyahətə çıxanların hamısını sevirdi. Bu səyahət isə heç cür təhlükəsiz ola bilməzdi. Və budur, o hələ başqalarını dinləyərkən öz dili açıldı və ürəyinin buzu sındı – bu zaman o, belə danışmağa başladı:

– Sizə, cəsur macəraçılara, yol açanlara və haçansa məkrli yelkənlər altında dəhşətli dənizlərlə üzüb gedənlərin hamısına,

– Sizə, tapmacalardan məst olan, əlaqədarlıqlar sevən və ürəklərini köpüklərin hər cür yalançı tütək səsləri cəlb edənlərə,

– Çünki siz qorxaq əllərinizlə ipi yoxlamaq istəmirsiniz və harada ki tapmacaları tapa bilərsiniz, orada hər cür nəticə çıxarmağa nifrət edənlər.

Sizə mən, təkcə sizə mən gözümlə gördüyüm bir tapmacanı danışacağam, – tənha yolçunun qarşısında dayanan bir kabus haqqında.

Bir az əvvəl mən solğun, ölü bir əlaqədarlıqda müdhiş bir əhvali-ruhiyyə ilə gedirdim – qaşqabaqlı və sərt qıcamış dişlərlə.

Artıq mənim üçün günəş dönə-dönə qüruba enib.

Daşların arası ilə şıltaqcasına qıvrılıb gedən acıqlı, tənha, heç bir ot və kol istəməyən bir dağ cığırı mənim tərs ayaqlarımın altında cingildəyirdi.

Daşların istehzalılı gurultuları arası ilə səssiz gedərək, onların külünü silə-silə ayaqlarım, beləcə, yavaş-yavaş yuxarı dırmaşırdı.

Yuxarı: məni aşağı, uçuruma çəkən ruhun əksinə, ora – ağır ruhumun, mənim iblisimin və yağı düşmənimin yanına.

Yuxarı: hərçənd ki ürəyimdə bu idi, orada yarımcırtan, yarımköstəbək; çolaq, məni də çolaq edərək; qulaqlarımı qurğuşunla dolduraraq, beynimə qurğuşun fikirlər saçırdı.

«Ey Zərdüşt, – o, istehza ilə sözləri düzdü, – sən müdriklik daşısan! Gör necə yüksəyə ucalmısan, lakin göyə atılan hər daş aşağı düşməlidir!

Ey Zərdüşt, sən müdriklik daşısan ki, sapandla atılıbsan. Sən ulduzları sarsıdansan. Gör necə yüksəyə qalxmısan, – lakin göyə atılan hər daş yerə düşmə-lidir.

Öz-özünü məhkum edən və özünü daşqalaq edən: ey Zərdüşt, sən daşı gör nə qədər uzağa atmısan, lakin o, sən öz üstünə düşəcəkl!»

Cırtan susdu və bu, xeyli çəkdi. Onun susmağı məni əzirdi. Və həqiqətən də, insan iki nəfər olanda daha tənha olur, nəinki tək olanda.

Mən qalxdım, qalxdım və xəyallara daldım, fikirləşirdim, – lakin hər şey məni əzirdi. Mən öz izzatlarının ağırlığı onu yuxuya verən xəstəyə oxşayırdım, elə bir xəstəyə ki, daha ağır izzatlar onu yenidən yuxudan oyadırdı.

Lakin məndə mərdlik adlandırdığım nəşə bir şey var: o, indi kimi məni hər cür məyusluqdan qoruyur. Bu mərdlik, nəhayət, məni dayanmağa və belə söyləməyə məcbur etdi: «Cırtan! Sən! Ya mən!»

Mərdlik – ölüm saçan silahdır, mərdlik hücum edən silahdır: zira hər bir hücumda qələbə musiqisi var.

İnsan isə ən mərd heyvandır: bununla o, bütün heyvanlara qalib gəlir. O, qələbə musiqisi ilə hər cür izzatı aradan götürdü; insan izzatı isə ən dərin izzatdır.

Mərdlik hətta uçurum ağzındakı başgicəllənməyə də qalib gəlir. İnsan isə hansı uçurum qarşısında dayanmır? Məgər öz-özünə baxmaq – uçuruma baxmaq demək deyilmir?

Mərdlik ən yaxşı ölüm saçan silahdır: mərdlik hətta başqasına acımaq hissəsinə belə qalib gəlir. Başqasına acımaq ən dərin uçurumdur. Zira insan həyata nə qədər dərinə nəzər salırsa, o bir o qədər də izzatlara nəzər salır.

Mərdlik ən yaxşı ölüm saçan silahdır; hücum edən mərdliyi: o hətta ölümü də ölümcül yaralayır, zira o deyir: «Deməli, həyat bu idi? Nə olar ki?! Bir dəfə də!»

Lakin bu sözlərdə bərkdən qələbə musiqisi səslənir. Qulaqları olan eşidər. 2

«Dayan, cırtan! – dedim. – Mən! Ya sən! Lakin mən bizim ikimizdən də güclüyəm: sən mənim dıbsız fikirlərimə bələd deyilsən! Onun yükünü sən daşıya bilməzdin!»

Burada o baş verdi ki, mən xeyli yüngülləşdim: inadkar cırtan mənim çiyinlərimdən atıldı. O düşüb qabağımdakı daşın üstündə oturdu. Dayandığımız yol darvazadan keçirdi.

«Bu qapılara bax, cırtan! – davam etdim. – Onların iki üzü var, burada iki yol ayrılır. Onlarla hələ heç kim axıracan getməyib.

Bu uzun yol arxada qalıb – o, bütöv bir əbədiyyətə uzanır. Qarşıdakı uzun yol isə – başqa bir əbədiyyətdir.

Bu yollar bir-birilərinə ziddir. Onlar alınları ilə toqquşurlar, – və özü də burada, bu qapılarda, onlar bir yerdə ayrılırlar. Qapının yuxarısında onun adı yazılıb: «An».

Lakin əgər kimsə onlarla axıracan getsə (gedəcək, hey uzaqlara gedəcək), cırtdan, bilirsənmi ki, bu iki yol əbədi olaraq bir-birilərinə zidd olardı?»

«Bütün düzlər yalan deyir, – cırtdan ikrahla mızıldandı, – hər cür həqiqət əyridir, zamanın özü də dairədir».

«Ruhun ağırlığı, – mən hirsle dilləndim, – özünü bicliyə qoyma, niyə bu, belə yüngüldür?! Ya mən səni burada, oturduğun yerdə qoyuram, ey çolaq eybəcər, – mən axı səni yuxarı qaldırırdım!

Bax, – davam etdim, – bu Ana nəzər yetir! Bu Anın qapılarından geriye uzun, əbədi bir yol uzanır: arxamızda əbədiyyət uzanıb qalır.

Hamı – gedə bilən nə varsa, artıq bir dəfə bu yolu keçib getməli deyilmi? Nə baş verəcəksə, artıq bir dəfə baş verərək, hər şey olub-keçməyəcəkmi?

Və əgər artıq hər şey olubsa, – sən cırtdan bu An barədə nə fikirləşirsən? Bu qapılar artıq bir dəfə olmayıbmı?

Və bütün şeylər elə möhkəm bir-birinə bağlanmayıb ki, bu An bütün gələcəyi özü ilə dartıb gətirsin? Deməli, üstəlik öz-özünü də.

Zira gedə bilən hər şey – irəliyə uzanan bu uzun yolu bir daha getməli deyilmi?!

Və ay işığında sürünən bu ləng hörümçək də, bu ay işığının özü də, qapı ağzında əbədi şeylər haqqında pıçıldaşan mən də, sən də – məgər bizim hamımız artıq bir dəfə mövcud olmamışıqmı?»

Mən belə dedim və getdikcə də sakit-sakit danışdım: zira mən öz fikirlərimdən, fikirlərimin alt mənasından dəhşətə gəldim. Və birdən yaxınlıqdan it hürməsi eşitdim.

Haçansa mən bu it hürməsini artıq bir dəfə eşitməmişdimmi? Mənim fikirlərim keçmişə üz tutmuşdu. Bəli! Mən o vaxt ən erkən uşaqlıqda körpə idim:

– o vaxt mən beləcə ulayan it səsini eşidirdim və mən onun tüklərini qabarıb başı yuxarı uzanan, həmin sakit gecəyarısında titrəyən üzünü gördüm, elə bir vaxtda ki, itlər də kabuslara inanır;

– və mənim ona yazığım gəldi. Bu ölüm sükutunda on dörd gecəlik ay indicə evin üstünə qalxmışdı; o, yastı dam üstündə girdə odlu şar kimi, özgə mülkiyyəti üstündə oğru kimi görünürdü;

– o vaxt iti qorxu hissi bürümüşdü: çünki itlər oğrulara və kabuslara inanırlar. Və onda mən yenə həmin ulamanı eşitdim və yenə yazığım gəldi.

– Bəs cırtdan necə oldu? Qapılar da? Hörümçək də? Və bizim pıçıldamağımız, bunları yuxudamı görürdüm? Və ya ayıqlıqdamı? Və birdən gördüm ki, mən ayın ölü işığına qərq olub vəhşi qayaların ortasında yam.

Lakin adam ki burada uzanmışdı! Tükləri qabarmış it tullanır və zingildəyirdi və mənim gəlişimi görüb o, təzadən ulamağa başladı, o qışqırırdı; haçansa haradasa görünübümü ki, it köməyə çağıraraq qışqırsın? Və həqiqətən də, mən heç vaxt bu gör-düklərimə bənzər heç nə görməmişdim. Mən boğulan, sifəti eybəcərləşən cavan bir çoban gördüm; onun ağzından qara, ağır bir ilan sallanmışdı. Mən haçansa belə

iyrənc və bir insan üzündə bu qədər ölüm dəhşətini görmüşdümü? Yəqin ki, o yatmış imiş. Və bu zaman ilan sürünüb gələrək ağzına girib boğazına yapışmış.

Mənim əllərim ilanı dartır, dartırdı. Ancaq əbəz yerə! İlanı onun boğazından qopara bilmədim. Onda mənim ağzımdan bu səslər qopdu: «Dişlə! Dişlə! Dişlə onun başını!»

İçəridəki dəhşətim məndən bu cür çıxdı, mənim nifrətim, mənim ikrahım, mənim acımağım, bütün xeyirxahlığım və bütün nifrətim bir ümumi qışqırıqla çölə çıxdı.

Məni əhatə edən, siz, ey cəsurlar! Siz, hər şey axtaranlar və sınaqdan çıxaranlar, siz, naməlum dənizlərdə məkrli yelkənlər altında üzənlər! Siz, tapmaca ovçuları!

Mənim o vaxt gördüyüm tapmacanı açın, tənha yolçunun gözləri qabağında dayanan kabusları şərh edin!

Zira bu, kabus və bəsirət idi: mən o vaxt bu rəmzdə nə görmüşdüm? Və kimdir o, haçansa bir daha gəlməli olanımı?

Kimdir o çoban ki, boğazına ilan girmişdi? Bu adam kim idi ki, ən ağır, ən qara nədirsə boğazına dolmuşdu?

– Və çoban mənim qışqırıqla məsləhətimə qulaq asıb çeynədi; ilanın başını çeynədi. Onu çox uzağa tüpürdü. Və ayağa sıçradı.

– Nə çoban, hətta nə adam – mənim qarşımda başqalaşmış, özünə gəlmiş olan bir adam dayanıb gülürdü! Hələ heç vaxt yer üzündə insan onun güldüyü kimi gülməmişdi!

Ey qardaşlarım mənim, mən elə bir gülüş eşidirdim ki, insan gülüşü deyildi, – və indi də yangı məni yeyir və içimdəki həsrət heç vaxt kəsilməyəcək.

O gülüşün istəyi məni yeyir: ah, mən həyata necə davam gətirəcəyəm? Və artıq mən ölümə necə dözərdim!

Zərdüşt belə deyirdi.

İRADƏ ƏLEYHİNƏ HƏZZ HAQQINDA

Qəlbində bu cür tapmacalar və kədərlə Zərdüşt dənizlə üzürdü. Lakin bu səfərin dördüncü günü artıq xoşbəxtlik adalarından və öz dostlarından uzaqlarda o, bütün qüssəsini əritdi: möhkəm qalib addımlarla o, yenidən öz tale yolunda ayaq üstə durmuşdu və bu vaxt Zərdüşt təntənə içində olan vicdanına belə dedi:

– Mən yenidən təkəm və belə də qalmaq istəyirəm. Aydın səma və azad dənizlə təklikdə. Və ətrafımda da yenidən günortadan sonrakı dənizdir.

Bu cür günortadan sonrakı vaxtda bir vaxtlar mən dostlarımı əldə etmişdim, eləcə də sonra yenə bu cür günortadan sonrakı vaxtda ikinci dəfə mən onları tapdım: həmin saat isə aləm daha sakit olur.

Zira hələ göylə yerin arasında azıb gəzən xoşbəxtlik tikələri işıqlı qəlblərdə özünə dayanacaq axtarır: artıq hər cür aləm bu xoşbəxtliklə daha sakitdir.

Ey həyatımın günortadan sonrakı dövrü! Bir dəfə mənim səadətim də eləcə dərələrə enib özünə sığınacaq axtarırdı: o elə o vaxt bu açıqlığı, bu qonaqpərvər qəlbi tapıb.

Ey həyatımın günortadan sonrakı dövrü! Bir şeyə nail olmaq üçün mən nələrdən keçməzdim: fikirlərimin canlı əkilməsi və mənim uca ümidlərimin sübh şəfəqi!

Yaradan bir vaxtlar ardıcılar və öz ümidlərinin uşaqlarını axtarırdı – və budur məlum oldu ki, o, onları başqa cür deyil, özü yaradaraq tapa bilər.

Beləcə, mən uşaqlarımın yanına gedərək və onların yanından qayıdaraq öz işimin içindəyəm: öz övladlarının xətrinə Zərdüşt öz-özünü yaratmalıdır.

Zira o yalnız öz uşaqlarını və işini bütün varlığı ilə sevir; və özünə olan böyük məhəbbətin kökü də buradadır.

Mənim uşaqlarım öz ilk baharları ilə hələ bundan sonra çiçəklənəcək, bir-birinə yaxın dayanaraq mənim bağımın ağacları küləkdən birgə yırğalanır. Özü də ən yaxşı torpaqda.

Və həqiqətən də, harada ki ağaclar bu cür bir-birilərinə yaxındır, xoşbəxtlik adası da oradadır.

Lakin haçansa mən onları böyüdərəm və hər birinə ayrıca deyərəm: qoy onlar tənhalığa, inadkarlığa və ehtiyata öyrəşsinlər.

Onlar dəniz kənarında məğlubedilməz həyatın mayakı kimi quru, ayri və elastik möhkəmliklə dayanmalıdırlar.

Orada ki fırtınalar dənizi lərzəyə gətirir və dağların xortumu su içir, orada onların hər biri gecə-gündüz keşikdə dayanıb, özünü sınamalı və dərk etməlidir.

Onlar sınaqdan çıxarmalı və dərk etməlidirlər, bilsinlər, mənim nəslimdən və mənşəyimdəndirlərimi, inadkar iradələrinin ağasıdırlarmı, hətta danışanda da sükut edirlərimi və özlərini belə göstərirlər ki, guya verərkən alırlar:

– Mənim ardıcılıım olmaq və Zərdüştə birlikdə yaradan və bayram edəndirlər; mənim iradəmi öz lövhələrinə yazsınlar ki, bütün şeyləri daha bütöv başa çatdırsınlar.

Və onun xətrinə və onun kimi mən özümü yaradıb başa çatdırmalıyam; buna görə mən indi öz səadətimə qaçıram və özümü bütün bədbəxtliklərə qurban verirəm ki, son dəfə özümü sınaqdan çıxarıb dərk edim.

Və həqiqətən də, mənim getmək zamanım gəlib çatıb və qərib yolçunun kölgəsi və vaxtın gecliyi və ən sakit saat – hamısı mənə dedi: «Çoxdan vaxtıdır!»

Külək açarlı dəlikdən içəri keçir və deyir: «Gəl!» Qapı hiyləgərcəsinə açıldı və dedi: «Get!»

Lakin öz uşaqlarıma məhəbbətlə bağlanaraq mən uzanmışdım: məhəbbət arzusu məni bura bağlamışdı, belə ki, mən öz uşaqlarımın qurbanı olmuş və onlardan ötrü özümü itirmişdim.

Arzu etmək – bu, mənimçün belə deməkdir: özünü itirmək. Mənim sizlərim var, uşaqlarım! Bu sahiblikdə hər şey əminlikdə olmalıdır və heç nə istək ol-mamalıdır.

Lakin mənim məhəbbətimin günəşi başım üstə parıldayırdı və Zərdüşt öz şirəsində bişirdi, elə o vaxt da başımın üstündən kölgə və şübhə ötüb-keçdi.

Mən artıq şaxta və qış arzulayırdım. «Eh, əgər şaxta və qış məni yenidən soyuqdan titrəyərək dişlərimi bir-birinə vurmağa məcbur etsəydi!» – deyə ah çəkdim. – Bu vaxt məndən buz dumanı qalxdı.

Mənim keçmişim öz qəbirlərini açdı, diri-diri dəfn olunmuş çoxlu iztirablarım oyandı: o, kəfəndə gizlənib yalnız mürgüləyirdi.

Beləcə, hamı mənə «vaxtdır!» işarəsi ilə qışqırdı. Lakin mən qulaq asmırdım; o vaxta qədər ki – ta ki mənim dıbsızlığım hərəkətə gəldi və fikrim məni dişlədi.

Ey dıbsız fikir, sən mənim fikrimsən! Haçan mən sənə vızıldadığınızı eşitməyə güc tapacaq və daha titrəməyəcəyəm?

Mənim qəlbim sənə necə vızıldadığınızı eşidəndə boğazımacan döyünür. Sənə hətta sükutun da məni boğur, ey dıbsız sükut xanımı.

Mən heç zaman sənə üzə çıxmağına qət etməmişəm: elə səni özüm ilə gəzdirməyimin özü də kifayətdir! Mən hələ aslanın son cəsarəti və cürəti üçün kifayət edəcək dərəcədə güclü deyiləm.

Sənə ağırlığın həmişə mənim üçün kifayət qədər dəhşətliydi; lakin haçansa mən güc və aslan səsi tapmalıyam ki, səni üzə çıxarsın! Və mən buna özümdə nail olanda onda nədənsə daha böyük bir şeyin öhdəsindən gəlmiş olacağam. Və bu qələbə mənim işi başa vurmağım üçün möhür olacaq.

O vaxta qədər isə mən hələ məchul dənizlərdə dolaşacağam; təsadüf mənim qılığıma girir və məni oxşayır; mən geriye və qabağa baxıram – və sonu görmürəm.

Hələ mənim son mübarizəmin saati gəlib çatmayıb. Və ya bəlkə o, indi-indi başlayır? Həqiqətən də, dörd tərəfindəki dəniz və həyat məkrli bir cazibədarlıqla mənə baxır.

Ey həyatımın günortadan sonrakı dövrü! Ey xəbərqabağı axşamların səadəti! Ey açıq dənizdə körpü! Ey məchulluqda olan dünya! Mən sizin hamınıza necə inanmayım?!

Həqiqətən də, mən sizin məkrli gözəlliyinizə etibar etmirəm! Mən o aşiqə bənzəyirəm ki, hədsiz məxmər təbəssümə etibar etmir.

Sevgilisini rədd edib, hətta öz sərtliyində belə incə olub qalan qısqanc kimi, mən də bu xoşbəxt saati rədd edirəm.

Uzaq ol məndən, ey xoşbəxt saat! Səninlə bərabər iradəmin əleyhinə olan xoşbəxtlik gəlir. Öz ən dərin iztirabına hazır kimi mən burada dayanmışam: sən vaxtında gəlməmisən!

Uzaq ol məndən, ey xoşbəxtlik saatı! Yaxşı olar ki, orada, mənim uşaqlarımın yanında özünə dayanacaq tapasan! Hələ axşam düşməmiş mənim xoşbəxtliyimlə onların yanına tələs və onlara xeyir-dua ver!

Artıq axşam düşür: günəş əyilir. Mənim xoşbəxtliyim uzaqlaşır! –

Zərdüşt belə söylədi və o, bütün gecəni öz bədbəxtliyini gözlədi. Lakin əbəs yerə. Gecə aydın və sakit idi. Və xoşbəxtlik özü yavaş-yavaş ona tərəf yaxınlaşır, yaxınlaşırdı. Səhər isə Zərdüşt ürəyində güldü və istehza ilə dedi:

«Xoşbəxtlik dalımca qaçır. Bu ona görədir ki, mən arvadların dalınca qaçmıram. Xoşbəxtlik isə arvaddır».

GÜNƏŞ DOĞMAZDAN QABAQ

Ey başım üstündəki tərtəmiz səma! Dərin, dibsiz dünya! Sənə baxıb mən ilahi çılgınlıqdan titrəyirəm.

Sənin ucalığına atılmaq – mənim dərinliyim bundadır. Sənin saflığında daldalanmaq – mənim məsumluğum bundadır!

Allah onun gözəlliyini gizlədir və sən də eləcə öz ulduzlarını gizlədirsən. Sən susursan – öz müdrikliyini belə bəyan edirsən.

Sən bu gün tufanlı dəniz üzərindən səssiz-səmirsiz qalxırsan. Sənin məhəbbətin, sənin utanmağın mənim tufanlı qəlbimdə açılır.

Sən ki yanıma təşrif gətirmisən – ey gözəlliyində gizlənən gözəl. Sən ki öz müdrikliyində özünü bildirərək mənimlə sükutla danışırısan.

Ah, doğrudanmı, mən sənin qəlbinin bütün utancaqlığını sezə bilməyəcəkdim. Sən günəş doğmazdan qabaq yanıma gəldin, ən tənha olan mənim yanına.

Biz səninlə əzəldən dostuq: bizim qubarımız, qorxumuz və dibimiz eynidir. Hətta bizim günəşimiz də eynidir.

Biz bir-birimizlə danışmırıq, çünki hədsiz dərəcədə çox şey bilirik. Biz sükut edirik, biz öz təbəssümümüzlə öz biliyimizi bir-birimizə çatdırırıq.

Sən mənim şöləmin işığı deyilsənmi? Mənim inamımın bacısı – ruh səndə yaşamırmı?

Biz hər şeyi birlikdə öyrənmişik. Biz birlikdə öz-özümüzdən yüksəyə qalxmışıq. Biz buludsuz gülümsəməyi öyrənmişik: aşağıya işıqlı gözlərlə buludsuz gülümsəməyi, özü də hədsiz ənginliklərdə gülümsəməyi; eyni zamanda başımız üstündə yağış kimi, zorakılıq, məqsəq və günah fontan vura-vura.

Və əgər mən tək gəzib-dolaşırdımsa, gecələr qəlbim yanıma cığırlarında nələr arzulayırdı? Və əgər dağlara qalxırdımsa, bu dağlarda səni deyil, bəs kimi axtarırdım?

Və mənim bütün bu səyahətlərim və dağları fəth etməyim – məgər bütün bunlar bacarıqsız kömək etmək üçün yalnız zərurət deyildimi? Mənim iradəm yalnız uçmaq istəyir. Sənə çatmaq üçün uçmaq!

Və sənə kölgə salan sürünən buludlara deyil, kimə mən daha çox nifrət edirdim? Və hətta öz nifrətimə belə nifrət edirdim, çünki o, sənə ləkə vururdu.

Sürünən buludlardan zəhləm gedir. Bu xəlvət-xəlvət sürünən oğru pişiklərdən: onlar səndən və məndən ümumi nəyimiz varsa, onu alırlar – nəhəng, sonsuz Hə və Amin adlananları!

Biz sürünən buludlara, bu aradüzəldənlərə və ara qarışdıranlara – bu şöhrətləndirməyi və bütün qəlbi ilə lənətlənməyi öyrənməyən yarımçıqlara nifrət edirik.

Yaxşı olar mən bağlı səma altında çəlləkdə və ya səmasız dibsizlikdə oturum, nəinki sürünən buludlar tərəfindən sənin ləkələndiyini görüm, ey aydın göylər!

Və dişli qızıl məftillərlə mən ildırımları tez-tez bərkitmək istəyirdim ki, göy gurultusu kimi onların şişmiş qarnını təbil kimi çalım.

Qəzəblə döyəcləyim, çünki onlar sənin Hə və Aminlərini məndən oğurlayırlar, sən başım üzərində təmiz səmasan! İşıqlı! Sən dünyanın dibsizliyə! – Zira onlar məndən mənim Hə və Aminimi oğurlayırlar.

Zira mənimçün hay-küy və göy gurultusuna dözmək asandır və pis havanın lənətlərinə də, nəinki bu ehtiyatlı, qətiyyətsiz pişik sakitliyinə; və hətta insanlar arasında da mən hər şeydən artıq səssizcə addımlayan yarımçıq, qeyri-müəyyən, qətiyyətsiz və buludlar kimi sürünərək ləngiyən hər şeyə nifrət edirəm.

Və «kim ki xeyir-dua verməyi bacarmır, lənətləməyi bacarmalıdır!» – bu aydın nəsihət mənə aydın göylərdən düşdü, bu ulduz hətta mənim göylərimdə qaranlıq gecələrdə də parıldayır.

Lakin mən xeyir-dua verib təsdiq edirəm, yalnız sən məni, sən, ey təmizlik, əhatə edirsən! Aydın! Sən dünyanın sonsuzluğusan! – onda bütün bu dərinlikləri mən öz xeyirxahlığımla təsdiq edirəm.

Mən xeyir-dua verən və təsdiq edən oldum: mən uzun müddət mübarizə apardım və mübariz oldum ki, əllərim xeyirxahlıq üçün azad olsun.

Və budur mənim xeyir-duam! Hər şeyin öz göyləri, girdə tacı, lacivərd zəngləri və əbədi sakitliyi olmalıdır və kim ki bu cür xeyir-dua verir, o, xoşbəxtdir.

Zira bütün şeylər əbədiyyət bulağında xaç suyuna çəkilib və xeyir və şərin o biri sahilindədir; xeyir və şər isə yalnız qaçan kölgələrin, nəm kədərin və sürünən buludların mahiyyətidir.

Həqiqətən də, bu, xeyir-duadır, töhmət deyilsə, onda mən belə öyrədirəm: «Hər şeyin üstündə səma – təsadüf, səma –məsumluq, səma – gözlənilməzlik və səma – qızğınlıq durur».

«Təsadüf» – bu, dünyanın ən qədim zadəganıdır, mən onu bütün şeylərə qaytardım, mən onları məqsədə təbəçilikdən qurtardım.

Göylərin bu azadlığını və buludsuzluğunu mən lacivərd zəng kimi bütün şeylərin üstündən asdım və öyrətdim ki, onların üzərində və onlardan keçən «əbədi iradə» – istəməz.

Bu çılğın istək və dəliliyi mən həmin iradənin yerinə qoydum və belə öyrətdim: «Hər yerdə bir qeyri-mümkünlük var – ağlabatan mənə!»

Hərçənd ki bir qədər zəka, müdriklik toxumları ulduzacan səpilib, bu maya bütün şeylərlə qarışdırılıb; dəlilik ucbatından müdriklik bütün şeylərə qarışıb!

Hələ bir az müdriklik mümkündür; lakin bu xoşbəxt inamı mən bütün şeylərdə tapdım: onlar təsadüfün ayaqlarında rəqs etməyə üstünlük verir.

Ey başım üstündəki səma, sən təmizsən! Ucasan! Artıq mənimçün sənin saflığın ondadır ki, onun torunda əbədi elm – idrak yoxdur:

– sən ilahi təsadüflər üçün rəqs yerisən, sən ilahi oyun zərləri və onlarla oynayan üçün ilahi masasan!

Lakin sən qızarırsan? Yoxsa mən deyiləsi olmayan nəşə bir söz demişəm? Sənə xeyir-dua vermək istəyərkən mən nəşə tənəli söz deməmişəm ki?

Və ya ikilikdə olduğumuz üçün sən həyadan utanmamısan ki? – Sən mənə kənar olub susmağı əmr etməyəcəksənmi? Zira artıq gün yaxınlaşır.

Dünya o qədər dərinidir ki, gün fikirləşməyə belə imkan tapmazdı. Heç də hamı günün qabağında dil-dil ötməyə hünər etməz. Lakin gün yaxınlaşır və biz artıq ayrılmalıyıq!

Ey başımız üstündəki səma, sən utancaqsan! Od saçansan! Ey mənim günəş doğmazdan qabaqki xoşbəxtliyim! Gün yaxınlaşır və biz artıq ayrılmalıyıq! –

Zərdüşt belə deyirdi.

YALVARAN XEYİRXAHLIQ HAQQINDA

Gəmidən düşən kimi Zərdüşt birbaşa öz dağına və öz mağarasına deyil, müxtəlif yollarla getdi, hər yerdə də suallar verib çox şeylər öyrənirdi, belə ki, zarafatla özü haqqında özünə belə dedi: «Budur əyri-üyrü dolanıb gələ-gələ öz mənşəyinə axan çay!» Zira bilmək istəyirdi ki, o olmayanda insanın başına nə gəlib: o daha böyük və ya əvvəlkindən kiçik olub? Və bir dəfə o, birinin yanınca düzülmüş təzə evləri görüb buna xeyli təəccübləndi və dedi:

«Bu evlər nə deməkdir? Həqiqətən də, bunları böyük bir şəxsiyyət özünə bənzər tikməyibmi?

Ağılsız bir uşaq onları öz oyuncaq yeşiyindən çıxartmayıbmı? Qoy başqa bir uşaq yenə onları öz yeşiyinə düzsün!

Bəs bu otaqlar və hücrələr: adamlar ora daxil olub, oradan çıxıb bilərlərmidi? Onlar mənə ipəkqurdu üçün düzəldilmiş kimi görünür və ya şirni sevən pişiklər üçündür».

Zərdüşt dayandı və fikrə getdi. Nəhayət, o, kədərlə dedi: «Hər şey kiçilib! Hər yanda mən alçaq qapılar görürəm. Kim ki mənim kimidir, hələ onlardan keçə bilər, lakin o əyilməlidir!

Eh, haçan mən öz vətənimə qayıdacağam, orada ki bir daha əyilməli deyiləm – balacalar qabağında bir daha əyilməli deyiləm!»

Və Zərdüşt dərinə nəfəs alıb nəzərlərini uzaqlara zillədi.

Elə həmin gün o, yalvaran xeyirxahlar haqqında nitqini söylədi.

2

Mən bu adamların içində gəzib heyrlənirəm: mən onların xeyirxahlığına paxıllıq etmirəm deyə onlar məni bağışlamırlar.

Onlar məni didib dağıtmağa hazırdırlar. Çünki mən onlara deyirəm: kiçik adamlara kiçik xeyirxahlıq lazımdır, zira kiçik adamların lazım olduğu fikri ilə, çətin ki, mən razılaşam.

Mən burada özgə hinində hətta toyuqların da dimdiklədiyi xoruza oxşayıram. Mən nə üçün bu toyuqlara hirsələnirəm?

Mən onlarla hər hansı bir kiçik xoşagəlməzlik kimi nəzakətliyəm; bütün xırdalara qarşı tikanlı olmaq, zənnimcə, kirpiyə layiq olan müdriklikdir.

Onların hamısı axşamlar ocaq başında oturub mənim haqqımda danışır, – onlar mənim haqqımda danışır, amma heç biri mənim barəmdə fikirləşmir.

Mənim onları öyrətdiyim yeni sakitlik bax budur: onların mənim ətrafımdakı hay-küyü mənim fikirlərim üçün bir örtükdür.

Onlar öz aralarında səs-küy salır: «Bu qara bulud bizim üçün nə gətirir? Ehtiyatlı olun ki, o, bizə hər hansı bir yoluxma gətirməsin!»

Və bir az əvvəl bir qadın mənə tərəf can atan uşağını dartıb çəkdi. «Uşaqlarınızı aparın! – qışqırdı, – bu cür gözlər uşaq qəlbini yandırır».

Mən danışan zaman onlar öskürürlər. Onlar fikirləşirlər ki, öskürək güclü küləklərə qarşı etirazdır, – onların öz səadətlərinin səs-küyü qətiyyəən ağıllarına gəlmir!

«Bizim hələ Zərdüşt üçün vaxtımız yoxdur» – onlar bu cür etiraz edirlər: lakin vaxtın nə faydası. O vaxtın ki, o, Zərdüşt üçün olmayacaq?

Onlar həтта məni tərifləyəndə belə, – məgər mən onların bu şöhrətində yuxulaya bilərdimmi? Onların məni tərifləməsi tikanlı kəmərdir. Mən həтта onu açanda belə yenə qaşınma hiss edirəm.

Və mənim onlardan öyrəndiklərim bax budur: kim ki tərifləyir, özünü elə göstərir ki, guya o etməli olduğunu edir, lakin əslində isə o daha çox almaq istəyir!

Mənim ayaqlarımdan soruşun ki, tərifdən və başqasının çağırma qaydasından onların xoşu gəlirmi? Həqiqətən də, bu cür nəzakət və tap-tupda o nə rəqs etmək, nə də dinc qalmaq istəyir.

Onlar mənim üçün kiçik xeyirxahlığı tərifləməyi sınaqdan keçirirlər və məni buna cəlb etməyə çalışırlar. Onlar kiçik səadətin tap-tupu ilə mənim ayaqlarımı dartıb aparmaq istəyirlər.

Mən bu adamların arasında gəzir və heyrlənirəm. Onlar xırdalaşır və hələ xırdalaşmaqdadırlar – və bunu onların səadət və xeyirxahlıq haqqında təlimi edir.

Onlar axı xeyirxahlıqda da təvazökardırlar, çünki məmnunluq axtarırlar, məmnunluqla isə yalnız təvazökar xeyirxah barışa bilər.

Doğrudur, onlar da özlərinə məxsus addımlamağı öyrənirlər – irəliyə addımlamağı; lakin mən bunu axsamaq adlandırıram. Və onlar bununla hər cür tələsənlərə mane olurlar.

Və onların çoxu da irəli gedir və eyni zamanda boyunlarını uzadıb dala da baxırlar: mən həvəslə onları itələyirəm.

Ayaqlar və gözlər nə yalan deməli, nə də bir-birilərini yalançılıqda ifşa etməlidir. Lakin balaca adamlarda yalançılıq çoxdur.

Onların bəziləri özlərində iradə görür, lakin əksəriyyəti yalnız özgələrin iradəsinə qulluq edir. Onların bəziləri səmimidir, lakin əksəriyyəti pis aktyorlardır.

Aralarında şüursuz aktyorlar var və öz iradəsi əleyhinə olanları da – səmimiləri çox azdır. Xüsusilə səmimi aktyorları.

Burada kişi keyfiyyəti nadirdir; ona görə arvadları kişiyə dönürlər. Zira yalnız o kəslər – kim ki kifayət qədər kişidir, onlar qadında qadınlığı azadlığa çıxarır.

Və budur mənim onlarda rast gəldiyim ən pis riyakarlıq: həтта hökm edənlər də özlərinə qulluq edənləri xeyirxahlıq naminə dəyişdirirlər.

«Mən qulluq edirəm, sən qulluq edirsən, biz qulluq edirik» – hökm edənlərin riyakarlığı bu cür dua oxuyur, – lakin bədbəxtlikdir! – birinci ağa yalnız birinci nökdir.

Ah, həтта onların riyakarlığına da mənim nəzərlərim dondu; və mən onların milçək xoşbəxtliyini və pəncərə şüşəsində günün işığı altında vızıldamaqlarını gördüm.

Mən nə qədər xeyirxahlıq görürəmsə, o qədər də zəiflik görürəm. Nə qədər ədalət və şəfqət görürəmsə, o qədər də zəiflik görürəm.

Onların hamısı girdə, səliqəli və bir-birilərinə mehribandırlar, necə girdə, səliqəli və qum zərrələri kimi bir-biriləri ilə mehribandırlar!

Kiçik səadətləri təvazökarcasına qucaqlamaq – onlar bunu «itaət» adlandırırlar və bununla bərabər, artıq təvazökarcasına yeni kiçik xoşbəxtlikləri biçirlər.

Mahiyyətə öz sadəliklərində onlar yalnız bir şeyi arzulayırlar: heç kim onlara iztirab verməsin. Buna görə onlar hamıya qarşı ehtiyatlıdırlar və xeyir verirlər.

Lakin bu, qorxaqlıqdır – hərçənd ki bu, «xeyirxahlıq» adlanır.

Və bu balaca adamlara kobud danışmaq təsadüf edərsə, mən onların səsinə yalnız xırıltı eşidirəm: zira hər cür yelçəkən onları xırıltılı edir.

Hiyləgərdir onlar və onların xeyirxahlarının hiyləgər barmaqları var. Lakin onların yumruqları çatışmır, onların barmaqları yumruq üçün sıxılmağı bacarmır.

Onlar təvazökar edən və əhliləşdirən hər şeyi xeyirxahlıq hesab edirlər; beləcə, onlar canavarı itə, insanın özünü isə insanın ən yaxşı ev heyvanına döndəriblər.

«Biz öz stulumuzu ortada qoymuşuq. Onların təbəssümü mənə belə deyir; eyni dərəcədə ölənlərdən və özündən razı donuzlardan uzaqlarda».

Lakin bu ortabablıqdır; hərçənd ki mötədillik adlanır.

3

Mən bu adamların arasına gəzir və çoxlu sözlər itirirəm; lakin onlar nə götürməyi, nə də saxlamağı bacarırlar.

Onlar təəccüb edirlər ki, mən onların bu şəhvət və eyiblərini gəlib ifşa etmədim; lakin, doğrusu, mən həm də cib oğrularından ehtiyat edib gəlmədim.

Onlar təəccüb edirlər ki, mən onların ağıllığını itilətməyi və pıləməyi arzulamıram; guya onların ospid lövhədə daş qələmlə yazan incə, səsləri cırıldayan ağıllıları azdır.

Və elə ki mən qışqırıram: «Qəlbinizdə olan və cəldləmək istəyən bütün qorxaq divlərə and için və əllərinizi xaç üstə qoyub təzim edin», onlar cavab verirlər: «Zərdüşt allahsızdır!»

Və xüsusilə bu barədə onların mütilik vaizləri qışqırır – hə, məhz onların qulağına qışqırmağı xoşlayıram: «Bəli! Mən – Zərdüşt allahsızam».

Mütilik vaizləri! Hər yerdə – harada ki zəiflik, xəstəlik və qasnaq var, onlar birə kimi dırmaşırlar. Və yalnız mənim ikrahım onları əzməyə mane olur.

Yaxşı, nə eybi?! Budur mənim onların qulaqları üçün vəzim: mən – Zərdüşt, allahsız, deyirəm: «Kim ki məndən də allahsızdır, mən onun məsləhətinə sevi-nərəm».

Mən – Zərdüşt allahsızam: özümə bənzərini haradan taparam? O özümə bənzərləri ki, özünü öz iradəsinin ixtiyarına verir və hər cür mütiliyi özündən kənara atır.

Mən – Zərdüşt allahsızam: mən hər təsadüfə öz qazanımda qaynadıram. Və yalnız o vaxt o, mənimçün tamam bişir ki, mən onu öz qidam kimi salamlayıram.

Və həqiqətən də, çox təsadüflər hökmanə şəkildə mənə yaxınlaşıb. Lakin iradəm onlarla daha böyük hökmlə danışır və onlar dərhal diz üstə çöküb yalvarmağa başlayırlar;

– yalvarırlar ki, mən onlara sığınacaq verim və mehribancasına qəbul edib qılıqla dilə tutum: «görürsənmi, ey Zərdüşt, bu cür yalnız dost dostuna yanaşa bilər!»

Lakin mən orada – harada ki mənim qulaqlarım yoxdur, orada nə deyirəm! Və beləcə, mən bütün küləklərə üz tuturam:

– Siz hamınız xırdalanırsınız, ey siz, balaca adamlar! Siz tikələrə parçalanırsınız. Siz razılıq sevənlər! Siz hələ həlak olacaqsınız –

– öz saysız xeyrixahlarınızın əliylə, öz kiçik qafilliyiniz ucundan, öz daimi kiçik itaətlərinizdən!

Siz hədsiz aman verirsiniz, hədsiz güzəştə gedirsiniz; sizin boy atdığınız torpaq budur. Lakin ağacın böyük olması üçün onun möhkəm köklərlə möhkəm qayaları dəlməsi lazımdır!

Hətta şey ki, siz onu icra etmirsiniz, bütün gələcək bəşəriyyətin materialının toxunmasına kömək edir; hətta sizin heçsizliyiniz də gələcəyin qanı ilə yaşayan hörümçək toru və hörümçəkdir.

Və siz götürən zamanda elə bil oğurlayırsınız, siz, ey kiçik xeyrixah adamlar; lakin dələduzlar içində də şərəf danışır: «Harada ki qarət etmək olmaz, yalnız orada oğurluq etmək lazımdır».

«Verilir» – mütilik təlimi belədir. Lakin mən sizə deyirəm, ey razılıq aşıqları: alınır və özü də sizdən hər dəfə daha çox alınacaq!

Ah, əgər siz özünüzdən hər cür yarım istəməyi ata bilsəydiniz və qətiyyətlə tənbəlliyə və işə qurşansaydınız!

Ah, əgər siz mənim sözlərimi anlasaydınız: «Buyurun, nə istəyirsinizsə edin, lakin, hər şeydən əvvəl, istəməyi bacaran kimi olun!

Buyurun, öz yaxın adamınızı özünüz kimi sevin, lakin, hər şeydən əvvəl, özünü sevən adamlar kimi olun –

– böyük məhəbbətlə sevirilər, böyük ikrahla sevirilər!» Belə dedi Zərdüşt, allahsız. –

Lakin mənim qulaqlarım olmayan yerdə mən nə deyirəm! Burada mənim üçün hələ bütöv bir saat tezdir.

Bu adamların içində mən öz şəxsi müjdəçiməm, qaranlıq küçələr üçün də öz şəxsi xoruz banımam.

Lakin onların saati yaxınlaşır! Eləcə mənim saatım da! Saatbasaat onlar daha kiçik, daha yoxsul, daha bəhrəsiz olurlar – yazıq otlar! Yazıq torpaq!

Və az sonra quru çöl otları kimi dayanacaq onlar və həqiqətən də, öz-özlərindən yorulan və daha artıq su yox, od istəyənlər!

Ey ildırımların xoş saati! Ey günortadan əvvəlin sirri! Mən onları haçansa sayrışan odlara və odlu dillərin müjdəçisinə çevirirəm:

– haçansa onlar odlu dilləri ilə xəbər yayacaqlar: o yaxınlaşır, o, yaxındır, böyük günorta!
– Zərdüşt belə deyirdi.

YELEON DAĞINDA

Qış kinli qonaq kimi evimdə oturub; əllərim onun mehriban görüşündən gömgöy göyərüb.

Mən ona, bu zalım qonağa hörmət edirəm, lakin həvəslə onu təkliddə qoyub çıxıram, həvəslə ondan qaçıram və əgər yaxşı qaçsan, ondan uzaqlaşma bilərsən.

İsti ayaqlar, isti fikirlərlə mən ora, küləklərin yatdığı və mənim günəşlə işıqlanan hücrəmə, mənim Yeleon dağlarıma qaçıram.

Mən öz sərt qonağıma bu cür gülürəm və ona minnətdaram ki, evimdə milçəkləri tutur və hər cür kiçik səs-küyü yatırır.

Zira o, ağcaqanad oxumağını sevmir, hətta ikisinin oxumasını; o, küçəni boşaldır, belə ki, gecələr ay işığı ora düşməyə qorxur.

O, sərt qonaqdır, lakin mən ona incə-mincə – qarnıyekə alov bütü kimi dua eləmirəm.

Bir az dişləri şaqqıldatmaq yaxşıdır, nəinki bütlərə səcdə eləmək! – mənim nəslim belə istəyir. Və xüsusilə mən od bütlərinə nifrət edirəm, qızgın, tüstülənən və boğucu bütlərə.

Kimi ki mən sevirəm – onu yaya nisbətən daha çox qışda sevirəm; qışın mənim evimdə məskən saldığı gündən mən öz düşmənlərim üzərində yaxşı və cəsarətlə gülürəm.

Həqiqətən də, hətta yatağa dırmaşanda da mən cəsarətlə gülürəm; mənim gizlənmiş səadətım güləndə və şıltaqlıq edəndə mənim yalançı yuxuları da gülməyə başlayır.

Məgər mən sürünürəm? Mən həyatda heç zaman güclülər qabağında sürünməmişəm və əgər haçansa yalan demişəmsə, onda da məhəbbətə görə. Ona görə qış yatağında da şənəm.

Sadə yataq məni zəngin yataqlardan daha çox qızdırır, zira mən öz yoxsulluğuma qarşı qısqancam. Qışda isə o, mənə daha çox sadıqdır.

Hər günü mən hirsə başlayıram, qışın soyuq vannası üstündə gülürəm – buna görə mənim ciddi qonağım mənə deyir.

Eləcə də mən balaca şam lampası ilə qıdıqlamanı xoşlayıram – qıdıqlayıram ki, o, nəhayət, kül-boz rəngə çalan alaqranlıqdan səmanı buraxsın.

Xüsusilə mən vedrənin su quyusunda cingildədiyi və boz küçələrdə atların isti kişnərtisinin gəldiyi səhərlər – sübh çağları hirsli oluram.

Səbirsizliklə gözləyirəm ki, aydın səma nə vaxt açılacaq, qışın qar saqqallı ağappaq qoca səması!

– hətta öz günəşində də lal olan dilsiz qış səmasını!

Mən öz uzun, işıqlı sükutumu ondan öyrənməmişəm? Və ya o, buna məndən öyrənərək başlayıb? Və ya bizim hər birimiz onu özümüz tapmışıq?

Bütün yaxşı şeylərin min qat əmələ gəlməsi; bütün yaxşı, şən şeylər öz varlığında sevincindən atılıb-düşür – onlar bunu necə yalnız bir dəfə edə bilərdi?!

Uzun müddətli dinməzlik yaxşı, şən şeydir və aydın, girdəgözlü üzlə qış səması kimi baxmaq da yaxşıdır:

– öz günəşini və öz sarsılmaz iradə günəşini onun kimi gizlətmək – həqiqətən də, mən bu sənəti və bu qış şənliyini yaxşı öyrənmişəm.

Ən xoşuma gələn tərsliyim və ustalığım ondadır ki, mənim dinməzliyim sükutmla özünü nəzərə çatdırmamağı öyrənsin.

Sözlərlə və oyun zərləri ilə guruldayaraq mən təntənə ilə gözləyənləri ələ salıram – bütün bu ciddi nəzarətçilər mənim iradəmi və məqsədimi başa düşməməlidirlər.

Heç kimin mənim son iradəmi və onun əsaslarını görə bilməməsi üçün mən bu uzun, işıqlı sükutumu kəşf etdim.

Mən çox ağıllılara rast gəlmişəm: onlar pərdə ilə üzlərini örtüb sularını bulandırırldılar ki, kimsə onların əslini bilə bilməsin.

Lakin şübhəliilər içində ən ağıllıları və qoz şaqqıldadanları məhz onlara müraciət edirdilər. Məhz onların ən yaxşı balıqlarını tuturdular.

Lakin işıqlı, cəsur və şəffaf ağıllılar ki, – onlar bütün lal-dinməzlərin ən ağıllılarıdır. Əsasları o qədər dərin idi ki, hətta ən şəffaf su da göstərə bilmirdi.

Sən, ey qar saqqallı lal-dinməz qış səması! Sən, başım üstündəki girdəgöz ağılıq! Ey sən, qəlbimin səma rəmzi və onun şadlığı!

Və məgər mən qızıl udmuş adam kimi gizlənməli deyiləm ki, qəlbimi lay-lay kəssinlər?

Məgər məni əhatə edən bütün bu paxıllar və nifrət edənlər uzun ayaqlarımı sezməsinlər deyə ağacayaqdan istifadə etməməliyəm?

Bu boğanaq, istixanalı, sürtülüb yeyilmiş, rəngini itirmiş, həsrətdən əldən düşmüş qəblər mənim səadətimin paxıllığına dözə bilərdilərm?

Buna görə mən onlara yalnız öz qışımı, zirvələrimdəki qarı göstərirəm. Amma dağımı əhatə edən bütün günəş qurşaqlarımı əsla göstərmirəm.

Onlar mənim yalnız qış fırtınalarımın viyılıtısını eşidirlər. Amma mənim isti dənizlərdən əsib keçən ağır, isti dəniz küləkləri kimi daşdığım həsrətimi eşitmirlər.

Onlar həm də mənim gözlənilməzliklərimə və təsadüflərimə təəssüf edirlər – lakin mənim sözümlə belə deyir: «İzin verin təsadüf mənə doğru gəlsin: o, balaca uşaq kimi məsumdur!»

Əgər mən öz xoşbəxtliyimin başına qış şaxtasında ağ ayının dərisindən papaq qoyub, qarlı səmadan örtüklə bürüyərək bədbəxtliklə örtməsəydim, onlar necə mənim xoşbəxtliyimə dözərdilər?!

Əgər mənim özümün onların bu canıyananlıqlarına yazığım gəlməsəydi; bu paxılların və nifrət edənlərin şəfqətlərinə!

Əgər mən özüm onların qabağında soyuqdan titrəyib ah-uf etməsəydim və onların şəfqətlərini xəz paltos kimi səbirlə geyməsəydim!

Mənim qəlbimin müdrik xoşbəxtliyi və firavanlığı ondadır ki, öz qışını və şaxtalı tufanlarını gizlətmir, eləcə öz titrəməsinə də.

Biri üçün tənhalıq xəstənin qaçması, bir başqası üçünsə xəstələrdən qaçmaq kimidir.

Qoy onlar mənim bu qış şaxtasından necə titrədiyimi və içimi çəkməyimi eşitsinlər, məni əhatə edən bu yoxsul, paxıl yaramazlar! Bütün bu iç çəkməyə və titrəməyimə baxmayaraq, mən bu istilənmiş otaqlardan yenə qaçıb getdim.

Qoy onlar məni arzulayıb, mənimlə birlikdə titrəməkləri barədə işlərini çəksinlər:

«İdrakın buzundan o hələ donacaq!» – onlar belə deyib şikayətlənirlər. Mən isə bu vaxt Yeleon dağında isti ayaqlarımla hara desən qaçıram; mən Yeleon dağında günəşlə işıqlanmış hücrəmdə hər cür şəfqətlər üzərində oxuyub gülürəm.

Zərdüşt belə oxudu.

YAN ÖTƏNLƏR HAQQINDA

Beləcə, tələsmədən çoxlu xalqların içindən və müxtəlif şəhərlərdən keçib Zərdüşt kəsə yolla öz dağına və mağarasına qayıtdı. Və budur, gözlənilmədən o, böyük bir şəhərin qapısına çıxdı. Lakin burada dəli bir təlxək qollarını geniş açıb onun üstünə atıldı və yolunu kəsdi. Bu həmin təlxək idi ki, xalq onu «Zərdüştün meymunu» adlandırırdı: zira o, Zərdüştün danışiq tərzindən nə isə mənimsəmişdi və onun müdrikliyinin xəzinəsindən də bəzi şeylər götürmüşdü və təlxək Zərdüştə belə dedi:

«Ey Zərdüşt, bura böyük şəhərdir. Burada sən heç nə tapa bilməzsən, amma hər şeyini itirə bilərsən.

Sən bu palçığa bulanıb nə istəyirdin? Öz ayaqlarına yazığın gəlsin! Yaxşısı budur ki, tüpür bu şəhər darvazalarına və geriye qayıt. Bura abid fikri üçün cə-hənnəmdir: burada böyük fikirlər diri-diri qaynayır və xırda-xırda bişir.

Burada böyük hisslər parçalanıb dağılır: burada yalnız ucuz hisslərin sümük oyuncaqları səs sala bilər!

Məgər sən qəssabxana və ruhların yeməxanasının iyini duymursan? Məgər bu şəhərin üstündə şaqqalanan ruhun cəmdəyi asılmayıbmı?

Məgər sən görmürsən, burada qəlblər çirkli, cır-cındır kimi asılıb? – və onlar hələ bu cır-cındırdan qəzet də düzəldirlər!

Məgər sən eşitmirsən, burada ruh necə söz oyununa çevrilir? Və onlar bu söz yığnaqlarından qəzet də düzəldirlər.

Onlar bir-birilərini qovurlar və özü də bilmirlər hara. Onlar bir-birilərini yandırır, özü də bilmirlər niyə. Onlar hələ öz jestlərini nümayiş etdirib qızıllarını cingildədirlər.

Onlar soyuqdurlar və istiliyi spirtə axtarırlar. Onlar qızıqlar və donmuş zəkalarla sərinlik axtarırlar; onların hamısı ictimai fikirlə key və sərsəm olub.

Onların bütün şəhvaniliyi və eyibləri burada, evlərindədir; lakin burada həm də xeyirxahlar mövcuddur, burada xeyli qulluq göstərən və xeyirxahlıq edənlər mövcuddur:

Burada saysız qulluq hərəsi olan cızma-qaraçılar var və möhkəm yerdə oturub müştəri gözləyirlər. Onların döşləri balaca ulduz nişanları ilə bəzənib.

Burada eyni zamanda çoxlu ləyaqət, qab dibi yalayan, müharibə allahının miskin mübəlləgləri də var.

Zira ulduzlar və mərhəmətli tüpürcəklər yuxarı sıçrayır; hər ulduzsuz sinə də eləcə yuxarı can atır.

Ayin öz sarayı var, bu sarayın da öz gicbəşərləri; lakin saraydan nə gəlsə, dilənçi qardaşlar və qulluq göstərən dilənçi xeyirxahlar dua edir.

«Mən qulluq edirəm, sən qulluq edirsən, biz qulluq edirik» – hər cür qılıqlı xeyirxah hökmdara bu cür dua edir ki, layiq olduğu ulduz, nəhayət, döşünə sancılsın.

Lakin ay hələ bütün yerdəkilərin başına fırlanır: beləcə, hökmdarın özü də yerdə nə varsa, onlarla bərabər fırlanır, – bu isə alverçilər üçün qızıldır.

Müharibə allahı qızıl külçələrin allahı deyil; tacidar güman edir, alverçi isə nail olur!

Səndə işıqlı, güclü nə varsa, ey Zərdüşt, onların naminə! Tüpür bu alverçilər şəhərinə və qayıt geri!

Burada çirkli və isti qanlar axır və bütün damarlarda köpüklənir; tüpür böyük şəhərə, hər cür köpüklərin kəfə döndüyü bu böyük zibilxanaya!

Tüpür bu əzilən qəlblər, köpmüş sinələr, şişman gözlər və caynaqlı barmaqlar şəhərinə –

– sırtıqlar, həyasızlar, cızma-qaraçılar, cırsəsililər, zəhərlənmiş şöhrətpərəstlər şəhərinə –

– turşumuş, çürümüş, ləzzətli, müdhiş, şirinləşdirilmiş, ziyilli hər şeyi məkrə birlikdə qoparırlar –

– tüpür bu böyük şəhərə və qayıt geri!»

Lakin burada Zərdüşt dəli olmuş təlxəyin sözünü kəsib ağzını yumdu.

«Nəhayət, bəsdir! – Zərdüşt səsləndi. – Mənim çoxdan sənə nitqindən və danışmaq üsulundan zəhləm gedir!

Niyə sən bataqlıqda bu qədər uzun müddət yaşadı ki, özün də axırda qurbağa olasan?

İndi artıq sən öz damarlarında da köpüklü bataqlıq qanı axırmı ki, bu cür quruldayıb, söyüb biabır edəsən?

Niyə sən meşəyə getmədin? Və ya yer şumlamadın? Məgər dəniz yaşıl adalarla dolu deyilmi?

Mən sənə nifrətinə nifrət edirəm. Əgər mənə xəbərdar etdinsə, bəs onda niyə özün özünü xəbərdar etmədin?

Mənim nifrətim və xəbərdar edən quşum yalnız məhəbbətdən pərvaz edər, lakin bataqlıqdan yox!

Səni mənim meymunum adlandırırlar, ey qudurmuş təlxək, lakin mən səni öz xır-xır donuzum adlandırıram. Bu xır-xırınla sən mənim axmaqlığa təriflərimi korlayırsan.

Səni ilk dəfə xır-xır eləməyə nə vadar etdi? Heç kimin səni tərifləməməyimi? Və ona görə sən bu çirkab yanında oturub xır-xır eləməyə səbəb tapmısan –

– ona görə ki intiqam almaq üçün əsasın olsun. Zira elə bu qisas da, ey şöhrətpərəst təlxək, sən bütün köpüyündür və mən səni yaxşı tanıdım.

Lakin sən bu təlxək sözlərin sən haqlı olan yerdə də mənə zərər vurur! Və əgər Zərdüşt öz sözləri ilə yüz dəfə haqlı olsaydı da, sən yenə də mənim sözlərimlə mənə ziyan vuracaqdın!»

Zərdüşt belə söylədi; və o, böyük şəhərə baxdı. Dərindən nəfəs aldı və xeyli susdu. Nəhayət, o, belə dedi:

Mənim eləcə təkə bu təlxək yox, bu böyük şəhərdən də zəhləm gedir. Burada da, orada da heç şeyi nə yaxşılaşdırmaq, nə də korlamaq olur.

Vay bu böyük şəhərin halına! Və mən görmək istədim ki, odlu bir sütun göyə qalxıb, o necə yanır.

Zira belə odlu sütunlar mütləq böyük günortanın müjdəçisidir. Lakin hər şeyin öz vaxtı, öz şəxsi taleyi var.

Lakin ayrılıq vaxtı sənə belə bir təlim verirəm, ey təlxək: harada ki artıq sevmək olmaz, oradan yan keçmək lazımdır.

Belə söylədi Zərdüşt və həm təlxəkdən, həm də böyük şəhərdən yan ötdü.

DÖNÜKLƏR HAQQINDA

1

Ah, bu çəmənlikdə cəmi bir az qabaq nə ki yaşıl idi, əlvan idi; hamısı soldu, hamısı xəzəl oldu! Və nə qədər ümid balını mən buradan öz pətəyimə apardım.

Bütün bu gənc ürəklər artıq qocaldılar və hətta heç qocalmadılar! Yalnız yoruldular, bayağı oldular və sakitləşdilər. Onlar bunu «biz yenə mömin olduq» adlandırırlar.

Cəmi bir az qabaq dan yeri ağaranda mən onların cəsur ayaqlarla qaçmağını görürdüm; lakin onların idrak ayaqları yoruldu və artıq onlar hətta özlərinin sübh cəsurluğunu belə töhmətləyirlər.

Həqiqətən də, onların çoxu haçansa ayaqlarını rəqqas kimi qaldırırdı. Onları mənim müdrikliyimin gülüşləri cəzb edərdi, – sonra onlar peşman oldular. İndicə mən onları belibükülü xaça tərəf sürünən gördüm.

Haçansa onlar işıq və azadlıq ətrafında pərvanə və gənc şairlər kimi qanad çalardılar. Bir az yaşlı, bir az mənfur – və budur, onlar artıq sırtıq, gönüqalın və soba dibində yatanlardır.

Onların qəlbi ona görə pəjmürdə olmayıbmı ki, məni balina kimi tənhalıq qərq edib?! Ola bilsin ki, onların qulaqları əbəs yerə həsrətlə mənim şeypurlarımın və carçılarımlarımın çağırışlarını dinləyib.

– Ah! Qəlbləri uzun zaman səbir və coşqunluqla dolu olanlar həmişə beləcə az olur; belələrinin hətta ruhu da dözümlü qalır. Qalanları ürəksizdir.

Qalanları, yəni həmişə əksəriyyəti gündəlik olduğundan çox, hətta lap çox, onların hamısı ağciyərdir.

Kim ki mənə oxşayır, o, öz yolunda mənim yaşadığım həyəcanlarla yaşayacaq, – belə ki, onun ilk yoldaşları meytilər və təlxəklər olacaq.

Onun ikinci yoldaşları isə özlərini ona inananlar adlandıranlar olacaq; canlı kütlə, çoxlu sevgi, çoxlu dəlilik, çoxlu saqqalsız ehtiram.

Lakin adamlar içində mənə oxşayanlar bu möminlərə qəlb bağlamamalıdırlar; bu yazılara, bu əlvan çəmənliklərə – kim ki səbatsız və qorxaq insan nəslini tanıyır, o inanmamalıdır.

Əgər onlar başqası olmaq istəsəydilər, onlar başqa cür olardılar. Bütün yarımçıqlar bütövlüyü korlayır. Yarpaqlar ki solur, – burada daha nə şikayət?!

Qoy onlar uçmaqlarında və yerə düşməklərində olsunlar, ey Zərdüşt, şikayət də eləmə! Yaxşı olar ki, viyıldayan küləklərlə onları püfləyəsən – püflə bu yarpaqları, ey Zərdüşt, qoy bütün solub gedənlər tezliklə sənin yanından uçub getsinlər.

2

“Biz yenə mömin olduq» – bu dönüklər belə etiraf edir; və onların çoxu bunu etiraf etmək üçün hədsiz qorxaqdır.

Mən onların gözlərinə baxıram. Mən onların üzünə və qırmızı yanaqlarına deyirəm: siz yenidən mömin olanlarsınız!

Lakin dua oxumaq – rüsvayçılıqdır! Hamı üçün yox, sənin, mənim üçün, kimin ki başında vicdan var, onlar üçün. Sənin üçün dua eləmək rüsvayçılıqdır.

Sən yaxşı bilirsən: sənin qorxaq demonun – sənin içində oturub həvəslə əllərini sallayan, onları dizləri üstünə qoyan və rahatlıq sevən bu qorxaq demon sənə deyir: «Allah var!»

Lakin sən elə ona görə işığın rahatlıq vermədiyi işıqdan qorxanlar nəslinə mənsubsan ki, bundan sonra hər gün başını öz gecənə, öz buxarına daha çox soxasan.

Və həqiqətən də, sən vaxtı yaxşı seçmisən. Zira indi gecəquşları yenidən uçmağa başlayıb. Bütün işıqdan, «istirahət» etmədikləri istirahətdən qorxanların saati gəlib.

Mən eşidir və iyindən bilirəm: onların ov və təntənəli yürüş üçün saatları gəlib çatıb; vəhşi ovu yox, ev ovu, içiboş və burunotu iyləyən insanların asta-asta yeriyib və səssiz dua edənlərin ovu.

– hissiyatlı ikiüzlülərin ovu üçün: ürəklər üçün artıq bütün siçan tələləri qurulub! Və harada mən pərdəni qaldırıram, hər yerdən gecə kəpənəkləri uçar.

O, başqa bir gecə kəpənəyi ilə birlikdə gizlənib oturmaıyımı? Zira hər yerdə mən gizlənmiş kiçik icmaların iyni hiss edirəm; harada ki sığınacaqlar var, orada yeni dindarlar və onlardan gələn ölü iyi var.

Onlar bütöv gecələri bir-birinin yanında oturub deyirlər: «Yenə mehriban uşaqlar olaq və Allahı mərhəmətə çağırmaq!» – özü də ilahi şirniyyatlarla xarab olan dodaqları və mədələri ilə danışırlar.

Və yaxud onlar uzun gecələri onları xəbərdar edən hiyləgər hörümçək-xaça baxırlar. O hörümçəyə ki, hörümçəklərə müdriklik dərsi oxuyub və onları belə öyrədir: «Xaç altında yaxşı tor hörmək olur!»

Və yaxud onlar bütün günü əllərində qarmaq göl qırağında otururlar və buradan da özlərini dərin hesab edirlər; lakin kim ki harada balıq yoxdur, orada qırmaq atır, beləsini mən heç dayaz da adlandırmıram.

Və yaxud onlar ləyaqətli bir sevinclə quslida mahnı müğənnisindən çalmağı öyrənirlər, o müğənni ki, gənc xanımcığazların qəlbində qusliyə dönməkdən vaz keçmir, – zira o, qoca arvadlardan və onların tərifindən yorulub.

Və yaxud onlar qaranlıq otaqlarda ruhların gəlişini gözləyən yarımдəli alimlərdən qorxmağı öyrənirlər, əslində isə ruh tamamilə onlardan qaçır!

Və yaxud qəmli küləklərdən qəmli səslər çıxarmağı öyrənən qoca, avara zurnaçının mırıldanıb-zırıldamasına qulaq asır və indi də küləyə züü tutub qəmli səslərlə məyusluq vəz edirlər.

Onlardan bəziləri isə gecə qarovulçuları olublar: onlar indi də buynuzla şeypur çalmağı öyrənirlər. Bu cür çala-çala yoxlamağa çıxır, çoxdan yatmış qocaları oyadırlar.

Dünən gecə mən bağ divarında köhnədən qalan beş dənə söz eşitdim: bu sözlər qoca gecə qarovulçularından gəlirdi, qəmli və quru mahnı.

«Bir ata kimi o, uşaqları haqqında kifayət qədər qayğı çəkmir: insan ataları bunu yaxşı edirlər!»

«O, hədsiz qocadır! O, uşaqları barədə qayğı çəkməyi tamam unudub». Başqa bir gecə qarovulçusu belə cavab verdi: «Məgər onun uşaqları var? Əgər o özü sübut etməsə, heç kim bunu sübut edə bilməz! Mən çoxdan istərdim ki, o, bir dəfə bunu əsaslı sübut eləsin».

«Sübut edib? Guya o, haçansa nəyi isə sübut edib! Sübut etmək onunçün çox çətin olur; o, başqalarının ona inanmasına çox böyük əhəmiyyət verir.

«Bəli! Bəli! İnam onu bəxtiyar edir. Qoca adamların adəti belədir! Bizimlə də belə olacaq!» –

İki qoca gecə gözətçisi öz aralarında belə deyir və işığı qorxudaraq öz buynuzlarını şeypur kimi qəmli-qəmli çalırdılar. Bu hadisə dünən gecə bağ divarının yanında baş verdi.

Mənim ürəyimсə gülməkdən az qalırdı partlasın. O, yerindən çıxmaq istəyir, amma bilmirdi hara. Ona görə qarnını cırırdı.

Vallah, mən sərxoş eşşəklərə baxıb və Allaha şübhə edən gecə gözətçilərinə qulaq asıb gülməkdən boğulub öləcəyəm.

Məgər bu cür şübhələrin vaxtı min illərdir keçməyibmi? Kim işıqdan qorxan çoxdan uyumuş qocaları hələ də oyatmaq istəyərdi?

Köhnə allahların artıq vaxtı yüz illərdir keçib. Və doğrudan da, onların vaxtında şən, ilahi bir axirət vardı!

Onlar ölənə kimi «qürublarını aşmadılar» – bu barədə, əlbəttə, yalan deyildilər! Əksinə, bir dəfə onlar öz-özlərinə ölənəcən güldülər!

Bu, o zaman baş verdi ki, ən dinsiz söz bir Allah tərəfindən deyildi: «Allah birdir! Sənin məndən savayı özgə bir Allahın olmamalıdır!» – Köhnəsaqqal, hirsli və qısqanc Allah bu dərəcədə özünü unutmuşdu.

Və o vaxt bütün allahlar öz taxtlarında yellənərək gülmüş və demişdilər: «Məgər ilahilik onda deyilmi ki, allahlar mövcuddur, Allah yox!»

Qulağı olanlar eşitmiş olar.

Zərdüşt çox sevdiyi və «ala-bula inək» şəhərdə belə dedi: Burada onun yenidən öz mağarasına, öz heyvanlarına çatması üçün iki günlük yol qalırdı; və onun qəlbi qayıtmağın yaxınlaşdığını hiss edib aramsız olaraq sevinirdi.

QAYIDIŞ

Sən ey tənhalıq! Sən mənim vətənimsən, ey tənhalıq! Mən göz yaşlarımla sənə qayıtmayım deyə vəhşi qürbətdə hədsiz çox uzun yaşadım.

İndi ana adamı hədələyən kimi, sən də yalnız barmağınla məni hədələ. Artıq ana övladına baxıb gülümsəyən kimi, sən də mənim üzümə gülümsə, artıq yalnız bunu de: «O kimdir, burulğan kimi mənim qoynumdan uçub getdi? –

kim xudahafizləşəndə qışqırdı: mən tək-tənha hədsiz çox oturdum və susmağı yaddan çıxartdım! Bunu, əlbəttə, artıq sən öyrənmişən?

Ey Zərdüşt, hər şeyi bilirəm mən: kütlə içində sən daha tək idin, nəinki haçansa mənim qoynumda!

Hamının atıb getməsi bir şeydir – tənhalıq isə başqa bir şey: bunu sən artıq öyrənmişən və adamların içində sən həmişə vəhşi və yabançı olacaqsan. –

– vəhşi və yabançı, hətta onlar səni sevəndə də: zira onlar, hər şeydən əvvəl, onlara mərhəmət edilməsini istəyirlər.

Burada sən öz vətəninə öz evindəsən; burada sən hər şey deyə bilər və bütün əsasları sarsıda bilərsən, burada heç bir gizlənmiş və kif atmış hissindən utanmazsan.

Burada bütün şeylər sənin yanına gəlir və sənin nitqlərindən xoşlanaraq səni tərifləyir: zira onlar sənin çiyində at çapmaq istəyirlər. Bütün rəmzlərdə sən at belində bütün həqiqətlərə tərəf çapırsan.

Burada sənin hər şeyə düz və birbaşa söz deməyə haqqın var və həqiqətən də, bir nəfərin hər şeylə birbaşa danışmağı onların qulağında tərif kimi səslənir.

Lakin tərk edilmək başqa bir işdir. Zira yadıncadırmı, ey Zərdüşt? Sənin quşun başın üstə dayanıb çığıranda sən meşədə meyitin yanında hara gedəcəyini bilmədən qətiyyətsiz dayanmışdın.

O vaxt sən dedin: qoy mənim heyvanlarım məni aparsınlar! Adamların içində dayanmaq heyvanlar içində dayanmaqdan qorxuludur; bu tərk edilmək idi!

Və yenə yadıncadırmı, ey Zərdüşt? Sən öz adanda şərab çeşməsində boş vedrələr içində oturmuşdun;

Nəhayət, sən sərxoşlar içində tək və susuz oturmادين və gecələr şikayət etmədin: «Götürmək daha çox ləzzət deyilmi, nəinki paylamaq? Və oğurlamaq daha çox ləzzət deyilmi, nəinki götürmək?» Bu tərک edilmək idi.

Və yenə yadıncadırımı, ey Zərdüş? Sənin ən sakit saatın gəlib çatanda və səni sənin özündən uzağa qovanda o, kinli bir pıçıltı ilə deyirdi: «Öz sözünü de və öl!»

O, sənin səndəki bütün arzularını və sükutunu zəhərləyəndə bütün məsum mərdliyini ruhdan saldı, – bu tərک olunmaq idi!

Ey tənhalıq! Sən mənim vətənimсэн, ey tənhalıq! Sənin səsin mənimlə necə bəxtiyar və incə-incə danışır!

Biz bir-birimizdən soruşmuruk, biz bir-birimizə şikayət etmirik, biz açıq qapıya doğru açıq qollarla gedirik.

Zira səndə hər şey açıq və işıqlıdır və həтта saatlar da burada daha yüngül addımlarla qaçır. Qaranlıqda işığa nisbətən zaman daha çox əzir.

Burada söz və varlığın hər cür söz mücrüsü mənimçün açılır: burada hər cür varlıq söz olmaq istəyir, hər cür yaranma məndən burada danışmağı öyrənmək istəyir.

Lakin orada, aşağıda hər cür nitq əbədsir. Orada unutmaq və yan keçmək – ən yaxşı müdriklikdir: mən artıq bunu öyrənmişəm.

Kim ki adamlarda hər şeyi öyrənmək istəyir, gərəkdir ki, hər şeyə toxunaydı. Lakin bunun üçün mənim əllərim çox təmizdir.

Mən artıq onların nəfəsi ilə nəfəs almaq istəmirəm; ah, mən niyə onların hay-küyü və mənhus nəfəsi içində bu qədər yaşadım?

Ey mənim ətrafımdakı ilahi səssizlik! Ey ətrafımdakı təmiz ətir! Ah, bu səssizlik təmiz nəfəslə necə sinəni doldurur! Ah, bu məsud səssizlik gör necə qulaq asır!

Lakin orada, aşağıda hamı danışır, orada hər şey qulaqardına vurulur. Orada istəyirsən lap öz müdrikliyin haqqında kilsə zənglərini çal – bazarda alverçilər öz xırda pullarının səsi ilə onu batıracaqlar.

Onlarda hamı danışır, artıq heç kim anlamaq iqtidarında deyil. Hamı suya aşır, dərin bulağa artıq heç kim düşə bilmir.

Onlarda hamı danışır, lakin heç nə əldə olunmur və heç nə axıra çatmır. Hamı qaqqıldayır, lakin kim hələ də yuvada oturub yumurtlamaq istəyəcək?

Onlarda hamı danışır, hamı əngə düşüb və dünən hələ nə ki öz zamanı və dişləri üçün hədsiz möhkəm idi, indi bir-birilərini didib çeynəyən və diri-diri udan adamların ağzından sallanıb.

Onlarda hamı danışır, hər şey car çəkilir və o şey ki, haçansa sirr sayılırdı və dərin qəlblərin xəzinəsi idi, bu gün küçə şeypurçularına və başqa kəpənəklərə məxsusdur.

Ey sən, qəribə insan məxluqu! Sən tutqun küçələrdə hay-küysən! Artıq sən yenə məndən arxada uzanmısan: mənim ən böyük təhlükəm məndən arxada uzanıb.

Daim mərhəmət və şəfqətdədir mənim ən böyük təhlükəm; hər cür insan məxluqlarısa istəyir ki, ona rəhm, yazıqları gəlsin.

Xəlvət həqiqətlər, kələk əl və axmaq hala salınmış ürək şəfqətin kiçik yalanları ilə zəngin – mən insanların içində daim belə yaşamışam.

Özümü tanımamağa hazır kimi mən paltarımı dəyişib onların içində oturmuşdum ki, yalnız davam gətirə bilim və özümü inandırmağa çalışırdım: «Başiboş, sən insanları tanımırsan!»

Onların içində yaşayanda insanları tanımağı yadırgayırsan: bütün adamlarda həddən artıq şişirdilmə var, – uzaqgörənlər və uzağı təyin edənlərin orada nə işləri var?!

Və onlar məni tanımayanda mən axmaq onlara özümdən çox mərhəmət göstərdim: özümə ciddi yanaşmağa vərdiş edib çox vaxt bu rəhmə görə özümdən qisas almışam.

Saysız kin damcılarıyla dəlik-deşik olan daş kimi zəhərli milçəklərlə dişlənərək, mən onların arasında oturub üstəlik özümü də inandırmağa çalışırdım ki, bütün cılızlar öz cılızlıqlarında məsumdurlar!

Xüsusilə özünü «xeyirxah» adlandıranların mən ən zəhərli milçəklər olduğunu gördüm: onlar tam məsumluqla sancır, tam məsumluqla aldadırlar; onlar mənə qarşı necə ədalətli ola bilərdilər?

Kim ki xeyirxahlar içində yaşayır, onu yalançılıq şəfqəti öyrədir. Şəfqət bütün azad ürəklər üçün havanı boğanaq edir. Zira xeyirxahların gicliyi çarəsizdir.

Özünü öz zənginliyində gizlətmək – mən orada, aşağıda bunu öyrəndim. Zira mən hələ hər kəsin ruhunu yoxsul sayırdım. Mənim şəfqətimin yalanı bunda idi ki, hamıya münasibətdə bilirdim, görürdüm və hiss edirdim ki, kimdə ruh nə qədər çatışmır və nə qədər ruh onunçün çoxluq edər!

Onların şişirdilmiş müdrikləri: mən onları şişirdilmiş deyil, müdriklər adlandırdım, – beləcə, mən sözləri udmağa başladım. Onların qəbirqazanları: mən onları tədqiqatçılar və sınaqçılar adlandırdım, – beləcə, mən sözləri dəyişməyi öyrəndim.

Qəbirqazanlar özlərində xəstəlik qazıb çıxarırlar. Köhnə zir-zibil altında pis üfunət yatır. Bataqlığı çalxalamaq lazım deyil. Dağlarda yaşamaq lazımdır.

Dağların azadlığı ilə yenidən ciyər dolu nəfəs alıram. Nəhayət, mənim burnum hər cür insan məxluqunun iyindən azad oldu. Fışıldayan şərab kimi təmiz hava ilə sinəmi doldurub bütün bədənimlə asqırıram, – ürəyim asqırır və şən-şən dilə gəlir: «Sağlam olun!»

Zərdüşt belə deyirdi.

ÜÇ CÜR ŞƏR HAQQINDA

1

Yuxuda, son səhər yuxusunda mən bu gün uca qaya üstündə dayanmışdım – dünyanın o tərəfində tərəzi tutub dünyanı çəkirdim.

Ah, dan şəfəqi çox erkən mənim yanıma gəldi. Alov saça-saça o, qısqanlıqla məni yuxudan oyatdı. O, həmişə məni səhər çağı qızmar yuxuma qısqanır.

Kimin vaxtı var onlar üçün ölçüb, yaxşı tərəziçəkən üçün çəkərək, güclü qanadları olanın nail olduğu, ilahi fındıqları şaqqıldadanlar üçün, güman ki, tapmaca olan, – mənim yuxum dünyanı belə gördü:

Mənim yuxum, bu cəsur üzgüçü, yarı gəmi, yarı qasırğa kəpənək kimi lal-dinməz, qırğı kimi səbirsiz olan yuxum necə oldu ki, bu gün o dünyanı çəkmək üçün səbir tapdı!

Bunun sirrini ona mənim müdrikliyim təlqin etmədi ki, bu günün gülən, ayıq müdrikliyi ki, bütün «sonsuz dünyalar» üzərində istehza ilə gülür? Zira o deyir: «Harada ki güc var, orada sahiblik və rəqəm bərqərar olur: zira onun gücü çoxdur».

Mənim yuxum bu sonu olan dünyaya necə inamla baxırdı, özü də yenilik eşqində, köhnəlik eşqində olmadan qorxusuz və duasız:

– Elə bil mənim əlimə qıpqırmızı bir alma düşmüşdü, yetişmiş, soyuq, yumşaq məxmər qabıqlı qızıl bir alma – dünya mənə belə görünürdü. –

– Elə bil ağac enli budaqları ilə mənə işarə edirdi. Möhkəm iradəli, dayaq üçün əyilən və yorğun yolçu üçün ehram olan – uca qaya üstündə dünya qarşımda belə dayanmışdı. –

– Elə bil gözəl əllər mənə doğru bir sandıqça gətirirdi, həyalılar və ehtiramlı gözlərin heyranlığı üçün açıq olan sandıqça – dünya bu gün mənə doğru belə gəlirdi. –

– O dərəcədə tapmacalı yox ki, insan məhəbbətini qorxutsun, açması o qədər yox ki, insan müdrikliyini yuxuya versin: bu gün dünya mənim üçün insani bir xeyirxahlıqla dolu idi, o dünya ki, ona bu cür amansız böhtanlar atılır!

Mən sənə öz səhər yuxuma görə, o yuxu ki, dan şəfəqində dünyanı tərəzidə çəkdim; insani bir xeyirxahlıq və qəlblərin təsəllivericisi kimi bu yuxu gəldi mənə.

Və qoy mən gündüz də bu cür hərəkət edim və qoy onun ən yaxşı cəhətləri mənə nümunə olsun: indi mən tərəziyə üç ən pis şeyləri qoymaq istəyirəm və onları xeyirxahlıqla çəkmək istəyirəm.

Kim ki xeyir-dua verməyi öyrənib, o lənətləməyi də öyrənib: dünyada üç ən lənətlənən şey nədir? Mən tərəziyə qoymaq istəyirəm.

Şəhvət, hakimiyyətpərəstlik, özünəvurğunluq: onlar indiyə kimi ən çox lənətlənən, ən çox rüsvey edilən və ən çox söyülən şeylərdir – bir insan kimi onları çəkmək istəyirəm.

Yaxşı, necədir?! Burada mənim qayam, orada isə dəniz: onlar mənim sevdiyim uzun tüklü, quyruq bulayan, sədaqətli, qoca, yüzbaşı möcüzəli köpəyi mənə tərəf itələyirlər.

Yaxşı, necədir?! Burada mən tərəzini coşqun dənizin üstündə tutmaq istəyirəm və onu şahid kimi götürürəm ki, mənim hərəkətlərimi izləsin, – sən ar-dınca sən tənha ağac, güclü rayihənlə geniş açılmış yarpaqlarınla və mənim məhəbbətimlə şahidlik elə.

İndi hansı körpü ilə gələcəyə gedir? Hansı məcburiyyət yüksəyi alçağa baş əydirir? Və yüksəyə daha artıq yüksəkliyə qalxmağı nə əmr edir?

Artıq tərəzilər bir ahəngdə və tərpənməzdir. Mən üç ağır sualı onların üstünə atıram. Tərəzinin o biri gözü üç ağır cavabı mənə verir.

2

Şəhvət: bütün dəvış paltarı geyinənlər, bədənə və «dünya»ya ikrah edənlər üçün o, dünyanın bütün sakinləri tərəfindən lənətlənən iynə və itiucly paya; zira o, bütün yoldan çıxaranların və əxlaqsızların müəllimlərini qurudur və gicbəşər edir.

Şəhvət: asta alovlar üçün pis qida, hansı ki, onda yanırırlar; hər cür qurdlar üçün ağac, bütün üfunətli cır-cındırı yandıрмаğa hazır olan alov saçan soba.

Şəhvət: azad ürəklər üçün nəşə məsum və azad, dünyəvi bağların xoşbəxtliyi, hər cür indinin və gələcəyin təşəkkür bolluğu.

Şəhvət: yalnız solmaqda olanlar üçün dadlı zəhər, lakin kimin ki şir iradəsi var, onunçün böyük qəlb möhkəmliyi və şərəblər şərəbi, ətirli ehtiyatdır.

Şəhvət: daha yüksək xoşbəxtlik üçün səadət və ən ali ümidlərin böyük rəmzi. Zira kəbin çox şey vəd edib. Hətta kəbindən də çox, –

– o qədər çox ki, qadınla kişidən daha artıq bir-birinə yad, – və kim hələ dərk edib ki, qadınla kişi bir-birinə necə yaddır.

Şəhvət: ancaq mən öz fikirlərimi və hətta mənim donuzlarım və avaralarım bağa soxulmasın deyər sözlərimi də çəpərləmək istəyirəm.

Hakimiyyətpərəstlik: ən möhkəm ürəklərçün belə alov saçan qamçı, ən qəddarını özü üçün hazırlayan amansız işgəncə, canlı tonqalların tutqun alovu.

Hakimiyyətpərəstlik: ən şöhrətpərəst xalqlara mübtəla edilən mənfur yüyən. Hər cür şübhəli comərdliklərin aludəçisi; o, hər cür atın belində hər cür qürurla çapır.

Hakimiyyətpərəstlik: içəridəki hər cür çürüntünü və boşluğu sındıran və dağıdan zəlzələ; bir-birinin üstə yıxılmış tabutların gurultulu, uğultulu cəzalandıran dağıdıcısı; vaxtından əvvəl verilmiş cavabların yanında parıldayan sual işarəsi.

Hakimiyyətpərəstlik: onun nəzərləri qarşısında insan sürünür, əyilir, alçalır və ilandan da, donuzdan da aşağıya enir: o vaxtadan – ta ki daxilində ikrah bağırır.

Hakimiyyətpərəstlik: «Rədd olun!» sözlərini şəhərlərdə və ölkələrdə birbaşa adamların üzünə vəz edən böyük oyanmanın qorxunc müəllimi – ta o vaxtacan ki, onların özü də «Bizim aradan çıxmaq vaxtımızdır» sözlərini demiş olsunlar.

Hakimiyyətpərəstlik: axı o çox cəzbedici halda təmizlik və tənhalıq yüksəkliklərinə və özü bərq vuran zirvələrə qalxaraq məhəbbət kimi parlayır və yer səmalarında cazibəli fırça ilə zərli cənnətlər cızır.

Hakimiyyətpərəstlik: lakin kim onu sevimlisi adlandırırsa bilər. Bir halda ki o, aşağıya – hakimiyyətə can atır! Həqiqətən də, bu cür şıltaqlıq və güzəştlərdən böyük xəstəlik yoxdur!

Tənha zirvənin əsrlərlə tənhalaşması və öz-özündən razı qalmaması üçün; dağın dərəyə enməsi, zirvələrin küləklərinin aşağılara əsməsi üçün:

Ah, kim həqiqi bir ad tapa bilirdi ki, bu cür həsrətə ad qoysun və cəmərdliyin yanına aparsın! «Cəmərdlik bağışlayan» – bir dəfə Zərdüşt adı olmayanı belə adlandırmışdı.

Və o zaman elə bir hadisə baş vermişdi ki, həqiqətən də, ilk dəfə baş vermişdi! – onun sözləri özünəvurğunluğa əzəmət vermişdi, bütöv, sağlam özünə vurğunluq, qüdrətli ürəklərdən çağlayan vurğunluq – böyük bədənlərə məxsus qüdrətli ürəklərdən, gözəl, təntənəli, ləzzətli, ətrafında hər cür şeyin güzgüyə döndüyü qüdrətli ürəklərdən – elastik, inandırıcı bədən, rəqqas, rəmzi və dözümlü ürək olan, öz-özünə sevinən... bu cür bədən və canların öz-özünə şadlığı özünü «cəmərd» adlandırır.

Xeyir və şəər haqqında öz sözləri ilə özünün şadlığını elə hasara alır ki, sanki müqəddəs meşəcikdir; öz xoşbəxtliyinin adı ilə o, bütün ikrah olunmuşları özündən kənara qovur.

O, bütün qorxaqlıqları özündən kənara qoyur; o, belə deyir: pisdır – deməli, qorxaqdır! Ona elə gəlir ki, kim ki daim qayğı göstərir, ah-uf və şikayət edir, kim ki xırda qazancları yığır, beləsi ikraha layiqdir.

O eləcə də hər cür məyus müdrikliklərə ikrah edir: zira, həqiqətən də, zülmətdə çiçək açan müdrikliklər var, gecə kölgələrinin müdrikliyi isə daim ah çəkib «hər şey boşdur» deyəndir.

O, qorxaq inanmazlığı da sevmir. Kim ki baxışların və uzanan əlin əvəzinə and tələb edir, həm də hədsiz inanmayan müdrikliyi də, – zira qorxaq ürəklərin adəti belədir.

Hədsiz qulluq göstərməni o daha az qiymətləndirir, it kimi o dəqiqə arxası üstə uzananları, mütiləri... və axı mütiliyin müdrikliyi də mövcuddur. İt kimi alçalma müti və hədsiz qulluq göstərənlər.

Onunçün heç zaman müdafiə olunmaq istəməyənlər daha mənfur və nifrətə layiqdir, kim ki zəhərli tüpürçəkləri və kinli baxışları rahatca udur, kim ki hədsiz səbirlidir, kim ki hər şeyə dözürlü və hər şeylə razıdır – zira qulların təbiəti belədir.

Kim ki allahların qabağında quyruq bulayır, onların təpikləri qabağında, adamların qarşısında, onların axmaq rəyləri qabağında sülənir, hər cür kölə kimi tüpürür, bu xoşbəxt özünəvurğunluq!

Pisdir: o, bütün alçalmışları və qul kimi mütiləri, qırpan gözləri və müti sarsılmış ürəkləri və riyakar, qulluq göstərən xalqları, o xalqları ki, böyük, qorxaq dodaqları ilə öpürlər, bütün bunları o, belə adlandırır.

Və yalançı müdriklik: qulların, qocaların və yorğunların hər şey üstündə müdrikliyini o, belə adlandırır, – və kahinlərin axmaqlığını xüsusilə.

Yalançı müdriklər: bu bütün kahinlər, dünyadan bütün yorulmuşlar və ürəkləri arvad ürəyinə bənzəyənlər, qul qadınlar, – ah, bütün bunlar özünəvurğunluqla daim necə amansız oyunlar oynayıblar!

Və bu comərdlik adlanmalıydı; və comərdlik adlanıb. özünəvurğunluğu təqib etməliydı! «Özünəvurğunluqsuz» olmaq – bütün bu qorxaqlar, bu hörümçəklər və dünyadan yorulmuşlar bütün əsaslarla özləri üçün bunu istəyirdilər!

Lakin onlar üçün, onların hamısı üçün artıq gün, dəyişiklik günü, hakim qılınıcı, böyük günorta yaxınlaşır: onda çox şey açılacaq!

Və kim ki məni sağlam və müqəddəs adlandırır, özünəvurğunluğu isə xoşbəxtlik, o, həqiqətən, peyğəmbər kimi hər şeyi bilib deyir: «Budur, o yaxınlaşır, o, yaxındır, böyük günorta!»

Zərdüşt belə deyirdi.

AĞIRLIĞIN RUHU HAQQINDA

1

Mənim dodaqlarım xalqın dodaqlarıdır: mən ipək tüklü dovşanlar haqda hədsiz dərəcədə kobud və ürəkdən danışırım və mənim sözlərim mürəkkəbli balıqlar və tülkü lələkləri üçün daha qəribə səslənir.

Mənim əllərim bəd əllərdir. Bütün stollar, divarlar və hər cür çirkinliklərə və təşəbbüslərə yer verəcək hər şey üçün bəddir.

Mənim ayağım şeytan ayağıdır. Onunla daşlardan və kəsəklərdən keçərək çölün üstündə sağa-sola şırım açıram, özü də şeytan kimi, hər cür bərk qaçışıma sevinərək...

Mənim mədəm – olsun ki, qartal mədəsidir? Çünki o, hər şeydən artıq quzu əti sevir. Lakin, hər halda, o, quş mədəsidir.

Kasıb, sadə qidalarla doyub, ehtirasla uçmağa hazır oluram və uçmaq – beləyəm mən; məgər mən bir az quş deyiləm?!

Və xüsusilə ona görə ki mən çətinliyin ruhu ilə düşmənəm. Quşun təbiəti belədir: və həqiqətən də, mən ölümcül düşmənəm, qarı düşmənəm, anadangəlmə düşmənəm! Ah, haralara uçmamışam və mənim düşmənçiliyim haralara uçmayıb!

Bu barədə mən mahnı oxuya bilərdim – və onu oxumaq istəyirəm: hərçənd ki mən boş otaqda təkəm və onu öz qulaqlarım üçün oxumalıyam.

Əlbəttə, başqa müğənnilər də var ki, yalnız dolu ev onların boğazlarını yumşaldır, əllərini natiq, baxışlarını ifadəli, ürəklərini gümrah edir, – mən onlara oxşamıram.

2

Kim bir dəfə insanlara uçmağı öyrətsə, bütün sərhəd daşlarını yerindən tərpətməmiş olar; bütün sərhəd daşları onun əlində özləri göyə uçar. Yeni o «yüngül» adlı torpağı əldə edər.

Dəvəquşu ən sürətli atdan da bərk qaçır, lakin o həm də ağır başını ağır torpaqda gizlədir; eləcə hələ uçmağı bacarmayan insan da.

Yer və həyat ona ağır gəlir; ağırlığın ruhu belə istəyir! Lakin kim yüngül və quş olmaq istəyir, o, öz-özünü sevməlidir, – belə öyrədirəm mən.

Əlbəttə, xəstələrin və qızdırmalıların məhəbbətiylə deyil: zira onların elə məhəbbətləri pis iy verir.

Özünü sevməyi öyrənmək lazımdır – belə öyrədirəm mən – bütöv və sağlam bir məhəbbətlə: öz-özünə dözmək və hər yerdə avaralıq etməmək üçün.

Bu cür səyahətlər «yaxın adamına məhəbbət» adlanır: bu sözün köməyi ilə indiyə kimi yalan deyirdilər və xüsusilə bütün dünyaya çətinliklə dözenlər hamıdan artıq riyakarlıq edirdilər.

Və həqiqətən də, bu heç də bu gün və sabah üçün – özünü sevməyi öyrənmək üçün ehkam deyil. Əslində, bütün incəsənətlərdən bu ən incə, ən hiyləgər və sonuncu və ən səbirli sənətdir.

Zira fərdiyyətçi üçün bütün şəxsi şeylər dərinlikdə basdırılmış olur və bütün dəfinələrdən ən sonuncu qazılıb çıxarılan onun öz dəfinəsi olur – ağırlığın ruhu belə təşkil edir.

Demək olar ki, hələ beşikdən ağır sözlər və ağır dəyərlər irs verilir: «xeyir» və «şər» – bu cehiz belə adlanır. Və bunun xatirinə də bizim yaşadığımız bizə bağlıdır.

Və bundan əlavə, kiçik insanlara özlərinə gəlməyə imkan verilir ki, vaxtında onların özlərini sevmələrinə mane olunsun, – ağırlığın ruhu işləri belə qurur.

Biz isə bizə cehizlik üçün verilənləri sərt dağlarla kobud çiyinlərdə inanaraq daşıyıırıq. Və əgər biz tər içində çimiriksə, bizə deyirlər: «Hə, həyat ağır yüküdür!»

Lakin yalnız insana özünü daşımaq bu cür ağırdır. Bu ona görədir ki, o, çiyinlərində həddindən çox özgülərini də daşıyır. O, dəvə kimi diz çökərək öz yüklənməyinə imkan verir.

Xüsusilə güclü və dözümlü insan dərin ehtirama qadirdir: o, özünü həddindən çox ağır özgə sözləri və dəyərləri ilə yükləyir, – və budur həyat da onunçün səhraya dönür.

Və həqiqətən də, hətta özünkülərini də daşımaq ağırdır. İnsanın daxilində çoxlu ilbizə bənzər şeylər var ki, iyrəncdirlər və əllə tutmaq çətin olur, –

– Belə ki, ləyaqətli qabıq ləyaqətli bəzəklərlə ona havadar çıxmalıdır. Lakin bu sənəti də öyrənmək lazımdır: qabığa malik olmaq yaxşı kabus və müdrik gözqamaşdırıcıdır.

Və yenə də insanda çox şeydə səhv etmək olar, zira başqa cür qabıqlar cılız və kədərli. Və həddindən çox qabıqdır. Çoxlu xeyirxahlıqlar və güclər heç zaman aydın olmur: ən qiymətli ləzizlər ləzizliyə daxil edilmir!

Qadınlar bunu, ən ləzizin nə olduğunu bilir. Bir az kök, bir az arıq – ah, tale necə bu qədər az şeydə ehtiva olunur!

İnsanı kəşf etmək çətin, özünü isə lap çətin; ruh qəlb haqqında çox zaman yanılır, ağırlıq ruhu işləri belə qurur.

Lakin o kəs öz-özünü kəşf edir ki, kim ki deyir: «Bu, mənim xeyrim və mənim şərimdir; bununla o, köstəbəyi və cırtdanı susmağa məcbur edib deyir: hamı üçün xeyir, hamı üçün şər».

Həqiqətən də, mən hər şeyi yaxşı adlandıran adamları sevmirəm və bu dünya dünyaların ən yaxşısı olsa da, onları mən hər şeydən razılar adlandırıram.

Hər şeyi dadlı bilən hər şeydən razılar, – bu çox da yaxşı zövq deyil! Mən bunu götürüb, onu qoyan dillərə və mədələrə hörmət edirəm. Çünki onlar «mən», «hə» və «yox» deməyi öyrəniblər.

Lakin hər şeyi çeynəmək və həzm etmək – bu əsl donuz cinsidir. Daimi sözü belədir: İ-A – eşşək və ruhca onun qardaşı olanlar yalnız bunu öyrəniblər.

Tünd-sarı və al-qırmızı rənglər: onları mənim zövqüm tələb edir, – bütün rənglərə qarışdırılan qan rəngi. Lakin kim ki öz evini ağ rənglə boyayır, öz ağardılmış qəlbini nümayiş etdirir.

Onlar mumiyyəyə vurulublar, başqaları isə kabuslara; bunlar da, onlar da eyni dərəcədə hər cür cismə və bədənə düşməndirlər – ah, onlar necə mənim zövqümə ziddirlər. Zira mən qan sevirəm.

Və mən orada yaşamaq və məskun olmaq istəmirəm, orada ki hamı tüpürür və tüpürür: mənim zövqüm belədir – yaxşı olardı ki, mən oğrular, andını pozanlar içində yaşayıdım. Heç kim ağzında qızıl gəzdirmir.

Lakin mən qab dibi yalayanlara daha artıq nifrət edirəm və ən zəhləm gedən heyvan isə insanlar arasında rast gəldiyim parazit adlandırdığılarımdır. Onlar sevmək istəmədilər, ancaq başqasının məhəbbətiylə yaşamaq istədilər.

Mən yalnız bir seçimi olanların hamısını bədbəxt adlandırıram: ən yırtıcı vəhşi və ya heyvanların əhliləşdirəni olmaq, – belələrinin yanında mən öz çadırımı qurmazdım.

Mən həmişə olduğu kimi daim keşikdə olmalı olanları da bədbəxt adlandırıram, – belələri mənim zövqümə ziddir. Bütün bu zülmkarlar və alverçilər, krallar və başqa ölkə və dükan keşikçilərindən zəhləm gedir.

Həqiqətən də, mən özüm də keşikdə dayanmağı əsaslı şəkildə öyrənmişəm, – amma yalnız öz-özümün keşiyində dayanmağı və hər şeydən əvvəl, dayanmağı və gəzməyi, qaçmağı, tullanmağı, dırmaşmağı və rəqs etməyi öyrənmişəm.

Zira mənim təlimim belədir: kim ki uçmaq istəyir, əvvəlcə dayanmağı, gəzməyi, qaçmağı, dırmaşmağı və rəqs etməyi öyrənməlidir, – o dəqiqə uçmağı öyrənmək olmaz.

Kəndir pilləkənlə mən bir çox pəncərələrə dırmaşmağı öyrəndim, məharətlə uca göyertələrə dırmaşdım: idrakın uca göyertələrində oturmaq mənə az xoşbəxtlik vermədi, – uca göyertələrdə kiçik şölələrlə alovlanmaq: kiçik məşəllər, lakin gəmiləri dayaz yerdə ilişib qalan və fəlakətə uğrayan gəmiçilər üçün bu kiçik tonqallar az şey deyil!

Mən öz həqiqətimə bir çox yollar və vasitələrlə gəlib çıxdım. Mən yalnız bir nərdivanla yüksəyə qalxmadım. Oradan nəzərlərim uzaq üfüqlərə zilləndi.

Və mən daim yol barədə çox həvəssiz soruşmuşam – bu, həmişə mənim zövqümə ziddir! Mən ən yaxşı yolları özüm yoxlayıb sınamışam.

Sınaqdan çıxarmaq və tapmaq – mənim əsl yolum budur və həqiqətən də, bu suala cavab verməyi də öyrənmək lazımdır! Lakin mənim zövqüm belədir:

– Nə yaxşıdır, nə pis, lakin mənim zövqümdür. O zövq ki, utanmıram və gizlətmirəm.

«Bu – artıq mənim yolumdur, – bəs sizin yolunuz hanı?» – Kim ki məndən «yollar» barədə soruşdu, mən onlara bu cavabı verdim. Zira yollar, ümumiyyətlə, mövcud deyil.

Zərdüş belə deyirdi.

QƏDİM VƏ YENİ KANONLAR HAQQINDA

1

– Mən burada oturub gözləyirəm. Bütün köhnə sındırılmış kanonlar mənim əhatəmdədir, eləcə də yarıyacan yazılmış yeniləri. Mənim saatım haçan çatacaq?

– Mənim enişimin, mənim daxil olmağımın vaxtı haçan çatacaq: zira mən hələ bir dəfə də adamların içinə getmək istəyirəm.

Onu mən indi gözləyirəm: zira əvvəlcə mənə mənim saatımın gəlib çatdığını bildirən əlamətlər zühur olmalıdır, – məhz gülən şir ilə göyərçin dəstəsi.

Amma hələlik hələ xeyli vaxtı olan adam kimi mən öz-özümü danışiram. Heç kim mənə təzə nəşə danışmır, – ona görə mən özümə özüm haqqında danışiram.

2

Mən adamların yanına gələndə onların özü haqqında yüksək rəy ilə donub-qaldığını gördüm: onların hamısına elə gəlirdi ki, insan üçün xeyir nədir, şər nədir – çoxdan bilirlər.

Köhnə yorucu şeylərlə onların qulağına comərdlik haqqında hər cür səslər çatırdı və kim ki rahat yatmaq istəyirdi, o, yuxuya getməzdən əvvəl «xeyir» və «şər» haqqında danışdı.

Bu yuxu mən öyrətməyə başlayanda qırılırdı: hələ heç kim bilmir ki, xeyir və şər nədir. – Əgər onun özü yaradıcı deyilsə.

– Lakin yaradıcı o kəsdir ki, insan üçün və dünyaya onun mənasını və gələcəyini göstərir: o, ilk dəfə bütün şeylər üçün olan xeyir və şər yaradır.

Və mən onlara buyurdum ki, köhnə kafedraları və bu köhnə özünəarxayınçılıq nəyin üstündə hökm edirsə, hamısını rədd etsin. Mən onlara buyurdum ki, onların böyük comərdlik müəllimlərinin üstünə gülsünlər, onlar müqəddəslərinə, şairlərinə və dünya xilaskarlarına gülsünlər.

Onların öz qaşqabaqlı müdriklərinə gülmələrini buyurdum. Bir də qara müqəvvə kimi həyat ağacında oturub onları xəbərdar edənlərə gülsünlər.

Onların böyük tabutlar küçəsinin axırında mən leş və qırğılarla bir yerdə oturub onların bütün çürük, xarab olan parlaqlığına gülürdüm.

Həqiqətən də, tövbə vaizləri və dəlilər kimi mən bütün qəzəbimi onların bütün böyük və kiçiklərinin üzərinə tökdüm. Çünki onların bütün yaxşı və pis cəhətləri o qədər miskin idi ki! – Mən beləcə gülməyə başladım.

Mənim müdrikliyə olan meylim elə qışqırdı və daxilimdə elə güldü ki, həqiqətən də, onun dağlarda doğulduğunu, mənim vəhşi müdrikliyimin – həsrətimin böyük səs-küylü qanadları ilə dağlarda doğulduğunu bildim.

Və o, məni çox vaxt uzaqlara, gülüşlər əhatəsindəki yüksəklərə aparırdı. Mən uçanda günəşdən məst olaraq, heyranlıqdan ox kimi titrəyirdim – ora, hələ heç bir arzusunun görə bilmədiyi uzaq gələcəyə – rəssamların haçansa arzu etdiyindən də isti olan cənuba uçurdum: ora ki, harada hər cür paltardan utanaraq allahlar rəqs edirdilər, – şairlər kimi kəkələyir və mırıldanaraq mən rəmzlərlə danışiram: və həqiqətən də, utanıram ki, hələ şair də olmalıyam! – Ora, harada ki, hər cür yaranma mənə ilahi rəqs və şıtaqlıq, dünya isə azadlığa buraxılan ramolunmaz geriye – özünə doğru qaçan kimi görünürdü, – saysız allahların özlərindən əbədi qaçışı və yenidən özünü axtarış kimi, özü ilə xoşbəxt bir ziddiyyət təşkil edərək, özünə diqqət oyadaraq, özünə qayıdan saysız allahlar kimi.

Harada ki, hər cür zaman mənə an üzərində xoşbəxt bir istehza kimi görünür, azadlığın iynəsi ilə oynayaraq azadlığın özü onun üçün zərurət idi.

Harada ki, mən yenidən öz qarı düşmənimi və köhnə demonumu, ruhun ağırlığını və onun bütün yaratdıqlarını tapdım: və daha bir zorakılıq, nizamnamə, zərurət, nəticə, məqsəd, iradə xeyir və şəri də.

Məgər üstündə rəqs etmək mümkün olan şeylər mövcud olmamalıdır? Məgər yüngül və ən yüngül şeylər olduğu üçün köstəbəklər və ağır cırtdanlar mövcud olmamalıdır?

3

– Oradaca mən yolda «fövqəlbəşər» sözünü qaldırdım. Və göstərdim ki, insan elə bir şeydir ki, üstün gəlməlidir, və insan körpüdür, məqsəd deyil; və o, yeni sübh şəfəqlərinə aparan yollardakı günortasına və axşamına sevinəndir:

Zərdüştün böyük günorta haqqında sözünü ikinci zərli axşam şəfəqi kimi insanın üstünə səpmişdim.

Həqiqətən də, mən onlara hətta yeni ulduzları və yeni gecələri görmək imkanı vermişdim və buludlar üzərində gündüz də, gecə də mən gülüşlərimi əlvan çadır kimi sərmişdim.

Mən onlara bütün düşüncələrimi və istəklərimi öyrətmişdim, insanda qırıq-qırıq, müəmmalı və qorxunc təsadüflü nə varsa, hamısını bir yerə yığib birlikdə aparmaq, – şair kimi tapmaca tapan və təsadüflərdən xilas edən kimi mən onlara gələcəyi yaradanlar olmağı öyrətdim. Və yaradaraq bütün olanları xilas etməyi də.

İnsanda keçmiş qorumaq, nə «olmuşsa», hamısını yenidən dəyişmək, ta o vaxtaca ki, iradə desin: «Lakin mən belə istədim! Belə istəyirəm mən».

– Mən bunu onlara qurtuluş adlandırdım və yalnız bunu onların qurtuluş adlandırmasını öyrətdim.

Artıq mən öz xilasımı gözləyirəm ki, son dəfə onların yanına gedim.

Çünki mən bir dəfə daha adamların yanına gedəcəyəm: onların içində ölmək istəyirəm və ölərkən öz zəngin hədiyyəmi onlara bağışlamaq istəyirəm.

Mən bunu günəşdən öyrənmişəm. O, qüruba əyləndə bu zəngin məşəl öz tükənməz xəzinəsindən dənizə saysız qızıl səpir, –

Belə ki, hətta ən yoxsul balıqçı da qızıl avarlarla avar çəkir! Zira bunu mən bir dəfə görmüşdüm və ona baxdıqca gözlərimdən axan yaş kəsilmək bilmədi.

Zərdüşt də günəş kimi qüruba enmək istəyir. Artıq o, burada oturub və gözləyir; onun ətrafında sındırılmış köhnə kanonlar və eləcə yarıyacan yazılmış yeniləri.

4

– Odur bax, yeni bir kanon; lakin hanı mənim qardaşlarım ki, mənimlə birlikdə onu dərələrə və cismani ürəklərə aparsınlar.

Mənim böyük məhəbbətim ən uzaqdakılara belə müraciət edir: öz yaxınını əsirgəmə. İnsan elə bir şeydir ki, üstələnməlidir.

Bu üstələnmənin çoxlu yolları və vasitələri var – özün onları axtar! Lakin yalnız hoqqabaz fikirləşir: «İnsanın üstündən atlanmaq olar».

Hətta öz yaxınında belə öz-özünü üstələ və o hüquq ki, özünə qazana bilərsən, onu özünə götürməyə razı olmamalısan.

Sən nə edirsənsə, onu heç kim sənə ödəyə bilməz. İnan, intiqam mövcud deyil.

Kim ki özünə ağalıq edə bilmir, itaət etməlidir. Başqaları özlərinə hökmdarlıq edə bilmirlər, lakin onlara özlərinə itaət etmək üçün çox şey çatışmır. 5

– Xeyrixahların qəlbinin xarakteri belə istəyir: onlar həyatdan az olan heç nəyi havayı istəməirlər.

Kim ki kütlə adamıdır, o, havayı yaşamaq istəyir. Biz ki başqalarıyıq, – həyat verilənlər, – biz daim düşünürük ki, onun əvəzində yaxşı nə qaytara bilərik?!

Və həqiqətən də, o nitq alicənabdır ki, deyir: «Həyat bizə nə vəd edirsə, biz onu həyat üçün icra etmək istəyirik!»

Ləzzəti ləzzət üçün yer olmayan yerdə axtarmaq lazım deyil. Və ləzzət almağı arzulamaq lazım deyil.

Zira ləzzət və məsumluq – ən utanılası şeylərdir: onlar istəməirlər ki, onları axtarsınlar. Onlara malik olmaq lazımdır – lakin daha artıq günah və izzəti axtarmaq lazımdır.

6

– Ey qardaşlarım mənim, kim ki ilkindir, o, həmişə qurban verilir. Biz isə indi ilkinik.

Bizim gizli qurbangahlarda qanımız axır, biz hamımız köhnə bütlərin şərəfinə yanır və bişirik.

Bizim ən yaxşılarımız hələ gənkdir; o köhnə kahinləri qıcıqlandırır, bizim ətimiz zərifdir, bizim dərimiz quzu dərisidir, – bununla necə köhnə büt kahinlərini qıcıqlandırmayasan?!

Bu köhnə büt kahini hələ də bizim özümüzdə yaşayır, bizim ən yaxşılarımızı öz ziyafəti üçün qızardır. Ah, qardaşlarım mənim, ilkinlər necə qurban olmasın!

Lakin nəslimiz belə istəyir və mən o adamları sevirəm ki, onlar özlərini qorumağa çalışmırlar. Həlak olanı mən bütün məhəbbətimlə sevirəm; zira onlar o taya keçirlər.

7

Doğruçu olmaq hər adamın işi deyil! Və kim ki ola bilir, hələ istəmir! Lakin ən az xeyrixahlar belə olurlar.

Ah, bu xeyrixahlar! – Xeyrixah adamlar heç vaxt həqiqəti demirlər. Bu cür xeyrixah olmaq ruh üçün xəstəlikdir.

Onlar – bu xeyrixahlar güzəştə gedir, onlar boyun əyirlər, onların ürəkləri təkrar edir, zəkaları itaət edir: lakin kim ki qulaq asır, o, özünü heç vaxt dinləmir!

Xeyrixahlarda şər adlanan nə varsa, vahid həqiqətin doğulması üçün birləşməlidir, – ey mənim qardaşlarım, siz bu həqiqət üçün kifayət qədər zalımsı-nızımı?

Çılğın cürət, uzun çəkən uzun inamsızlıq, amansız inkaretmə, doymaq, həyatı kəsib doğramaq – bütün bunlar nə qədər nadir hallarda bir yerdə olur. Lakin bu cür toxumlardan həqiqət doğulur.

İndiyə kimi bütün biliklər natəmiz vicdanla yanaşı boy atır. Ey dərk edənlər! Qırın, sındırın köhnə kanonları!

8

– Sal suda olanda, körpülər və sürəhilər çay üstünə açılanda kimsə əgər desə ki, «hər şey axır» – həqiqətən də, heç kim bunu yoxlamır.

Hətta yelkənli qayıqlar da onun əksinə olacaqdır. «Necə? – qayıqlar deyəcək, – hər şey axır? Axı tirlər və məhəccərlər çayın üstündən atılır!»

«Çayın üzərində hər şey möhkəmdir. Bütün şeylərin dəyəri, körpülər, anlayışlar, bütün «xeyir» və «şər» – bütün bunlar möhkəmdir».

Çayları ram edən sərt qış gələndə isə onda məsxərəçilər də şübhələnməyə başlayır; və həqiqətən də, yalnız onda sallər belə deyir: «Hər şeymi sakitdir?»

«Hər şey öz əsasında sakitdir» – bu, qışın əsl təlimidir, bəhrəsiz vaxt üçün sərfəli olan qış soba dibində yatanlar və qış yuxusuna gedənlər üçün yaxşı təsəllidir.

«Hər şey öz əsasında sakitdir» – lakin külək və yaz bunun əksini deyir.

Külək və havaların mülayimləşməsi – bu, öküzdür, lakin yer şumlayan yox, qızmış öküz, qəzəbli buynuzlarla buzu qıran dağıdıcı! Buz isə körpüləri dağıdandır. Ey qardaşlarım mənim, artıq hər şeymi axır? Bütün məhəccərlər və körpülərmi suya töküldü? Kim «xeyir» və «şər» deyib duracaq?

«Vay halımıza! İşimiz avand olsun! İsti külək əsdi!» – bütün küçələrdə bu cür vaizlik edin, ey qardaşlarım mənim!

9

Adı xeyir və şər olan köhnə dəlilik var. İndiyə qədər bu dəlilik uzaqgörənlərin və münəccimlərin başına toplaşdı.

Haçansa uzaqgörənlərə və münəccimlərə inanırdılar. Və inanırdılar ki, «hər şey – qismətdir: sən eləməlisən, çünki belə lazımdır!»

Sonra yenə də uzaqgörənlərə və münəccimlərə inanmamağa başladılar. Çünki inanırdılar ki, «hər şey azaddır: sən eləməlisən, çünki istəyirsən!»

Qardaşlarım mənim, ulduzlar və gələcək haqqında indiyə qədər ancaq arzular vardı, lakin onlara bələd deyildilər; və ona görə də xeyir və şər haqqında indiyə kimi arzu edirdilər, lakin onlara bələd deyildilər.

10

«Sən qarət etməməlisən! Sən öldürməməlisən!» – belə sözlər haçansa müqəddəs adlanırdı. Onların qabağında diz çöküb baş əyirdilər, onların yanına ayaqqabıları çıxarıb gəlirdilər.

Lakin mən sizdən soruşuram: dünyada quldurlar və qatillər çox olanda yox, bəs bu sözlər haçan xüsusilə müqəddəs idi?

Məgər həyatın özündə qarət və qətlər yoxmu? Və bu sözləri müqəddəs saymaq həqiqətin özünü öldürmək deyilmi?

Və ya hər cür həyatla ziddiyyət təşkil edib və onun əleyhinə mübarizə aparmağı müqəddəs saymaq ölümün vəzi demək deyildimi? – ey qardaşlarım mənim, qırın, qırın köhnə kanonları!

11

Mənim bütün keçmişə yazığım gəlir, zira görürəm ki, o talan edilməyə verilib, – gəlib-gedən hər nəslin mərhəmətinin talanına, hər nəslin ruhuna və dəliliyinə verilib və hərəsi ona qədər nə olubsa, özü üçün körpü kimi şərh edir!

Böyük tiran, hiyləgər məlun gələ bilər ki, öz mərhəməti və rəhmsizliyi ilə bütün keçmişə zorlamış olar – nə qədər ki, həmin keçmiş onun üçün körpü, bayraq, carçı, xoruz banlaması olsun.

Lakin budur, başqa bir təhlükə və mənim başqa bir təəssüfüm – kütlə içində yaddaşı babalarından o yana getməyənlər üçün zaman elə babaları ilə də qur-tarmış olsun.

Və beləcə, bütün keçmiş özbaşınalığın ixtiyarına verilir: zira, ola bilsin, haçansa kütlə hakim olsun və hər cür zaman kiçik gölməçədə qərq olsun.

Buna görə, ey qardaşlarım mənim, hər cür kütlə və hər cür despotizmin düşməni olan yeni zadəganlar lazımdır, o zadəganlar ki, yeni kanonlarda yenidən «alicənablıq» sözlərini yazmış olacaq.

Zira çox-çox alicənablar və müxtəlif cür ləyaqətlilər lazımdır ki, zadəganlar yaransın! Və ya mənim bir dəfə rəmzlərlə dediyim kimi, «ilahilik ondadır ki, allahlar mövcuddur, Allah yox!»

12

Ey qardaşlarım mənim, mən sizdən yeni zadəganlara şikayət edirəm: siz gələcəyin toxum səpənləri: yaradıcılar və tərbiyəçilər olmalısınız, – həqiqətən də, sizin alverçilər, qızıl alverçiləri kimi pulla ala biləcəyi, ala biləcəyiniz o zadəganlar yox: zira qiyməti olan bütün şeylərin qiyməti çox azdır.

Qoy bundan sonra sizin şərəfiniz sizin gəldiyiniz yer yox, getdiyiniz yer olsun! Sizin özünüzdən uzağa gedən iradənin və addımlarınız – qoy bundan sonra sizin yeni şərəfiniz olsun!

Həqiqətən də, sizin knyaza xidmət etməyiniz deyil, indi knyazın özü nə olacaq! – Və ya kim ki durur, onun möhkəm dayanması üçün qoy möhkəm dayaq olsun.

O deyil ki, sizin nəsliniz saraylarda saray əhli oldu və siz rəngbərəng flamingolar kimi dayaz gölməçələrdə saatlarla ayaq üstə qalmaq öyrəndiniz.

Zira gözləməyi bacarmaq saray əhlinin xidmətidir; və bütün saray adamları inanırlar ki, ölümdən sonrakı firavanlığa oturmağa izin verilir! –

Həm də o da deyil ki, onların müqəddəs adlandırdıqları ruh sizin əcdadlarınızı ana torpağa apardı ki, mən onu sizə vəd verə bilmərəm: zira harada bütün ağacların ən pisi olan – xaç – bitdi, belə yerdə tərifləməsi şey yoxdur!

Və həqiqətən də, bu «müqəddəs ruh» öz cəngavərlərini hara aparsa da, nümayişlərin qabağında həmişə keçilər və qazlar, dəlilər və başdanxarablar qaçır! –

Ey qardaşlarım mənim, sizin zadəganlar arxaya deyil, irəliyə baxmalıdırlar! Siz ata-babalarınızın ölkələrindən qovulanlar olmalısınız!

Övladlarınızın ölkələrini siz sevməlisiniz: bu məhəbbət sizin yeni zadəganlarınız olsun, – o ölkəni ki, ən uzaq dənizlərdə yerləşib hələ kəşf olunmamışdır! Və qoy onları sizin yelkənləriniz axtarsın və yenə axtarsın!

Siz öz uşaqlarınızın, – öz atalarınızın uşaqlarının günahını yuyan kimi yumalısınız; bu yolla siz bütün keçmiş xilas etməlisiniz! Bu yeni kanonu mən sizin üzərinizə qoyuram!

13

«Niyə yaşamalı? Hər şey mənasızdır! Yaşamaq – samanı əzib un eləməkdir; yaşamaq – özünü yandırır və yenə də soyuqdan titrəməkdir». –

– Bu köhnə naqqallıq hələ də müdriklik kimi qələmə verilir. Əvəzində o çox qədimdir və çürüntü iyi verdiyindən daha artıq ehtiramla qarşılanır. Hətta kif də ləyaqətləndirilir. –

Uşaqlar belə deməyi bacardılar: onlar oddan qorxurlar, çünki od onları yandırır! Qədim müdriklik kitablarında uşaq düşüncələri çoxdur.

Və kim ki daim «saman döyürsə», onun xırmanı pisləməyə nə haqqı var! Belə axmaqların ağızlarını bağlamaq lazımdır!

Onlar stol arxasında oturur və özləri ilə heç nə gətirmirlər. Hətta aclığın özünü də; və budur, onlar söyüb deyirlər: «Hər şey – mənasızdır!»

Lakin yemək yaxşıdır, içmək yaxşıdır, ey qardaşlarım mənim. Bu, həqiqətən də, boş sənət deyil. Vurun, dağıdın heç vaxt sevinməyənlərin kanonlarını!

14

«Təmiz üçün hər şey təmizdir» – xalq belə deyir. Lakin mən sizə deyirəm: donuzlar üçün hər şey donuza çevrilir!

Ona görə kütləşmişlər və müqəddəsciklər, o kəslər ki, hətta ürəkləri də ölüvay olub vəz edirlər: «Dünyanın özü çirkin bir əcaibdir».

Zira onların hamısı ruhən təmiz deyil; xüsusilə məgər dünyanı arxadan görərək nə rahatlıq, nə də istirahət nə olduğunu bilənlər – bu o taylılar!

Onların mən üzünə deyirəm, bu, o qədər mehriban səslənməsə də: onunla insana oxşayır ki, onun da arxa tərəfi var və bu nə dərəcədə düzdürsə!

Dünyada çoxlu çirkinliklər var və yalnız nə dərəcədə bu doğrudur! Lakin buna görə dünyanın özü daha çirkin div deyil.

Dünyada çox şeyin pis qoxu verməsində də bir müdriklik var. Lakin ikrahın özü qanad və güc verir mənbələri göstərərək. Hətta yaxşıda da nəsə bir pis şey var. Və hətta yaxşı adam da elə bir şeydir ki, üstün gəlinməlidir.

Ey qardaşlarım mənim, ən böyük müdriklik ondadır ki, dünyada çoxlu çirkab var.

15

Eşitmişəm ki, axirətin ləyaqətliləri öz vicdanları haqda necə danışirlar və özü də kinsiz və yalansız, – hərçənd ki dünyada bundan böyük yalan və kinli yoxdur.

«İmkan ver dünya dünya olsun! Ona qarşı həтта çeçələ barmağını da qaldırma!»

«Qoy kim istəyir adamları boğsun və şikəst eləsin və onların dərisini soysun – beləsinə qarşı heç çeçələ barmağını da qaldırma. Onlar, beləcə, dünyadan üz çevirməyi öyrənirlər».

«Öz şəxsi idrakına gəldikdə isə – sən özün onu boğmalısən: zira bu, bütün dünyanın idrakıdır – bu cür sən dünyadan üz çevirməyi öyrənərsən».

– Sındırın, ey qardaşlarım mənim, sındırın şərəflilərin bu qədim kanonlarını! Böhtançıların sözlərini dünyaya yayın!

16

«Kim ki çox öyrənir, hər cür güclü arzunu yaddan çıxarır» – bu gün bütün xəlvət küçələrdə belə pıçıldaırlar.

«Müdrilik yorur, heç şey mükafatlandırılmır. Sən arzu etməməlisən!» Mən bu təzə kanonları həтта bazar meydanlarında asılmış gördüm.

Sındırın, ey qardaşlarım mənim, sındırın bu təzə kanonu da! Dünyadan yorulmuşlar və ölüm vaizləri, məbuslar asıblar onu: zira, baxın, bu həm də köləliyə çağırən bir tövbədir.

Çünkü onlar pis təhsil alıblar. Yaxşıya qətiyyəən oxşamayan və özü də hədsiz tez və hədsiz də erkən: çünkü onlar pis yeyirlər və ona görə onlar bu pozulmuş mədəni alıblar.

– Zira pozulmuş mədə də elə onların ruhudur: o, ölümü məsləhət görür! Zira, həqiqətən də, qardaşlarım mənim, ruh mədə deməkdir.

Həyat sevinc çeşməsidir; lakin pozulmuş mədə nədən danışır. Hüznlər atası, onun üçün bütün çeşmələr zəhərlənib.

Dərk etmək – bu, kimin ki şir iradəsi var, onunçün sevinclidir! Lakin kim ki yorulub, onun özü yalnız «iradənin predmeti» olur, bununla bütün dalğalar oynayır.

Və zəif adamlarda həmişə belə olur: onlar öz yollarında azırlar. Və nəhayət, yorğunluq onlardan hələ soruşur da: «Biz haçansa bu yolla kimə doğru getmişik? Hər yanda heç nəyin fərqi yoxdur!»

Onlar vəz edilərkən bunu eşitməli olurlar: «Heç nə mükafatlandırılmır! Siz arzulamalı deyilsiniz!» Lakin axı bu vəz quldarlığa çağırır.

Ey qardaşlarım, Zərdüşt öz yollarında yorulan bütün adamlara həzin külək əsimi kimi gəlir; o hələ çox burunları asqırmağa məcbur edər.

Mənim azad nəfəsim həтта divardan belə keçərək həbsxanalara və əsir edilmiş zəkalara çatır!

«İstəmək» azad edir: zira istəmək yaratmaq deməkdir, – mən belə öyrədirəm. Və siz yalnız yaratmaq üçün öyrənməlisiniz.

Və hətta öyrənməyi də əvvəlcə məndən öyrənməlisiniz, yaxşı öyrənməlisiniz!
– Qulaqları olanlar
eşidər! 17

Balaca qayıq hazırdır. O taya üzüb çatarsan bəlkə də, böyük heç nəyə. – Lakin kim bu «ola bilər»ə daxil olmaq istəyir?

Sizdən heç biriniz balaca ölüm qayığına minmək istəmir! Onda bəs siz necə dünyadan yorulanlar olmaq istəyirsiniz?!

Dünyadan yorulanlar! Siz hətta hələ heç dünyadan üz çevirməmişsiniz! Mən sizi daim dünyaya qarşı şəhvətli gördüm. Hələ öz şəxsi dünyadan yorğunluğuna vurğun gördüm!

Əbəs deyil ki, dodaqlarınız sallanıb. Orada hələ balaca dünyəvi sevinclər görünür. Gözlərinizdə isə məgər unudulmamış dünyəvi sevinclərin buludları süzmürmü?

Dünyada çoxlu yaxşı ixtiralar var. Onlardan bəziləri faydalı, bəziləri isə xoşagələndir; onların xətrinə dünyanı sevmək lazımdır.

Və çoxlu ixtiralar o qədər yaxşıdır ki, qadın döşləri kimidir – eyni vaxtda faydalı və xoşagələn.

Siz isə, ey dünyadan yorulanlar və tənbəllər! Sizi qırmancla döymək lazımdır. Qırmanc zərbələri ilə cəld ayaqlarınızı sizə qaytarmaq lazımdır.

Zira əgər siz dünyanın yorulduğu xəstə və yaşayıb qurtarmış məxluqlar deyilsinizsə, onda siz hiyləgər tənbəllər və ya oğurlanmışlar, pusquda durmuşlar, şəhvətli pişiklərsiniz. Və əgər siz yenidən şən-şən qaçmaq istəmirsinizsə, onda itib getməlisiniz!

Sağalmazların həkimi olmağı arzulamaq lazım deyil – Zərdüşt belə öyrədib, – ona görə siz itib getməlisiniz!

Lakin yeni şeirlər quraşdırmaq üçün oturub qalmağa son qoymaqdan ötrü çoxlu mərdlik lazımdır, – bunu bütün həkimlər və şairlər bilir.

18

Ey qardaşlarım mənim, elə kanonlar var ki, yorğunluqla yaradılıb və elələri də var, elə çürük tənbəlliklə yaradılıb ki, gəl görəsən, – hərçənd deyirlər onlar eynidir. Lakin istəyirlər ki, onlar ayrı-ayrılıqda dinlənilsin.

Bu yangıdan əzab çəkənə nəzər salın. Onu məqsəddən yalnız bir qarış məsafə ayırır, lakin o cəsur yorğunluqdan tərs-tərs toz içində uzanıb qalıb.

O, yorğunluqdan yola, torpağa, məqsədinə və özünə əsnəyir: bir addım daha irəli atmaq istəmir – bu cəsur!

Və budur, günəş onu yandırır və itlər onun tərəfini yalayır; lakin o, tərs-tərs burada uzanıb qalır və yanıqdan əldən düşməyə üstünlük verir – öz məqsədindən bir qarış məsafədə susuzluqdan taqətdən düşüb! Və həqiqətən də, bu qəhrəmanı saçlarından tutub onun göylərinə tərəf sürümək lazım gəlir.

Lakin elə yaxşısı odur, qoy uzandığı yerdə qalsın ki, təsəlliverici yuxu sərinlədən yağış kimi səs-küylə onunçün gəlsin.

Qoy uzanıb qalsın, nə qədər ki özü ayılmayıb, – nə qədər ki hər cür yorğunluqdan və yorğunluğun ona öyrətdiyi hər şeydən üz çevirməyib.

Ancaq, qardaşlarım mənim, itləri ondan ayırın! Bu tənbel sırtıqları və səs-küylü murdarları.

– Qəhrəmanların təri ilə qidalanan bütün səs-küy salan «mədəni» adamların zir-zibillərini.

19

Mən öz ətrafımdakı dairəni və müqəddəs sərhədləri qapayıram. Mənimlə birgə daha azlar hər dəfə daha yüksək dağlara qalxır; mən hər dəfə daha müqəddəs dağlardan silsilə qururam.

Lakin, ey qardaşlarım mənim, mənimlə birlikdə haralara qalxmaq istəsəniz, baxın ki, sizinlə birlikdə hər hansı bir tüfeyli də yuxarı qalxmasın.

Tüfeyli – sürünərək elastiki, xəstələrin hesabına yağlanan ürəyinizin yaralı yerlərində məskən salan bir qurddur.

Və onun ustalığı ondadır ki, yüksələn qəlblərin harada yorulduğunu tapır; sizin kədər və narazılığınızda, sizin zərif həyanızda o, öz murdar yuvasını tikir.

Güclü harada ki zəif, ləyaqətli isə hədsiz mülayim olur, orada da öz yuvasını qurur: tüfeyli böyük adamın ürəyinin yaralı yerində yaşayır.

Bütün yer üzündəkilərin hansı ən yüksək, hansı ən alçaqdır? Tüfeyli ən alçaq nəsidir; kim ki yüksək növdür, o ən çox tüfeyliləri yedizdirir.

Zira bir qəlbin ki çox uzun nərdivanı var və çox dərinə enmək lazım gəlir, ən çox tüfeylilər onda oturmasın neyləsinlər?

– Ürək elə genişdir ki, öz-özündə çox uzağa qaça, aza və vurnuxa bilər; ən zərurilər isə ləzzət naminə təsadüfə atılır, –

– Ürək torpaqdır ki, təşəkkül tapmağa qər q olur; sərvətdir ki, iradə və arzuya daxil olmaq istəyir, –

– Öz-özündən qaçan və böyük dairələrlə öz-özünü qovan; ürək ən müdrik varlıqdır ki, səssizcə dəliliyi özünə dəvət edir, –

– Hər şeyin öz axarını və axar əleyhinəliyini tapdığı ən çox özünü sevəndir ki, öz qabarma və çəkilməsi var, – ah, tüfeylilərin ən pisləri ən uca qəlblərdə necə olmasın?

20

Ey qardaşlarım mənim, məgər mən amansızam? Lakin mən deyirəm – nə ki yıxılır, onu itələmək lazımdır!

Bu gündən qopan hər şey yıxılır və dağılır: kim onu saxlamaq istərdi? Lakin mən – mən onu daha da itələmək istəyirəm!

Sizə daşları dərin uçurumlara diyirlətməyin ləzzəti tanışdırmı? – Bu, indiki adamlardır: sən bir bax onlara, gör mənim dərinliklərimə necə diyirlənirlər.

Mən yaxşı oyunçular üçün yalnız müqəddiməyəm, ey qardaşlarım mənim! Nümunə! Məndən nümunə götürün!

Və kimə ki siz uçmağı öyrətmədiniz, ona sürətlə yumbalanmağı öyrədin!

Mən cəsurları sevirəm; lakin kəsib doğrayan olmaq hələ azdır – həm də kimi kəsib doğramağı gərək biləsən!

Və çox vaxt böyük igidlik onda olur ki, özünü saxlayasan və yan keçəsən – və bununla da özünü daha layiqli düşmən üçün qoruyub saxlayasan.

Sizin düşmənləriniz yalnız elələri olmalıdır ki, siz onlara nifrət bəsləyəsiniz, elələri yox ki, kimlərə ikrah edirsiniz. Lazımdır ki, siz öz düşməninizlə fəxr edəsiniz, – mən artıq bir dəfə belə öyrətmişəm.

Siz özünüzü daha layiqli düşmən üçün qorumalısınız, ey dostlarım mənim; onda siz çoxlarının yanından yan ötməlisiniz.

– Xüsusilə qulağınıza xalq və xalqlar haqqında qışqıran saysız tör-töküntülər...

Gözlərinizi onların «lehinə» və «əleyhinə»lərindən təmiz saxlayın! Orada çoxlu ədalət və çoxlu ədalətsizlik var: kim ora baxır, özündən çıxır.

Nəzər salmaq və kəsib doğramaq – bu, bir dəqiqənin işidir: ona görə meşəyə gedin və qılıncınızı qınına qoyun!

Öz yolunuzla gedin! Xalqa və xalqlara da öz yolu ilə getmələrinə imkan verin! – O yolla ki, həqiqətən, qaranlıqdır və bircə ümidlə də işıqlanmır!

Qoy alverçi harada ki hər şey parıldayır, orada hökmranlıq etsin, – alverçinin qızılı var! Kralların dövrünü keçdi: bu gün xalq nə adlanırsa, krallara layiq deyil.

Yaxşı bax, gör bu xalqlar artıq özləri alverçiləri necə təqlid edir: onlar hər cür zibildən zərrə-zərrə qənimət yığırlar.

Onlar bir-birilərini xəbərdar edirlər, onlar bir-birilərini güdürlər, – bu, onlarda «xeyirxah qonşuluq» adlanır. Heyf, xoşbəxt uzaq keçmişlərdə xalq özünə deyirdi: «Mən xalq – ağa olmaq istəyirəm!»

Zira, ey qardaşlarım mənim, yaxşılar ağalıq etməlidir, elə yaxşılar da ağalıq etmək istəyir və harada ki təlim başqa cür öyrədir, orada yaxşı ola bilməz.

Əgər bunlar çörəyi müftə istəsəydi, heyhat! Onlar nə barədə qışqırdılar! Yeyib-içmək – onların söhbətlərinin əsl qidası budur; və qoy bu, onlara çox çətin başa gəlsin!

Onlar yırtıcı heyvanlardır: onların «işləmək» sözündə həm də qarət etmək var, onların «qazanmaq» sözündə həm də aldatmaq mənası var! Ona görə qoy bu, onlara çətinliklə başa gəlsin.

Onlar ən yaxşı yırtıcı heyvanlar olmalıdırlar, daha hiyləgər, daha ağıllı və daha çox insana oxşayan: zira insan ən yaxşı yırtıcı heyvandır.

İnsan artıq bütün vəhşilərdən onların comərdliyini qarət edib; buna görə qidalanmaq insana bütün vəhşilərdən daha çətin başa gəlir.

Yalnız hələ quşlar ondan yüksəkdədir və əgər insan uçmağı da öyrənsəydi, heyhat, onun yırtıcılığı haralara getməzdi!

Mən kişini və qadını görmək istəyirəm. Birini müharibəyə, digərini isə uşaq doğmağa hazır, lakin hər ikisini də baş və ayaqla rəqs etməyi bacaran görmək istəyirəm.

Və qoy bir gün də rəqs etmədiyimiz gün bizim üçün itmiş hesab olunsun. Və qoy bizə gülüşü olmayan hər cür həqiqət yalan adlansın.

24

Sizin kəbinkəsmələr: baxın ki, onlar pis bağlanmalar olmasın! Siz kəbini çox tez kəsdiniz: bunun nəticəsində də rüsvaylıq baş verdi.

Və yaxşı olar ki, kəbini ləkələyəsınız, nəinki onu təhrif edəsiniz. Kəbini təhrif etmək! – mənə bir arvad dedi: «Bəli, mən kəbini ləkələdim, amma məndən qabaq kəbin məni rüsvay etdi!»

Pis ərləri mən həmişə ən qisasçılar kimi gördüm. Onlar bütün dünyadan əvəz çıxırlar ki, hər biri ayrılıqda gedə bilmir.

Buna görə istəyirəm ki, namuslular bir-birilərinə desinlər: «Biz bir-birimizi sevirik; görək bir-birimizi sevməkdə davam edə biləcəyikmi?! Və ya bizim vədimiz diqqətsizlik olacaq?!»

– «Bizə vaxt və qısa bir ittifaq verin ki, görək biz uzun müddətli birliyə layiqikmi! Daim ikilikdə olmaq böyük işdir!»

Mən bütün namuslulara belə deyirəm; və mənim fəvqəlbəşərə və hücum etməli olanlara məhəbbətim nə olardı, əgər mən başqa cür məsləhət verib, başqa cür danışsaydım!

Təkcə eninə deyil, hündürlüyə də böyümək – ey qardaşlarım mənim, ailə bağçası sizə yar olsun!

25

Kim ki köhnə mənbələrə bələddir, o, əvvəl-axır gələcəyin çeşmələrini və yeni bulaqlar axtaracaq. –

Ey qardaşlarım mənim, hələ az müddətə də olsa, yeni xalqlar peyda olacaq və yeni dərinliklərə tökülüb yeni bulaqlar şırıldayacaq.

Zira zəlzələ – çoxlu kəhrizləri örtəcək və çoxlu susuzlar və ölənlər əmələ gələcək; lakin o eyni zamanda daxili gücü və sirləri də üzə çıxaracaq.

Zəlzələ yeni bulaqlar açır, köhnə xalqların sarsıntısı zamanı yeni bulaqlar üzə çıxır.

Və o vaxt kim qışqırır: «Baxın, burada çoxlu susuzlar üçün yeganə bulaq var, çoxlu həsrətlilər üçün yeganə ürək, çoxlu-çoxlu silahlar üçün yeganə iradə var» – var ki, ətrafında xalq yığışır, yəni sudan doyanlar.

Kim hökm etməyi bacarır, kim itaət etməlidir – bu, orada sınaqdan keçirilir! Ah, necə uzun axtarış, uğur və müvəffəqiyyətsizlik! Öyrənmək və yeni cəhdlər!

İnsan cəmiyyəti: bu, mən öyrətdiyim kimi təşəbbüs, – uzun axtarışdır; lakin o, hökmrənini axtarır!

Təşəbbüs, ey qardaşlarım mənim, lakin «müqavilə» yox! Qırın, yumşaq ürəklərin, qətiyyətsizlərin və yarımçıq adamların bu sözlərini qırın!

Ey qardaşlarım mənim! Bütün gələcək bəşəriyyət üçün ən təhlükəli şey nədir? Xeyirxahlar və möminlər deyilmi?

O adamlarda deyilmi ki, deyir və qəlbləri ilə də hiss edirlər: «Biz artıq bilirik ki, nə yaxşıdır və nə də möminlikdir, biz buna nail olmuşuq; vay o kəsin halına ki, burada hələ axtarır!»

Və şər adamlar nə cür zərər vursalar da, xeyirxahların zərəri ən zərərli zərərdir!

Və böhtançılar dünyaya nə cür zərər vursalar da, xeyirxahların zərəri ən zərərli zərərdir!

Ey qardaşlarım mənim! Xeyirxahların və vaizlərin qəlbində haçansa o yetişdi ki, kimsə o vaxt demişdi: «Bu, ikiüzlülərdir». Lakin onu anlamadılar.

Ən xeyirxahlar və möminlər onu anlamamalıydılar; onların ruhu onların təmiz vicdanlarının əsiri idi. Xeyirxahların axmaqlığı anlaşılmazdır.

Lakin budur həqiqət: xeyirxahlar ikiüzlü olmalıdırlar, – onların başqa yolu yoxdur!

Xeyirxahlar öz şəxsi cəmərdliyini tapanları təpikləməlidirlər! Bu, həqiqətdir!

Onların ölkələrini kəşf edən, ölkələrini, ürəklərini və xeyirxah və möminlərin torpağını kəşf edən ikincilər isə o kəs idi ki, o vaxt qışqırmışdı: «Onlar ən çox kimə nifrət edirlər?»

Onlar ən çox yaradana nifrət edirlər: o kəsə ki, kim ki kanonları və köhnə dəyərləri sındırıb dağıdır, dağıdıcını onlar cinayətkar adlandırırlar.

Zira xeyirxahlar yarada bilmir: onlar həmişə sonun əvvəlidirlər –

– onlar yeni kanonlarda yeni dəyərlər yazanı çarmıxa çəkirlər, onlar özlərini gələcəyə qurban verirlər, – onlar bəşəriyyətin bütün gələcəyini çarmıxa çəkirlər!

Xeyirxahlar – həmişə axırın əvvəli olublar. 27

Ey qardaşlarım mənim, siz bu sözləri də başa düşdünüzmü? Və bir dəfə mən «son insan» haqqında nə demişdim?

Bütün bəşəriyyətin gələcəyi üçün ən böyük təhlükə kimdədir? Xeyirxahlarda və möminlərdə deyilmi?

Qırın, xeyirxah və möminləri qırın! – Ey qardaşlarım mənim, siz bu sözləri də başa düşdünüzmü?

Siz məndən qaçırsınız? Siz qorxmusunuz? Siz bu sözdən titrəyirsiniz? Ey qardaşlarım mənim, mən siz xeyirxahları xeyirxahların kanonlarını sındırmağa çağıranda, o vaxt ilk dəfə mən insanı onun kəşf etdiyi dənizlə üzməyə buraxdım.

Və yalnız indi onun üçün böyük qorxu, böyük ehtiyatkarlıq, böyük xəstəlik, böyük ikrah və böyük dəniz xəstəliyi başlanır.

Yalançı sahilləri və yalançı təhlükəsizliyi göstərdi sizə xeyirxahlar; siz xeyirxahların yalanında doğuldunuz və o, sizi sarıdı. Xeyirxahlar hər şeyi əsasına qədər pozğunlaşdırıb təhrif etdilər.

Lakin kim «insan» torpağını kəşf etdi, «insanlığın gələcəyi» torpağını da kəşf etdi. İndi siz gərək cəsur və səbirli dəniz səyyahları olasınız!

Vaxtında düz yeriyn, ey qardaşlarım mənim, düz yeriməyi öyrənin!
Dəniz coşur: çoxlarının yenidən ayağa qalxmaq üçün sizə ehtiyacı var.

Dəniz coşur: hər şey dənizdədir. Qoy olsun! İrəli! Siz dənizçilərin qoca ürəyi!

Nəyinizə lazım vətən?! Gəmiləriniz ora can atır. Uşaqlarınızın vətəni oradadır! Orada – çöllərdə bizim böyük həsrətimiz dənizdə olduğundan daha çılgın coşub-daşır.

29

«– Niyə belə bərk?! – bir dəfə ağac kömürü almaza dedi, – məgər biz yaxın qohum deyilik?»

– Niyə belə yumşaq? Ey qardaşlarım mənim, mən sizdən belə soruşuram: məgər siz – mənim qardaşlarım deyilsiniz?

– Nədən bu qədər yumşaq, itaətkar, güzəştə gedən? Nədən qəlbinizdə bu qədər çox inkar, üz çevirmək? Nədən gözlərinizdə bu qədər az qəzavü-qədər?

Yox, əgər siz qəzavü-qədərli və əyilməz olmaq istəmirsinizsə, onda mənimlə birlikdə necə qalib ola biləcəksiniz?

Yox, əgər sizin möhkəmliyiniz parlaqmaq, kəsib doğramaq və parçalamaq istəmirsə, siz haçansa mənimlə birgə necə yaradıcı ola bilərsiniz?

Bütün yaradanlar məhz möhkəmdirilər və sizin əlinizin mum üstə qoyulantək minillik üzərində qoyulması sizə səadət kimi görünməlidir.

– Minilliyin iradəsi üzərində yazmaq necə fərəhlidir, elə bərk ki, sanki tunc üzərində yazırsan, tuncdan da bərk, tuncdan da ləyaqətli. Ən mükəmməl möhkəm yalnız alicənablardır.

Bu yeni kanonu, ey qardaşlarım mənim, sizə verirəm: möhkəm olun!

– 30

Ey mənim iradəm! Sən bütün bəlalardan xilaskarsan, sən mənim zərurətimdən! Məni hər cür kiçik qələbələrdən qoru!

Sən tale adlandırdığım qəlbimin püşküsən! Sən məndəsən!
Mənim üzərimdəsən! Məni qoru, vahid və böyük tale üçün saxla!

Və öz sonuncu əzəmətini, ey mənim iradəm, axıra kimi saxla ki, qələbən qarşısıalınmaz olsun. Ah, kim öz qələbəsinə itaət etməyib!

Ah, kimin gözləri bu məstedici axşamlarda qaralmayıb! Ah, kimin ayaqları toqquşmayıb və qələbədə dik dayanmağı yaddan çıxarmayıb!

Qoy mən böyük günorta üçün hazır və yetişmiş olum: hazır və kamil, ağarana qədər qızaran mis kimi, ildırımlarla dolu qara buludlar kimi və südlə dolu əmcək kimi, –

– Özün üçün və özünün ən gizli iradənin üçün hazır ol: öz yayını alovlandır, öz ulduzunu alışdıran ox kimi;

Öz günorta çağında hazır və yaşa dolmuş ulduz kimi, od saçan, vıyılayan günəşin məhvedici oxları qarşısında xoşbəxt...

Qələbədə məhv etməyə hazır olan günəşin özü kimi, onun sarsılmaz iradəsi kimi!

Ey iradə, ey bütün bəlalardan xilas edən, sən mənim zərurətimdən! Qoru məni vahid, böyük qələbə üçün!

Zərdüşt belə deyirdi.

SAĞALMAQDA OLAN

1

Öz mağarasına qayıtdıqdan sonra bir dəfə səhər Zərdüşt yatağından dəli kimi sıçradı. Dəhşətli səslə qışqırmağa, əllərini yelləməyə başladı, elə bil kimsə yataqda uzanmışdı və qalxmaq istəmirdi; və Zərdüşt elə bağırırdı ki, bütün yuvalardan və dəşiklərdən sevdiyi heyvanlar diksinib onun yanına qaçdılar. Qonşu mağaradakı bütün heyvanlar uçub, sürünüb, tullanıb qaçdılar. Zərdüşt isə belə dedi:

«Qalx, ey dibsiz fikir, çıx mənim dərinliyimdən! Mən sənə xoruzun və dan yerin, yatıb qalmış soxulcanınam: qalx! Qalx! Mənim səsim səni oyadar!

Öz qulağının bağlarını qır: dinlə! Zira mən səni eşitmək istəyirəm! Qalx! Qalx! Burada göy gurultusu həttə qəbirləri də qulaq asmağa məcbur etməyə qadirdir!

Yuxunu poz, eyni zamanda hər cür yaxın görməyi, hər cür gözlərinin qamaşmasını! Həttə gözlərinlə də məni dinlə: mənim səsim – anadangəlmə korlar üçün belə dərmandır.

Və haçan ki sən oyandın, əbədilik gümrah qalacaqsan. Mən elə deyiləm ki, ulu nənələri yuxudan oyadıb onlara deyəm ki, yatmaqlarını davam etdirlərsən.

Sən tərpənirsən, yatırsan və xoruldayırsan? Qalx! Qalx! Xoruldamalı deyil, sən danışmalısan! Zərdüşt səni çağırır, ey allahsız!

Mən Zərdüştəm, həyatın müdafiəçisi, izzətin müdafiəçisi, dairənin müdafiəçisi, – səni çağırıram mən. Mənim fikirlərimin ən dərinini!

Yaxşılığa çıxım! Sən gedirsən – mən səni eşidirəm! Dibsizliyim danışır, öz son dərinliyimi dünya işığına çıxartdım!

Xeyrə çıxım! Get! Əlini ver – ha! Burax! Ha-ha – ikrah! İkrah! İkrah! – Vay halıma!»

2

Lakin Zərdüşt güclə bu sözləri söyləmişdi ki, ölü kimi yıxıldı və uzun zaman tərپәнməz qaldı. Özünə gələndən sonra rəngi qaçmışdı, titrəyirdi. Uzanmaqda davam edir, uzun zaman nə yemək, nə də içmək istəyirdi. Bu cür hal onda yeddi gün davam etdi. Onun heyvanları gecə də, gündüz də onu tərک etmədilər. Və yalnız qartal uçub gedirdi ki, yemək gətirsin. Və quş nə tapır və güclə kimdənsə nə alırdısa, gətirib Zərdüştün yatağına qoyurdu: belə ki, Zərdüşt, nəhayət, sarı və qırmızı giləmeyvələrin, üzüm, çəhrayı alma, ətirli otlar və sidr qozası ilə döşənmişdi. Ayağının yanında isə iki quzu uzanmışdı ki, qartal onları çobanlardan güclə almışdı.

Nəhayət, yeddi gündən sonra Zərdüşt yataqdan qalxdı. Çəhrayı almanı götürdü. İyləyib gördü ki, gözəl ətri var. Bu vaxt heyvanlar düşündülər ki, onunla danışmaq zamanı çatıb:

«Ey Zərdüşt, – dedilər, – budur, artıq yeddi gündür ki, sən gözlərini yumub uzanmısan; nəhayət, yenidən ayağa qalxmaq istəmirsənmi?

Öz mağarandan çıx: dünya səni bağ kimi gözləyir. Külək tərəvət saçır ki, özünə gələsən və bütün bulaqlar sənin dalınca qaçmaq istərdi.

Bütün şeylər səndən ötrü darıxır, niyə sən yeddi gün tək qaldın, – çıx öz mağarandan! Hər şey sənin həkimin olmaq istəyir!

Məgər sənə gələn yeni idrak belə acı və ağırdır? Turşumuş xəmir kimi düşüb qalmısan, sənin qəlbin qalxıb, öz hədlərinin sonuna kimi şişib».

– Ey mənim heyvanlarım, – Zərdüşt cavab verdi. – Çənə döyməkdə davam edin və izin verin sizə qulaq asım! Sizin çənə döyməyiniz məni tərəvətləndirir. Ha-rada ki çox danışrlar, orada dünya mənim qabağımda bir bağ kimi açılır.

Nə qədər xoşdur ki, sözlər və səslər var: bu sözlər və səslər göy qurşağı və şəffaf körpülər deyilmi ki, hər şeyin üstündən keçib əlaqələri əbədi qıran?

Hər qəlbin öz dünyası var; hər qəlb üçün başqa bir qəlb – o, dünyadır.

Yalnız ən oxşarlarda kabus aldadıcı olur: zira ən kiçik uçurumların üstündən körpü salmaq çətindir.

Mənim üçün məndən kənarda nə isə necə mövcud ola bilərdi? Sizdən kənarda heç nə yoxdur! Lakin hər səs eşidəndə biz bunu unuduruq; və necə sevindiricidir ki, biz unuduruq!

Adlar və səslər şeylərə ona görə verilməyibmi ki, insan şeylərlə tərəvətlənsin? Danışmaq – gözəl dəlilikdir: danışarkən insan şeylərin üstündə rəqs edir.

Hər cür nitq və hər cür səslərin yalanı necə xoşdur! Səslər sayəsində bizim məhəbbətimiz rəngbərəng göy qurşaqlarında rəqs edir.

«Ey Zərdüşt, – heyvanlar ona cavab verdilər, – bizim kimi fikirləşənlər üçün bütün şeylər özləri rəqs edir: hamısı gəlir, bir-birinə əl verir, gülür, qaçır – və yenə qayıdır.

Hər şey gedir, hər şey qayıdır; varlığın təkəri əbədi fırlanır. Hər şey ölür, hər şey yenidən çiçəklənir, varlığın illəri əbədi qaçır.

Hər şey məhv olur, hər şey yenidən qaydasına düşür; varlığın həmin binası daim qurulur. Hamı yadlaşır, sonra yenə bir-birini alqışlayır; varlığın halqası daim özünə sadıq qalır.

Hər an varlıq yenidən başlayır; hər «indi»nin dairəsində «orada» diyirlənir. Hər yan mərkəzdir. Əyri – əbədiyyətin yoludur».

– Ey siz, nadinclər və şarmankalar! – söyləyib Zərdüşt yenidən gülümsədi. – Necə yaxşı bilirsiniz ki, bu yeddi gündə nə yerinə yetməliydi –

Və o, əjdaha kimi boğazıma girib məni boğurdu! Lakin mən onun başını dişləyib özümdən uzağa tüpürdüm.

Siz isə – siz artıq bu əhvalatdan küçə mahnısı düzəltirsiniz. Mən isə burada uzanıb, həmin dişləmədən hələ özümə gəlmədən öz xilasımdan hələ də xəstə kimi yəm.

Və siz dayanıb buna baxırdınız? Ey heyvanlarım mənim, məgər siz də qəddarsınız? Doğrudanmı, siz də insanlar kimi mənim böyük izzatlarıma tamaşa etmək istəyirdiniz? Zira insan bütün heyvanların ən qəddarıdır.

Bütün faciəli zamanlarda, öküz döyüşlərində və edamlarda indiyə kimi o, özünü ən yaxşı yerdə hesab edirdi; və o, özünə cəhənnəm tapanda bu cəhənnəm onun yer və göyü oldu.

Böyük insan çıxıranda: bir anda kiçik onun yanına cumur; və ləzzətdən onun dili ağzından sallanmış olur. Lakin o, bunu özünün «şəfqət»i adlandırır.

Kiçik insan, xüsusilə şair həyatı sözdə necə qızğınlıqla ittiham edir! Onu dinləyin, amma onun bütün şikayətlərindəki sevincə qulaq asmayın!

Onlar həyatın ittihamçılarıdır: həyat onlara bir anda qalib gəlir. «Sən məni sevirsənmi? – dili uzun deyir. – Bir az gözlə də. Mənim hələ sənə ayırmağa vaxtım yoxdur».

İnsan özü üçün ən qəddar heyvandır; və «günaha batmış», «çiyinlərində xaç aparan» və «tövbə edən» adlanan hər şeydə bu şikayətlər və ittihamlardakı şadlıqlara qulaq asmayın.

Mən özüm isə – insanın ittihamçısı olmaq istəmirəmmi? Ah, mənim vəhşilərim, indiyə kimi mən yalnız bir şeyi öyrəndim. İnsana onun yaxşı cəhəti üçün ən çox lazım olan onun ən şər cəhətidir, – bütün bu zalımlığı onun ən yaxşı gücü və ən yaxşı yaradıcısı üçün ən möhkəm daşdır. Və insan daha yaxşı və daha zalım olmalıdır.

Mən əzab ağacına buna görə bağlanmamışdım ki, insanın zalım olduğunu bilirəm, – ona görə ki mən elə qışqırırdım, hələ heç kim belə qışqırmamışdı:

«Ah, onun ən zalımlığı necə cılızdır! Ah, ondakı ən yaxşı cəhət necə cılızdır!»

İnsana böyük ikrah – məni boğurdu və boğazımın yolunu tutmuşdu; və rəmmalın dedikləri: «Onsuz da heç nə mükafatlandırılmır, bilik boğur».

Gözümün qabağında uzun axşamlar sıralandı, kədərdən ölü kimi sərməst olaraq, ölümcül yorulub düşərək hey deyirdi:

«İnsan daim qayıdır, sən bundan yorulmusan, ey kiçik adam» – mənim kədərim əsnəyərək, uzadaraq heç cür yata bilmirdi.

Torpaq hər yerdə mənimçün mağaraya çevrilmişdi. Onun sinəsi qabarmışdı, bütün canlılar mənim üçün keçmişin sümüklərindən və xarabalarından ibarət insan irini olmuşdu.

Mənim nəfəsim bütün insan qəbirlərində oturmuşdu və qalxa bilmirdi; mənim nəfəsim və suallarım qır-qır edir, deyir və gecə-gündüz şikayət edirdi:

«Ah, insan daim qayıdır! Kiçik adam daim qayıdır!»

Haçansa mən hər ikisini: ən böyük və ən kiçik insanı çılpaq gördüm. Onlar hədsiz dərəcədə bir-birilərinə oxşayırdılar, – hətta ən böyük insan da hələ hədsiz dərəcədə insandır!

Ən böyük hədsiz kiçikdir! Bu, mənim insana olan ikrahımdır! Hətta ən kiçik adamın da əbədi qayıtması! – bu, mənim hər cür mövcudluğa olan ədavətimdir.

Ah, ikrah! İkrah! Dərindən nəfəs alaraq və əsərək Zərdüşt belə söylədi, çünki o, öz xəstəliyini yada salmışdı. Lakin bu yerdə heyvanları onu davam etdirməyə qoymadılar:

«Bəsdir sağalmışlar haqqında danışdın! – heyvanları ona belə cavab verdilər. – Get buradan, get ora – harada ki dünya çiçəklənən bağ kimi səni gözləyir.

Get güllərin, arıların və göyərçin dəstələrinin yanına. Xüsusilə oxuyan quşların yanına get ki, onlardan oxumağı öyrənəsən.

Zira oxumaq sağalmaqda olanlara xasdır; sağlam isə qoy danışsın. Və əgər sağlam mahnı istəsə, o sağalmaqda olanların mahnısını deyil, başqa mahnıları istəyir».

– Ey siz, şıltaqlar və zurnaçılar, susun! – Zərdüşt cavab verdi və öz heyvanlarının dediklərinə güldü. – Necə yaxşı bilirsiniz ki, mən bu yeddi gündə özü-mə nə qədər təsəlli tapdım!

Lazımdır ki, mən yenidən oxumağa başlayım, bu təsəllini və bu sağalmaqda olmanı mən özümdə tapdım; siz bundan o dəqiqə küçə mahnısı düzəltmək istəmirsinizmi?

«Bəsdir danışdın, – heyvanları ona ikinci dəfə cavab verdilər. – Yaxşı olar ki, ey sağalmaqda olan, özünə lira düzəlt, təzə lira!

Zira, görürsən, ey Zərdüşt! Sənin yeni mahnıların üçün yeni lira lazımdır.

Oxu və səs-küy sal, ey Zərdüşt, öz qəlbinə yeni mahnılarla həkimlik elə ki, hələ indiyə kimi heç bir insanda olmayan öz böyük taleyini apara biləsən!

Çünki sənin heyvanların yaxşı bilir, ey Zərdüşt, sən kimsən və kim olmalısən: yaxşı bax, ey əbədi qayıtma müəllimi, indi sənin vəzifən bundan ibarətdir!»

Bu təlimi ilk dəfə sən yaymalısən, – və bu böyük tale həm də necə sənin böyük təhlükən və xəstəliyin olmasın!

Yaxşı bax, biz bilirik sən nə öyrədirsən. Onu öyrədirsən ki, bütün şeylər daim qayıdır və onlarla bərabər biz özümüz də. Və biz artıq saysız miqdarda olmuşuq. Və bütün şeylər də bizimlə birgə.

Sən öyrədirsən ki, böyük yaranma ili mövcuddur. O il qorxuncdur: o, qum saatları kimi daim tərsinə fırlanır ki, təzədən süzülüb və yenə boşalsın.

– Belə ki, bütün bu illər öz-özlərinə oxşayır, böyük, ya kiçik, belə ki, həmin böyük illər kimi, biz özümüz də böyük, ya kiçik, bir-birimizə oxşayırıq.

Və əgər sən, ey Zərdüşt, indi ölmək istəsəydin, – yaxşı bax, biz həm də bilirik ki, sən o vaxt öz-özünə nə deyəcəkdin; lakin heyvanların səndən xahiş edir ki, hələ ölməyəsən.

Sən həyəcansız bir neçə dəfə dərinədən ləzzətlə nəfəs alıb danışardın: zira böyük ağırlıq və məyusluq sənə üstündən götürülərdi, ey ən səbirli!

«Daha mən ölürəm və itirəm, – deyərdin sən, – və bir neçə andan sonra mən heç olacağam. Cismim kimi, ruhum da silinib gedəcəkdir.

Lakin səbəblər bağlılığı ki, əsasında mən toxunmuşam, bir daha qayıdar, – o, yenidən məni yaradar! Mən özüm daimi qayıtma səbəblərindən biriyəm.

Mən bir daha əvvəlkinə oxşayan təzə həyatla deyil, ən yaxşı həyatla deyil, bu günəşlə, bu yerlə, bu qartalla, bu ilanla qayıdacağam.

– Mən bütün şeyləri əbədi qayıdış haqqında öyrətmək üçün çox və az yenə elə həmin həyata dönə-dönə qayıdacağam.

– Yerin böyük günorta çağı və insan haqqında sözü təkrar etmək üçün əbədi qayıdacağam ki, adamlara yenidən fəvqəlbəşər haqqında danışım.

Mən öz sözümü dedim, mən sözümə cavabdehəm: mənim əbədi taleyim belə istəyir, – bir carçı kimi mən həlak oluram!

Ölənin öz-özünü şərəfləndirdiyi saat gəlib çatıb. Zərdüştün qürubu belə qurtarır».

Bunu söyləyib heyvanlar susdu ki, Zərdüşt cavabında onlara nəsə desin. Lakin Zərdüşt onların bu susmaqlarını eşitmədi. O, yatmış adam kimi qapalı gözlərlə sakitcə uzanmışdı, hərçənd ki yatmamışdı: zira bu zaman o, öz qəlbi ilə danışdı. İlan və qartal onun belə lal olmağını görüb ətrafdakı bu böyük sükuta hörmət əlaməti olaraq ehtiyatla çəkilib getdilər.

BÖYÜK YORĞUNLUQ HAQQINDA

Ey qəlbim mənim, mən səni «bu gün» sözünü «haçansa» və «əvvəllər də» sözləri kimi deməyə öyrətmişdim. Və öz havanı bütün «burada», «orada» və «ora» üzərində rəqs etməyi öyrətmişəm.

Ey mənim qəlbim, mən səni bütün künc-bucaqlardan xilas etdim və üstündən toz, hörümçək və axşam qaranlıqlarını uzaqlaşdırdım.

Ey qəlbim mənim, mən sənə üstündən künc-bucaqların kiçik həyalarını və comərdliyini yudum və səni inandırıdım ki, günəşin gözləri qabağında çılpaq dayanasan.

«Ruh» adlanan fırtına ilə sənə həyəcanlanan dənizini üfurdum; oradan bütün buludları qovdum, mən hətta «günah» adlanan adamboğanı da boğdum.

Ey qəlbim mənim, mən sənə «yox» demək haqqını verdim, eləcə fırtına kimi «hə» demək haqqını da, necə ki, açıq səma deyir; daha sən işıq kimi sakitsən və inkar fırtınaları içindən sakitcə keçib gedirsən.

Ey qəlbim mənim, mən yaranmışlar və yaranmamışlar üzərində azadlığı qaytardım – gələcəyin sevinci sənə deyil, bəs kimə məlum olmalıdır?

Ey qəlbim mənim, mən sənə qurd dəymiş yer kimi gələcəyə yox, böyük, ikrahı sevən, ən çox ikrah etdiyi yerdə ən çox sevənə ikrah etməyi öyrətmişdim.

Ey qəlbim mənim, hətta inandırılmış dənizi öz yüksəkliyinə qaldıran günəş kimi mən səni inandırmağa öyrətmişdim ki, ən əsaslarına kimi şeyləri özünə cəzb edə biləsən.

Ey qəlbim mənim, mən səni hər cür sözə baxmaqdan, diz çökmək və quyruq bulamaqdan azad etmişdim; mən özüm sənə «bədbəxtlikdən qaçma» və «tale» adını vermişdim.

Ey qəlbim mənim, mən sənə yeni ad və rəngbərəng oyuncaqlar verdim, mən səni «tale», «məkanın məkanı», «zamanın göbəyi» və «lacivərdi zəng» adlandırdım.

Ey qəlbim, mən sənə torpağına bütün müdrikliyi, bütün yeni şərabları və hətta uzaq keçmişin tünd müdriklik şərabını axıra qədər içmək imkanı vermişdim.

Ey qəlbim mənim, mən hər cür günəşi, hər cür gecəni, hər cür susmağı və hər cür üzüntünü sənə üstünə səpdim ki, sən mənim gözümdən qabağında üzüm tənəyi kimi qalxasan.

Ey qəlbim mənim, sən artıq sıx – tünd-qızılı və şişman əmcəkləri olan üzüm salxımı kimi bol və ağırsan – öz səadəti ilə sıxılan və əzilən, eyni zamanda hələ boluq və həya gözləyən kimi dolu və ağırsan.

Ey qəlbim mənim, artıq heç yerdə bundan daha artıq sevən, daha əhatəli və daha geniş özgə bir qəlb yoxdur! De görüm, səndə deyil, harada gələcək və keçmiş bir-birilərinə bu qədər yaxın idilər?

Ey qəlbim, mən hər şeyi sənə verdim və səndən ötrü əllərim aşağı düşdü – bəs indi nə olsun?! Artıq gülümsəyərək həsrət dolu bir səslə mənə deyirsən: «Bizdən kim təşəkkür etməlidir?

Verənmi təşəkkür etməlidir, ya ondan götürüb alan? Hədiyyə etmək – tələbat deyilmi? Almaq – dərdə şarik olmaq deyilmi?»

Ey qəlbim mənim, mən sənin həsrətinin təbəssümünü başa düşürəm. Sənin nəhayətsiz zənginliyin indi özü həsrətli əllərini uzadır.

Sənin bolluğun səs-küylü dənizə nəzər salır, axtarır və gözləyir; hədsiz bolluğun həsrəti gülən səmalardan sənin gözlərinlə baxır.

Və həqiqətən də, ey qəlbim mənim! Sənin təbəssümünə baxıb kimin göz yaşları sel kimi axmaz? Mələklərin özü belə sənin hədsiz xeyirxahlığının təbəssümündən göz yaşları tökür.

Sənin xeyirxahlığın və hədsiz xeyirxahlığın şikayət etmək və ağlamaq istəmir və hər halda, ey qəlbim mənim, sənin təbəssümün göz yaşları həsrətindədir və titrəyən dodaqların ağlamaq istəyir.

«Məgər hər cür ağlamaq şikayət deyilmi? Və hər cür şikayət ittiham deyilmi?» Sən öz-özünə belə deyirsən və buna görə, ey qəlbim mənim, göz yaşlarınla öz iztirablarını axıtmaqdan, gülümsəmək istəyirsən.

Öz bolluğundan və üzüm tənəyinin üzümçüyə və onun bıçağına həsrətindən doğan bütün iztirablarını göz yaşları ilə axıtmaq!

Yox, əgər sən ağlamaq və öz zərli həsrətini üzə çıxarmaq istəmirsənsə, sən oxumalısan, ey mənim qəlbim! Sənə oxumaq təklifini edərək, bir bax ki, özüm də gülümsəyirəm.

– Bütün səsinlə oxumaq, elə oxumaq ki, bütün dənizlər susub, sənin üzüntünə qulaq assın, –

– Nə qədər ki, sakit, həsrətli dənizlərlə balaca qayıq üzməsin, – tək adamlı qayıq ki, qızıl bir möcüzədir, qızılın ətrafında bütün yaxşı, pis, heyratamız şeylər fırlanır,

– və çoxlu böyük-küçük heyvanlar, hamısının da yüngül, heyratamız ayaqları var ki, mavi cığırqlarla qaçıb gedə bilsinlər,

– Ora, qızıl möcüzənin, azad qayıqcığının və onun sahibinin yanına; lakin almaz bıçaqla gözləyən o üzümçü,

– Sənin böyük xilaskarıdır, ey qəlbim mənim, adsızdır, – yalnız gələcək mahnılar ona ad tapa bilər! Və həqiqətən də, sənin nəfəsin gələcək mahnılara artıq rayihə saçır,

– Artıq sən şölələnir və xülyalar aləminə gedirsən, artıq sən ehtirasla bütün dərin şırıltılı kəhrizlərdən – hamilərdən içirsən, artıq sənin həsrətin gələcək mahnıların firavanlığında dincəlir!

Ey mənim qəlbim, artıq mən sənə hər şey verdim və hətta son varımı da və budur, əllərim sənin üçün boşalıb: ona görə ki səni oxumağa dəvət etməyim mənim son bəxşişim idi!

Sənə oxumağı buyurduğum üçün söylə, tez söylə: bizdən hansı birimiz indi təşəkkür etməlidir? – lakin yaxşısı budur, oxu mənim üçün, oxu, ey qəlbim mənim! Və təşəkkür etməyi mənə həvalə et! –

Zərdüşt belə deyirdi.

BAŞQA BİR RƏQS MAHNISI

1

Yaxınlarda mən sənin gözlərinə baxdım, ey həyat: gözlərinin gecəsində qızıl sayrışırdı. Ürəyim bu həzdən donub-qaldı.

Güzgüdəki kimi orada – gecə sularında qızıl qayıqlar bərq vururdu. Nənni kimi batıb çıxaraq, dönə-dönə qızıl qayığı atıb- tuturdu.

Sən öz nəzərlərini rəqs aludəsi olan pəncələrimə tuşladın, öz yellənən təbəssümlü, tüstülü, şöləsaçan baxışlarını: yalnız iki dəfə sən balaca əllərinlə öz oyuncaqlarına toxundun və o dəqiqə ayağım rəqs zamanı səndələdi.

Dabanlarım artıq torpağı tərk etdi, mən sənə baxaraq barmaqlarımın ucunda donub-qaldım: axı rəqqasın qulaqları onun barmaqlarının ucundadır!

Mən sənə tərəf tullandım, sən bir anlıq sıçradın; və havada ikən birdən səpələnən saçların mənim üzümə toxundu.

Mən səndən və sənin ilan kimi təmasından geriye tullandım; sən artıq ayaq üstə idin, azacıq dönüb mənə baxırdın və gözlərin arzularla dolu idi.

Gözlərinde ədavət sən məni əyri yollara yönəldirsən; bu əyri yollarda pəncələrim ayaq altı qazmağı öyrənir!

Mən səni uzaqdan sevirəm, sən məni yaxından oxa tutursan; sənin qaçmağın məni cəzb, axtarışın əsir edir – mən iztirab çəkirəm, lakin sənin xətrinə mən məgər məşəqqətə də hazır deyiləmmi?!

Sənin soyuqluğun titrədir, ikrahın – sınaqdır, gedişin sanki yandırır, kinayənsə – sancır.

Sənmi daim nifrət hədəfi deyildin, sən ey toxuyan, sarıyan, dəvət edən, cana yığan və axtarıb tapan! Sənmi daim sevilən deyildin, ey qüsursuz, səbirsiz yelbeyin, uşaq çöhrəli günahlar şahı!

Hara dartıb aparırsan məni, ey susmayan və gözə görünməyən? Və yenidən məndən qaçırsan göyərçintək şirin-şirin, ey kobud həyasız!

Mən rəqs edə-edə dalınca sovruluram, mən sənin ritminlə ayrılmaz bir məxluqam. De axı haradasan? Əlini mənə uzat! Yaxşı, heç olmasa bir barmağını!

Burada hər yan mağaralar və sıx meşələrdir – biz ki bir yerdə azarıq! Dayan! Səsini kəs! Görmürsənmi ətrafda bayquşlar və yarasalar necə vurnuxur?

Sən bayquşsan! Sən yarasasan! Sən mənə sataşmağı xoşlayırsan? Haradayıq biz, haradayıq? Görünür, sən itdən zingildəməyi və mırıldamağı öyrənmişən.

Danışmadan ağ dişlərini gözəlcəsinə mənə ağardırısan və gözlərin hirsli-hirsli parıldayıb mənə baxır!

Nədir bu divanə rəqs? Davakarmısan; mən ovçuyam – de görüm, mənim nəyimsən: ov iti, ya ceyranmı?

Yaxşı, ey məkrli rəqqas, yanıma gəl, tez ol da, sürətlə! Aha, qalx görüm! Hasarı da aş! Vay halıma! Mən özüm də tullanarkən büdrədim!

Ah, mənə bax, uzanmışam, sən ey divanə, mərhəmət et! İstərdim ki, səninlə birgə doqquzdən cığırllarıyla hey gəzib-dolaşaq!

Ala-bəzək, lal kolların arasıyla uzanan məhəbbət cığırllarıyla! Ya da orada göl boyunca: orada ki, qızıl balıqlar üzür və rəqs edir!

Sən yorulmusanmı? Ora bax, qoyunları görürsənmi, hava da yavaş-yavaş axşamlayır: yaxşı, məgər çoban tütəyinin səsləri altında yatmaq xoş deyilmə?

Ayaqların yorğunluqdan üzülürmü? Mən səni apararam, yalnız əllərini burax! Və əgər sən içmək istəyirsənsə, söylə – mən sənənin yangını söndürmək üçün nəsə bir şey taparam, lakin sən bunun hayında deyilsən!

– Ah, nədir bu şeytancıqaz, yoldan çıxaran, gör necə məharətlə ilan kimi burularaq gözdən itdi! Hara? Lakin əlləri üzündə iki qırmızı ləkə kimi yanır, sanki odlu yaralardır!

Mən, doğrusu, sənənin quzularına çobanlıqdan əməlli-başlı yorulmuşam! İndiyə qədər, ey cadugər, mən sənənin oxuyurdum. İndisə sən mənə civildəyirsən!

Mənim ardımca ah çəkib rəqs edəcəksən! Mən ki qamçı nədir unutmamışammı? – yox!»

2

O vaxt həyat mənə belə cavab vermişdi və eyni vaxtda öz zərif qulaqcıqlarını tıxamışdı.

«Ey Zərdüşt! Öz qırmancını belə dəhşətlə viyıldatma! Sən ki bilirsən: səs-küy fikri öldürür – mənə də elə bu dəqiqə çox zərif fikirlər yaranır.

Mənlə sən birlikdə – nə xalis xeyir yaradanlar, nə də şər törədənlerik. Biz öz adamızı xeyir və şərin o tayında tapmışıq və öz yaşıl çəmənliyimizdir, bir də ikimiz, təklidə! Ona görə ki bir-birimizlə yola getməyə məhkumuq!

Və əgər biz təmiz ürəklə bir-birimizi sevmiriksə, onda hirslənməyə dəyərmə ki, niyə birini sidqi-ürəklə sevmirsən?

Və niyə sənənlə yola gedirəm və çox vaxt həddən artıq yumşağam, sən bilirsən: və hamısı ona görədir ki, mən səni sənənin müdrikliyinə qısqanıram. Ah, bu müdriklik – ağıldankəm qoca qarı!

Əgər bir dəfə bu müdriklik səndən qaçıb getsəydi, ah, onda mənim məhəbbətim də bir anda səni qoyub qaçardı».

Bu yerdə həyat fikirli halda kənara boylandı və sakitcə dedi: «Ey Zərdüşt, sən mənə kifayət qədər sadıq deyilsən. Sən məni heç də dediyin kimi qüvvətlə

sevmirsən; mən bilirəm, sən tezliklə məni atıb getmək barədə düşünürsən. bir köhnə, çox-çox ağır qışqıran zəng var: onun gecələr səhərə kimi bağirtısı sənin mağarana qədər gəlib çatır:

– Sən eşidəndə ki, bu zəng gecəyarı necə vurulur, birinci və on ikinci zərbələr arasında fikirləşirsən –

– Fikirləşirsən ki, ey Zərdüşt, mən bilirəm, sən tezliklə məni tərk eləmək istəyirsən!»

«Elədir, – mən cəsarətsiz səsle cavab verdim, – lakin sən onu da bilirsən ki...»
– düz, dolaşiq, sarı, dəli saçlarının arasında gizlənmiş qulağına nəsə dedim.

«Ey Zərdüşt, sən bunu bilirsən? Bunu heç kim bilmir».

Və biz üz-üzə dayanıb yaşıl çəmənliyə baxırdıq. Orada sərin axşam düşürdü və hər ikimiz birlikdə ağladığ. – Və o vaxt həyat mənə bütün dövrlərimdəki müdrikliyimdən daha sevimli idi.

Belə deyirdi Zərdüşt.

3

Bir!

Ey dost, diqqət elə!

İki!

Gecəyarı sakitcə birdən nə deyəcək?

Üç!

«Dərin yuxu məni tamam üzürdü».

Dörd!

Sonra oyandım öz yuxumdan:

Beş!

Dünya – dərinidir.

Altı!

Gündüzlərdəki kimi idrakım işləyə bilməzdi.

Yeddi!

Bütün dərinlərə cən bu dünya bir kədərdir.

Səkkiz!

Lakin sevinc dərin-dərin çağlayır!

Doqquz!

Kədər hey pıçıldayır: «Yox ol!»

On!

Sevinc isə doğma evə tələsir.

On bir!

Öz doğma, köhnə, qədim evinə!

On iki!

YEDDİ MÖHÜR

1

Mən rəmmal və o, peyğəmbərlik ruhu ilə iki dəniz arasındakı uca qaya kimi dayanıb – keçmişlə gələcək arasındadır, həm də boğucu vadilərə və hər şeyə düşmən olan ağır buludlar kimi dolaşır və yorularaq nə ölə, nə qala bilir:

Tutqun sinəsində ildırımlara və şimşəklərlə əvəz olunan cəzbedici işıqlara hazırdır, o işıqlara ki, «bəli» deyirlər və peyğəmbəranə ildırım sürətli şüalara hazır olaraq gülürlər, –

– Lakin xoşbəxt odur ki, kim ki bu cür qurtarır! Və həqiqətən də, kim ki haçansa gələcəyin işığını yandırmalıdır, o, ağır buludlar kimi qayaların zirvəsində uzun zaman asılıb qalmalı olacaq! –

Ah mən əbədiyyətə və üzüklərin nişan üzüyünə – qayıtma üzüyünə ehtirasla necə can atmayım!

Mən hələ indiyə kimi mənə uşaq doğmasını istədiyim arvada rast gəlməmişəm, yalnız sevdiyim qadından başqa; zira mən səni sevirəm, ey Əbədiyyət!

Zira mən səni sevirəm, ey Əbədiyyət!

2

– Əgər mənim qəzəbim haçansa qəbirləri dağıdıb, sərhəd dirəklərinin yerini dəyişib və köhnə, əzilmiş kanonları uçurumun dəliklərinə yuvarladıbsa;

– Əgər mənim kinayəm haçansa çürümüş sözləri zibil kimi silib atmışsa və mən hörümçəklər üçün süpürgə kimi gəlmişəmsə və köhnə boğucu məqbərələr üçün saf hava gətirən küləyəmsə;

– Əgər haçansa köhnə allahların dəfn olunduğu yerdə oturub şənlənərək dünyaya alqış demişəmsə və dünyaya böhtan deyənlərin abidələri yanında dün-yanı sevərək alqışlamışamsa;

– Zira uçulub dağılmış sütunlar arasından göylərə aydın nəzərlərlə baxanda hətta mən kilsələri və allahların qəbirlərini belə sevmişəmsə, kilsələrin xaraba-lıqlarında otlar və qırmızı lalələr kimi oturmağı sevirəm.

Ah, mən necə ehtirasla əbədiyyətə və nişan üzükləri üzüyünə – geridönmə üzüyünə can atmayım?

Sevdiyim qadından savayı mənə hələ heç vaxt uşaq doğmasını istədiyim qadına rast gəlməmişəm: zira mən səni sevirəm, Əbədiyyət!

Zira mən səni sevirəm, ey Əbədiyyət!

3

– Əgər haçansa mənə o göylər zərurətindən ki, hətta təsadüf də ulduzların mahnılarını gətirən yaradıcılıq nəfəsi gəlsə;

– Əgər haçansa mən yaradıcı ildırımların gülüşü ilə gülürəm, o ildırımların ki, arxasında müticəsinə hərəkət gurultuları səslənir,

– Əgər haçansa allahların stolları arxasında mən allahlarla yerdə «zəratdı» oynamışam, o vaxt yer titrəyib şaqqıldayır və oradan odlu çaylar axırdı, – zira yer yeni yaradıcılıq sözlərindən və oyun zərlərinin səs-küyündən allahların stoludur.

Ah, mən necə ehtirasla əbədiyyətə və nişan üzükləri üzüyünə – geridönmə üzüyünə can atmayım?

Sevdiyim qadından savayı hələ heç vaxt mənə uşaq doğmasını istədiyim qadına rast gəlməmişəm: zira mən səni sevirəm, Əbədiyyət!

Zira mən səni sevirəm, ey Əbədiyyət!

4

– Əgər haçansa mən bir qurtumla ədviyyatla qarışdırılmış və bütün şeylərin qarışdığı köpüklənən piyaləni başıma çəkmişəmsə;

– Əgər haçansa mənim əlim ən uzaq və ən yaxına su, ruha od, iztiraba sevinc və ən yaxına ən pis şeyi səpirsə;

– Əgər mən özüm də o günahı yuyan duzun bir zərrəsiyəm ki, bütün şeyləri piyalədəki qatışıqda bir-birilərini qarışdırır.

Ah, mən necə ehtirasla əbədiyyətə və nişan üzükləri üzüyünə – geridönmə üzüyünə can atmayım?

Sevdiyim qadından savayı hələ heç vaxt mənə uşaq doğmasını istədiyim qadına rast gəlməmişəm: zira mən səni sevirəm, Əbədiyyət!

Zira mən səni sevirəm, ey Əbədiyyət!

5

– Əgər mən dənizi və dənizə oxşayan nə varsa, hamısını sevirəmsə və ən çox o, qəzəblə mənim əleyhimə gedəndə sevirəmsə;

– Əgər məndə o macəra axtaran sevinc var ki, gəmini hələ kəşf edilməmiş yerlərə qovur, əgər mənim sevincimdə dənizçi sevinci varsa;

– Əgər haçansa mənim şənliyim qışqırırsa: sahil itdi – daha mənim son zəncirlərimi qarsalayın, – nəhayətsizlik ətrafımda şırıldayır, haradasa uzaqlarda məkan və zaman mənim üçün bərq vurur, neyləməli?! İrəli, ey köhnə ürək!

Ah, mən necə ehtirasla əbədiyyətə və nişan üzükləri üzüyünə – geridönmə üzüyünə can atmayım?

Sevdiyim qadından savayı hələ heç vaxt mənə uşaq doğmasını istədiyim qadına rast gəlməmişəm: zira mən səni sevirəm, ey Əbədiyyət!

Zira mən səni sevirəm, ey Əbədiyyət!

6

– Əgər mənim comərdliyim rəqqasın comərdliyidirsə və çox vaxt qızılı, mavi heyranlıqdan iki ayağı ilə tullanırsa;

– Əgər mənim kinim güllərin kolu və zanbaqların dəstələri altında gülən hirsdirsə: – zira gülüşdə bütün acıq bir yerdə cəmləşir, lakin öz şəxsi rifahı ilə müqəddəs olub haqq qazanırsa.

Və əgər bu, mənim alfa və omeqamdırsa, bütün ağır şeylər yüngül, bütün bədənlər rəqqas, bütün ruhlar quşdursa; onda həqiqətən də, bu, mənim alfa və omeqamdır.

Ah, mən necə ehtirasla əbədiyyətə və nişan üzükləri üzüyünə – geridönmə üzüyünə can atmayım?

Sevdiyim qadından savayı hələ heç vaxt mənə uşaq doğmasını istədiyim qadına rast gəlməmişəm: zira mən səni sevirəm, ey Əbədiyyət!

Zira mən səni sevirəm, ey Əbədiyyət!

7

Əgər haçansa mən başım üstündəki səmaları silmiş və öz qanadlarımla öz səmalarıma uçmuşamsa;

Əgər mən üzə-üzə uzaq işıqlı üfüqlərlə oynamışam və mənim azadlığımın müdriklik quşu başımın üstündən uçubsa:

Zira müdriklik quşu belə deyir: «Yaxşı bil, nə yuxarı, nə aşağı var! Sən ey yüngül. Hər yerə – yuxarıya və aşağıya tullan! Oxu! Danışmaqdan əl çək! Əl çək!

Məgər bütün sözlər ağırlıqla möhürlənən üçün yaranmayıbmı? Kim yüngüldürsə, bütün sözlər ona yalan demirmi?! Oxu! Danışmaqdan əl çək!» –

Ah, mən necə ehtirasla əbədiyyətə və nişan üzükləri üzüyünə – geridönmə üzüyünə can atmayım?

Sevdiyim qadından savayı hələ heç vaxt mənə uşaq doğmasını istədiyim qadına rast gəlməmişəm: zira mən səni sevirəm, ey Əbədiyyət!

Zira mən səni sevirəm, ey Əbədiyyət!

IV VƏ SONUNCU HİSSƏ

EPİLOQ

BAL QURBANI

Və yenidən Zərdüştün qəlbinin üstündən aylar-illər ötüb- keçdi. Və o, onları heç sezmədi; amma onun saçları ağardı. Bir dəfə öz mağarasının qabağında daş

üstə oturub səssiz-səssiz uzaqlara baxırdı – çünki buradan uzaqda dənizin şahə qalxan köpükləri görünürdü, – heyvanları düşüncəli halda onun ətrafında gəzirdilər. Və nəhayət, qabağında dayandılar.

«Ey Zərdüşt, – dedilər, – sən öz səadətinə baxmırsanmı?» «Səadət nəyimə lazım! – Zərdüşt cavab verdi. – Mən artıq çoxdan səadətə can atmıram, mən öz işimə can atıram». «Ey Zərdüşt, – heyvanlar yenə dilə gəldilər, – sən bunu xeyirxahlıqla doymuş bir adam kimi deyirsən. Məgər sən öz xoşbəxtliyinin lacivərd gölündə uzanmamısan?» «Ay xatakarlar, – Zərdüşt gülümsəyərək cavab verdi, – siz gör necə uğurlu müqayisə tapdınız! Lakin siz onu da bilirsiniz ki, mənim xoşbəxtliyim ağırdır və hərəkət edən dalğaya oxşamır: o, məni incidir və ərimiş ağac fırı kimi yapışıb əl çəkmir».

Bu vaxt heyvanları fikirli halda onun ətrafında gəzinməyə başladılar. Və sonra yenidən onun qabağında dayandılar. «Ey Zərdüşt – dedilər, – deməli, buna görə sən gündən-günə saralır və qaralırsan, hərçənd ki saçların kətan kimi ağ görünmək istəyir? Yaxşı bax, sən öz qatranın üstə oturmusan!» «Nə deyirsiniz, heyvanlarım mənim, – deyib Zərdüşt güldü, – doğrudan da, mən qatran barədə danışanda böhtan atdım. Başıma nə gəlirsə, bütün yetişən meyvələrin başına gəlir. Bu, mənim damarlarımda qanı qatı və qəlbimi lal edən baldır». «Yəqin ki, belədir, ey Zərdüşt, – heyvanları ona yaxınlaşaraq cavab verdilər, – lakin sən bu gün uca dağa qalxmaq istəmirsənmi? Hava təmizdir və bu gün dünya başqa vaxta nisbətən daha çox görünür». «Bəli, heyvanlarım mənim, – Zərdüşt cavab verdi, – siz gözəl məsləhət verirsiniz və o, mənim ürəyimdəndir: mən bu gün uca dağa qalxmaq istəyirəm. Lakin çalışın ki, orada bal əlimin altında olsun, qızılı pətək balı, sarı və ağ, buz kimi yaxşı və təravətli. Çünki bilin, mən orada – zirvədə ballı qurban vermək istəyirəm».

Lakin elə ki Zərdüşt zirvəyə çıxdı, o, onu müşayiət edən heyvanları evə göndərdi və bir də gördü ki, o, tək-tənhadır, – bunu görüb, ürəkdən gülüb ətrafına baxaraq belə dedi: «Mən qurbanlar və bal qurbanı barədə danışdım; lakin bu ancaq mənim nitqimin kiçik bir kələyi və həqiqətən də, faydalı bir dəlilik idi. Burada yuxarıda mən artıq azad danışa bilərəm, nəinki zahidlərin mağarası və ev heyvanlarının qabağında.

Qurbanlar haqqında mən nə dedim. Mənə nə bağışlanırsa, mən onu paylayıram, özü də qırx əllə; mən bunu necə qurbanvermə adlandırı bilərəm.

Mən bal istəyəndə bu şirin maye və qida ilə onu çox xoşlayan deyingən arıları qəribə, qaşqabaqlı, kinli quşları tələyə salmaq üçün istəyirdim:

– Ovçuların və balıqçıların ehtiyacı olduğu ən yaxşı tələ. Zira əgər dünya heyvanların məskun olduğu qaranlıq bir meşə, və hər cür vəhşi ovçular üçün ləzzətlə dolu bir bağdırsa, onda, mənəcə, o daha çox və daha doğrusu, sonsuz dərəcədə zəngin bir dənizə oxşayır,

– Elə bir dənizə ki, hətta allahların da balıqçı olmaq və tor atmaq istədiyi rəngbərəng balıqlar və xərçənglərlə doludur: beləcə, dünya böyük və kiçik qəribə şeylərlə doludur!

Xüsusilə də insan dünyası və insan dənizi – indi mən qızıl qarmağımı ora atıb deyirəm: aralan, ey insan dibsizliyi!

Aralan və öz balıqlarını və parıldayan xərçənglərini mənə tulla! Bu gün mən ən qəribə insan balıqları üçün ən yaxşı yemlərimi qoymuşam!

Mən xoşbəxtliyimin özünü bütün ölkələrə, şərqə, cənuba, qərbə atıram ki, görüm mənim səadətimin ucunu çoxmu insan balıqları dartışdırır.

Nə qədər ki onlar mənim qarmağımın gizləndiyi iti ucunu dadıb, mənim hündürlüyümə tullanmağa məcbur olmayacaqlar, bu çəki balıqları dərinliklərdə üzən insan balıqlarının zalım ovçuları...

Çünki əvvəlcədən dibinə kimi cəlb edən, cəzb edən, yuxarı qalxan və uçan tərbiyəçi və nəzarətçi haçansa əbəş yerə özünə deməyib: «Necə varsansa, elə də ol!»

Qoy adamlar yuxarı – mənim yanıma qalxsınlar: zira mən qürubumun vaxtı çatması barədə işarə gözləyirəm, özüm hələ ölmürəm, belə ki, adamların içində olmalıyam.

Ona görə hiyləgər və hamıya lağ edən mən burada – uca dağlarda özü də nə səbirli, nə səbirsiz, daha doğrusu, səbir etməyi də yaddan çıxarmış adam kimi oturub gözləyirəm, zira o artıq «dözə» bilmir.

Zira taleyim mənə vaxt verir: o, məni unutmayıb ki? Bəlkə böyük daşın dalında ovlayır?

Və həqiqətən də, mən əbədi taleyimə minnətdaram ki, məni nə qovur, nə də basır və mənə zarafat və acıq üçün vaxt da verir: belə ki, bu gün mən bu uca dağa balıq ovlamaq üçün çıxmışam. Haçansa insan uca dağlarda balıq tutubmu?

Və qoy mənim bu yüksəkdə nə istəməyim və neyləməyim hələ lap dəlilik olsun: bununla belə, bu, orada – aşağıda təntənəli, gözləməkdən göyərmiş və saralmış halda oturmaqdan yaxşıdır.

– Dağlardan əsən müqəddəs tufanın viyılması kimi, gözləməkdən hirsə şişib qalmış səbirsiz o adam kimi dərədə qışqırır: «Eşidin, yoxsa mən sizi Allahın qamçısı ilə döyəcəyəm.

Ona görə yox ki mən bu narazı adamlara hirslənirəm: onlar yalnız ona görə yaxşıdırlar ki, mən onların üstünə gülə bilim! Başa düşürəm ki, onlar üçün – bu böyük təbirlər kimi səs-küy salanlar üçün «bu gün» və ya «heç zaman» sözlərinin məxsus olduğu adamlar səbirsizdirlər!

Lakin mən və mənim taleyim – biz demirik «bu günə», həm də demirik «heç vaxta»; bizim danışmaq üçün gözləməyə, özü də həddən artıq gözləməyə səbrimiz var. Zira o, haçansa gəlməlidir və gəlməyə bilməz.

Axı kim gəlməlidir və gəlməyə bilməz? Bizim böyük Xəzər, bizim böyük, insanın uzaq Şahlığı, Zərdüştün çarlığı – o çarlıq və şahlıq ki, min il davam edəcək – gələcək!

Bu «uzaq» hələ uzaqdadır mı? Bunun mənə nə dəxli! O ona görə səndələməyəcək ki, mən bu torpaqda iki ayağım üstə möhkəm dayanmışam.

– Bu əbədi əsas üstündə, möhkəm, çoxəsri daş üstündə. Bu ən uca, ən möhkəm ibtidai dağda, orada ki, tufanların mənəbi küləklər kimi çulğalaşaraq soruşur: harada? Haradan? Hara?

Ey mənim işıqlı, sağlam qəzəbim! Qəhqəhə ilə gül burada, gül! Öz parıldayan kinayəli gülüşlərini uca dağlardan at aşağı! Öz parıltınla ən gözəl insan balıqlarını mənim qarmağıma cəlb et!

Və bütün dənizlərdə olanlar mənə məxsusdur və bütün şeyləri və şeylərdəkini mənim tilovuma işidir. Və yuxarıya – mənim yanıma qaldır: mən, balıqçıların ən kinlisi, bunu gözləyirəm.

Uzağa, uzağa, ey mənim qarmağım! Dərinliyə baş vur, ey mənim səadətimin tilovu! Mənim şirin şehlərimi, qəlbimin balını damcı-damcı iç! Ey mənim tilovum, hər cür qara kədər qarnına sancıl!

Ey gözlərim, uzaqlara bax! Ah, ətrafımda nə qədər çox dəniz var! Nə qədər alışıb-yanan insan ömürləri var! Başımın üstündə isə gör necə çəhrayı sükutdur! Gör necə buludsuz səssizlikdir!»

KÖMƏK BARƏDƏ QIŞQIRIQ

Ertəsi gün Zərdüşt yenə də mağara qabağındakı daşı üstündə oturmuşdu, həmin vaxt onun heyvanları dünyanı dolaşır evə yeni qida gətirməyə çıxmışdılar. Həm də təzə bal üçün: çünki Zərdüşt köhnə balı son damcısına qədər işlətmişdi. Lakin o, əlində əsa oturub yerdə öz kölgəsinin cızıqlarını çəkərək dərin fikrə getmişdi və doğrudan da, birdən o, özünü də, kölgəsini də unudub dıxsındı və titrədi: çünki o, öz kölgəsi ilə yanaşı, başqa bir kölgə də görmüşdü. Və elə təzəcə boylanıb cəld ayağa qalxmışdı ki, yanında bir dəfə səhər yedirib-ıçırtıdığı, böyük yorğunluq carçısı olan rəmmalı gördü. O rəmmalı ki, o vaxt öyrədirdi: «Hər şey eyni cürdür, heç nə etməyə dəyməz, dünyada heç bir mənə yoxdur, bilik qəlbi əzir». Lakin bu vaxt ərzində onun üzü dəyişmişdi. Və Zərdüşt onun gözlərinə baxanda ürəyi ikinci dəfə qorxdı: bu üzdə nə qədər pis xəbərlər və kül kimi boz rəngli şimşəklər dolaşırdı.

Zərdüştün qəlbində baş verənləri hiss edən rəmmal üstündəkiləri silmək istəyirmiş kimi əlini üzündə gəzdirdi; eyni şeyi Zərdüşt də etdi. Və bundan sonra hər ikisi dinib-danışmadan ayılıb özlərinə gələrək bir-birilərindən xəbər tutmaq, arzularını sübut etmək üçün əl verdi.

«Ey böyük yorğunluq carçısı, acizənə xahiş edirik, – Zərdüşt söylədi, – sən bir dəfə mənim stolum arxasında əbəs qonağım olmamışdın. Eləcə bu gün də qonağım kimi ye-iç, bağışla ki, bu şən qoca səninlə yanaşı stolda oturub!» «Şən qoca? – rəmmal başını yelləyərək cavab verdi. – Lakin sən kim olsan da və ya kim olmaq istəsən də, ey Zərdüşt, sən burada – yüksəkdə olmağına çox qalmayıb, – sən qayığın yaxınlarda daha quruda düşüb qalmayacaq!» «Məgər mən quruda uzanmışam?» – Zərdüşt gülərək soruşdu. «Sənin dağının ətrafındadır dalğalar, – rəmmal cavab verdi, – böyük dilənçilik və kədər dalğaları hey qalxır, qalxır: yaxınlarda onlar qayığını qaldırıb səni buradan aparacaq». Zərdüşt susdu və təəccübləndi. «Məgər sən hələ heç nə eşitməmişən? – rəmmal davam etdi, – dərinlikdən gələn səs-küy və pıqqıltını eşitmirsənmi?» Zərdüşt yenə susdu və qulaq asdı. Bu vaxt o, uzun, sürəkli bir qışqırıq eşitdi ki, köpükləri bir-birinin üstündən aşılıb gəlirdi, zira onların heç biri səsi özündə saxlamaq istəmirdi: beləcə, o, fəlakətlə səslənirdi.

«Taleyin xəbərdarlığı, – nəhayət, Zərdüşt dedi, – bu, kömək barədə qışqırıqdır, güman ki, qara bir dənizdən gələn insan qışqırığıdır. Lakin insan bədbəxtliklərinin mənə nə dəxli?! Mənim qoyub gəldiyim sonuncu günah – bilirsənmi onun adı nədir?»

«Şəfqət! – rəmmal cavab verib qəlbinin xoşhallığından iki əlini də qaldırdı. – Ey Zərdüşt, mən gedirəm ki, səni sonuncu günahından qurtarım!»

Və elə təzəcə bu sözlər deyilmişdi ki, ikinci dəfə qışqırıq eşidildi. Əvvəlkindən daha qəmli və daha sürəkli, özü də daha yaxından. «Eşidirsən? Eşidirsən, ey Zərdüşt? – rəmmal çığırdı. – Bu qışqırıq sənə aiddir, səni çağırır o: gəl, gəl, gəl. Vaxt çatıb, bir dəqiqə də itirmək olmaz!»

Lakin sarsılmış Zərdüşt susurdu; nəhayət, özü barədə tərəddüddə olan bir adam kimi o soruşdu: «Yaxşı, oradan məni çağırın o kimdir?»

«Lakin sən axı onu tanıyırsan, – rəmmal əsəbiliklə cavab verdi, – niyə sən bunu gizlədirsən? Bu, ali insandır, səni yanına çağırır».

«Ali insan? – dəhşət içində olan Zərdüşt səsləndi. – Nə istəyir o? Nə istəyir o? Ali insan! Nə istəyir o burada?» – və Zərdüştün bədənini tər basdı.

Lakin rəmmal Zərdüştün qorxusuna cavab vermədi və köpükdən gələn səslərə qulaq asmağa başladı. Nəhayət, orada sakitlik bərqərar olarkən o dönüb baxanda gördü ki, Zərdüşt əvvəlki kimi dayanıb titrəyir.

«Ey Zərdüşt, – o, kədərli səslə danışmağa başladı, – sən xoşbəxtliyin oynamağa məcbur etdiyi adam kimi dayanmırsan: sən üz üstə yerə sərilməmək üçün oynamalısan.

Və əgər sən hətta mənim qabağımda rəqs etmək istəsən və hər tərəfə tullansan belə, yenə heç kim mənə «baxın, odur sonuncu şən insan, gör necə oynayır!» deyə bilməz.

Kim onu axtarsaydı, bu zirvəyə nahaq çıxmış olardı. O, mağaranı və mağarada gizlənmək üçün yer tapardı, lakin nə şaxta və xoşbəxtlik xəzinəsi, nə də onun qızıl mədənini tapmış olardı.

Səadət – məgər bu diri-diri dəfn olunmuşlar və zahidlər içində xoşbəxtlik tapmaq olar?! Doğrudanmı, mən son səadəti uzaq, unudulmuş dənizlərdəki cənnət adalarında axtarmalıyam?

Lakin hamı eynidir, heç nə eləməyə dəyməz, bütün axtarışlar əbəsdir. Artıq cənnət adaları da yoxdur».

Rəmmal bunu deyib ah çəkdi. Lakin onun son dərin nəfəsi Zərdüştü yenidən işıqlı və dərin uçurumdan aydınlığa çıxan bir şəxs kimi özünə inamlı etdi. «Yox! Yox! Üç qat yox! – Zərdüşt saqqalını sıgallayıb möhkəm bir səslə dilləndi. – Bunu mən yaxşı bilirəm. Hələ cənnət adaları var! Bu barədə danışma, ey ah çəkən kədər kisəsi!

Bu barədə mənə qırıldatmaqdan əl çək, sən, ey gündüzqabağı yağışlı bulud! Məgər mən su altında qalmış köpək kimi hələ sənin bu kədərlərindən islanmamışam?

Daha mən silkələnib səndən qaçacağam ki, qorunum: sən buna təəccüb etməməlisən, mən sənə qanacaqsız görünməyəcəyəmmi? Lakin bura mənim ərazimdir.

Sənin ali insanına gəldikdə isə, nə olar ki, mən onu bir saniyədə bu meşələrdə tapa bilərəm: onun səsi buralardan gəlirdi. Ola bilsin, hansı bir yırtıcı heyvansa onu qovurdu.

O, mənim ərazimdədirsə – burada onu heç bir bədbəxtlik gözləyə bilməz! Və həqiqətən də, burada xeyli yırtıcı heyvan var».

Bu sözləri deyib Zərdüşt getmək istədi. Belə olanda rəmmal söylədi: «Ey Zərdüşt, sən kələkbazsan!

Mən bilirəm, sən mənim yanımdan əkilmək istəyirsən! Sən böyük məmnuniyyətlə meşəyə qaçıb, orada vəhşi heyvanları ovlamağa başlayacaqsan!

Lakin bu, sənə kömək edəcəkmi? Hər halda, yenə axşam sənin yanında olacağam; sənin şəxsi mağaranda kötük kimi ağır və səbirlə oturub səni göz-ləyəcəyəm!»

«Qoy belə olsun! – Zərdüşt gedərkən çığırdı, – mənim mağaramda mənə məxsus nə varsa, həm də mənim əziz qonağıma məxsusdur!

– Əgər sən həm də orada bal tapmış olsan, nə olar ki?! Yalayarsan onu, sən, deyingən ayı, ağzını dada gətirərsən! Belə ki, hər ikimiz axşamüstü şən olarıq.

Şən və razı olarıq ki, bu gün də başa çatdı! Və sən özün mənim mahnımla rəqsə başlamalı olacaqsan, ey mənim alim ayım!

Sən buna inanmırsan? Sən başını yırğalayırısan? Nə olar ki?! Ayağa dur, qoca ayı! Bəli, mən özüm də rəmmalam».

Zərdüşt belə deyirdi.

KRALLARLA SÖHBƏT

1

Zərdüşt dağlarda və öz meşəsində heç bir saat deyildi gəzirdi, birdən qəribə bir yürüş gördü. Elə o vaxt enmək istədiyi yolla başlarında tac və flamingo quşları kimi bellərində qırmızı kəmərlər iki kral gedirdi; onlar qabaqlarındakı yüklü eşşəyi qovurdular. «Bu krallar mənim çarlığımda neyləyir?» – Zərdüşt heyrlənmə ürəyində fikirləşib cəld kol dalında gizləndi. Amma krallar ona yaxınlaşanda o, öz-özünə danışan bir adam kimi yarım səslə dedi: «Təəccüblüdür! Təəccüblüdür! Bunu necə anlamalı? Mən iki kral görürəm, təkcə bir eşşək».

Onda hər iki kral dayandı, gülümsədilər, səs gələn tərəfə baxdılar, sonra bir-birlərinin üzünə baxdılar. «Elə bizim özümüzə də çoxları bu cür fikirləşir, – sağdakı kral dedi, – amma bunu açıq demirlər».

Soldakı kral çiyinlərini çəkib cavab verdi: «Bu, yəqin ki, keçiotarandır. Ya da uzun zaman qayaların və ağacların arasında yaşamış zahiddir. Çünki cəmiyyətdən kənar yaşamaq xoş xasiyyətləri də pozur».

«Xoş əxlaq? – digər kral qəzəb və kədərlə etiraz elədi. – Kimdən çəkinirik biz? «Xoş əxlaqlar»dan deyilmi? «Bizim cəmiyyətdən» deyilmi?

Həqiqətən də, zahidlər və keçiotaranlar arasında yaşamaq bizim riyakar pudralanmış, qızılşmışların içində yaşamaqdan yaxşıdır, – lap özünü «yaxşı cəmiyyət» adlandırırsa da, – hərçənd ki özünü lap «aristokratiya» adlandırırsa da. Lakin «xoş xasiyyətlər»də hər şey riyakar və köhnə pis xəstəliklərin və ondan da pis təbiblərin sayəsində qanından başlayaraq irinlidir.

Mən kobud, hiyləgər, tərs, dözümlü və sağlam kəndli bütün mənələrdə ondan üstün tuturam: bu gün bu ən ləyaqətli tipdir.

Kəndli bu gün bütün başqalarından üstündür. Və kəndli tipi ağa olmalıdır! Lakin indi kütlə hakimiyyətidir – mən daha özümə şirnikləmə imkanı verməyəcəyəm. Kütlə isə hər cür zir-zibil deməkdir.

Kütlə hər cür tör-töküntüdür: onda hər şey qarışıb. Həm müqəddəs, həm dələduz, həm ağa, həm yəhudi və Nuhun gəmisindən qalan hər cür heyvan.

Yaxşı xasiyyətlər! Bizdə hər şey riyakar və irinlidir. Artıq heç kim xoşhallanmağı bacarmır: bizim hamımız məhz bundan qaçırıq. Bu dili topuq vuranlar, sırtıq köpəklər palma yarpağını qızıllaşdırırlar.

İkrah məni boğur ki, biz, krallar, özümüz də saxtalaşmışıq, biz ulu əcdadlarımızın parıldayan, saralmış köhnə qiyafələrinə bürünmüşük, biz axmaqlar və cüvəllağılar və bu gün hakimiyyətlə alver edən hər cür yaramazlar üçün bəzəkli medallarıq.

Biz birinci deyilik – lazımdır ki, birinci kimi görünək: biz bu yalanlardan artıq doymuş və yorulmuşuq. Biz bu tör-töküntüdən, bütün bu boğaz cıran və yazı yazan nəcis milçəklərindən, bu alverçi üfunətindən, bu şöhrətpərəstlik xəstələrindən, bu üfunətli nəfəslərdən ayrılmışıq: tfu, bu tör-töküntülər içində yaşamağa, – tfu, tör-töküntü arasında birinci olmağa çalışmağa! Ah, ikrah! İkrah! İkrah! Hələ hansı bir mənə daşıyırsınız – biz krallar!»

«Sənin köhnə xəstəliyin yenə qayıdır, – sağdakı kral dedi, – mənim zavallı qardaşım, ikrah yenə sənə qayıdır. Lakin sən axı bilirsən ki, kimsə bizə qulaq asır».

Və Zərdüşt bayaqdan bu nitqlərə gərginliklə qulaq asdığı yerdən çıxdı və krallara yanaşıb belə başladı: «Kim ki sizə qulaq asır, həvəslə qulaq asır. Siz, ey krallar, həmin qulaq asanın adı Zərdüştür.

Mən o Zərdüştəm ki, haçansa demişəm: «Kralların artıq nə faydası var!» Bağışlayın, siz bir-birinizə «bizim krallara nə dəxlimiz var!» deyəndə mən sevindim.

Lakin burada mənim şahlığım, mənim hökmranlığımıdır – siz mənim çarlığımı nə axtara bilərdiniz? Lakin, ola bilsin, bu yolla siz mənim axtardığımı tapmışınız: ali insanı».

Krallar bunu eşidəndə sinələrinə vurub bir səslə dedilər: «Biz tanındıq!

Bu sözün qılınıcını ilə sən bizim qəlbimizin qatı zülmətini kəsirsən. Sən bizim dərdimizi açdın, zira, görürsənmi, biz yola çıxmışıq ki, ali insanı axtarıb tapaq, – o insanı ki, biz kral olsaq da, bizdən ucadır. Biz bu eşşəyi onunçün aparırıq, zira ali insan yerdə olub, yerdə də hökmranlıq etməlidir.

Bütün insan talelərində bundan ağır bədbəxtlik yoxdur ki, əgər dünyanın ən güclü insanları həm də birincilər deyillər. Yoxsa hər şey riyakar, əyri və eybəcər olur.

Və əgər onlar hətta axırıncı insan deyil, hətta heyvan olurlarsa, kütlənin qiyməti onda, məhz onda artır və nəhayət, hətta kütlənin comərdi dilə gəlib deyir: «Baxın, comərd yalnız mənəm!»

İndicə mən nə eşitdim?! – Zərdüşt cavab verdi. – Kralların müdrikliyinə bax! Mən heyranam və həqiqətən də, fikirlərimi qafiyəli şəkllə salmaq istəyirəm:

– Elə bir qafiyəli ritmə ki, ola bilsin, bu qafiyələr hamının qulağı üçün xoş olmasın. Mən artıq çoxdan uzunqulaqlara diqqət verməyi unutmuşam. Nə olar ki?! İrəli!

(Lakin burada o baş verdi ki, eşşək də dilə gəldi. Ancaq o çox aydın və acı bir mənə ilə danışdı – İ-A.)

Miladın lap ilk ilində bir dəfə
Sərxoş sivilla xanım (şərabdan yox) söylədi:
Aman, aman, hər şey necə, gör necə ucuzlaşıb!
Dörd tərəfdə düşkünlükdür gör necə!
Böyük Roma dönüb olub bir fahişəxana,
Sezar heyvan səviyyəsində, yəhudisə dönüb allah olubdur.

2

Krallar Zərdüştün bu qəfiyələrindən ləzzət aldılar; lakin sağdakı kral dedi:
«Ey Zərdüşt, biz nə yaxşı iş gördük ki, səni görməyə gəldik.

Zira sənin düşmənlərin sənini surətini öz güzgülərində bizə göstərmişdilər. Orada sənini üzündə zəhərli təbəssümlə demonun mimikası vardı; belə ki, biz səndən qorxurduq.

Lakin məgər bunun köməyi oldu? Sən öz aforizmlərinlə bizim qulaqlarımıza və ürəyimizə girməkdə davam etdin. Nəhayət, biz dedik: onun sifəti necədir, nəyimizə lazım?!

Biz onu eşitməliyik, o adamı ki, belə öyrədir: sülhü yeni müharibələrin vasitəsi kimi sevin və ən qısa sülh qısa deyil, uzundur.

Hələ heç kim belə davakar sözlər söyləməmişdi: «Yaxşı nədir? Cəsur olmaq yaxşıdır. Müharibənin faydası hər cür məqsədə yol açır».

Ey Zərdüşt, bu sözlərdən sonra bədənimizdə atalarımızın qanı həyəcana gəldi: bu sanki köhnə şərab çəlləyinə yazqabağı bir müraciət idi.

Qılıncılar qırmızı xallı ilanlar kimi bir-birilərinə calaq olanda atalarımız əsl həyatın tam ləzzəti ilə yaşayırdılar: hər cür sülh günəşi onlar üçün soyuq və solğun idi, uzunmüddətli sülh isə rüsvayçılıq gətirirdi.

Onlar, bizim atalarımız, divarda tamam işıqlı, küt olmuş qılıncıların asıldığını görəndə necə ah çəkərdilər! O qılıncılar kimi, onlar da müharibə üçün darıxırdılar. Zira qılınc qanla yuyunmaq istəyir və bu arzulardan parlayır».

Krallar atalarının xoşbəxtliyi haqda xəyala dalaraq hələ ki bu cür qızğın danışdırdılar. Zərdüştün qəlbi onların bu coşqunluğuna baxıb bərkdən gülmək istəyi ilə doldu: çünki açıq görünürdü ki, qarşısında gördüyü krallar köhnə, nazik sifətləri olan çox sülhsevər krallar idi. Lakin o, öz həvəsini boğa bildi. «Nə olar ki?! – dedi. – Bax bu, Zərdüştü mağarasına aparan yoldur: və qoy bugünkü günün gecəsi ən uzun olsun!

İndi isə mən getməliyəm, məni sizdən kömək barədə qışqırıq ayırır.

Mənim mağaram üçün böyük şərəf olar, əgər krallar orada oturub məni gözləsələr: lakin, əlbəttə, çox gözləməli olacaqsınız! Nə olar ki?! Bu gün oturub gözləməyi saraylarda deyil, harada öyrənmək olar? Və əgər hələ nə qədər qalırsa, – kralların bütün comərdliyi məgər bu gün gözləməyi bacarmaq adlanmırmı?» Zərdüşt belə söylədi.

ZƏLİ

Və Zərdüşt düşüncələr içində yoluna davam edib, hey üzəşəgi gedərək meşə içi və bataqlıqların yanından ötüb-keçirdi; və ağır şeylər barədə fikirləşənlərin başına gəldiyi kimi, birdən-birə o bir adamla toqquşub ayağını basdı. Və birdəfəlik möhkəm bir ağır səsi qulaqlarını doldurdu, iki lənət və iyirmi ədəbsiz söyüş yağdı. Belə ki, Zərdüşt qorxudan əlindəki ağacı yellədi və ayağını basdığı adama üstəlik zərbə də vurdu. Lakin o dəqiqə də özünə gəldi və indicə etdiyi axmaqlığa gülməyə başladı.

«Bağışla, – o, ayağını basdığı və qəzəblə qalxıb yenə də oturan adama dedi, – bağışla və hər şeydən əvvəl, bu müqayisəni dinlə.

Uzaq şeylər barədə xəyallara dalan yolçu bilməyərəkdan yolda gün qabağında qızınan yatmış itlə toqquşarsa; – onların hər ikisi dəhşətlə qorxaraq amansız düşmənlər kimi sıçrayıb bir-birilərinin üstünə necə atırlarsa, – bizimlə də belə oldu.

Və hər halda! Və hər halda – bir az qaldı ki, onlar bir-birilərini sığallamasınlar, bu itlə bu tənha adam! Axı onların hər ikisi tənha idi».

«Sən kim olursansa ol, – Zərdüştün ayağını basdığı və hələ də qəzəbli olan adam cavab verdi, – sən bu müqayisənlə məni daha çox tapdadın, nəinki ayağınla! Bax gör, məgər mən itəm?» – bu sözləri deyib oturan adam ayağa qalxdı və çılpaq əllərini bataqlıqdan çıxartdı. Çünki o, bataqlıqdakı ov quşlarını güdən adam kimi yerə uzanıb gizlənərək görünməz olmuşdu.

«Yaxşı, sənə nə olub?! – qorxmış Zərdüşt səsləndi, çünki o, çılpaq əldən bərkdən qan fışkırdığını görmüşdü. – Sənə nə olub? Səni, ey bədbəxt, hansı bir zərərli heyvansa dişləməyib ki?»

Qana qərq olan gülümsədi, amma hələ də hirsli idi: «Sənin nəyinə lazım?!» – dedi və yoluna davam etmək istədi. – Burada mən öz evimdə və öz məskənim-dəyəm. Qoy kim istəyir məndən soruşsun, lakin mən, çətin ki, hər cür gicbəsərə cavab verəm.

«Sən yanılırsan, – Zərdüşt ürəyiyananlıqla deyib onu saxladı, – sən səhv edirsən, sən burada öz məskənində yox, mənim məskənimdəsən və burada heç kimin başına bədbəxtlik gəlməməlidir.

Məni, yeri gəlmişkən, necə istəsən adlandıra bilərsən, – mən kim olmalıyam, oyam. Özümə özümü Zərdüşt adlandırıram. Nə olar ki?! Oradan – yuxarıdan Zərdüştün mağarasına yol gedir, ora uzaq deyil, – gəlib mənim yanımda yaranı sağaltmaq istəmirsənmi?

Bu həyatda səninki pis gətirib, ey bədbəxt: əvvəl səni heyvan dişləyib, sonra da insan ayağını əzib!»

Lakin Zərdüştün adını eşidən kimi əzilən adam dəyişdi. «Mənə nə olub? – səsləndi. – Məni bu həyatda Zərdüstdən başqa daha kim maraqlandırır ki? Və soruşduğun heyvan yeganə qanla yaşayan məxluq olan zəlidən başqa nə ola bilər?

Mən elə zəlinin xətrinə balıqçı kimi bu bataqlığın qırağında uzanmışam və artıq uzanmış əlim onuncu dəfəydi dişləniliydi ki, birdən daha gözəl bir heyvan – Zərdüşt mənim qanımla qidalanmağa başladı!

Ah, xoşbəxtlik, ah, möcüzə! Məni bu bataqlığa gətirən o günə eşq olsun! Eşq olsun hələ yaşayan ən gözəl və həqiqi qanıqan bankaya! Eşq olsun vicdanın böyük zəlisi olan Zərdüştə!»

Zərdüştün ayağını basdığı adam belə dedi və Zərdüşt onun sözlərinə və zərif ehtiramına sevindi: «Sən kimsən? – soruşdu və əlini ona uzatdı. – Bizim aramızda hələ aydınlaşmalı və işıqlandırılmalı çox şey qalır; lakin artıq, deyəsən, təmiz, aydın gün başlayır».

«Mən ruhca vicdanlıyam, – sual olunan cavab verdi, – və məni ruhi məsələlərdə nəzərə almasaq, ondan başqa daha sərrastını, daha yığcamını, daha möhkəmini tapmaq olmazdı, mənə, – Zərdüştə verən istisna olmaqla.

Çox şeyi yarımçıq bilməkdən heç nə bilməmək yaxşıdır. Bir az riskli olsa da, axmaq olmaq özgə fikirləriylə müdrik olmaqdan yaxşıdır. Mən hər şeyin əsasını öyrənməyə çalışıram:

– Nə əhəmiyyəti var, o, böyükdür, ya balacadır?! O, bataqlıqımı, ya səmamı adlanır?! Hər şeyin bir qarış əsası mənimçün kifayətdir: əgər o, həqiqətən, əsas və zəmindirsə!

– Əsasın bir qarışı: onun üstündə dayanmaq olar. Həqiqi vicdanlılıq üçün biliyin böyük-küçü yoxdur».

«Deməli, ola bilsin, anlayan zəli sənən? – Zərdüşt soruşdu. – Və sən zəlini son əsasına kimi tədqiq edirsən, ey ruhən vicdanlı?»

«Ey Zərdüşt, – ayağını tapdığı adam Zərdüştə cavab verdi, – əgər mən buna cürət etsəydim, çox dəhşətli olardı!

Lakin əgər mən nəyisə gözəl və əsaslı olaraq bilirəmsə, o da zəlinin beynidir – bu, mənim dünyamdır.

Və bunun özü bir dünyadır! Lakin bağışla, əgər burada mənim qürurum danışır. Çünki burada mənə bərabər olan yoxdur. Buna görə mən «bura mənim evimdir» dedim.

Neçə müddətdir tək bir şeyi, zəlinin beynini tədqiq edirəm ki, bu sürüşkən həqiqət əlimdən çıxmasın. Bura mənim şahlığımdır!

– Bunun xatirinə mən qalan bütün şeyləri atdım, bunun xatirinə mən qalan bütün şeylərə biganəyəm; və mənim biliyimlə qara nadanlıqım yanaşı gedir.

Ruhumun vicdanlılığı məndən tələb edir ki, mən nə isə bir şeyi bilim və başqa heç nəyi bilməyim: bütün ruhən yarımçıqlar, bütün dumanlı şeylər, pərvaz edənlər və xəyalpərəstlər məndə ikrah oyadır.

Harada ki mənim təmizliyim qurtarır, mən sonrası üçün koram və kor olmaq istəyirəm. Lakin harada ki mən bilmək istəyirəm, orada mən həm də namuslu olmaq istəyirəm, yəni sərt, sərrast, yığcam, kəskin və sarsılmaz.

Zərdüşt belə söylədi.

Sanki ölümdür gələn, ayaqlarım quruyub.

Hansı zalım və məchul xəstəlik tapıb məni?
Onun soyuq, buz kimi axıb gələn
Oxları sancılır ürəyimə.
Ey buludlar dalında gizlənmiş ruhi idrak,
Ovuma çıxmısan sən, odlu şimşəklərini
Gözlərimə sancırsan.
Qaranlıqdan baxırsan kinayəli gözlərlə,
Və yerdə uzanmışam, qıvrılıraq qalmışam.
Amansız əzablarla qıvrılıb can verirəm.
Tutmusan boğazımdan
Sən, ey naməlum Allah!
Sən, ey amansız ovçu!
Batır öz xəncərini,
Bir də sanc ürəyimə.
Doğra, doğra, parçala!
Lakin nəyə lazımdır
Sənin bu küt oxlarla
Mənə əzab verməyin?
Yenə durub niyə mənə baxırsan,
İnsanların ey qanından doymayan,
Şimşək kimi xəbisliklə allahlartək baxırsan?
Bəli, öldürmək istəmirsən,
Yalnız əzab verməyi xoşlayırsan!
Axı söylə əzabların neyçündür
Sən ey kinli, sən ey məchul ilahi?
Mən görürəm, bəli!
Gecəyarı xəlvət gəldin yanıma
Söylə, söylə nədir istəyin?
Məni daim hey əzirsən, sıxırsan,
Vallah-billah, belə yaxınlıq olmaz.
Nəfəsimi dinləyirsən mənim,
Qulağını ürəyimə qoyursan,
Qəlbimdən keçənləri duyasan!
Ey həyasız, mənə yadsan, oğrusan!
Özün üçün qənimət bildiyin nədir?
Məqsədin də nəyə qulaq asmaqdır?
Nə qoparmaq istəyirsən, ey zalım?
Sən, ey ilahi cəllad!
Yoxsa istəyirsən köpəktək,
Qabağında sənin quyruq bulayım?
Ehtirasdan itirərək ağlımı

Sənə edim coşqun sevgi elanı?
Bu zəhmətlər tamamilə əbəsdir.
Zərbələri endirirsən aramsız,
Nə dəhşətlə batırırsan iynəni!
Yox, yox, mən qurbanın deyiləm,
Sən, ey amansız ovçu,
Sənin məğrur əsirinəm, bilirsən.
Buludların arxasında gizlənib
Sən, ey quldur, söylə mənə, nəhayət,
Nədir, nədir söylə məndən istəyin?
Necə? Girov?
Hansı girov, nə qədər?
Çox şey istə – məğrurluğun söyləyir,
Və özü də yığcam söylə – deyir o.
Aha, deməli, belə?
Düzdür?
Mənimi istəyirsən?
Məni başdan-ayağa, həm də ki bütövlüklə?
Ah! – de nə üçün
Mənə əzablar verirsən, ey ağılsız?
Ürəyimi de nə üçün alçaldaraq incidirsən?
– Məhəbbətini ver mənə, söylə kimi
isindirir? Uzat mənə mehriban əllərini.
Tez kənar ol! Uçub getdin! –
Bu yeganə həm yoldaşım, həm düşmənim
Qaçıb gedib uzaqlaşdı,
Böyük düşmən,
Mənə yenə özgə olan
Bu yad, həm də bu ilahi böyük
cəllad! Getdi, getdi uzaqlaşdı.
Yox!
Qayıt mənə, qayıt yenə,
O öz bütün işgəncənlə!
Göz yaşlarım necə axır gör ardınca!
Səndən ötrü birdən yenə
Şölələndi odlu qəlbim.
Qayıt, qayıt gəl
yanıma Ey Allahım –
Sən ey mənim iztirabım,
Həm də ki son səadətim!

Lakin bu yerdə Zərdüşt daha özünü saxlaya bilmədi. Çəliyini götürüb bayaqdan acı-acı şikayətlənənə bütün gücü ilə bir zərbə ilişdirdi. «Bəsdir! – acı bir gülüşlə onun başına qışqırdı, – bəsdir, dayan, ey təlxək! Fırıldaqçı! Sürtülmüş yalançı! Mən səni tanıyıram.

Mən sənin ayaqlarını yandıraram, ey zalım sehrbaz, mən sənin kimiləri yaxşı kabab edə bilirəm!»

«Əl çək, – qoca bunu deyib yerindən sıçradı, – daha vurma, ey Zərdüşt! Bütün bunlar yalnız məzhəkə idi!

Mənim ustalığım bundadır. Səni buna cəlb edərək sınamaq istəyirdim! Və həqiqətən də, sən aldanmadın.

Lakin sən özün də mənə özün haqqında çoxlu şəhadətlər verdin: sən sərtsən, sən, ey müdrik Zərdüşt! Sən öz həqiqətlərinlə çox sərt zərbələr endirirsən, sənin çomağın məni bu reallığa məcbur edir!»

«Qılığımıza girmə, – hələ də həyəcanlı olan və qocaya hirs ilə baxan Zərdüşt dedi, – sən sürtük fırıldaqçısan! Sən yalançısan: nə həqiqət haqqında çərənləyirsən!

Sən tovuz quşlarının ən sırtığısan, sən şöhrətpərəstlik dənizisən, qabağında nə oyun çıxartdın, ey sehrbaz? Sən o cür acı-acı şikayət edəndə mən kimə inanmalıydım?»

«Tövbə edən ruha, – qoca dedi, – onu mən təqdim etmişəm, mən; bu sözü haçansa sən özün kəşf etmisən – şair və sehrkar, nəhayət, öz ruhunu özünə qarşı çevirən və özünün pis vicdanından və təlimindən tir-tir əsən.

Və etiraf et, ey Zərdüşt: sən mənim bu ustalığımı və yalanımı hiss edəne kimi xeyli vaxt keçdi. Sən məndən ötrü ikiəlli başını tutanda mənim dərdimə inan-mışdın, – mən sənin necə acı-acı şikayətlənib deməyini eşidirdim: «Onu çox az sevən olub, çox az seviblər!» Mənim içərimdəki hiddətim səni belə məharətlə aldatmağıma sevinirdi».

«Sən, doğrudur ki, məndən hiyləgərlərini də aldadıbsan, – Zərdüşt sərt halda dedi. – Mən yalançıları qorumuram, ona görə ehtiyatsız olmalıyam, taleyim belə istəyir.

Lakin sən – aldatmalısan, nə qədər ki səni belə tanıyıram. Sənin sözlərinin həmişə iki, üç, dörd mənası olmalıdır! Hətta sənin indiki etirafların da mənimçün nə kifayət qədər həqiqət, nə də kifayət qədər yalandır!

Ey xəbis fırıldaqçı, məgər sən başqa cür edə bilərdinmi? Sən əgər öz həkimin qabağında çılpaq olsaydın, öz xəstəliyini də saxtalaşdırı bilərdin.

Lap elə o cür də mənim qarşımda «bütün bunlar yalnız komediya idi» deyəndə də sən öz yalanlarını pudralamışdın. Bunda nəşə ciddi bir şey də vardı, zira sən özün də bir az tövbə edən ruhsan!

Mən səni yaxşı tanıdım: sən hamı üçün sehrbaz oldun, lakin özün üçün nə yalanın, nə də hiyləgərliyin qaldı, – sən özün sehrkar olmaqdan məhrum oldun!

Sən yeganə həqiqətin kimi ikrahının meyvələrini dərdin. Dilində bircə kəlmə də doğru söz yoxdur, lakin dilin hələ düzdür: dilinə yapışan ikrah doğrudur».

«Yaxşı, axı sən kimsən?! – qoca sehrbaz özündən razı bir səslə səsləndi. – Canlılar arasında ən böyük məxluqla kim bu cür cürətlə danışa bilər?» – Onun gözlərindən Zərdüştə qarşı yaşıl ildırımlar çaxdı. Lakin elə o dəqiqə də o dəyişildi və kədərlə dedi:

«Ey Zərdüşt, mən yorulmuşam, mənim öz sənətimdən lap zəhləm gedir, yalan danışmağın nə mənası, mən heç də böyük-zad deyiləm! Lakin sən bunu yaxşı bilirsən ki, mən böyüklük axtarırdım.

Mən böyük insanı təcəssüm etdirmək istəyirdim və çoxlarını buna inandırmışdım, lakin bu yalan mənim gücüm xaricində idi. Ona çırpılıb əzilirəm.

Ey Zərdüşt, bütün yalanlar mənim içimdədir; lakin mən sınıram – bu da içimin həqiqətidir».

«Bu, sənə şərəf gətirir, – Zərdüşt hirsle söylədi və kənara baxdı, – sən böyüklük axtarmağın sənə şərəf gətirir, lakin elə bunun özü də səni ifşa edir. Sən böyük deyilsən.

Ey kinli, qoca sehrbaz! Bax səndəki ən yaxşı budur və ən namuslu budur, və mən sən öz-özündən yorulub «mən böyük deyiləm» deməyini də qiymətlən-dirirəm.

Mən tövbə edən ruh kimi sən bu cəhətinə nəzərə alıram. Hətta bir anlıq olsa da, sən həmin anda doğruçu idin.

Amma de görüm, sən burada – meşələrdə və mənim qayalarımnda nə axtarırsan? Və əgər sən mənə görə yolda uzanmışdınsa, məndən nə istəyirdin? – sən məni nəylə tovlamaq istəyirdin?»

Zərdüşt belə dedi və onun gözləri parıldayırdı. Qoca sehrbaz bir az susdu, sonra dedi: «Məgər mən səni tovlayırdım? Mən ancaq axtarırdım.

Ey Zərdüşt, mən bütün cəhətlərdə düz danışan, sadə, ədalətli, ikimənalı danışmayan, namuslu bir adam axtarıram, elə bir adam ki, müdriklik sultanı, bilik carçısı, böyük insan olsun.

Məgər, ey Zərdüşt, sən bunu bilmirsən?! Mən Zərdüştü axtarıram».

Bu yerdə onların arasında uzun bir sükut hökm sürdü; Zərdüşt dərin düşüncələrə qərq oldu, belə ki, hətta gözlərini yumdu. Lakin sonra o, həmsöhbətinə qayıdaraq, sehrbazın əlindən tutub nəzakət və bıcılıqla ona dedi:

«Nə olar ki?! O yuxarıdakı yol Zərdüştün mağarasına aparır. Sən orada tapmaq istədiyini adamı axtara bilərsən.

Və mənim heyvanlarımdan, qartalımdan və ilanımdan məsləhət al. Qoy onlar sənə axtarmaqda kömək etsinlər. Lakin mənim mağaram böyükdür.

Doğrudur, hələ mən özüm də böyük insan görməmişəm. Böyük insan üçün hələ ən incə adamların da gözləri kobuddur. İndi artıq kütlə zamanıdır.

Mən artıq dartılan və şişən çox adam görmüşəm, xalq isə qışqırır: «Budur böyük insan!» Lakin bütün bu hava ilə dolu olanların nə faydası?! Axı gec-tez içlərinə çəkdiqləri hava onlardan çıxacaq.

Həddindən çox şişən qurbağa əvvəl-axır partlayacaq və hava da ondan çıxacaq. Şişənin qarnını dımbıldadırlar – bunu mən zarafat adlandırıram.

Dinləyin, uşaqlar! Bu gün bu kütləyə məxsusdur. Kim orada nəyin böyük, nəyin kiçik olduğunu hələ bilir?! Kim orada uğurla böyüklük axtarır?! Yalnız axmaq! Və axmaqlar uğur qazanır.

Sən böyük adamları axtarırsan, ey qoca gicbəsər? Kim səni onları axtarmağı öyrədib? Məgər indi bunun vaxtıdır? Ey xəbis macəraçı, nə ilə məni yoldan çıxardırsan?»

Qəlbində təsəlli taparaq Zərdüşt belə söylədi və gülə-gülə öz yoluna davam etdi.

İSTEFADA

Zərdüşt sehrkardan ayrılandan bir az sonra gördü ki, getdiyi yolda yenə kimsə dayanıb; bu, Zərdüştü çox qayğılandıran qara, arıq, solğun bənizli ucaboy bir adam idi. «Vay-vay, – ürəyində dedi, – budur, canlı kədər oturub, mənə elə gəlir ki, o, rahiblərdən biridir; onlar mənim səltənətimdə nə axtarırlar?

– Necə! Güclə bir sehrkarın əlindən qurtarıb və budur, ikinci bir cadugər yenə düz yolumun ortasında dayanıb.

Daim çarpazlanmış əllərlə hansı bir cadugər, ya Allahın mərhəməti ilə hansı bir qaraqabaq sehrkar, ya şeytanın yoldan çıxardığı bütün dünyaya böhtan yağdıran bir dələduz!

Lakin şeytan heç vaxt vaxtında yerində olmur. Həmişə çox gec gəlir, bu lənətə gəlmiş cırtdan və əyriyaq!»

Zərdüşt bu cür deyilərək ürəyində səbirsiz halda fikirləşirdi ki, necə eləsin, bu qara adama fikir vermədən sovuşub getsin, – lakin iş başqa cür oldu. Çünki elə həmin anda yerdə oturmuş adam onu gördü və gözlənilmədən öz xoşbəxtliyi ilə rastlaşanlar kimi cəld yerindən sıçrayıb Zərdüştə tərəf üz tutdu.

«Ey qərib adam, sən kim olursansa ol, – rahib dedi, – yolunu azıb nəsə axtaran qoca adama kömək et, çünki burada asanlıqla bədbəxtlik baş verə bilər.

Bu yerin aləmi mənə yabançı və uzaqdır, hətta vəhşi heyvanların nərilisini belə eşidirəm; məni müdafiə edəcək bir adam isə artıq yoxdur.

Mən öz meşəsində tək-tənha və bu gün bütün dünyanın bildiyi şeylərdən xəbərsiz, müqəddəs və zahid olan sonuncu ləyaqətli adamı axtarırdım».

«Bu gün bütün dünya nəyi bilir ki? – Zərdüşt soruşdu. – Onu bilmirmi ki, bütün dünyanın haçansa inandığı köhnə allah artıq yaşamır?»

«Sən belə deyirsən, – kədərli qoca cavab verdi. – Amma mən isə o qoca allaha onun son saatına qədər qulluq eləmişəm.

İndi isə mən istefadayam, heç bir ağam yoxdur və bununla belə, yenə azad deyiləm, xatirələrimdə olanlardan başqa bir dəqiqə də şad vaxtım yoxdur.

Elə ona görə mən bu dağlara qalxmışam ki, köhnə papa və kilsə atası kimi, nəhayət, yenə özümə bir bayram düzəldim – zira, bil ki, mən sonuncu papayam! – Özü də Allaha qulluq edən şərəfli xatirələr bayramında.

Lakin indi ən ləyaqətli insan, meşədə rast gəldiyim və daim öz oxumağı və mızıldamağı ilə öz allahını şöhrətləndirən adamın özü də ölüb.

Mən artıq onun özünü tapa bilmədim. Komasını və onun ölümü barədə ulayan iki canavarı gördüm, – çünki bütün heyvanlar onu sevirdilər. Və mən oradan qaçdım.

Doğrudanmı, mən bu meşələrə və dağlara əbəş yerə gəlmişəm? Belə olanda mənim qəlbim başqa birisini, Allaha inanmayanların ən ləyaqətlisini – Zərdüştü axtarmağa başladı!»

Qoca bu sözləri dedi və kəskin baxışlarını qarşısında duran adama zillədi; Zərdüşt isə qoca papanın əlini əlinə aldı və uzun zaman onu heyranlıqla seyr etdi. «Mənə

bax, ey hörmətli adam, – dedi, – necə gözəl və uzun əllərin var! Bu daim xeyirxahlıq paylayan bir adamın əlidir. Lakin indi bu əllər sənin axtardığın adamın – mən Zərdüştün əlini tutur.

Bu – mənəm, Zərdüştəm ki, deyirəm: kim məndən də allahsızdır ki, məni təlimi ilə sevindirə bilsin?»

Zərdüşt belə dedi və öz iti baxışları ilə qoca papanın fikirlərini və hətta gizli fikirlərini oxudu. Nəhayət, papa dedi:

«Kim ki onu sevir və ona ən çox malik idi, elə həmin adam da onu hamıdan çox itirdi:

– Yaxşı bax, biz iki ən çox allahsızdan mən daha çox allahsız deyiləmmi? Lakin kim buna sevinə bilərdi?»

«Sən ona axıra kimi qulluq etdin, – Zərdüşt dərin sükutdan sonra fikirli halda dedi, – sən bilirsən o necə ölüb? Doğru deyirlərmə ki, onu şəfqət boğdu? Doğrudurmu, o, insanın xaçda necə asıldığını görüb və buna dözə bilməyib, belə ki, insana məhəbbət onun cəhənnəmi və axırda da ölümü olub?»

Lakin qoca papa heç bir cavab vermədi. Və ürkə-ürkə ağır, iztirablı nəzərlərlə ətrafa baxdı.

«Burax onu, – Zərdüşt uzun düşüncələrdən sonra qocanın gözlərinin içinə baxaraq dedi. – Boşla onu, o ölüb. Və hərçənd ki ölmüş adam haqqında hörmətlə danışmağın sənə şərəf gətirir, lakin sən eyni zamanda mənim kimi yaxşı bilirsən ki, o kim idi; və o, qərribə yollarla gedirdi».

«İki göz bir gözə» deyərək papa şənləndi, qoca (çünki o, bir gözdən kor idi) davam etdi: «Allah məsələsində mən Zərdüştdən də savadlıyam – və buna haqqım var.

Mənim ona məhəbbətim uzun illər davam edib, mənim iradəm hər şeydə onun iradəsini təqib edib. Lakin yaxşı nökr öz ağasının özündən də gizlətdiyi çox şeyi və hətta hər şeyi bilir.

Bu, başdan-başa sirlərlə dolu fikirlərini gizlədən bir Allah idi. Həqiqətən də, hətta öz oğlunun yanına da o, başqa cür deyil, xəlvəti yolla gedirdi. Onun inamının qapısı ağzında zina dayanmışdı.

Kim ki onu sevgi allahı kimi şöhrətləndirmirsə, o, məhəbbətin özü haqqında kifayət qədər yüksək fikirdə deyil. Məgər bu Allah eyni zamanda hakim də olmaq istəməzdimi? Lakin sevən əsla təltif və əvəz barədə düşünmür.

O, cavan ikən bu şərqli Allah o vaxt amansız və qisasçı idi və sevimli adamlarını əyləndirmək üçün özünə cəhənnəm də düzəltdi.

Nəhayət, o qocaldı, həlim və şəfqətli oldu, atadan çox babaya oxşadı və hər şeydən artıq əsə-əsə yeriyən qoca nənəyə oxşadı.

Beləcə, o, peçin bir küncündə büzüşüb oturur, dünyadan və iradəsindən yorulub öz zəif ayaqlarını söyürdü, ta ki, nəhayət, öz həddindən böyük şəfqətindən boğuldu».

«Sən, ey qoca papa, – Zərdüştdən onun sözünü kəsdi, – sən bunu öz gözlərinlə görmüsənmi? Belə də ola bilər, başqa cür də ola bilərdi. Allahlar öldə onlar həmişə müxtəlif cür ölürlər.

Nə olar ki?! Bu cür, ya başqa cür, o ölüb! O, mənim qulağımın və gözlərimin zövqünə uyğun deyildi, yaxşı olar ki, onun barəsində heç danışmayım.

Mən bütün aydın baxanları və düz danışanları sevirəm. Lakin o – sən axı bunu bilirsən, ey qoca papa, o, bir növ sənə kimi müqəddəslərdən idi – onu müxtəlif cür başa düşmək olurdu.

Onu çox vaxt tamamilə anlamaq olmurdu. Qəzəbdən titrəyən o məxluq biz onu pis anlayanda necə də hirsələnirdi! Lakin nə üçün o aydın danışmırdı?

Və əgər günah bizim qulaqlarımızda idisə, niyə onu pis eşidən bu qulaqları bizə vermişdi. Əgər qulaqlarımızda çirk vardısı, onu ora kim qoymuşdu?

Sənətini axıra qədər öyrənə bilməyən bu dulusçu çox şeyə nail ola bilmədi. Lakin əgər pis düzəltdiyinə görə hələ də öz güvəclərindən və başqa yaratdıqlarından intiqam alırdısı, bu artıq yaxşı zövqə qarşı bir günah idi.

Ləyaqətin özünün də yaxşı zövqü olur; o, nəhayət, dilə gəlir: bu cür allahla rədd ol! Tamam allahsız olmaq, öz taleyini özün qurmağın yaxşıdır, dəli olmaq yaxşıdır, özünün allah olmağın yaxşıdır!»

«Mən nə eşidirəm! – qulaqlarını şəkəlib qoca papa söylədi. – Ey Zərdüştdən! Sən bu inanmazlığınla düşündüyündən də ləyaqətliyə! Hansı bir Allahsa özü sənə allahsızlığın səbəb oldu.

Məgər alicənablığının özü sənə bir daha Allaha inanmağa imkan vermirmi? Və sən bu hədsiz doğruculuğun səni daha uzaqlara, xeyir və şərin o biri sahilinə aparacaq!

Bir bax, gör sənə nə qalıb? Sənin gözlərin, əllərin və dodaqların var ki, əbədiyyətdən xeyir-dua üçün nəzərdə tutulub. Təkcə əllərlə xeyir-dua vermirlər axı.

Hərçənd ki sən ən allahsız olmaq istəsən də, yanında uzun xeyir-dualarının gizli ətrini hiss edirəm. Bu, mənə xoş gəlir və həm də əzab verir.

Ey Zərdüşt, izin ver yalnız bir gecəliyə sən qonağın olum. Artıq dünyanın heç yerində sən yanında olduğu kimi mənimçün xoş olmayacaq!»

«Amin! Qoy belə olsun, – Zərdüşt böyük heyrat içində belə dedi! – Orada – yuxarıda yol var, o yol Zərdüştün mağarasına aparır.

Həqiqətən də, mənim özüm səni ora ötürərdim, ey hörmətli qonaq, zira mən bütün ləyaqətliləri sevirəm. Lakin indi mən tələsik köməyə çağıran səslər eşidirəm.

Mənim səltənətimdə bir nəfər də bədbəxt olmamalıdır; mənim mağaram yaxşı sığınacaqdır. Və hər şeydən əvvəl, mən kədərlənən hər kəsi yenidən möhkəm torpaq üstə möhkəm ayaqlarda qoymaq istəyirəm.

Lakin sən bu qəmini kim çiyinlərindən götürə bilər? Bunun üçün mən çox zəifəm, həqiqətən də, hələ çox lazım gələcək ki, kimsə yenidən sən üçün sənə allahına can versin.

Zira bu qoca Allah artıq yaşamır: o, yerli-dibli ölüb».

Zərdüşt belə deyirdi.

ƏN ÇİRKİN ADAM

– Və Zərdüştün ayaqları yenidən dağlar və meşələrlə qaçırdı, onun gözləri hey axtarsa da, kimi ki axtarırdı, kimi ki köməyə çağırırdı və böyük iztirab içində dərd çəkirdi, o adam heç yerdə görünmürdü. Amma Zərdüşt yolboyu ürəyində sevinirdi və minnətdarlıq hissləri ilə dolu idi. «Bu günün çox pis açıldığına görə məni mükafatlandırıb, mənə bəxş etdiyi şeylər necə yaxşıdır. Gör necə nadir bir həmsöhbət tapdım!

Onun sözlərini yaxşı buğda növü kimi hələ çox çeynəməli olacağam. Və o dənələri əzib südə döndərinə dişlərim onları hələ çox döyməli və hazırlamalıdır!»

Lakin yol yenidən bir qayanı fırlanıb keçəndə mənzərə o dəqiqə dəyişdi və Zərdüşt ölüm səltənətinə ayaq basdı. Burada qara və qırmızı qayaların uçqunları silkələnirdi. Nə bir ot, nə bir ağac var, nə də quş nəğməsi eşidilirdi. Zira bura elə bir dərə idi ki, bütün heyvanlar oradan qaçır, hətta yırtıcı vəhşilər də; yalnız bir növ ilanlar – eybəcər, yoğun, yaşıl, qoca ilanlar ölmək üçün bura sürünüb gəlirdilər. Ona görə çobanlar bu dərəni «İlanlar ölümü» adlandırırdılar.

Lakin Zərdüşt ağır xatirələrə daldı, çünki ona elə gəldi ki, haçansa artıq bir dəfə bu dərədə olub. Və qəlbində çox ağır xatirələr oyandı. Belə ki, o, getdikcə sürətini azaltmışdı və nəhayət, tamamilə dayandı. Gözlərini açıb qabağında yol qırağında nəsə görkəmcə insanı və ya demək olar ki, insanı xatırladan nəsə təsvirəgəlməz bir şeyin oturduğunu gördü. Və o dəqiqə Zərdüşt hədsiz dərəcədə utandı ki, gözləri ilə nəsə bu məxluqa baxır. Ta saçlarının dibinə kimi qızarıb o yana döndü və bu ayıb yerdən qaçmağa hazırlaşdı. Birdən ölü səhra yerin dibindən gecələr suyu qurumuş borulardan çıxan fısıltı və xırıltı səslərinə bənzər səslərlə doldu; nəhayət, bu fısıltı və xırıltılar insan səsinə və insan nitqinə dönüb belə dedi:

«Zərdüşt! Zərdüşt! Mənim tapmacamı tap! Danış, danış! Şahiddən qisas nədir?

Mən səni xəbərdar edirəm, burada buz sürüşkəndir! Bax, yaxşı bax, sənin məğrurluğun birdən sənin ayaqlarını sındırmayın!

Sən, ey özünü müdrik hesab edən məğrur Zərdüşt! Nə oldu, tap bu tapmacanı, sən, ey möhkəm qozları şaqqıldadan, – tap sənə təqdim etdiyim tapmacanı! De görüm, mən kiməm?»

Amma Zərdüşt bu sözləri eşidərkən, necə bilirsiniz, onun qəlbində nələr baş verdi? Varlığını şəfqət bürüdü və o, birdən uzun müddət odunçuların baltalarına müqavimət göstərən palıd kimi onu kəsənləri belə qorxudaraq qəfildən yerə sərilirdi. Lakin budur, o, yenə yerdən qalxdı və üzü sərt bir ifadə aldı.

«Mən səni yaxşı tanıyıram, – o, mis səsi verən sakit bir səslə dedi, – sən Allahın qatilisən! Burax məni!

Sən səni görən – sənin, ən eybəcər insanın daim iç üzünü görən bir adamın səni görməyinə tab gətirə bilmədin! Sən bu şahiddən qisas aldın!»

Zərdüşt belə dedi və getmək istədi, lakin təsvirəgəlməz məxluq onun ətəyindən yapışdı və yenidən loqquldayaraq söz axtarmağa başladı. «Dayan! – nəhayət, dedi, – dayan! Yan ötmə! Mən bildim səni hansı balta yerə sərdi: əhsən sənə, ey Zərdüşt, sən yenidən ayağa qalxdın!

Sən tapdın, mən bunu bilirəm, kimdir onu öldürən, Allahın qatili necə olur. Dayan! Otur yanımda, bu, faydasız olmaz.

Bundan başqa, mən səni deyil, kimi axtarmışam? Dayan, otur! Lakin mənə baxma! Bununla mənim eybəcərliyimə ehtiram göstər!

Onlar məni təqib edirlər – bundan sonra mənim yeganə sığınacağım sənsən. Öz nifrətləriylə deyil, öz tulalarıyla deyil – mən belə təqiblərə baxıb gülərdim, bununla fəxr edər və sevinərdim!

Məgər indiyə kimi müvəffəqiyyət yaxşı təqib olunanların tərəfində deyilmi? Və kim ki yaxşı təqib edir, təqibi asan öyrənir – bir halda ki artıq o, arxada peyda olub! Lakin onların şəfqətindən –

– Onların şəfqətindən mən sənin yanına qaçıram. Ey Zərdüşt, mənə müdafiə et, sən mənim son sığınacağım, kimliyimi bilən yeganə adamsan!

– Sən tapdın, onu öldürənin necəliyini bildin. Dayan! Və əgər sən getmək istəyirsənsə, sən, ey tələsməyən, mənim getdiyim yolla getmə. Bu, pis yoldur.

Sən hirsələnirsən ki, mənim dilim bu cür təpir və dolaşır? Hirsələnirsən ki, artıq sənə yol göstərirəm? Lakin bil ki, bu, mənəm, ən eybəcər insan,

– Elə bir insan ki, dünyada ən böyük və ağır ayaqları var. Hara ilə getmişəmsə, orada yol pisdür. Mən bütün yolları ölümə və rüsvayçılığa çevirmişəm.

Lakin sənə mənim yanımdan sakit ötməyini, necə qızarmağın mən gördüm və bunlara görə səni tanıdım, ey Zərdüşt.

– Başqa hər kim olsa, mənə dilənçi payı atar, baxışları ilə və nitqi ilə yazığı gələrdi. Lakin bunlardan ötrü mən kifayət edəcək qədər dilənçi deyiləm, bunu sən bildin.

Bütün bunlar üçün mən hədsiz zəngin, hədsiz dövlətli, dəhşətli, ən eybəcər və təsvirəgəlməzəm! Sənə həyan, ey Zərdüşt, mənim üçün ehtiram idi.

Mən şəfqətliyərin arasından güclə çıxdım, – çıxdım ki, o tək bircə adamı tapım ki, indi belə öyrədir: «Şəfqət güclə boynuna qoyulur» – sənə, ey Zərdüşt!

– Qoy lap ilahi olsun, qoy lap insanlıq şəfqəti olsun – o, həyanı bəyənir. Və kömək etmək istəməmək, ola bilsin ki, bu ayaq altında dolaşan comərdlikdən daha ləyaqətlidir.

Lakin bu gün şəfqət bütün xırda adamların dilində xeyirxahlığın özü adlanır – onlar böyük bədbəxtliyi, böyük eybəcərliyi, böyük uğursuzluğu dəyərləndirə bilmirlər.

Mən bütün onlara öz sürüsündə qurdalanan itin qoyunların belə üstündən baxdığı kimi baxıram. Bu balaca yumşaq dərilili, xeyirxah xasiyyətli boz insanlara...

Leylək başını suya salıb dayaz suların üstünə baxdığı kimi, eləcə mən də qarışan balaca boz ləpələrin, öküzlərin və ruhların üstündən baxıram.

Onlara, bu balaca adamlara çoxdan bəri bu ixtiyar verilib, – belə ki, indi eləcə hakimiyyət də – və artıq elə öyrədirlər: «Yaxşı şey yalnız kiçik adamların yaxşı adlandırdığı şeylərdir».

Və bu gün vaizin adlandırdığı şeylər «həqiqi» sayılır, vaizin özü – bu qəribə, müqəddəs və kiçik insanların müdafiəçisi də onların arasından çıxıb özü haqda deyir: «Həqiqət – mənəm».

Bu qeyri-təvazökarlıq artıq çoxdan kiçik adamları məğrurlaşdırıb – o bu böyük yanlışlıqlar müəllimi ki, öyrədir: «Həqiqət – mənəm».

Kimsə nəzakətlə cavab veribmi? – Lakin, sən, ey Zərdüşt, onun yanından keçdin və dedin: «Yox! Yox! Üç qat yox!»

Sən onu səhvlərdən xəbərdar etdin, birinci sən şəfqətlərdən qorudun – hamını yox və hər kimi yox, lakin özünü və özünə bənzərləri.

Sən böyük izzirabın utanmasından utanırsan və həqiqətən də, sən deyəndə ki: «İzzirabdan ağır buludlar yaxınlaşır, qorunun, ey insanlar!»

– «Sən öyrədəndə ki, bütün yaradanlar möhkəmdir, hər cür böyük məhəbbət onun izzirabından yüksəkdədir», ey Zərdüşt, sən göy gurultusunun əlamətlərini necə yaxşı öyrənmiş görünürsən!

Lakin sən özün də öz izzirabından özünü qoru! Zira çoxları sənə doğru gəlməkdədir, çoxları – əzab çəkənlər – şübhə edənlər, məyus olanlar, boğulanlar, soyuqdan donanlar...

Mən səni məndən də qorunmağa xəbərdar edirəm. Sən mənim ən yaxşı, ən pis tapmacamı tapdın. Mənim özümü və etdiklərimi də. Mən səni vurub-yıxan baltanı tanıyıram.

Lakin o ölməliyi. O, hamının gördüyü gözlərlə görürdü, – o, insanın dərinliyini və dibsizliyini gördü, insanın bütün gizli rüsvayçılıqlarını və eybəcərliklərini də.

Onun izzirabları həya nədir bilmirdi. O, mənim ən çirkin künc-bucağıma girmişdi. Bu, hər şeylə maraqlanan, fəvqəlsırtıq, fəvqəliztirablı ölməli idi.

O, daim məni görürdü. Belə şahiddən mən qisas almaq istəyirdim. Ya da özüm yaşamamalıydım.

İnsan da istisna olmamaqla hər şeyi görən Allah; bu Allah ölməliyi, insan belə bir şahidin yaşamasına dözə bilməzdi».

Ən eybəcər belə dedi. Zərdüştə qalxıb getməyə hazırlaşdı – çünki onun sümükləri də titrəyirdi.

«Sən təsvirəgəlməzsən, – dedi o, – sən məni öz yolundan sapındırdın. Buna təşəkkür olaraq mən səni alqışlayıram, ey mənim yolum. Ora bax, orada – yuxarıda Zərdüştün mağarasıdır.

Mənim mağaram böyük və dərinidir. Və onun çoxlu künc-bucaqları var; ora gələn özünün ən gizli yerini tapır.

Və yaxınlığında sürünən heyvanlar, uçanlar və tullananlar yüzlərlə çatlar və yüzlərlə sığınacaqlar var.

Sən, ey qovulan, öz-özünü qovan, sən insanlar arasında və insan izzirabları arasında yaşamaq istəmirsən? Nə olar ki, mən edən kimi et! Beləcə, sən məndən öyrənərsən; yalnız o kəslər öyrənir ki, kim ki hərəkət edir, öyrənir.

Və hər şeydən əvvəl, mənim heyvanlarımla danış! Ən məğrur heyvanlar və ən ağıllı heyvanlar qoy sizin hər ikiniz üçün sadıq məsləhətçilər olsun!»

Zərdüşt belə dedi, əvvəlkinə nisbətən düşüncələrlə daha yavaş-yavaş öz yoluyla getdi. Zira o, özündən çox şey barədə soruşurdu və çətinliklə cavab tapırdı.

«Amma insan nə qədər yoxsuldur! – öz ürəyində fikirləşdi. – Necə eybəcərdir, gör necə xırıldayır, gör gizli rüsvayçılıqlarla necə doludur!

Mənə deyirlər ki, insan öz-özünü sevir, – ah, bu özünəvurgunluq necə də böyük olmalıdır! Ona qarşı nə qədər ikrah var!

Və bu da nə qədər özünə ikrah edir, o qədər də özünü sevirdi. O böyük sevən və böyük ikrah edən.

Mən hələ özünə bu qədər dərin ikrah edənə rast gəlməmişəm, – bu isə yüksəkliyin özüdür. Vay aman, ola bilsin ki, mənim qışqırığını eşitdiyim böyük insan elə o imiş. O imiş?

Mən özündən zəhləsi gedənləri sevirəm. Lakin insan nəsə özündən yüksəkdə olan bir şeydir».

KÖNÜLLÜ DİLƏNÇİ

Zərdüşt ən çirkin adamı tərk edəndə onu üşütmə tutdu və o özünü çox tənha hiss etdi; zira onun qəlbindən çox soyuq və tənhalıq hissləri keçib hətta bütün əzalarını soyutmuşdu. Lakin o, təzəcə qalxıb dağlar və dərələrlə gedib, yaşıl çəmənlikləri və boş, əvvəllər coşqun sular axıb gedən daşlı çay yataqlarını arxada qoyandan sonra bədəni isindi və ürəyi rahatlandı.

«Mənə nə olub? – öz-özündən soruşdu. – Haradansa gələn istilik və tərəvət məni möhkəmləndirdi, görünür, nəsə yaxınlıqda bir şey var.

Artıq mən elə də tək deyiləm, naməlum yol yoldaşlarım və qardaşlarım ətrafımda dolaşır. Və onların isti nəfəsi qəlbimi həyəcanlandırır».

Ətrafa nəzər salıb, bu tənhalıqdan təsəlli axtararaq o, birdən yüksəklikdə inəklərin bir yerə yığıldığını gördü; onların yaxınlığı və qoxusu imiş onun qəlbini qızdıran. Görünür, bu inəklər onlarla danışan kimə isə diqqətlə qulaq asırdılar və onlara yaxınlaşana o qədər də əhəmiyyət vermirdilər.

Zərdüşt onlara tamam yaxınlaşanda inək sürüsündə insan səsinə aydın eşitdi; açıq görünürdü ki, inəklər başlarını danışana tərəf döndərmişdilər.

Belə olduqda Zərdüşt sürətlə təpəciyin üstünə cumdu və inəkləri qovdu, çünki qorxurdu ki, burada inəklərin şəfqətinin, çətin ki, kömək edə biləcəyi hansısa bədbəxt bir hadisə baş versin. Lakin o yanılmışdı; çünki onun qarşısında yerdə bir adam oturmuşdu və deyəsən, heyvanları inandırmaq istəyirdi ki, ondan qorxmasınlar. Bu, gözlərindən xeyirxahlıq yağan və mülayim bir məxluq olan bir dağ vaizi idi. «Sən burada nə axtarırsan?» – Zərdüşt təəccüblə səsləndi.

«Burada nə axtarıram? – vaiz cavab verdi. – Sən nəyi axtarırsan, mən də onu, ey dincliyi pozan! Yerdə səadət axtarıram.

Bunu mən inəklərdən öyrənmək istəyirdim. Çünki, bilirsənmi, səhərdən onlarla danışdım və inəklər də təzəcə yığışib mənə cavab vermək istəyirdilər ki, sən gəldin. Niyə bizə mane oldun?

Əgər biz geriye qayıtmasaq və inək kimi olmasaq, göylər səltənətinə daxil ola bilmərik. Zira biz onlardan bir şeyi – gövşəməyi öyrənməliyik.

Və həqiqətən də, insan bütün dünyanı əldə etsə belə, gövşəməyi öyrənə bilməyib. Bunun nə xeyri ola bilərdi! O, öz kədərindən xilas ola bilməzdi, – öz böyük kədərindən; lakin həmin kədər bu gün ikrah adlanır. Bəs bu gün kimin qəlbi, dili, gözləri ikrahla dolu deyil? Sənin də! Sənin də! Lakin sən bu inəklərə nəzər sal!»

Dağ vaizi belə dedi və başını qaldırıb Zərdüştə baxdı. Çünki indiyə qədər məhəbbətlə inəklərə tərəf baxırdı. Və o, birdən dəyişildi: «Bu kimdir, mən kiminlə danışiram?» – O diksinib yerindən sıçradı.

Bu, ikrahdan azad bir adam, bu, Zərdüştün özü idi – böyük ikrahlara qalib gələn Zərdüştün özünün gözləri, dodaqları, ürəyi idi.

Və bu sözləri deyib, yaş dolu gözlərlə indicə müraciət etdiyi adamın əlini öpdü və özünü qəfildən göydən qabağına qiymətli daş-qaş və ya xəzinə düşən bir adam kimi apardı. Inəklər isə bütün bunlara baxır və təəccüb edirdilər.

«Mənim haqqımda danışma, sən, ey qəribə, sevimli adam! – onun mehribanlığından qorunaraq Zərdüşt söylədi. – Əvvəlcə özün haqqında danış. Sən haçansa böyük bir sərvətdən imtina edən o könüllü dilənçi deyilsənmi, – o dilənçi deyilsənmi ki, dövlətlilərdən və öz var-dövlətindən utanıb və ən yoxsul adamların yanına qaçıb ki, özünün bolluğunu və qəlbini onlara versin? Lakin yoxsullar onu qəbul etmədilər».

«Lakin onlar məni qəbul etmədilər, – könüllü dilənçi söylədi, – sən bunu yaxşı bilirsən. Belə ki, mən, nəhayət, heyvanların və bu inəklərin yanına getdim».

«Sən orada, – Zərdüşt onun sözünü kəsdi, – öyrəndin ki, bağışlamaq almaqdan nə qədər çətinidir və yaxşı bağışlamaq bir növ incəsənətdir və özü də ən yüksək, xeyirxahlığın ən müdrik ustalığıdır».

«Xüsusilə bizim günlərdə, – könüllü dilənçi cavab verdi, – xüsusilə hər cür alçaqlıqların həyəcana gəlib şübhələndiyi və lovğalandığı indiki zamanda: qara camaat kimi.

Zira özün bilirsən ki, qara camaatın və qulların böyük qiyamının vaxtı çatıb, uzun və tədrici ölüm üsyanı: o artır, hey artır!

Artıq hər növ alçaqların xeyirxah işləri və tulapayları dəbə düşüb və qoy kim ki hədsiz varlıdır, ehtiyatlı olsun!

Kim bu gün qarniyekə, boğazı hədsiz dar butulkaya bənzəyirsə, belə butulkaların indi boğazını qırmağı sevirlər.

Şəhvani alçaqlıq, kinli paxıllıq, əzilən qisasçılıq, kütlə təkəbbürü – bütün bunlar hər yerdə gözümə batır, artıq dilənçilərin nəşəsi, fikri o qədər də düz deyil. Lakin inəklərin səmavi səltənəti var».

«Bəs niyə dövlətlilərdə bu yoxdur?» – sülhpərvər vaizə həmrəyliklə arxa duran inəkləri qovaraq Zərdüşt sinayıcı nəzərlərlə soruşdu.

«Sən məni nəyə görə sinayırsan? – vaiz cavab verdi. – Sən özün bunu məndən yaxşı bilirsən. Məni yoxsulların yanına nə qovdu, ey Zərdüşt? Məgər bizim varlılara olan ikrah hissi qovmadımı?

– Öz hər cür zibillərindən qazanc götürən gözləri soyuq, fikirləri şəhvani var-dövlət cinayətkarlarının bu üfunəti göyə qalxan bu tör-töküntülərə ikrah deyilmi? – Əcdadları oğru və ya leşyeyən quzğunlar və ya cır-cındırlar və ya arvadların səviyyəsinə enən qadın möhtərisləri və hər şeyi unudan üstü qızılı riyakar kütlələrə: zira onlar çoxdan bəri zinadan doğulanları arxada qoyublar.

– Yuxarıdan kütlə, aşağıdan kütlə! Bu gün «kasıb», «varlı» nə deməkdir? Mən bu fərqi unutmuşam və qaçıb-qaçıb ta bu inəklərin yanına gəlmişəm».

Sülhpərvər vaiz belə dedi. Özü də dərinədən fısıldayırdı və danışmaqdan tərləmişdi – belə ki, inəklər yenidən təəccüblənmişdilər. Lakin nə qədər ki o, belə sərt danışdı, Zərdüşt təbəssümlə onun üzünə baxır, eyni zamanda susub başını yırğalayır.

«Sən, ey dağ vaizi, bu sözləri deyərkən öz üzərinə zorakılıq edirsən. Bu cür sərtlik üçün nə sənin dodaqların, nə də gözlərin yararır.

Və hətta mənə elə gəlir ki, sənin mədən də: hər cür hirs və hər cür ağzı köpüklü nifrət onda ikrah doğurur. Sənin mədən daha çox yumşaq qidalar tələb edir. Sən ət həvəskarı deyilsən.

Daha doğrusu, sən mənə bitki yeməkləri həvəskarı və yarpaq və kök toplayan kimi görünürsən. Ola bilsin, sən dən gövşəyirsən. Hər halda, sən ətdə ləzzət görmürsən və bal sevirsən».

«Sən tapdın, – könüllü dilənçi rahat olub cavab verdi, – mən balı sevirəm və dən çeynəyirəm, çünki mən dadı xoş olan və nəfəsi təmizləşdirən qida axtarıram;

– Eləcə də tənbəllərin və müftəxorların bütün günü ağızlarını işlədən çoxlu vaxt istəyirəm.

Lakin bu sahədə ən çox uzağa gedən bu inəklər oldu. Onlar gövşəməyi və gün altında uzanmağı ixtira etdilər. Və onlar ürəyi puç edən hər cür ağır fikirlərdən yayındılar».

«Nə olar ki?! – Zərdüşt dedi. – Sənə mənim heyvanlarımı, qartalımı və ilanımı da görmək vacib idi. Artıq yer üzündə onlara tay-bərabər yoxdur.

Bax, o yol mənim mağarama aparır. Bu gecə orada qonaq ol və mən gələnə kimi mənim heyvanlarımla heyvanların xoşbəxtliyi barədə söhbət elə. İndi isə məni tələsik kömək barədə qışqırıq çağırır. Sən eləcə də məndə kəhrəba pətəklərdə təzə bal taparsan: ye ondan.

İndi isə tez ol, öz inəklərinlə xudahafizləş, ey qəribə sevimli adam! Səninçün necə çətin olsa da, bunlar heç olmayıb. Zira bunlar sənin ən yaxşı müəllimlərin və dostlarındır!»

«Amma ən çox sevdiyin birisi istisna olmaqla, – könüllü dilənçi cavab verdi, – sən özün hər cür inəkdən xeyirxah və yaxşısan, ey Zərdüşt!».

«Uzaqlaş yanımdan! Sən alçaq qılıqcısan! – Zərdüşt hirsle çığırdı. – Niyə mənə bu cür tərif və yaltaqlıq balı ilə korlayırsan?

Rədd ol, rədd ol yanımdan!» – Zərdüşt bunu deyib əlindəki çomağı zəif dilənçiyə tərəf qaldıranda o, tələsik qoyub qaçdı.

KÖLGƏ

Lakin könüllü dilənçi təzəcə uzaqlaşmışdı ki, Zərdüşt yenidən tək qalıb birdən arxasında təzə bir səs eşitdi: «Dayan, Zərdüşt! Mənə də gözlə! Axı bu, mənəm, mən, sənəin kölgən!» Lakin Zərdüşt dayanmadı, çünki onu qəfil bir heyrat bürüdü. Belə ki, dağlarda onunçün artıq darısqallıq idi. «Bəs mənim tənhalığım hara getdi?

Həqiqətən də, deyəsən, bunlar artıq mənimçün həddən çox oldu; bu dağlar adamlarla qaynayır, mənim səltənətim artıq o səltənət deyil, mənə yeni dağlar lazımdır.

Kölgəm mənə çağırır? Kölgəylə nə işim var! Qoy ha dalımca qaçsın! Mənə çata bilməz».

Zərdüşt ürəyində belə dedi və qaçmağa başladı. Lakin arxadakı da onun dalınca gəlirdi. Belə ki, bir-birinin dalınca üçü qaçırdı: könüllü dilənçi, sonra Zərdüşt, hamıdan sonra da onun kölgəsi. Lakin onlar bu minvalla çox qaçmadılar. Çünki Zərdüşt az sonra öz ağılsız hərəkətini başa düşdü və hər cür ikrah və şübhəni özündən kənara atdı.

«Necə?! – dedi o, – məgər çoxdan ən gülməli şeylər biz qoca zahidlər və müqəddəslərin başına gəlmirmi?

Həqiqətən də, mənim divanəliyim bu dağlarda xeyli boy atıb. Və budur, indi altı köhnə ayağın bir-birinin dalınca tappıltı ilə gəldiyini eşidirəm!

Lakin məgər Zərdüştün hər hansı bir kölgədən qorxmağa haqqı varmı? Və nəhayət, mənə elə gəlir ki, onun ayaqları mənimkindən uzundur».

Zərdüşt belə deyib gözləri və bütün əzaları ilə güldü; o dayandı və cəld geri döndü. Belə ki, onu təqib edən kölgəni az qaldı ki, yerə sərsin. Çünki o, Zərdüştü daban-dabana təqib edirdi və özü də çox zəif idi. Zira Zərdüşt gözləri ilə onu ölçəndə qəfil bir kabus qabağında qalmış kimi diksinib qorxdı: kölgə çox arıq, qara, əldən düşmüş idi.

«Sən kimsən? – Zərdüşt kobud şəkildə soruşdu, – burada neyləyirsən? Və niyə özünü mənim kölgəm adlandırırsan? Sən mənim xoşuma gəlmirsən».

«Bağışla məni ki, – kölgə dedi, – bu, mənəm; əgər mən sənəin xoşuna gəlmirəmsə, neyləməli, ey Zərdüşt, mən səni və sənəin yaxşı zövqünü mədh edirəm.

Mən artıq çox illərdən bəri dalınca daban-dabana gələn bir qəribəm, daim yollardayam, lakin məqsədsiz və vətənsiz; mənim həqiqətən də, sərsəri yəhudi olmağım üçün çox az şey çatışmır. Yalnız o fərqi var ki, nə əbədi, nə də yəhudiyəm.

Necə? Doğrudanmı, mən daim yollarda olmalıyam? Daim küləklərin qovduğu və alıb apardığı bir məxluq? Ey dünya, sən mənimçün hədsiz girdə olmusan.

Artıq mən hər cür yer üstündə olmuşam; yorğun bir toz zərrəsi kimi mən güzgülərin və pəncərə şüşələrinin üstündə yatmışam: hər şey məndən götürür, lakin heç nə vermirlər, mən elə arıq olmuşam ki, demək olar, kölgə kimiyəm.

Lakin sənəin ardınca düşüb, ey Zərdüşt, hamıdan çox səni təqib etmişəm və əgər səndən gizlənmisəmsə, hər halda, sənəin vəfalı kölgən olmuşam. Harada sən oturmusansa, mən də orada oturmuşam.

Sənəinlə bir yerdə mən ən uzaq, ən soyuq dünyaları dolaşmışam. Özü də kabus kimi qışda qarların və damların üstü ilə.

Sənəinlə bir yerdə hər cür qadağan olmuş, ən pis və uzaq şeylərə can atmışam. Və əgər mənim hansısa bir xüsusiyyətim cəmərdlik adlana bilərsə, bu odur ki, mən heç vaxt heç bir qadağadan qorxmamışam.

Sənəinlə mən bir vaxtlar qəlbimin əzizlədiyi hər şeyi vurub sındırmışam, bütün sərhəd dirəklərini və bütələri aşırırmışam, mən hər cür təhlükəli arzular dalınca qaçmışam, həqiqətən də, bir dəfə bütün cinayətlərdən keçmişəm.

Sənəinlə birlikdə mən sözlərə, dəyərlərə və böyük adlara hər cür inamı yadırgamışam. Şeytan öz dərisini dəyişəndə onun adı da atılmırmı? Zira ad yalnız qabıqdır. Və ola bilsin ki, şeytanın özü də dəridir.

«Həqiqət yoxdur, hər şey edə bilərsən» – özümü bu cür inandırmışam. Ürəyim və qəlbimlə ən soyuq sulara baş vurmuşam. Ah, buna görə mən çox vaxt çılpaq dayanmışam, özü də xərcəng kimi qıpqırmızı!

Ah, hara getdi bütün xeyirxahlıqlar, bütün həya və xeyirxahlara hər cür inamlar?! Ah, hara getdi yalan danışmaq vərdişinin bakirəliyi, o bakirəlik ki, bir zamanlar malik idim, xeyirxahların məsumluğu və onların nəcib yalanları?!

Həqiqətən də, mən çox tez-tez həqiqət dalınca yüyürürdüm və o, hər dəfə mənə təpik vururdu. Mən yalançılığım barədə çox fikirləşmişdim, yalnız belə vaxtlarda həqiqətə toxunurdum.

Mənimçün hədsiz dərəcədə çox şeylər aydın oldu; indi artıq onlar mənə aid deyil. Artıq sevdiyim nə varsa, ölüb, – mən hələ də öz-özümü necə sevə bilərəm?

«Ya xoşuma gələn kimi yaşamal, ya da heç yaşamamal» – belə istəyirəm mən, hətta müqəddəs mömin də belə istəyir. Lakin, heyhat! Mənimçün hələ yenə də hansı bir sevincə varmı?

Mənim üçün hələ yenə bir məqsəd varmı? Ey dəniz körpüsü, mənim yelkənim hara gedir?

Külək səmtə əsirmi? Ah, yalnız onun hara getdiyini bilənlər həm də hansı küləyin onunçün səmt olduğunu bilir.

Mənə daha nə qalır? Yorğun, inadkar ürək, narahat iradə, uçmaq üçün yararsız qanadlar, sındırılmış qabırğalar.

Hələ bu öz evini axtarmaq həvəsi: ey Zərdüşt, sən axı bilirsən, bu axtarış mənim ən sevimli istəyim idi, o, məni yeyir.

«Hanı mənim evim?» – mən onu soruşuram, axtarıram və nə qədər axtarsam da, tapa bilməmişəm. Ey əbədi hər yerdə, ey əbədi heç yerdə, ey əbədi səmərəsiz olan ev».

Kölgə belə dedi və Zərdüştün üzü onun hər sözünə tərəf boylanırdı. «Hə, sən mənim kölgəmsən», – nəhayət, Zərdüşt qüssə ilə söylədi.

«Və səni çox da balaca təhlükə gözləmir, ey azadlıqsevən qərib! Günün yaxşı olmadı: fikir ver, qorx ki, axşamın ondan da pis olmasın!

Sənin kimi narahata, ola bilsin, hətta türmə belə behişt kimi görünər. Sən haçansa cinayətkar məhbusların necə yatdıqlarını görmüsənmi? Onlar necə rahat-rahət yatırlar, onlar ilk dəfə öz təhlükəsizliklərindən ləzzət alırlar.

Ehtiyatlı ol ki, hansı bir məhdud inamsa, hansı bir amansız sərt yanılma isə səni öz toruna salmasın! Zira hər cür dar və möhkəm bir inam şirnikləşdirib arxasınca aparmasın!

Sən məqsədini itirmisən; heyhat, sən bu itkini zarafata salıb necə təsəlli tapırsan? Onunla bərabər sən öz yolunu da itiribsən.

Ey yoxsul, azmış xəyalpərvər, yorğun kəpənək! Sən bu axşam sığınacaq və istirahət yeri istəmirsənmi? Eləsə yuxarı qalxıb mənim mağarama get!

Bu yol mənim mağarama aparır. İndisə mən sənin yanından qaçmalıyam. Kölgəm artıq mənə qovuşur.

Mən tək qaçacağam ki, ətrafım yenə işıqlı olsun. Bundan başqa, mən hələ çox şən və ayaq üstə olmalıyam. Axşam isə mənim yanımda rəqs başlanacaq!»
Zərdüşt belə deyirdi.

– Və Zərdüşt hey qaçdı, qaçdı və daha heç kimə rast gəlmədi. O, tək idi və yalnız özünü qarşılamaqda davam edirdi, o, öz tənhalığından saatlarla məst olub ləzzət alır və yaxşı şeylər barədə düşünürdü. Günorta çağı günəş tam Zərdüştün başı üstündə olanda o, qoca, əyri və yarımqurumuş ağacın yanından keçirdi, üzüm tənəyi ağacı başdan-başa sarımış, onu özündən də gizlədərək yolçuları dolu, sarı üzüm gilələriylə cəlb edirdi. Zərdüşt öz kiçik yanğısını söndürmək istəyib salxımlardan birini qırdı; lakin təzəcə ona əl uzatmışdı ki, onu daha güclü olan baş-qa bir istək saxladı, – günortanın bu çağında ağacın altında uzanmaq və yuxuya getmək.

Zərdüşt belə də etdi. Və elə təzəcə əlvan otlar üstündə və sirli bir sükut içində yerə uzanmışdı ki, elə o dəqiqədəcə öz balaca susuzluğunu unudub yuxuya getdi. Zira Zərdüştün məsəlində belə deyilir: bir şey başqasından zəruri olur. Amma onun gözləri açıq qalmışdı. Çünki onlar ağacın və məhəbbətlə ona sarılmış üzüm tənəyinin gözəlliyindən doyub lazımınca ləzzət almamışlar. Lakin Zərdüşt özü demişkən, ürəyində yuxuya getmişdi:

«Sakit! Sakit! Dünya kamil olmayıbmı? Bəs onda mənə nə olub?

Yüngül bir külək dənizin hamar səthində görünməz sərçə lələyitək rəqs etdiyi kimi, yuxu da üstümdə eləcə rəqs edir.

O, mənim gözlərimi yumulmağa qoymayıb qəlbimi oyaq saxlayır. Yüngüldür o, həqiqətən də, qu tükü kimi yüngüldür.

O, məni inandırır, amma bilmirəm necə. O, mehriban əli ilə qəlbimə toxunur, o, məni məcbur edir. Bəli, o, mənim qəlbimi dartılmağa məcbur edir.

– Necə uzun və yorğun olur, mənim qəribə qəlbim! Doğrudanmı, yeddinci günün gecəsi həmin günorta olsun? Yoxsa xeyirxah və yetkin şeylər arasında o, hədsiz çox gəzib-dolaşır?

Xeyli dartıldı, çox-çox! Budur, səssiz uzanıb mənim qəribə qəlbim! Hədsiz çox dadsız şeyləri dadıb o; budur, qızıl kədər onu əzir, dilini lal edir.

– Öz sakit limanına daxil olan və uzun səyahətlərdən naməlum, dənizlərdən yorulan gəmi kimi. Məgər torpaq etibarlı deyilmi?

Bu cür gəmi limana yan alanda, lap ona yapışanda, o qədər yapışanda ki, hörümçək torpağa öz torunu ata bilir. Başqa möhkəm iplərə ehtiyac yoxdur.

Belə yorğun bir gəmi sakit körfəzdə dincəldiyi kimi, mən də eləcə etibarlı, inanan, gözləyən ən zərif iplərlə bağlandığım torpağa uzanıram.

Ah, səadət! Ah, səadət! Oxumaq istəmirsənmi, ey qəlbim mənim? Otlar üstə uzanmısan. Lakin artıq sirli, təntənəli andır, elə bir an ki, bircə çoban da tütək çalmayır.

Qorun! Zəmilərdə isti günorta yatır. Oxuma! Lal ol! Dünya kamildir.

Oxuma, sən ey çöl quşu, qəlbim mənim! Hətta heç pıçıldama, ətrafa bax, sükutdur! Qoca gündüz uyuyur. Dodaqları tərpənir. Xoşbəxtlik damcısını içməyirmi o bu an?!

Xoşbəxtliyin köhnə, qaralmış damcısını, qızıl kimi şərabın? Xoşbəxtlik gəzir onda, xoşbəxtliyi gülür. Beləcə, Allah gülür. Sakit! –

«Xoşbəxtlik üçün, xoşbəxtlik üçün nə qədər az şey lazımdır!» Bir vaxtlar mən belə deyir və özümü müdrik hesab edirdim. Lakin bu, danlaq idi, indi mən bunu öyrənmişəm. Müdriklər bunu yaxşı deyib.

Zira bütün ən azlar, ən sakitlər, ən yüngüllər, kərtənkələnin xışiltısı, külək əsimi, bir anlıq, an – bu azlar səadətin ən yaxşı keyfiyyəti göstəricisidir. Sakit!

– Başma nə gəlib: eşit! Zaman uçub getməyibmi? Mən yıxılmırammı? Yıxılmamışammı – dinlə! – əbədiyyət quyusuna?

– Mənə nə olub? Sakit! Məni sancdılar – eh, vay! Ürəyimdən? Düz ürəyimin başından. Ey, sən, sən, bu cür böyük xoşbəxtlikdən, bu cür iynədən sonra sən, ey ürək!

– Necə? Dünya indicə kamil olmayıbmi? Girdə və yetişmiş. Ey girdə qızıl bəbək – hara uçur belə? Məgər mən onun dalınca qaçıram? Sakit! Sakit!» (Burada Zərdüşt boylandı və hiss etdi ki yatır).

«Qalx ayağa, ey yuxubaz! – öz-özünə dedi. – Sən, ey gündüz yatan! Yaxşı, durun, ey qoca ayaqlar! Artıq vaxtdır, çoxdan vaxtdır, hələ yolun çoxu qalır sizin üçün.

– Daha yatmısınız, çoxmu yatdınız? Əbədiyyətin yarısınımi? Yaxşı, qalx, ey mənim qoca ürəyim! Oyanmaq üçün belə yuxudan sonra sənə çoxmu vaxt lazımdır?»

(Lakin bu yerdə o, yenə yuxuladı, qəlbi isə müqavimət göstərib, müdafiə olunub yenidən yatdı). – «Əl çək məndən! Sakit! Dünya indi kamil olmadımı, ey girdə qızıl şar?!»

«Qalx, – Zərdüşt dedi, – sən, ey balaca oğru, səfil! Necə? Hələ yenə boylanmaq, əsnəmək, ah çəkmək və dərin quyuya yıxılmaq?

Kimsən sən, ey mənim qəlbim!» (Və bu yerdə o qorxdı, çünki göydən günəşin şüası onun üzünə düşmüşdü).

«Ey mənim üstümdəki göylər, – dərindən nəfəs alaraq dedi və oturdu, – sən mənə baxırsanmı? Sən mənim qəribə ürəyimi eşidirsənmi?

Sən bu yerdə nə var üstünə düşən bir damcı şəhi içəndə, – sən bu qəribə ürəyi də içəcəksən, – o zaman, ey əbədiyyət bulağı, sən, ey şən, vahiməli gündüz uçuşumu! Haçan mənim qəlbimi geriye, özünə tərəf çəkəcəksən?»

Zərdüşt belə deyirdi və ağac dibindəki yatağından qalxdı. Sanki qəribə şəkildə sərməst olmuşdu; günəş isə hələ də düz onun başının üstündə idi. Bundan isə tamamilə belə bir nəticə çıxarmaq olardı ki, Zərdüşt o dəfə çox az yatıbmiş.

SALAMLAŞMA

Yalnız axşamdan çox sonra, uzun, səmərəsiz axtarışlardan və azmaların ardınca Zərdüşt yenidən öz mağarasına qayıtdı. Lakin o, mağaraya iyirmi addım qalmış dayandı. Və bu zaman onun ən az gözlədiyi bir hadisə baş verdi: o, yenidən kömək haqqında qışqırıq eşitdi və heyratamizdir, bu dəfə qışqırıq onun öz mağarasından gəlirdi. Lakin bu, uzun, mürəkkəb və qəribə qışqırıq idi. Və Zərdüşt çox aydın müəyyən etdi ki, bu qışqırıq çoxlu səslərdən ibarətdir. Yalnız uzaqdan onu ancaq bir dodaqdan qopan qışqırıq kimi qəbul etmək olar.

Elə ki Zərdüşt öz mağarasına atıldı, həmin səsləri eşidəndən sonra görün onu necə bir tamaşa gözləyirdi. Orada bu günü kimlə keçirmişdisə, hamısı elliklə oturub onu gözləyirdi: sağ kral və sol kral, köhnə sehrkar, papa, könüllü dilənçi, kölgə, ruhən vicdanlı, qaraqabaq rəmmal və nəhayət, eşşək. Ən eybəcər adam isə başına tac qoyub, iki qırmızı qayışı belinə bağlamışdı – çünki o, bütün eybəcərlər kimi gözəl geyinməyi xoşlayırdı. Bütün bu qəmli cəmiyyətin ortasında Zərdüştün tükləri pırtlaşıq və həyəcanlı qartalı dayanmışdı, zira o, çox şeylərə cavab verməliydi, amma məğrurluğundan cavabları yox idi; müdrik ilan isə onun boynundan asılmışdı.

Zərdüşt bütün bunlara böyük heyratlə baxırdı. Sonra o, ayrı-ayrılıqda hər bir qonağına mərhəmətli bir maraqla nəzər saldı, ürəyində onları saydı və yenə heyratlandı. Bu zaman bu yığışanlar yerlərindən qalxdılar və ehtiramla Zərdüştün danışmağını gözlədilər. Zərdüşt isə belə dedi:

«Ey siz çarəsizlər! Siz, qəribə adamlar! Köməyə çağıran və mənim eşitdiyim qışqırıq sizin idi? Və yalnız indi bilirəm ki, bu gün səmərəsiz olaraq axtardığım kəsi harada tapmaq lazımdır: yəni ali insanı – mənim şəxsi mağaramda oturub bu ali insan! Lakin mən nəyə heyrat edirəm? Mən özüm onu bal qurbanları və öz xoşbəxtliyimin tələ yemi ilə bura gətirib salmamışammi?

Lakin mənə elə gəlir ki, siz birgə həyat üçün yaramırsınız. Siz, ey köməyə çağıranlar, burada oturaraq bir-birinizin qəlbini karıxdırırsınız. Əvvəlcə kimsə gəlməlidir, – mənə elə gəlir ki, kimsə sizi yenidən gülməyə məcbur edəcək – xeyirxah, şən zarafatçı, rəqqas, külək, başkəsən hansısa bir köhnə axmaq.

Lakin məni bağışlayın ki, siz, ey məyuslar, sizə belə bir cılız nitqlə müraciət edirəm. Sizin kimi qonaqlara, həqiqətən, layiq olmayan bir nitqlə! Lakin sizin ağlınıza gəlmir ki, mənim qəlbimi gümrah edən nədir, – bağışlayın məni, siz özünüz və sizin görkəminiz! Çünki kim ki məyus olanlara baxır, gümrah olur. Ruhdan düşənlərə təsəlli vermək üçün hər kəs özünü kifayət qədər güclü hesab edir.

Mənim özümə də bu gücü siz vermisiniz – bu qiymətli bəxşişi. Ey mənim ali qonaqlarım! Qonaqların əsl hədiyyəsi! Nə olar, inciməyin ki, mən özümkünə sizə təklif edirəm.

Bura mənim səltənətim və mənim ərazimdir, lakin nəyim varsa, bu axşam həm də sizin olmalıdır. Qoy mənim heyvanlarım sizə qulluq etsinlər, qoy mənim mağaram sizin istirahət yeriniz olsun.

Mənim evimdə, mənim ocağında heç kim məyus oturmamalıdır, mən öz səltənətimdə hamını vəhşi heyvanlardan qoruyuram. Və sizə ilk təklif etdiyim şey təhlükəsizlikdir!

İkinci şey mənim çeçələ barmağımdır. Və əgər o, sizdədirsə, bütün əlimi əlinizə alın, nə olar ki?! Ürəyimi də üstəlik! Xoş gəlmisiniz, sizə baş əyirəm, ey mənim arzuladığım qonaqlarım!»

Zərdüşt belə söylədi və güldü, bu gülüşdə məhəbbət də, nifrət də vardı. Bundan sonra qonaqlar ehtiramlı bir sükutla ikinci dəfə ona baş əydilər; sağ kral isə hamının adından ona cavab verdi:

«Ey Zərdüşt, sənin əlini bizə necə uzadıb, necə bizi salamlamağınla biz səndə Zərdüştü görürük. Sən bizim qabağımızda özünü alçaltdın və demək olar ki, sənə qarşı olan hörmətimizi əskiltidin, – lakin kim sənin kimi vüqarla alçalmağı bacarardı? Bu, bizim özümüzü də ruhlandırır, bizim ürəyimiz və qəlbimiz üçün xoşdur.

Yalnız bunu görmək üçün biz həvəslə bu dağdan da uca bir dağa çıxardıq. Zira biz tamaşa həvəskarları kimi gəlmişik, biz görmək istəyirik ki, aydın, qəmli baxışlar neyləyir.

Və budur, bizim kömək haqqında hər cür qışqırıqlarımız kəsildi. Fikirlərimiz, qəlbimiz və heyranlığımız sənin üçün artıq açıqdır. Və daha bir az bizim mərdliyimiz gümrah olacaq.

Ey Zərdüşt, yer üzündə heç nə güclü və yüksək iradə kimi şənlənib boy atmır: o, dünyanın əsərlərinin ən gözəlidir. Bircə dənə belə bir ağacla bütün ətraf mənzərə canlanır.

Sənin hər cür boy atanlarını, ey Zərdüşt, şam ağacı ilə müqayisə edirəm: ağayana – uca, lal-dinməz, möhkəm, tənha, ən yaxşı elastik ağacdən düzəldilən, – möhkəm yaşıl budaqları öz hökmranlığının sərhədlərindən kənarları əhatə edən və hələ qədimlərdən hər cür ucalıqlara yaxın olan, kəskin küləklərə və fırtınalara sinə gələn, – daha qüdrətlə cavab verən, hökm edən təntənəli bir ağac; eh, kim bu cür ağaca yalnız bircə dəfə baxmaq üçün uca dağlara belə çıxmazdı?

Sənin ağacın altında, ey Zərdüşt, qəmli də, uğursuz da cana gəlir, sənin görünüşünlə narahat da rahat olur və qəlbi məlhəm tapır.

Və həqiqətən də, sənin bu dağına, sənin bu ağacına bu gün çoxlarının nəzərləri dikilib; böyük həsrət doğulub və çoxları «Zərdüşt kimdir?» soruşmağı öyrəniblər.

Və sən haçansa, kiminsə qulağına öz mahnından və öz balından bir damla bəxş etmisənsə, kim gizlənibsə, kim tənhalıqda yaşayıb və ya ikilikdə təklənibsə, hamısı birlikdə öz ürəyi ilə belə danışdı:

«Zərdüşt hələ yaşayırmı? Artıq yaşamağa dəyməz, fərqi yoxdur, hər şey əbəsdir, – ya da biz Zərdüştə birgə yaşamalırıq!»

«Kim ki çoxdan bəri özü haqqında xəbər yayıbsa, bəs niyə gəlmir? – çoxları bunu soruşur. – Tənhalıq mı onu qərq etdi? Və ya biz özümüz onun yanına getməliyik?»

İndi artıq tənhalığın özünün də çürüməsi və parçalanması baş verir, qəbir kimi parçalanıb dağılır və öz ölümlərini artıq saxlaya bilmir. Hər tərəfdə dirilənlər gözə dəyir.

Artıq, ey Zərdüşt, sənin dağlarının ətrafında dalğalar hey yüksəyə qalxır, qalxır. Və sən ucalığın nə qədər yüksək olsa da, çoxları sənə qədər qalxmalıdırlar; sən qayığın artıq quruda çox da qalmayacaq.

Və biz ruhdan düşənlər artıq sənə mağarana gəlmişik və daha ruh düşkünlüyündən azadıq, onu göstərir ki, ən yaxşılar sənə doğru gələn yoldadır, – zira onun özü də sənə doğru gələn yoldadır. O, insanlar arasında Allahın son qalığı, özü də məhz bu cür: böyük həsrətin daşıyıcısı olan, böyük ikrahın, hədsiz tənəyə gəlməyin – bütün daşıyıcıları, o kəslər ki yaşamaq istəmirlər, onlar əgər yenidən ümid etməyi öyrənməsələr – əgər yalnız səndən bunu – böyük ümidləri öyrənməsələr, ey Zərdüşt!»

Sağ kral belə dedi və Zərdüştün əlini tutub öpmək istədi. Lakin Zərdüşt onun bu ehtiramından yayınıb diksənərək geri çəkildi. Sanki sükut içində qəfil geriye sıçradı. Lakin az sonra o, yenidən öz qonaqlarının yanında oldu. Aydın, sınaqçı nəzərlərlə onlara baxıb dedi:

«Ey mənim qonaqlarım, siz – yüksək adamlar, mən sizinlə alman dilində açıq danışmaq istəyirəm. Mən bu dağlarda sizi gözləməyirdim».

(«Alman dilində və aydın? Allah, özün saxla! – sol kral üzünü kənara tutub dedi, – aydındır ki, o, Şərqdən gələn bu müdrik əziz almanları tanımır!»)

Lakin o, «almanca və kobud» danışmaq istəyir – nə olar ki, bizim zamanlar üçün bu hələ çox da pis zövq deyil!»)

«Qoy, həqiqətən də, hamınız bir yerdə ali insanlar olasınız; lakin mənim üçün – siz kifayət qədər uca və kifayət qədər güclü deyilsiniz.

Mənimçün bu, belə deməkdir. İcimdə qarşısı alınmaz şəkildə susan üçün. Lakin o heç də həmişəlik susub qalmayacaq. Hətta siz mənə məxsus olsanız belə, hər halda, yenə də mənim sağ əlim deyilsiniz.

Zira kim ki özü sizin kimi xəstə və zəif ayaqları ilə gedir, o, bunu bilir və ya özündən gizlədir, fərqi yoxdur – istəyir ki, hər şeydən əvvəl, ona mərhəmət etsinlər.

Lakin nə əllərimə, nə də ayaqlarıma yazığım gəlir, mənim öz döyüşçülərimə də yazığım gəlmir: belə olduqda siz mənim müharibələrimə necə yarıya bilərdiniz?

Sizinlə mən hər cür qələbəni bada verərdim. Və sizlərdən çoxunuz mənim təbillərimin gur səsinə eşidərək yerə sərilərdi.

Eləcə də siz mənimçün kifayət qədər gözəl və kifayət qədər alicənab deyilsiniz. Mən öz təlimim üçün təmiz, hamar güzgülərdən istifadə edirəm; amma sizin üstünüzdə isə mənim fərdi obrazım belə təhrif olunur.

Sizin çiyinləri çoxlu ağırlıqlar, saysız xatirələr əzir; sizin dalanlarınızda çoxlu kinli cırıtdanlar oturub. Hətta sizdə gizli kütlə də mövcuddur.

Və qoy siz alilər daha yüksək alilər olun. Sizdən çoxlarınız əyri və eybəcərdir. Dünyada elə bir dəmirçi yoxdur ki, sizi düzəldib hamarlaya bilsin.

Siz yalnız körpüsünüz. Qoy alilər sizin üstünüzdən keçsinlər! Siz pilləkən deməksiniz; sizin üstünüzlə qalxıb öz zirvəsinə çıxanlara acıqlanmayın!

Ola bilsin ki, sizin toxumlarınızdan haçansa əsl oğul və mənim kamil varisim böyüsün – lakin bu, hələ uzaqdadır. Siz özünüz mənim varisliyimə və adıma mənsub olanlar deyilsiniz.

Mən burada, bu dağlarda sizi gözləmirəm, mən son dəfə sizinlə dağlardan enməyəcəyəm. Sizin gəlişiniz mənə doğru gələn ali insanların artıq yolda olduğunun bir əlamətidir, – böyük həsrətin, böyük ikrahın, böyük doyumun adamları deyil və sizin Allahın son qalıqları adlandırdığınız kəslər də deyil.

– Yox! Yox! Üç qat yox! Başqalarını mən burada gözləyirəm, bu dağlarda. Və onlarsız mən buradan getmək üçün heç ayaqlarımı belə tərpətməyəcəyəm.

– Alilər, daha güclülər, təntənəli qaliblər, daha şənlər, o kəslər ki, bədənləri və qəlbləri düzbucaqlı qurulub: gülən aslanlar gəlməlidir bura!

Ey arzuladığım qonaqlarım, siz, qəribə adamlar, – doğrudanmı, hələ də mənim övladlarım barədə heç nə eşitməmişsiniz? Və onların mənə doğru gəlib yarı yolda olduqlarını bilmirsiniz?

Mənə mənim bağlarımdan danışın, mənim behişt adalarım, yeni, gözəl nəsilərimdən danışın, – niyə bu barədə danışmırsınız?

Mən sizin bu hədiyyə barədə məhəbbətinizi xahiş edirəm, mənim uşaqlarım barədə mənə danışmağınızı xahiş edirəm, mən onlarla zənginəm, onlara görə yoxsullaşdım: nələrimdən keçmədim mən, – nələrimdən keçməzdim ki mən, yalnız bir şeyə malik olum: bu övladlara, bu canlı əkilmişlərə, mənim iradəmin və mənim uca ümidlərimin bu həyat ağaclarına!»

Zərdüşt belə söylədi və qəfildən nitqini kəsdi: zira onun həsrəti qonaqlarına da keçdi və o, ağzını və gözlərini yumdu, belə ki, ürəyinin döyüntüləri necə bərk idi. Və onun bütün qonaqları da susurdu, tərpənməz və karıxmış qonaqları. Yalnız qoca rəmmal üzünün ifadəsi və əliylə işarə etdi.

SİRLİ GECƏ

Bu yerdə rəmmal Zərdüştün və qonaqların salamlaşmasını kəsdi. O, vaxtı itirməli olmayanlar kimi qabağa soxuldu, Zərdüştün əlini tutdu və səsləndi: «Lakin, ey Zərdüşt!

Bir şey başqasından zəruri olur, sən özün belə deyirsən. Nə olar ki, mənimçün artıq bir şey başqalarından daha zəruridir.

Deməli, məgər sən özün məni bu ziyafətə dəvət etmədinmi? Və burada uzun yol qət etmiş çoxları toplaşib. Bizi öz nitqlərinlə doyurmaq istəmirsən ki?

Bundan başqa, biz hamımız artıq soyuqdan donmaq, suda batmaq, boğulmaq və başqa cismani bədbəxtliklərdən çox danışdıq. Lakin heç kim mənim bədbəxtliyim, acından ölmək qorxumdan danışmadı». – (Kahin belə dedi; lakin Zərdüştün heyvanları bu sözləri eşidib qorxu ilə qaçdılar. Çünki görürdülər ki, onların bütün gün ərzində gətirdikləri təkcə kahini belə doyurmaq üçün kifayət deyil).

«Hələ susuzluqdan ölməyi də bura əlavə etsək, – kahin nitqinə davam etdi, – və hərçənd ki mən burada suyun müdriklik nitqləri və bolluq və tükənməzlik kimi necə şırıldadığını eşidirəm: lakin mən şərab istəyirəm.

Zərdüşt kimi hamı anadan olandan yalnız su içmir. Su yorğunlar və solğunlar üçün vecə gəlməz: bizə şərab gərəkdir – yalnız o, qəfil sağalmağa və sağalmış kimi görünməyə imkan verir!»

Kahin şərab istəyən vaxtda imkan düşən kimi heç vaxt danışmayan sol kral da bir neçə söz söyləməyə imkan tapdı. «Şərab haqqında, – dedi, – mən öz qardaşım sağ kralla fikirləşmişəm: bizdə şərab kifayət qədərdir. Eşşək tamamilə onunla yüklənib. Belə ki, yalnız çörək çatışmır».

«Çörək? – Zərdüşt gülərək etiraz etdi. – Tərki-dünya üçün elə məhz çörək çatışmır. Lakin axı insan təkcə çörəklə yaşamır, yaxşı quzuların əti ilə də, onların məndə ikisi var:

– Qoy tez onları kəsib sürvə¹ ilə qarışdırıb bişirsinlər: mən belə xoşlayıram. Beləcə, qarınqulular üçün əlavə ləzzət verən kök və meyvələrdən də var; hələ şaqqıldatmaq üçün qoz da tapılar.

Biz indicə məşhur bir ziyafət təşkil edərik. Lakin orada iştirak etmək istəyənlər, hətta krallar da əllərini işə salmalıdırlar. Zira Zərdüştün yanında kralların da aşpaz olması ayıb deyil».

Bu təklif hamının ürəyindən oldu. Yalnız könüllü dilənçi ətin, şərabın və göyərtinin əleyhinə idi.

«Siz bu qarınqulu Zərdüştə baxın! – zarafatca dedi. – Mağaralara və uca dağlara ziyafətlər təşkil etmək üçün mü gedirlər?

İndi mən başa düşürəm ki, o, haçansa bizi öyrədəndə nə deyirmiş: «Kiçik yoxsulluğa eşq olsun!» Buna görə də o, dilənçiləri öldürmək istəyir».

«Mənim kimi şən ol, – Zərdüşt söylədi. – Öz vərdişlərinlə qal, ey seçilən insan! Öz dənələrini çeynə, suyunu iç, mətbəxini təriflə – əgər o, səni şənləndirə bilirsə!

Mən özümünkülər üçün qanunam, hamı üçün qanun deyiləm. Lakin mənə məxsus olanların möhkəm sümükləri və yüngül hərəkətləri olmalıdır.

– Böcək və ya xəyalpərvər Hans deyil, müharibələrdə və ziyafətlərdən ləzzət almaq, ən çətin işlərə və öz bayramına hazır, sağlam və toxunulmaz olmaq.

Ən yaxşılar mənə və mənimkilərə məxsusdur; əgər onu bizə vermirlərsə, özümüz onu alırıq: ən yaxşı qidaları, ən təmiz göyləri, ən qüdrətli fikirləri, ən gözəl qadınları!»

Zərdüşt belə söylədi; lakin sağ kral dedi: «Qəribədir! Haçansa hansı bir müdrikinsə dilindən belə ağıllı sözlər eşidilibmi?

Və həqiqətən də, ümumiyyətlə, ağıllı və üstəlik eşşək olmayan müdrikə nadir hallarda rast gəlmək olur».

Sağ kral belə dedi və heyrətləndi; eşşək bədxah bir şəkildə onun nitqini İ-A ilə tamamladı və bu, tarixi kitablarda «sirli axşam» adlanan həmin uzun söhbətin başlanğıcı idi. Bundan sonra başqa heç bir şey haqqında deyil, yalnız ali insan barədə söhbət getdi.

1 Sürvə – dodaqçıçəklilər fəsiləsindən çoxillik və birillik ot və kolcuqlar

1 Sürvə – dodaqçıçəklilər fəsiləsindən çoxillik və birillik ot və kolcuqlar

ALİ İNSAN HAQQINDA

1

Mən ilk dəfə adamların arasına çıxanda bir zahid axmaqlığı buraxdım, böyük axmaqlıq: mən bazar meydanına gəldim.

Və mən hamıya danışanda heç kimə demədim, lakin axşama yaxın kəndirbazlar və meyitlər mənim yoldaşım oldu və mən, demək olar ki, meyit oldum.

Lakin yeni bir səhərin açılması ilə mən yeni bir həqiqəti də dərk etdim. Onda mən danışmağı öyrəndim: «Bazarın və kütlənin mənə nə dəxli, kütlənin hay-küylüyü və uzun qulaqlarla nə işim?!

Siz, ey ali insanlar, bunu məndən öyrənin: bazarda ali insanlara heç kim inanmır. Və əgər orada danışmaq istəyirsinizsə, nə olar ki?! Lakin kütlə göz vurur: «Biz hamımız bərabərik».

Siz, ey ali insanlar, kütlə beləcə göz vurub deyir, – ali insanlar yoxdur, biz hamımız bərabərik. İnsan insandır, Allahın qarşısında biz hamımız bərabərik!

Allahın qabağında! – Lakin həmin bu Allah daha ölüb. Lakin kütlə qabağında biz bərabər olmaq istəmirik. Siz, ey ali insanlar, bazardan rədd olun!»

2

Allahın qarşısında! Lakin daha bu Allah ölüb! Siz, ey ali insanlar, bu Allah sizin ən böyük təhlükəniz idi.

Onun qəbirdə yatdığı gündə siz ilk dəfə dirildiniz. Yalnız indi, həqiqətən, böyük günorta başlayır, yalnız indi ali insan dönüb ağa olur!

Ey mənim qardaşlarım, bu sözlərin mənasını anladınız mı? Siz qorxdunuz: ürəyiniz həyəcanlandı mı? Burada – qarşınızda dİbsiz uçurummu açı lb? Cəhənnəm köpəyi sizə hürür mü?

Nə olar ki?! İrəli! Ey ali insanlar! Yalnız indi bəşər gələcəyinin dağı doğum əzablarında boğulur. Allah öldü: artıq biz fəvqəlbəşərin yaşamasını istəyirik.

3

Ən qayğıkeşlər soruşur: «İnsanı necə qoruyub saxlamalı?» Zərdüşt isə yeganə və ilkin bir şəxs kimi soruşur: «İnsana necə üstün gəlməli?»

Mənim qəlbim fəvqəlbəşərə sığınıb, o, mənimçün həm ilk, həm də yeganədir, – insan yox: ən yaxın, ən yoxsul, ən iztirablı, ən yaxşı insan yox.

Ey qardaşlarım mənim, əgər mən insanda nəyisə sevirəmsə, onda bu yalnız onun mərhələ və məhv olmasıdır. Və hətta sizdə məndə sevgi və ümid oyadacaq çox şey olsa belə.

Sizin nifrətiniz, ey ali adamlar, məndə ümidlər oyadır. Zira böyük nifrət sahibləri böyük ehtiramın mahiyyətidirlər.

Sizin çılgınlığınız böyük hörmətə layıqdır, çünki siz itaət etməyə öyrəşməmişsiniz, siz kiçik dərrakələri öyrənməmişsiniz.

Zira indi daha kiçik adamlar ağıdır: onların hamısı itaət, təvazökarlıq, dərrakə, səy, ehtiyat və «bu sayaq» tükənmək bilməyən kiçik comərdlikləri vəz edirlər.

Bütün qadına məxsusluqlar, bütün köləliklər və xüsusən bütün qara camaat – onlar artıq bütün bəşər taleyinin ağası olmaq istəyirlər. Ah! İkra h! İkra h! İkra h!

Onlar yorulmadan soruşurlar insanı necə «yaxşı, xoş və daha çox qorumalı?» Və buna görə onlar bu günün ağasıdırlar.

Günün ağası olan bu adamları arxada qoyun, ey mənim qardaşlarım, – bu xırda adamları: onlar fəvqəlbəşərlər üçün böyük təhlükədir!

Ey ali adamlar, mənimçün bu kiçik comərdlikləri, kiçik dərrakələri, qorxaq ehtiyatları, qarışqaların yeməyi olan, «çoxluğun xoşbəxtliyi» olan miskin razılıqları keçin!»

– Və məyus olsanız belə, təslim olmayın. Və həqiqətən də, mən sizi ona görə sevirəm ki, siz bu gün yaşaya bilmirsiniz, ey ali insanlar! Çünki sizin belə yaşamağınız – ən yaxşısıdır!

4

Ey mənim qardaşlarım, sizin mərdliyiniz varmı? Sizdə ürək varmı? Şahid qabağındakı mərdliyi yox, tərk-i-dünya mərdliyi və artıq hətta Allahın belə baxmadığı qartal mərdliyi!

Soyuq duşların, qatırların və sərxoşların yanında mənim mərdlik adlandırıdığım şey yoxdur. Yalnız qorxu bilən kəslərdə kişilik olur, lakin kim ki dibsiz uçurumları görür, o, qorxuya qalib gəlir və iftixarla ora baxır.

Kim ki dibsiz uçurumlara baxır, lakin, əlbəttə, qartal gözlərlə, kim ki bu sonsuz dibsizliyi qartal caynaqları ilə tutur, beləsində mərdlik olur.

5

«İnsan xəbisdir» – bütün müdriklər təsəlli üçün mənə belə deyirdilər. Ah, əgər bu, bu gün də hələ həqiqət olsaydı! Zira şər insanın ən yaxşı gücüdür.

«İnsan get-gedə daha çox nifrət etməli və yaxşılaşmalıdır» – mən belə öyrədirəm. Ən güclü şər fəvqəlbəşərin firavanlığı üçün lazımdır.

Kiçik adamların vaizləri üçün xeyir ola bilər, beləsi izzətə çəkdi və insanların içinə günah gətirdi. Lakin mən özümün ən böyük təsəllim kimi böyük günaha sevinirəm.

Ancaq bütün bunlar uzunqulaqlar üçün deyilməyib. Hər söz hər cür heyvani sifətə yaramır. Bu, incə, çox uzaq mətləblərdir: qoyunların dırnağı onları tapdalanmamalıdır!

6

Ey ali adamlar, elə fikirləşirsinizmi ki, mən burada sizin əyri gördüyünüz işləri düzəltmək üçünəm?

Və ya mən bundan sonra sizi – izzətə çəkənləri rahatca yerinizdə uzatmaq istəyirəm? Və ya sizə – narahat və yolunu azıb dağlarda çaşıb-qalanlara təzə, daha rahat cığırılar göstərmək istəyirəm?

Yox! Yox! Üç qat yox! Sizin cinsinizdən ən çox və ən yaxşısı məhv olmalıdır, zira sizin üçün get-gedə daha pis və çətin olmalıdır. Çünki yalnız bu yolla, – yalnız bu yolla insan ildırımların doğub onu vurduğu yüksəkliklərə boy ata bilər: ildırımlar üçün kifayət edən yüksəkliklərə!

Çox az, çox uzun, çox uzaq istiqamətlərə yönəlib mənim fikrim və mənim həsrətim – sizin balaca, adi və gödək yoxsulluğunuz nə vecimə!

Məncə, siz hələ kifayət qədər izzətə çəkmirsiniz! Zira siz özünüzdə izzətə çəkirsiniz, hələ insan kimi yox. Əgər başqa cür desəydiniz, onda yalan demiş olardınız! Sizlərdən heç kim mənim izzətlərimi çəkməyib.

7

İldırımın daha zərər vurmaması mənim üçün kifayət deyil, mən onun qarşısını almaq istəmirəm: o, mənim üçün işləməyi öyrənməlidir.

Mənim müdrikliyim qara buludlar kimi çoxdan sakit olub daha da qaralır. Bütün müdrikliklər belə olur, çünki haçansa ildırımlar doğmalıdır.

Bu adamlar üçün mən bu gün işıq adlanıb, nur saçan olmaq istəmirəm. Işıqla onların gözlərini kor etmək istəyirəm. Mənim müdrikliyimin şimşəkləri onların gözlərini deşməlidir!

8

Siz öz gücünüzdən yüksəkdə olan heç nə istəməməlisiniz: yalançı saxtakarlar öz güclərindən yüksəkdə olanı istəyərlər.

Xüsusilə onlar böyük şeylər istəyəndə! Zira onlar böyük şeylərə inamsızlıq oyadırlar, bu mahir, saxta pulkəsənlər, bu təlxəklər, – nəhayət, onlar zahirdən rənglənilib, daxildən qurdlar tərəfindən yeyilib əylənə qədər belə olur, bu böyük sözlərlə, yalançı xeyirxahlıq və saxta işlə pərdələnənlər.

Burada xüsusilə ehtiyatlı olun, ey uca insanlar! Zira bu gün mənim üçün düzlükdən qiymətli daş-qaş və nadir şey yoxdur.

«Bu gün» bu kütləyə məxsus deyilmi? Lakin kütlə nəyin böyük, nəyin kiçik olduğunu, nəyin düz, nəyin doğru olduğunu bilmir: o, məsumluğu ilə ikiüzlüdür, həmişə yalan üyüdür.

9

Bu gün inanmayanlar olun, ey ali insanlar, ey mərdlər və təmiz qəlblilər! Və öz əsaslarınızı gizlədə saxlayın! Çünki «bu gün» bu kütləyə məxsusdur.

Kütlə əsassız olaraq nəyə inanmağı öyrənib, kim kütlədə bunları əsaslı şəkildə təkzib edə bilər?

Bazarda jestlərlə inandırırırlar. Lakin əsaslar kütləni inanmaz edir.

Və əgər haçansa həqiqət təntənə çalırsa, onda özündən inamsızlıqla soruşur: «Onun üçün necə bir qüdrətli yanıma mübarizə aparıb?»

Belə alimlərdən yan keçin! Onlar sizə nifrət edirlər. Zira onlar qısırdırlar! Onların soyuq, qurumuş gözləri var, onların qabağında sığallanmış quşlar sərilir.

Onlar onunla öyünürlər ki, yalan danışmırlar: lakin yalançılığı bacarmamaq hələ həqiqətə məhəbbət demək deyil. Ehtiyatlı olun!

Qızdırmanın yoxluğu hələ qətiyyəti idrak demək deyil, donmuş ağıllara mən inanmıram. Kim ki yalan deməyi bacarmır, hələ həqiqətin nə olduğunu da bilmir.

10

Əgər siz ucalığa qalxmaq istəyirsinizsə, öz ayaqlarınızdan istifadə edin! Özünüzdən aparılmasına imkan verməyin, özgə çiynilərinizdə və başlarınızda oturmağın!

Lakin sən ata minmisən? Sən artıq öz məqsədinə doğru sürətlə çapırsan? Nə olar ki, mənim dostum?! Lakin sən çolaq ayağın da sənə birgə atın belindədir!

Sən məqsədinə çatanda, öz atından yerə sıçrayanda, – məhz onda, ey ali insan, öz ucalığında da bürəyəcəksən!

11

Siz, ey yaradanlar, ey ali insanlar, yalnız öz uşağınla hamilə olmaq olar.

Özünüzü çaşdırmağa imkan verməyin. Kimdir axı sizin yaxın adamınız? Və əgər siz «yaxın adam» üçün iş görürsünüzsə, – hər halda, onun üçün yaratmırsınız!

Bu «üçün» üçün yaratmağı tərk edin: zira sizin cömərdliyiniz bu «üçün» «xətrinə» «ona görə»lərlə heç bir münasibətdə olmamağınızı tələb edir. Bu kiçik, əldəqayıрма sözlər üçün qulaqlarınızı tıxayın.

«Yaxın adam üçün» – bu yalnız kiçik adamlar üçün cömərdlikdir: onlarda deyirlər: «biri o birinə dəyər» və «əl əli yuyar»; onların nə hüququ, nə də sizin eqoizm üçün gücləri var!

Sizin eqoizminizdə, ey yaradanlar, hamilə qadının ehtiyatlılığı və qabaqlamaqları var! Hələ öz gözü ilə görməyən məhsulu qoruyur, sizin bütün məhəbbətinizi qoruyan və qidalandıran bir adam kimi!

Sizin körpənizdə sizin bütün məhəbbətiniz və bütün cömərdliyiniz var! Sizin işiniz, sizin iradəiniz – sizin «yaxınınzdır»; saxta dəyərlərin sizə calanmasına imkan verməyin!

12

Siz, ey yaradanlar, ey ali insanlar! Kim ki doğmalıdır, o, xəstədir; kim ki doğub, o, təmizdir!

Qadınlardan soruşun: ona görə doğmurlar ki, bu, onlara ləzzət verir. Ağrı toyuqları və şairləri qaqqıldamağa məcbur edir.

Siz, ey yaradanlar, sizdə də çoxlu natəmizlik var. Bu ona görədir ki, siz ana olmalısınız.

Yeni doğulmuş: ah, bununla bərabər dünyaya nə qədər təzə yeni çirkinlik gəlir! Uzaq olun! Və kim doğubsa, öz qəlbini yumalıdır!

13

Öz qüvvələrinizdən artıq xeyirxah olmayın! Və özünüzdən müəmmalı heç nə tələb etməyin.

Atalarınızın xeyirxahlarının ayaq izləri ilə gedin! Necə yüksəklərə qalxa bilərdiniz, əgər atalarınızın iradəsi sizinlə birgə qalxmasaydı?

Lakin kim birinci olmaq istəyirsə, qoy diqqətlə baxsın ki, birdən kiminsə dalınca gedən olmasın və harada ki atalarınızın eyibləri var, orada siz müqəddəslik oyunu çıxarmağı arzulamamalısınız!

Əgər ataları qadınlara təşrif aparıb, möhkəm şərab içən və qaban kababı yeyənlər özlərindən ismət tələb etsəydilər, nələr ola bilərdi?

Bu, dəlilik olardı! Əgər o, bir, iki və ya üç qadının əri olarsa, onunçün, həqiqətən də, bu çox böyük rəqəm olardı. Və əgər o, monastır təsis edib qapısına «müqəddəsə gedən yol» sözlərini yazsaydı, – mən, hər halda, yenə deyərdim: nəyə lazım? Axı bu, yeni bir dəlilikdir.

O, özü üçün dəlixana və sığınacaq yaradıb, – halal xoşu olsun! Lakin mən buna inanmıram.

Tənhalıqda hər kim ora nə daxil edirsə, o boy atır, hətta daxili heyvanlıq da. Ona görə mən çoxlarını tənhalıqdan çəkindirirəm.

Yer üzündə indiyə qədər səhrada yaşayanlardan da çirkin şey olubmu? Onların yanında nəinki iblislər, hətta donuzlar da zəncirlərini qırıblar.

14

Qırılıb qalan, utanan, yöndəmsiz, sıçramağa nail ola bilməyən pələngə oxşayan, ey ali insanlar, çox vaxt sizi bu cür qıraqda gizlənmək istəyən görmüşəm. Zər oynamaq sizə mümkün olmayıb.

Lakin bundan nə çıxıb, siz, ey zərlə oynayanlar! Siz oynamağı və gülməyi öyrənə bilmədiniz, necə oynamağı və gülməyi! Biz böyük stol arxasında istehza və oyun üçün oturmamışıqmı?

Və əgər sizə böyüklük mümkün olmayıbsa, bu o deməkdir ki, sizin özünüz, ümumiyyətlə, küt getmisiniz? Və əgər özünüz küt getmisinizsə, insan da küt getməyibmi? Və əgər insan da küt gedibsa, neyləməli?!

15

Şey əgər nə qədər kamildirsə, bir o qədər nadir halda alınır. Ey ali insanlar, məgər sizin hamınız alınmayanlar deyilsinizmi?

Gümrah olun, cəhənnəmə ki! Hələ gör nə qədər şey mümkündür! Öz-özünüze gülməyi öyrənin, necə gülmək lazımdır!

Burada təəccüblü nə var ki, əgər siz heç alınmamısınız və ya yarımçıqsınız, siz, ey yarımçıq döyülənlər! Gələcəyin insanı sizdə döyünüb, sizdə tərpənmirmi?

İnsanda ən uzaq, ən dərin və ulduzabənzər yüksəkliyə aid nə varsa və onun nəhayətsiz gücü – bütün bunlar sizin qazanınızda qaynamırmı?

Əgər başqa hər hansı bir qazan sınırsa, bunda təəccüblü nə var ki? Öz-özünüze gülməyi öyrənin, necə gülmək lazım olduğunu da! Ey ali insanlar, gör hələ nə qədər imkanlar var!

Və həqiqətən də, artıq gör nə qədər mümkün olub! Bu dünya balaca, qəşəng, kamil şeylərlə gör necə doludur, əməlli-başlı şeylərlə!

Özünüzu kiçik, yaxşı, kamil şeylərlə əhatə edin, ey ali insanlar! Onların qızıl kamilliyi ürəyə məlhəm olur. Bütün kamillər ümid etməyi öyrədir.

16

İndiyə qədər bu yer üzündə ən ağır günah nə sayılırdı? Bu günah «burada gülənlərin vay halına» deyənin sözləri deyildimi?

Məgər o, yer üzündə gülmək üçün heç bir əsas görmürdümü?

Deməli, o, pis axtarıb. Uşaqlar burada gülmək üçün əsas tapırlar.

O, kifayət qədər sevmirdi: yoxsa o, bizi də, gülənləri də sevərdi? Lakin o nifrət edir və bizi rüsvay edirdi, bizə ağlamaq və dişləri şaqqılatmaq vəsiyyəti edirdi.

Harada ki sevmirsən, dərhalını lənətləmək lazımdır? Bu, mənə pis zövq təsiri bağışlayır. Lakin bu şəksiz-şübhəsiz adam belə edirdi. O, kütlənin içindən çıxmışdı.

Və onun özü kifayət qədər sevmirdi: yoxsa onu sevmir deyə o, az hirsənərdi.

Bütün böyük məhəbbətlər məhəbbət istəmirilər. Onlar daha böyük şeylər istəyirlər.

Bütün bu şəksiz-şübhəsizlərdən uzaq olun. Bu, kasıb, xəstə nəsidir, kütlə nəsidir – onlar bu həyata pis gözlə baxırlar, onlar bu torpağa bədnəzərdirlər.

Bütün bu sözsüz haqlılardan yana çəkilin. Onların ayaqları ağır, ürəkləri ağırdır – onlar rəqs edə bilmirlər. Dünya onlar üçün necə yüngül ola bilərdi? 17

Bütün yaxşı şeylər öz məqsədlərinə əyri yollarla yaxınlaşır. Onlar pişik kimi əyilirlər, öz yaxındakı xoşbəxtliklərini hiss etmələrindən mırıldanırlar, – bütün yaxşı şeylər gülür.

Yerişlərindən aşkar olunur gələn öz yoluylamı gəlir, – baxın, mən gəlirəm! Lakin kim ki öz məqsədinə yaxınlaşır, o rəqs edir.

Və həqiqətən də, mən heykələ dönməmişəm, hələ tərpənməz dayanmamışam, küt sütun kimi daşa dönüb qalmamışam; mən sürətlə qaçmağı sevirəm.

Və hərçənd ki dünyada bataqlıqlar və qatı kədərlər var, – kimin ki ayaqları yüngüldür, o, təmizlənmiş buz üstündə qaçırmiş kimi lehmənin üstü ilə qaçır və rəqs edir.

Ürəklərinizi qaldırın, qardaşlarım mənim. Qaldırın, lap yüksəyə qaldırın! Və eyni zamanda ayaqlarınızı da unutmayın. Ayaqlarınızı da qaldırın, siz, ey yaxşı rəqqaslar, ən yaxşısı odur ki, başınızın üstündə dayanın!

18

Bu gülənlərin tacı, bu güllərin tacı, – mən özüm başıma bu tacı qoymuşam, mən özüm gülüşümü müqəddəs saymışam. Mən bunun üçün artıq heç kimi kifayət qədər güclü görməmişəm.

Rəqqas Zərdüşt, yüngül ayaqlı Zərdüşt, qanadlarını yellədən, uçmağa hazır olan, bütün quşları cəzb edən, hazır və mahir, xoşbəxt – yüngül – hazır Zərdüşt.

Sözləri düz çıxan Zərdüşt, gülüşü doğru olan Zərdüşt, səbirsiz, haqsız, həm irəli, həm kənara tullanmağı xoşlayan; mən özüm başıma bu çələngi qoymuşam!

19

Ürəyinizi göylərə qaldırın, ey qardaşlarım mənim, yüksəyə! Daha yüksəklərə! Və eyni zamanda ayaqlarınızı da unutmayın! Ayaqlarınızı da qaldırın, siz, ey rəqqaslar, amma ən yaxşısı – başınızın üstündə dayanın!

Həm də ağır heyvanların xoşbəxtliyi mövcuddur, anadangəlmə yöndəmsizlər də var. Məsələn, fil kimi. Onlar başları üstündə dayanmaq üçün gülməli səylər edirlər.

Lakin xoşbəxtlikdən axmaqlıq eləmək bədbəxtlikdən axmaqlıq eləməkdən yaxşıdır. Yöndəmsiz rəqs etmək axsayıb yeriməkdən yaxşıdır. Mənim müdrikliyimdən öyrənin: hətta ən pis şeylərin də iki yaxşı astarı var.

Hətta ən pis şeylərin də rəqs üçün yaxşı ayaqları var: öyrənin, ey ali insanlar! Öz həqiqi ayaqlarınız üstündə dayanmağı öyrənin!

Hər cür qüssəni və kütlənin kədərini tərgidin. Ah, bu gün xalq oyunbazları mənə necə qüssəli görünürlər! Lakin həmin «bu gün» kütləyə məxsusdur.

20

Küləyə bənzəyin, dağ dərələrindən qopub gələn küləyə: o, öz tütəyinin səsi altında oynamaq istəyir, dəniz titrəyib onun ayaqları altında atılıb-düşür.

Sarsılmaz xeyirxah ruha eşq olsun, o ruha ki, eşşəklərə qanad verir, aslanın dişisini sağır, hər cür «bu gün» və hər cür kütlə üçün fırtına kimi ötüb-keçir:

– O ruh ki, hər cür qanqallı və əzizlənmiş başların, saralmış yarpaqların və qanqalların düşmənidir; bu tufanlar ruhuna eşq olsun, vəhşi, xeyirxah və azad ruha ki, gölməçələr, kədərlər və çəmənliklər üzərində rəqs edir!

Kütlə içindən çıxmış ölgün köpəklərə və uğursuz, qaraqabaq artıqlara nifrət edir; bütün azad zəkaların bu ruhuna, kim ki yalnız qara rəngləri görür və bədəni cüzamla örtülüb, onların gözünü tozla dolduran gülən fırtınalara min alqış!

Ey ali insanlar, ən pis eybiniz odur ki, necə rəqs etməyi, özündən yüksəkdə rəqs etməyi öyrənməmişsiniz! Nə olsun ki, siz yarımçıqsınız?!

Hələ nə qədər mümkün olmaqlar var. Yaxşı olmazmı özündən yüksəkdə güləsən! Qəlbinizi qaldırın, ey yaxşı rəqqaslar, qaldırın, yüksəklərə qaldırın! Və xeyirxah gülməyi dəxi unutmayın! Bu gülənlər çələngi, bu güllər çələngi, – ey qardaşlarım mənim, mən bu çələngi atıram! Gülməyi mən müqəddəs sayıram; ey ali insanlar, öyrənin məndən bu gülməyi!

HƏSRƏT MAHNISI

1

Zərdüşt bu nitqini söyləyəndə öz mağarasına gedən yolun ağzında idi. Lakin son sözlərlə o qonaqlara hiss etdirmədən onlardan uzaqlaşdı və qısa müddətə təmiz havaya çıxdı.

«Ah, təmiz rayihə, – səsləndi, – ey məni əhatəyə alan ilahi sükut! Lakin hanı mənim heyvanlarım? Bura – bura gəlin, ey mənim qartalım, mənim ilanım!

Deyin mənə, ey mənim heyvanlarım, bu ali insanlar hamısı birlikdə – bəlkə onlardır yaxşı iy verməyən? Ey məni əhatə edən saf ətir! Yalnız indi bilir, hiss edirəm ki, necə sizləri sevirəm, ey mənim heyvanlarım».

Və Zərdüşt bir daha təkrar etdi: «Mən sizi sevirəm, heyvanlarım mənim!» O, bu sözləri deyəndə qartal və ilan ona yaxınlaşdılar və nəzərlərini qaldırıb ona zillədilər. Beləcə, onlar üçlükdə dinməz dayandılar, ciyər dolusu nəfəs aldılar və saf havanı bir daha sinələrinə çəktilər. Çünki burada – çöldə hava ali adamların yanında olduğundan yaxşı idi.

Lakin Zərdüşt öz mağarasını təzəcə tərk etmişdi ki, qoca sehrbaz hiyləgərcəsinə boylanaraq dedi: «O çıxdı!

Və budur, artıq, ey ali insanlar, mənə də izin verin onun kimi sizi bu xoşagələn adla qıdıqlayım – və budur, artıq mənim şər ruhum oyanır, yalançı və sehrkar, mənim həsrət demonum, – o ruh ki, qəlbinin dərinliklərinə kimi bu Zərdüştün rəqibidir – bunu ona bağışlayın! İndi o, mənim demonum, sizə öz sehrini göstərmək istəyir, zira onun vaxtı çatıb: mən bu şər ruh ilə çox faydasız mübarizədəydim.

Sizin hamınıza sözlə hansı ehtiram göstəriləcəkdir, siz özünüzü «azad düşüncələr» və ya «doğru danışanlar» və ya «ruhən tövbə edənlər» və ya «qandaldan azad edilənlər» və ya «həsrətində və yangısında olanlar» adlandıracaqsınız?»

Sizin hamınıza, mənim kimi böyük ikrahdan iztirab çəkənlər, o kəslər ki, onlar üçün köhnə allah artıq ölüb, yeni allah isə hələ beşikdə bələyə bürünməyib, – mənim ruhum və sehrkar demonum sizin hamınıza mehribandır.

Mən sizi tanıyıram, ey ali insanlar, mən onu tanıyıram, – mən bu demonu da tanıyıram, o demon ki, bu Zərdüştün iradəsinin əleyhinə olaraq sevirəm: onun özü mənə müqəddəslərin gözəl maskası kimi gəlir, – və mənim şər ruhum və həsrət demonumun ləzzət aldığı yeni heyranedicilik maskarada oxşayır, – mən, çox vaxt mənə elə gəlir ki, özümün bu şər ruhumun xətrinə Zərdüştü sevirəm.

Lakin artıq o, mənə hakimdir və məni əzir – bu həsrət ruhu, bu axşam qaranlıqları demonu; və həqiqətən də, ey ali insanlar, – gözlərinizi geniş açın! – o istəyir ki, kişi kimi, ya qadın kimi – bilmirəm çılpaq gəlib keçsin, hələ bilmirəm mən; lakin o gəlir, o, məni əzir, eyvah! Hisslərinizi geniş açın!

Gün başa çatdı, bütün şeylər üçün artıq axşam düşür, hətta ən yaxşı şeylər üçün də; indi eşidin və baxın, ey ali insanlar, baxın necədir bu demon, kişidirmi, qadındırmı bu axşam həsrətinin ruhu!»

Köhnə sehrbaz hiyləgərcəsinə boylanaraq və öz arfasını götürərək belə dedi:

Hava aydın olanda yerə, ana torpağa
Gözəl təsəlli kimi hər yanda şəh düşəndə,
Görünməyən və səssiz və nəcib addımlarla
Bütün dadlı rahatlıq yayan şeylər kimi,
Xatırlayırsanmı sən, ey alovlu ürəyim, –
Haçansa yangı içində sən qovrulub qalırdın,
Göydən enən bir damla şəh üçün, yaşıyçün
Yorğun-argın, həm də yazıq bir gündə
Qürub edən günəşin zalım baxışlarıyla
Sarı cığırılar ilə necə keçib gedərdin?!
Odlu, kinli şüalar

Ağaclar arasından necə səni əzərdi,
Sən həqiqətin nişanlısısan?
Yox, yox, şairsən yalnız.
Sən yırtıcı, riyakar, sürünən bir vəhşisən,
Qurbanını güdərək hiyləgər bir maskada,
Yalanlar püskürürsən,
Özünçün də maskasan.
Özünçün də şikarsan.
Budurmu həqiqətin nişanlısı? Yox, yox!
Yalnız təlxək və şair, başqa heç nə!
Xəlvəti gizlənərək maskada, ey hiyləgər,
Sən tövbə eləyirsən, qovrulub sürünərək –
Bir-birinin dalınca riyakar sözlər yağır,
Körpü olur aldanmış səmada göy qurşağı.
Yalnız təlxək və şair, başqa heç nə!
Və bu həqiqətin nişanlısı, yox, yox!
Sən dayanmırsan əsla soyuq, həm də tərpənməz
İlahi heykəlitək sakit.
Məbəd qabağındakı onun abidəsitək
Allah qapılarında növbə çəkirsən sanki...
Sən xeyirxah, sarsılmaz bir düşmənsən,
Məbəd evin deyildir, vəhşi çöllərdəsən sən,
Sən dolusan inadkar bir pişik səyləriylə,
Qarasına tullanıb pəncərəyə qalxırsan.
Keçilməz meşələrdə fərəhlə qışqırırsan.
Gəzirsən o yerləri.
Tüklü dəriləri olan əlvan yırtıcıların
Arasında gəzirsən
Tamam sağlam, günahkar gözəlliklə,
Ləzzətdən burun pərələrin tərpənir, hey tərpənir.
Qanıçan bir ləzzətlə kinayə dodağında,
Yırtıcılıq edirsən yalanla, hiylələrlə.
Bəzən də səmalarda qartallar kimi süzüb,
Tərpənməz nəzərlərlə dərələrə baxırsan.
Bunlar sənin yerlərin, sənin səltənətidir.
Odur uçurumlara baxırsan, hey baxırsan.
Ənginlərə can atıb enirsən dərələrə,
Və birdən
Sonra
Sıldırımdan süzərək top kimi bir quzunu
Caynağınla vurursan.

Sonra yenə qızğın yırtıcı kimi
Parçalayıb quzunu.
Bütün qoyun qəlblilər
Duyur bu qəzəbini.
Çılğın bir sürət ilə
Baxırsan qoyunlara, burmatük quzulara.
Bu südəmər quzular küt bir ifadə ilə
Salamlayırlar səni.
Bax belə,
Qaplan xüsusiyyəti, qartal keyfiyyətiylə
Şair hissiyyətiylə
Dolusan sən, dolusan.
Bu, sənsən, ey insanda qayğısızca
Həm Allah, həm də qoyunu görən.
İnsanda ilahiliyi didib dağıdaraq
Onun təbiətindəki qoyunu da əzirsən,
Əzirsən sevinərək!
Sənin ilahiliyin bundadır.
Qəzəbli qaplanların,
Qartalların qəlbində.
Təlxəyin və şairin ilahi nəşəsində.
Hava da, ay da təmiz, aydın olanda,
Buludlar arasında bir yaşıl oraq kimi
Zərli buludlar içrə qəfildən parlayanda
Xəlvəti, paxıllıqla düşməntək
Gündüz işığının düşməni, –
O, get-gedə gələrək yaxınlaşır,
Tədricən xəlvət-xəlvət yaxınlaşır.
Güllərdən toxunan xalçalara, şəfəq salxımlarına,
Nə qədər ki çiçəklər solğun butalarıyla
Gecənin zülmətində əriməyibdir hələ.
Beləcə, mən bir zaman ucalıqdan yığıldım,
Röyalarda özümlə həqiqət daşıyaraq.
Tamam gündüz və işıq hissində boğularaq,
Düşdüm üz üstə axşamın qatı kölgələrinə.
Külə dönmüş bir həqiqət ilə mən,
Bu tək həqiqətin həsrətiylə yanaraq.
Xatırlayırsanmı de, ey alovlu ürəyim,
O zaman biz necə də bu həsrətdə yanırdıq!
Üzülürdük ki, sən əbədi sürgündəsən,
Hər cür həqiqətlərdən, həm də ki uzaqlarda

Yalnız təlxək və şair başqa heç nə.

ELM HAQQINDA

Sehrbaz belə oxuyurdu; və ətrafındakılar quş kimi hiss olunmadan onun toruna düşüb həsrətli bir ləzzət içində qalmışdılar. Yalnız ruhən vicdanlı olan ona əsir olmamışdı. O, cəld bir hərəkətlə arfanı sehrbazın əlindən alıb səsləndi: «Havaya! Təmiz hava gəlsin! Zərdüştü buraxın! Sən mağaranın havasını boğuş və zəhərli edirsən, sən, ey qoca zalım sehrbaz!

Riyakar və incə, sən naməlum ehtiraslara və naməlum səhralara şirnikdirirsən. Vay o günə ki, sən kimi birisi həqiqətdən danışub ona əhəmiyyət verir.

Vay o azad ağılların halına ki, belə sehrbazlardan ehtiyatlanmırlar! Onlar öz azadlıqlarına əlvida deməlidirlər: sən qazamata qayıtmağı öyrədirsən və geriye – məhbəslərə aparırsan, – sən ey qaraqabaq demon, sən şikayətlərinə insanı çəkib aparan tütək səsi var, sən o kəslərə oxşayırsan ki, öz bakirəlik təriflərinə gizləncə pozğunluğa çağırırsan!»

Belə dedi vicdanlı; qoca sehrkar isə ətrafa boylanaraq qələbəsidən ləzzət alırdı. Və ona görə vicdanlının ona sancdığı bu acılığı uddu. «Sus! – o, təvazökar bir səslə dedi. – Yaxşı mahnılar ürəklərdə yaxşı əks-səda oyatmalıdır. Yaxşı mahnılardan sonra uzun zaman lal olmaq lazımdır.

Bütün bu uca insanlar belə hərəkət edir. Lakin sən bəlkə mənim mahnılarımdan lazımınca bir şey anlamadın. Səndə sehrkarlıq ruhu çox azdır».

«Məni özündən ayırmaqla sən məni tərifləyirsən, – vicdanlı etiraz etdi, – nə olar ki?! Lakin siz, başqaları, mən nə görürəm? Siz hələ də şəhvani gözlərlə tərpənmədən oturmusunuz – ey azad könüllər, hanı sizin azadlığınız! Siz uzun zaman pozğun, çılpəq və rəqs edən qadınlara baxan adamlara oxşayırsınız: sizin qəlbləriniz özləri rəqs etməyə başlayır!

Sizdə hələ, ey ali insanlar, sehrbazın özünün, yalançılığın şər ruhu və sehri adlandıran çox şey var, – biz, əlbəttə, şübhə yoxdur ki, başqa-başqayıq.

Və həqiqətən də, biz Zərdüştün öz mağarasına qayıtmasına qədər birlikdə kifayət qədər danışmış və fikirləşmişik, hər birinizin bir-birindən fərqli olduğunu bilmək üçün kifayət qədər.

Və biz həm siz, həm mən, hətta burada yuxarıda da fərqli şeylər axtarıyıq. Zira mən daha çox səbat axtarıram və buna görə Zərdüştün yanına gəlmişəm. Çünki o

ən möhkəm qala və iradədir – xüsusilə hamının tərəddüd etməsindən, yerin-göyün titrəməsindən sonra. Lakin mən sizin gözlərinizin indi necədirlərsə, elə olduğunu görəndə daha çox inanardım ki, siz daha çox səbətsizlik axtarırsınız, – daha çox titrəyiş, daha çox təhlükə, daha çox zəlzələ. Mənə elə gəlir ki, siz mənim bu gümanımı bağışlayın, ey ali insanlar, – siz ən ağır, ən təhlükəli həyat axtarıb, mənə daha çox qorxu oyadıb yırtıcı heyvanları xatırladırsınız, siz meşələr, mağaralar, dağ sıldırımları və keçilməz dərələr arzu edirsiniz.

Və sizə daha çox sizi təhlükələrdən çıxaran deyil, bütün yollardan sapdıranlar, azdıranlar xoş gəlir. Lakin əgər, həqiqətən, sizdə varsa, hər halda, o, mənə mümkünsüz görünür.

Zira qorxu – insanın əsas irsi xüsusiyyətidir; bütün irsi günahlar və irsi cəmərdliklər qorxu ilə izah olunur. Mənim cəmərdliyim də qorxudan cücərib və o, belə adlanır: elm.

Çünki vəhşi heyvanlar qarşısındakı qorxu, insanın özündə olan və dəhşətə gəlib gizlənməyə çalışdığı heyvandan əmələ gələn qorxu da daxil olmaqla insanda çox uzun müddətdə əmələ gəlib formalaşır ki, Zərdüşt bunu «daxili heyvanlıq» adlandırır.

Bu, nəhayət, incə və ruhla cana gələn qədim qorxu, – bu gün mənə görə elm adlanır».

Vicdanlı belə deyirdi, lakin indicə öz mağarasına qayıdıb son sözləri eşidərək onun mənasını anlayan Zərdüşt vicdanlıya bir dəstə gül atıb, onun «həqiqətlərinə» güldü. «Necə! – deyər səsləndi. – Mən indicə nə eşitdim? Vallah, mənə elə gəlir ki, ya sən axmaqsan, ya mən özüm, – sən «həqiqətini» bir anda tərsinə qoyacağam.

Zira qorxu – bizim üçün istisnadır. Lakin mərdlik macərə eşqi, naməlumluğa, hələ heç kimin cəsarət edə bilmədiklərinə məhəbbət, – mənə elə gəlir ki, bə-şəriyyətin indiyə qədərki tarixi bu mərdlikdən ibarətdir.

O ən vəhşi, ən mərd heyvana paxıllıq edib, onların bütün cəmərdliyini əllərindən aldı. Yalnız bu yolla o – insan oldu.

Bu mərdlik, nəhayət, mənəvilik, mənəvi, insani mərdlik olub, qartal qanadları və ilan müdrikliyi əxz etdi: bu mərdlik mənə görə indi belə adlanır».

«Zərdüşt adlanır!» – bütün yığışanlar bir səslə çığırdılar və bərkdən güldülər; lakin onlardan elə bil ağır bir bulud qalxdı. Sehrbaz da güldü və məkrli bir görkəmlə dedi: «Nə olar ki?! O getdi, mənim şər ruhum!

Və məgər mən deyəndə o yalançı yalan və riyakarlıq ruhudur, sizi onunla ehtiyatlı olmağa çağırırmışdım?

Xüsusilə o, çılpaq görünəndə, lakin məgər mən onun bu fitnələrinə cavabdehəm?! Məgər mən onu və dünyanı yaratmışam?

Nə olar ki?! Yenə şən və mehriban olaq! Və hərçənd ki Zərdüşt artıq mənə hirsə baxır, siz Allah, ona nəzər salın. O, mənə hirsələnir, – lakin gecə düşməmişdən qabaq o, yenidən məni sevməyi və tərifləməyi öyrənəcək, o, bu axmaqlıqları etmədən uzun müddət yaşaya bilməz.

O, düşmənlərini sevir; bu sənəti mənim gördüyüm bütün adamlardan yaxşı anlayır. Lakin buna görə o, öz düşmənlərindən qisas alır!»

Qoca sehrbaz belə dedi və ali insanlar onunla razılaşıdılar; belə ki, Zərdüşt onların əllərini kin və məhəbbətlə sıxaraq dostlarından kimlərdənsə hər birindən üzr istəyən və nədəsə aranı mehribanlaşdıran adamlar kimi yan ötməyə başladı. Lakin o, mağarasının qapısına yaxınlaşanda yenidən təmiz hava və dostlarının yanında olmaq üçün aradan çıxmaq istədi.

SƏHRA QIZLARININ ARASINDA

1

«Getmə! – bu yerdə özünü Zərdüştün kölgəsi adlandıran qərib adam dilə gəldi, – bizimlə qal, yoxsa əvvəlki boğuc nisgil yenə qəlbimi dolduracaq.

Artıq bu qoca sehrbaz bizi nəyi varsa, bütün pis şeylərlə çox ustalıqla doyurdu və nəzər sal, şərəfətli papa artıq gözləri yaşlanaraq nisgil dənizində üzməyə hazırdır.

Bu krallar, mənə elə gəlir ki, hələ üzlərini göstərəcəklər. Zira onlar bu gün bizim hamımızdan bunu yaxşı öyrənilblər. Lakin əgər şahidlər olmasa, mərc gəlirəm ki, onlar yenə məkrli oyunlarına başlayacaqdılar, – üzən buludların bu rəzalətli oyunu, nəm nisgil, tutulmuş göylər, oğurlanmış günəş, inildəyən payız yelləri, – bizim cəlladın rəzil oyunu və kömək barədə qışqırığı...

– Bizim yanımızda qal, Zərdüşt! Burada danışmaq istəyən çoxlu toran, çoxlu qara buludlar, bol boğucu hava və doyunca danışmaq istəyən çoxlu gizli dilənçilik hökm sürür.

Sən bizi ərlərin yeməyi olan möhkəm qida ilə və möhkəmləndirici hikmətlərlə doyurdun – sən Allah, imkan vermə desert yerinə yenə bizi nərmə-nazik qadın ruhu bürüsün!

Sən təkbəşinə ətrafdakı havanı möhkəm və təmiz edirsən. Mən dünyada hələ sənənin bu mağaranda olan təmiz hava kimi bir hava görmüşəmmi?

Və lakin mən çox ölkələr görmüşəm, mənim burnum müxtəlif havaları fərqləndirməyi və qiymətləndirməyi bacarır, – lakin yalnız sənənin yanında mənim burun pərələrim əsl ləzzət alır.

Daha, – bir daha oy, bir köhnə xatirəmi mənə bağışla! Bu qədim masa mahnısı mənə daim səhra qızları arasında kömək olub.

Zira onlarda da Şərqi yaxşı, təmiz havası var; orada mən qara buludlarla örtülən nəm və nisgilli qoca Avropadan uzaqlarda idim.

Orada mən Şərqi bu qızlarını və üzərində heç bir bulud və fikir yellənməyən lacivərd göylərin səltənətini sevdim.

Siz inanmırsınız, bu qızlar rəqs etməyəndə dərin, balaca sirlər kimi düşüncəsiz, lənlə bəzənmiş tapmacalar kimi, desert qoz ləpəsi kimi necə təntənə ilə oturmuşdular, – həqiqətən də, əlvən və yad gözəllər! lakin qaşqabaqsız: bu qızların şərəfinə o vaxt mən asanlıqla tapılan tapmacaları – bu masa himnini yazdım».

Özünü Zərdüştün kölgəsi adlandıran qərib adam belə dedi və kiminsə ona cavab verməsinə imkan verməyib o dəqiqə köhnə sehrbazın arfasını qapdı və ayaqlarını bir-birinin üstündən aşırıb ətrafa boylandı, – sakit və müdrikanə; sonra o, sınaıçı bir tərzdə burun pərelərini çəkib elə bil yeni ölkələrdə təzə, yad havayla nəfəs alırdı. Sonra o, qəribə bir ulaşma ilə oxudu:

2

Səhra öz-özünə genişlənir:

Vay o kəsə ki, özündə səhra gəzdirir.

– Ha-ha! Təntənələr!

Layiqli başlanğıcdır!

Təntənəlidir, amma afrikasayağı,

bəli, Hətta aslana layiq,

Və ya meymun əxlaqı;

Lakin axı sizin üçün heç nədir,

Ey qəşəng rəfiqələrim,

Bununla belə, sizin ayaqlarınızın arasında

oturmaq Mənə – avropalıya, palmaların altında

Oturmaq xoşbəxtliyi alınma yazılıbdır – oturdu.

Bəli, heyramızdır: oturmuşam,

Demək olar ki, səhrada və lakin

Əvvəlkiyə ondan çox uzaqlarda

Və heçliyə sovrulantək.

Aydın desək: məni uddu bu kiçik

vahə, O vahə ki, əsnəyərək qəfildən,

Qarşında öz balaca ağzını açdı mənə,

Və bu zərif ətirli dodaqlara Düşdüm

qəfildən və orada yox oldum.

Yarıb çıxdım və budur, yenə də

sizinləyəm, Ey əziz rəfiqələrim, oturdum.

Bəli, alqış, balınaya min alqış.

Bir halda ki onun qonağı olmaq xoşdur!

Axi bizə aydındır, elə deyilmi, tamam

Mənim alim işarəm.
Qoy əbədi yaşasın balınının mədəsi
Nə vaxt ki ora belə sevimli yerdir.
Vadiydi, mənim sığınacağımtək;
Lakin bu, mənə şübhəlidir, əlbəttə,
Axı mən yanınıza Avropadan gəlmişəm.
Dünyanın bütün qoca arvadlarından etimadsız
Qoy pərvərdigar özü düzəltsin səhvimizi!
Amin.

Qara xurma kimi şirinləşdirilmiş
Və onun tək qızılı ehtiraslarla dolu,
Biz sizinlə burada, bu kiçik vadidəyik.
Onun kimi bakirə çöhrəsində min həsrət,
Ağ dişləri qar kimi iti, soyuq
Qızlara bənzəyərək, elə onlardan ötrü
Bu ürək həsrətdədir.
İstidən qovrulan xurmalara bənzəyib oturdu.
Bu cənub meyvəsitək,
Özüm də həddən artıq ona oxşayaraq
Uzanmışam burada, ətrafımda böcəklər.
Vızıldaıyb dörd yanımda
Qanad çalıb, elə bil rəqs edib oynayırlar,
Daha başqa şeylər də ətrafımda uçuşur.
Səssiz, gözəgörünməz
Züleyxa və Dudutək
Bu gözəl pişik-qızlar.

Uzanmışam burada mən dərinədən nəfəs alıb
Təmiz, cənnət havayla, ciyərim dolur,
əhsən, Şəffaf qızıl şırımlar.
Yox heç zaman aydan yerə
Bu qədər təmiz hava axmayıb.
Nə təsadüf, nə də ki şıltaqlıqlar üzündən
Necə ki, qədim şairlər söyləyiblər,
Lakin bütün bunlar şübhəlidir, əlbəttə
Ki, mən Avropadan yanınıza gəlmişəm.
Dünyanın etimadsız qoca arvadlarıtək
Qoy ilahi özü düzəltsin bu işləri!
Amin.
Bu təmiz, saf hava
Geniş-geniş açılmış pərələrimə dolur,
Gələcəksiz, həm də xatirələrsiz

Oturmuşam burada mən, ey qəşəng rəfiqələr.
Hey baxıram, baxıram qarşımdakı palmaya.
O necə də, necə də rəqqasə qızlar kimi
Yırğalanır, həm də ki əzilib-büzülərək.
Nəyə baxsan, edəcəkcən onu da –
Bizim rəqqasə kimi.
Uzun zaman həm də ki təhlükəli,
Bir ayağı üstündə O
dayanıb duraraq.
Başqa məsələ haqdasa tamam unutmuşdu o,
Hər halda, əbəs yerə
Mən bu gizli cazibəyə baxmağa çalışırdım.
Hər iki əkizlərin vəhdəti gözəl idi, –
Lakin axı məhz ikinci ayaq
Müqəddəs zərifliyə daha çox yaxın idi.
Parlaq yubkalarısı yellənirdi havada.
Əgər siz sözlərimə, ey gözəl rəfiqələr,
İnanmağa hazırsınız – bu cazibə itəcək.
Artıq o yoxdur daha, itirilmiş o ayaq
Əbədilik itərək, heyf olsun o ayağa! İndi
hardasa tənha, ayrılıqda kədərlə Necə də
qəmli-qəmli nisgillərdə qovrulur. Ola
bilsin, bəlkə də ağbənizin – şir yallı O
qorxuncun qabağında titrəyir.
Bəlkə də artıq çoxdan Yeyilib
sümüyəcən – oturub.
Yox, yox, ağlamayın siz, buna cürət etməyin,
Ey incə ürəklilər!
Süd rəngli o döşlərsə sanki bir xurmadır,
Ürəkciyiniz də ki bəlkə pul kisəsidir.
Üstü, dadlı, yeməli. Zuleyxa,
kişi ol, kifayətdir! Solğun Dudu,
ayıq ol, diribaş ol! Bəsdir daha
ağlama! –
Və ya ola bilsin ki, bir də ayrı vasitə
Bizə gərək olacaq.
Ürəyi asanlıqla susdurmaq –
mümkünmü? İbrətamiz kəlamlar
Və ya təntənəli çağırışlar.
Bəli, bəli, mən səni çağırıram
Ləyaqətlə səhnəyə, avropalı eşqinə.

Sən comərdliklə dolmuş dərisən,
Fısılda, fit çal!
Əs, əs yenə,
Ha-ha!
Bir daha nəyə çək sən,
Mənəviyyat nərəsi!
Səhra qızlarının önündə
Aslan kimi nəyə çək,
Mənəviyyat nərəsi!
Axı, ey əzizlərim! Avropada comərdlik ulaşması
Qəlbin bütün alovu,
Avropalının bütün ehtirasları
Və avropalının canavar iştahası.
Və budur, qarşınızda
Durub mən, avropalı.
Ey ilahi, başqa cür
Mən daha bacarmıram.
Qoy elə belə olsun!
Amin.
Səhra öz-özünə genişlənir: vay o kəsin halına
ki, Özünə öz səhrasını aparır.

OYANIŞ

1

Səyyahın mahnısından sonra hətta mağaranın kölgələri də birdən səs-küy və gülüşlə doldu; və belə ki, qonaqların hamısı birdən danışdı və hətta bu cür həvəsləndirici vaxtda ulaq da səssiz dayanmırdı, Zərdüştün qəlbini bir az qonaqlarına ikrah və kinayəli bir hiss doldurdu, – hərçənd ki qonaqların sevinci də onu əyləndirirdi. Zira bu sevinc ona sağalmaq əlaməti kimi gəlirdi. O hiss edilmədən mağaradan təmiz havaya çıxdı və öz heyvanları ilə danışmağa başladı.

«Bəs indi onların bədbəxtliyi necə oldu? – soruşdu və özü öz bu balaca çaşqınlığından rahatlandı. – Mənə elə gəlir ki, mənim yanımda onlar kömək haqqında çıxırmağı tərgidiblər!

Hərçənd, təəssüf ki, hələ ümumiyyətlə qışqırmağı tərgitməyiblər». Və Zərdüşt qulaqlarını qapadı. Çünki həmin anda eşşək İ-A-sı bu ali insanların şənliyinə çox təbii halda qarışmışdı.

«Onlar şəndirlər, – o davam etdi, – və kim bilir, bəlkə ev yiyəsinin hesabınadır. Əgər onlar mənim yanımda gülməyə öyrəşiblərsə, onda mənim gülüşümdən öyrəniblər.

Nə olar ki, onlar qoca adamlardır: sağalmaları da özlərinə xas şəkildədir, onlar özlərinə xas şəkildə gülürlər; mənim qulaqlarım bundan da pisinə dözüb və solmayıb.

Bu gün qələbədir: o artıq uzaqlaşır, o qaçır, ağırlığın ruhu mənim köhnə yağı düşmənim! Bu gün necə yaxşı qurtarmaq istəyir, elə gün ki, çox pis və ağır baş-layıb.

Və o başa çatmaq istəyir! Artıq axşam haqlayır: dənizdən çapıb gəlir o, xeyirxah atlı! Öz zərli yəhəri üstündə o necə yırğalanır, o xoşbəxt, evinə qayıdır!

Günəş aydın nəzərlərlə baxır, dünya dərinə dinclikdədir: ey siz, yanıma gələn bütün qərib yolçular, həqiqətən də, mənim yanımda yaşamağa dəyər!»

Zərdüşt belə dedi. Və mağarada ali insanların gülüş və qışqırıqları yenidən eşidildi. Zərdüşt davam etdi:

«Onlar qarmağa gəlirlər, mənim tilovum işləyir və düşmən, ruhun ağırlığı onlardan uzaqlaşır. Artıq onlar öz-özlərinə gülməyi öyrənirlər – beləmi eşidirəm mən?

Mənim qidalarım ərlərə təsir edir, mənim kəlamlarım şirəli və güclüdür və həqiqətən də, mən onları qarın köpdürən meyvə-tərəvəzlə yedirtməmişəm! Mən döyüşçülərin və fatehlərin qidalarıyla onlarda yeni ehtiraslar oyatmışam.

Onların əlləri və ayaqları yeni ümidlərlə döyünüb, ürəkləri yüksəklərə boylanır. Onlar yeni sözlər tapırlar, az keçməz ki, onların ruhu da yeni istəklərlə nəfəs alacaq.

Belə qida, əlbəttə, uşaqlar, gənc və qoca, əldən düşən qadınlar üçün deyil. Onların içini inandırmaq üçün ayrı vasitələr lazımdır; mən həkim deyiləm və onların müəllimi də deyiləm.

İkrah bu ali insanlardan geri çəkilir: nə olar ki, bu, mənim qələbəmdir. Mənim səltənətimdə onlar özlərini təhlükəsiz hiss edirlər, hər cür axmaq abır onlardan qaçır, onların dili açılır.

Onlar ürəklərini açırlar, onların yaxşı zamanları qayıdıb, onlar bayram edirlər və gövşəyirlər, – onlar minnətdarlığa öyrənirlər.

Bunu mən yaxşı əlamət sayıram: onlar comərd olurlar. Az keçməz ki, özlərinə bayram fikirləşməyə başlayıb, öz köhnə sevinclərinə abidə ucaldarlar.

Onlar sağalmağa başlayanlardır!» Zərdüşt ürəyində sevinc duyub, gözlərini uzaqlara zilləyərək belə deyirdi; heyvanları isə onun yanında sıxlaşıb, onun xoşbəxtliyi və sükutu ilə hesablaşırdılar.

Lakin Zərdüştün qulağı birdən səksəndi. Çünki indiyə qədər hay-küy və gülüşlə dolu olan mağaraya birdən-birə ölü bir sükut çökdü; burnu isə buxurun ətirli tüstüsünü hiss etdi, elə bil şam qozaları yanırdı.

«Burada nə baş verir? Onlar nə edirlər?» – o, özündən soruşub, qonaqlarına hiss edilmədən baxmaq üçün xəlvəti çıxış yerinə gəldi. Ah, möcüzələr möcüzəsi! O, öz gözləriylə nələr görürdü!

«Onların hamısı yenidən dindar olmuşdu, onlar dua edirdilər, onlar dəlidirlər!» – Zərdüşt belə söylədi və hədsiz heyrtləndi. Və doğrudan da, bütün bu ali insanlar, iki kral, istifadə olan papa, zalım sehrbaz, könüllü dilənçi, qərib səyyah və kölgə, qoca kahin, ruhən vicdanlı və ən eybəcər adam – onların hamısı uşaqlar və qoca arvadlar kimi diz üstə çöküb eşşəyə dua oxuyurdu. Və budur, ən eybəcər adam birdən pıqqıldamağa və qaqqıldamağa başladı. Elə bil onun içindən nəsə dözülməz bir şey çıxmağa hazırlaşdı; lakin o, həqiqətən də, söz deməyə başlayanda birdən məlum oldu ki, onlar xoş məram və qəribə dualarla eşşəyi mədh edirdilər. Onun qabağında dua edir və buxurdan yandırırıldı. Bu dua belə səslənirdi:

– Amin! Müdriklər müdriki, alicənablar alicənabı.

– Eşşəksə buna cavab olaraq qışqırdı: İ-A.

O, bizim ağırlığımızı götürdü, o, qul olmağa razı oldu, onun qəlbi mülayimdir və heç zaman «yox» demir;

– Eşşək isə buna cavab kimi qışqırdı: İ-A.

– İ-A.

O, heç zaman «yox» demir; «hə» deyir: o, öz dünyasını beləcə vəsf edir. Hiyləgərliyi ona danışmağa imkan vermir; buna görə o, nadir hallarda haqlı olur.

– Eşşəksə buna cavab olaraq qışqırdı: İ-A.

Onun qulaqlarının uzun olması və həmişə «hə» deyib və heç zaman «yox» deməməsində nə qədər gizli bir müdriklik var! Məgər o, dünyanı özünəoxşar yaratmayıb? Yəni nə qədər mümkünsə, o qədər axmaq?

– Eşşəksə buna cavab kimi qışqırdı: İ-A.

Sən düz və əyri yollarla gedirsən və biz insanlara əyri və ya düz görünənlər səni çox az narahat edir. Sənin səltənətin xeyir və şərin o tayındadır. Sənin məsumluğun ondadır ki, məsumluğun nədə olduğunu bilməyəsən.

– Eşşəksə buna cavab kimi qışqırdı: İ-A.

Və budur, sən heç kimi özündən kənara itələmirsən, nə dilənçiləri, nə kralları. Uşaqlara səni minmələrinə izin verirsən. Və əgər şərbəşər oğlanlar səni şir-nikləndirirlərsə, sən, sadəcə olaraq, deyirsən: İ-A.

– Eşşəksə buna cavab kimi qışqırdı: İ-A.

Sən xanım eşşəkləri və təzə ənciri sevirsən, yeməyin fərqinə varmırsan. Ac olanda qanqal da sənin ürəyini sevindirir.

– Eşşəksə buna cavab kimi qışqırdı: İ-A.

SƏRMƏSTLİK MAHNISI

Bununla bərabər, bir-birilərinin ardınca sərin, təmiz havaya, təmiz, xəyalpərvər gecənin qoynuna çıxdılar. Zərdüşt isə ən eybəcər adamın əlindən tutub öz gecə aləmini, göydəki bədirlənmiş böyük, girdə ayı və mağaranın ağzındakı gümüşü şəlaləni ona göstərmək üçün özü ilə apardı. Və budur, onlar hamısı bir yerdə lal-dinməz dayanmışdılar; onlar qoca adamlar idilər, lakin ürəkləri təsəlli tapıb qətiyyətlə dolmuş və özlərinə heyranlıq edirdilər ki, dünya onlar üçün necə yaxşı idi; gecənin sirləri isə onların qəlbinin daha da dərinliklərinə nüfuz edirdi. Və Zərdüşt yenə öz-özünə fikirləşdi: «Ah, bu ali insanlar indi mənim necə xoşuma gəlir!» Lakin o, bunu demədi. Çünki onların xoşbəxtliyinə və sükutuna hörmət edirdi.

– Və o zaman bu uzun, əsrarəngiz gündə ən heyranlıq bir hadisə baş verdi: ən eybəcər adam ikinci və son dəfə pısqıldamağa, yırğalanmağa başladı, lakin o gəlib danışmağa çatanda onun dilindən birdən aydın və təmiz bir sual qopdu – yaxşı, dərin, aydın qoyulmuş sual, elə bir sual ki, onun təsirindən bütün eşidənlərin köksündəki ürəkləri tərpəndi:

«Sizin hamınızın, dostlarım mənim, indi ürəklərinizdə nə var? – ən eybəcər adam soruşdu, – bu günün xətrinə – mən ilk dəfədir bütün həyatımı yaşama-ğımdan məmnunam.

Və bu qədər şeyə şahidlik etmək – bu, hələ mənim üçün kifayət deyil. Yer üzündə bircə gün yaşamaq, Zərdüştə bir gün bayram etmək mənə torpağı sevməyi öyrətdi.

«Hə, deməli, bu, həyat idi? – mən ölümə belə deyərəm. – Nə olar ki, bir dəfə də!»

Dostlarım mənim, indi ürəyimizdə nə var? Mənim kimi, siz də ölümə deyəcəksinizmi: deməli, bu, həyat idi? Nə olar ki, Zərdüştün xətrinə bir dəfə də!»

Ən eybəcər adam belə söylədi. Lakin artıq gecəyarısı yaxınlaşırdı və ağlınıza gəlirmi bundan sonra nə baş verdi? Elə ki ali insanlar bu sualı eşidilər, onlar birdən özlərindəki çevrilişi dərk etdilər və başa düşdülər ki, özlərinin bu sağalmaları ilə kimə minnətdar olmalıdırlar, – bunu dərk edib onlar minnətdarlıq ifadəsi olaraq Zərdüştün üstünə atılıb, onun əllərini öpüb öz hörmət və məhəbbətlərini bildirirlər. Halbuki əhvali-ruhiyyələri belə dəyişmişdi ki, bəziləri gülür, bəzilərisə ağlayırdılar. Qoca kahin isə ləzzətlə rəqs edirdi və əgər nağılçılar düz deyirlərsə, o, şirin şərabdan sərxoş olmuşdu. Şübhəsiz ki, o, həyat ləzzətindən daha çox sərxoş idi; və o, hər cür yorğunluqdan imtina etdi. Bəziləri hətta danışirlər ki, o vaxt eşşək də oynayırmış; çünki ən eybəcər insan onu əbəz yerə şərabla doyurmamışdı. Bu, belə idi, bəlkə də başqa cür olmuşdu; əgər, əslində, eşşək həmin gecə oynamamışdısa, hər halda, o vaxt eşşəyin oynamasından daha böyük və möcüzəli hadisələr baş vermişdi. Bir sözlə, Zərdüştün məsəlində deyildiyi kimi: «Yaxşı, nə olar ki?!»

Zərdüşt isə ən eybəcər adamın başına bu əhvalatlar gələndə sərxoş kimi dayanıb baxırdı: onun baxışları sönmüş, dili əsir, ayaqları titrəyirdi. Kim öyrənməyə cürət edə bilərdi ki, o vaxt Zərdüştün ürəyindən necə fikirlər keçir. Lakin aşkar görünürdü ki, ruhu ondan üz çevirib və üz çevirib qaçaraq haradasa uzaqlarda, yazılarda deyildiyi kimi, azıb gəzərək iki dəniz arasındakı qayanın üstündə dolaşırdı – bir parça qara bulud kimi indi ilə gələcək arasında. Lakin ali insanlar ona ürək-dirək verincə o, yavaş-yavaş özünə gəldi və qayğılanmış müridlər kütləsini əli ilə kənarlaşdırdı; ancaq danışmadı. Amma birdən başını cəld yana çevirdi, zira ona elə gəlirdi ki, nəşə eşidir; bu zaman o, barmağını dodaqları üstə qoyub dedi: «Gedək!»

Və o dəqiqə ətrafında sükut və sirlər bərqərar oldu; dərinliklərdən isə zəif zəng səsləri gəlirdi, Zərdüşt bu səslərə qulaq asırdı, elə ali insanlar da; sonra o, ikinci dəfə barmağını dodağına qoydu və yenə dedi: «Gedək! Gedək! Gecə yaxınlaşır» –

Və onun səsi dəyişdi. Lakin o hələ yenə yerindən tərpənmirdi – bu zaman araya daha böyük səssizlik və daha böyük sirlər çökdü və bütün dünya, hətta eşşək və Zərdüştün fəxri heyvanları, qartal və ilan, habelə Zərdüştün mağarası, göydəki böyük soyuq ay və hətta gecənin özü də səssizliyə qərq olmuşdu. Zərdüşt artıq üçüncü dəfə barmağını dodaqlarına qoyub dedi:

«Gedək! Gedək! Gedək! İndi səyahətə başlayaq! Vaxtı çatıb! Gecə ikən səyahətə başlayaq!»

3

Gecəyarısı yaxınlaşır, ey ali insanlar, – və budur, bu qoca zəng qulağıma necə deyirsə, mən də sizin qulağınıza nəşə deyəcəyəm, –

Bu gecəyarısı zəng səsləri insandan daha çox həyəcanlar keçirərək necə ürəklə mənə nələr söyləyirsə, mən də eləcə sirr və dəhşətlərlə sizə deyirəm:

Artıq atalarınızın ürəklərinin xəstə döyüntüləri başa çatır, – ax! Ax! O necə ah çəkir! O necə yuxuda gülür! Qoca, dərindən dərin olan gecəyarısı!

Sakit! Sakit! Gündüzlər özü haqda nəşə deməyə cürət etməyən nə qədər səslər eşidilir; lakin daha hava bu qədər təmiz olanda ürəklərinizin döyüntüsü sakitləşəndə, – daha o dilə gəlir; daha səsi eşidilir, daha o oyaq qalan gecə ruhlarını oğurlayır: ax! Ax! O necə ah çəkir, yuxuda necə gülür!

– Məgər sən eşitmirsən, o necə sirli-sirli, necə dəhşətlə, necə ürəklə səninlə danışır, bu qoca, dərindən dərin olan gecəyarısı?

Onun dediklərini əxz elə, ey
dost! 4

Vay mənim halıma! Zaman hara yox oldu? Mən dərin bulaqlara enməmişəm ki? Dünya yatır – ax! Ax! Köpək hürür, ay parlayır. Mən indi bu saat, bu gecəyarısı ürəyimin nələr düşündüyünü sizə deməkdənsə, ölməyə, ölməyə üstünlük verərdim.

Budur, mən artıq ölmüşəm. Axır ki, baş verdi. Ey hörümçək, mənim ətrafımda niyə tor toxuyursan? Sən qan istəyirsən? Ah! Ah! Şeh düşür, vaxt yaxınlaşır.

– Mənim soyuyacağım saat məni cırnadanda, vaxt, o vaxt ki, hey soruşur, soruşur: «Kimdə bunun üçün kifayət qədər kişilik var?

– Yerin sahibi kim olacaq? Böyük və kiçik çaylar kimi kim axıb getməli olduğunu deyəcək?»

– Vaxt yaxınlaşır: ey insan, ey ali insan, diqqət elə, bu nitq incə qulaqlar üçündür – sən qulaqların üçündür – kim birdən bu gecəyarısı sakitcə söyləyər? 5

Məni aparır, mənim qəlbim rəqs edir. Gündəlik zəhmət! Gündəlik zəhmət! Yerin ağalığı kimə məxsus olacaq?

Ay soyuqdur, külək susur. Ah! Ah! Siz artıq kifayət qədər yüksəyə uçmusunuzmu? Siz rəqs etmisiniz. Lakin ayaqlar hələ qanadlı deyil.

Ey xeyirxah rəqqaslar, artıq hər cür şadlıqların dövrü keçib: şərab turşuyub, bütün qədəhlər sınıb, dəmirlər dilə gəlir.

Siz kifayət qədər yüksəyə uçmamısınız – artıq qəbirlər dilə gəlir: «Ölüləri xilas edin! Gecə niyə bu qədər çox uzanır? Ay bizi sərxoş etmirmi?»

Ey yüksək insanlar, qəbirləri qoruyun, meyitləri dirildin! Ah, niyə qurdlar hələ də gəmirir? Vaxt yaxınlaşır, yaxınlaşır, – zəng səsləri boğuc çıxır, ürək hələ xırıldayır, qurdlar hələ gəmirir, ürəyin qurdları. Ah! Ah! Dünya necə dərinidir.

6

Şirin dilli lira! Şirin dilli lira! Mən sənə simlərinin səsinə sevirəm, bu, sərməst edən, qaqqıldayan səsdir! – necə astadan, necə uzaqdan gəlib çatır mənə sənə səsin, uzaqdan, məhəbbət nohurlarından!

Sən, ey köhnə zəng, sən, ey şirin dilli lira! Bütün matəmlər sənə qəlbini qırıb dağıtdı, atanın matəmi, babalarının, ulu babalarının matəmi; sənə nitqin ye-tkinləşdi, – qızıl payız və gündüz kimi yetişmiş, mənim abid qəlbim kimi, – danışdı sən indi: dünya özü yetişdi, tənəyin yanaqları qızardı.

– O daha ölmək istəyir, xoşbəxtlikdən ölmək. Ey ali insanlar, siz qoxu hiss edirsinizmi? Qoxu gizləncə qalxır.

Rayihə, əbədiyyət qoxusu, qızıl şərabların ətri, köhnə xoşbəxtlikdən qaralıb, gözəl qırmızı rəng alan şərabın, – ölüm xoşbəxtliyinin sərməstliyi, oxuyan gecəyarısı xoşbəxtliyi: dünya necə dərinidir, gündüzün heç vaxt ağlına gəlməyən dərinlik!

7

Əl çək məndən! Mən səndən ötrü hədsiz təmizəm. Mənə əl toxundurma! Məgər mənim dünyam indi kamil olmayıbmi?

Mənim dərim sənə əllərin üçün hədsiz təmizdir. Əl çək məndən, sən, axmaq, düşüncəsiz, boğuc gün! Məgər gecəyarısı işıqlı deyilmi?

Ən təmizlər dünyanın ağaları olmalıdırlar, ən dərkedilməzlər, ən güclülər, hər cür gündüzdən gecəyarısı ruhları!

Ey gün, sən toxuna-toxuna dalımca gəlirsən? Sən əllərini mənim xoşbəxtliyimə uzadırsan? Səndən ötrü mən zəngin, tənha, səndən ötrü mən dəfinə və xəzinəyəm?

Ey dünya, sən məni istəyirsənmi? Məgər səninçün mən bu dünyanın adamıyam? Məgər mən dindaram? Mən ilahiyəm? Lakin, ey gün və dünya, siz hədsiz kobudsunuz, – daha cəld əllərə sahib olun, onları daha dərin xoşbəxtliyə, daha dərin bədbəxtliyə və daha hansısa bir allahasa uzadın, lakin mənə tərəf uzatmayın, – mənim bədbəxtliyim, mənim xoşbəxtliyim, sən ilahi bir günsən, lakin, bununla belə, mən Allah və allah cəhənnəmi deyiləm: dünya bütün dərinliklərə qədər kədərdir.

8

Allahın kədəri dərinidir, ey əsrarəngiz dünya! Əllərini Allahın kədərinə uzat, mənə yox! Mən nəyəm? Sərməst olan şirin səslə bir lira, – gecəyarısı lirası, heç kimin anlamadığı, lakin lal səslərlə danışmalı olan zəng səsləri, ey ali insanlar! Zira siz məni anlamırsınız!

Qurtardı! Qurtardı! Ey gənclik! Ey günorta! Ey günortadan sonra! Artıq axşam düşür, gecə və gecəyarısı başlayır, – köpək hürür, külək – məgər külək köpək deyil? O vıyıldaır, zarıldaır, ulayıır. Ax! Ax! O necə ah çəkır, necə gülür, necə xırıldaır və ah çəkır, bu gecəyarı!

O, indı necə ayıq danıır, bu sərxoş xəyalpərvər! Deyəsən, onun sərməstlıyı keçıb-gedıb. O, hədsız zırək olub? Bu xanıı yenıdən həyəcan keçırır?

– Öz ələınıı yuxuda təzədən yaşayır bu qoca, dərin gecəyarısı. Və həm də eynı dərəcədə öz sevincını. Zira kədər dərin olanda dönüb sevinc olur: lakin sevinc bulaq kımı çağlayır.

9

Sən üzüm tənəyısən, nəyə görə məni tərıfləyırısən? Axı mən kı səni qopartmışam! Mən amansızam, sən qan içındəsən: – nəyə görə sən mənim bu sərxoş qəddarlığıma tərıflər yağıdırırısən?

«Nə kı kamlı oldu, nə kı yetııdı – ölmək istəyır! Bunu sən deyırısən – xoşbəxtdır, xoşbəxt olsun üzümçünün bıçağı! Lakin bütün yetıısməmişlər yaşamaq istəyırler, eyvah!

Qəm pıçıldaır: «Çürü! Rədd ol, ey ələı!» Dəymıı, şad və tam istəkli olmaq üçün ıztırab çəkənlərin heç də hamısı yaşamaq istəmır, – uzaq istəklərlə dolu, daha uca, daha ışıqlı. «Mən varıslər istəyırəm, – ıztırab çəkənlərin hamısı belə deyır, – mən uıaqlarımı istəyırəm, özümü yox». Sevinc isə nə varıslər, nə də övlad istəyır, – sevinc öz-özünü istəyır, əbədıyyət istəyır, qayıtmaq istəyır, istəyır kı, hər şey əbədı olsun.

Kədər deyır: «Sınıb tıkə-tıkə, al qan içındə ol, ey ürək! Ayaqlar, tərpinin, qanadlar, uçun! Uzaqlara! Yüksəyə! Ələı!» Nə olar kı, qoy belə olsun! Ey mənim qoca ürəyım! Qüssə pıçıldaır: çürü!

10

Ey ali insanlar! Daha ürəyinizdə nə var? Kahinəmmi mən? Yuxugörənəmmi? Sərməstəmmi? Yuxuyozanəmmi? Gecəyarısı zəngiyəmmi?

Bir damla şəhmi? Buxarmı? Ya əbədiyyətin ətrimi? Məgər siz eşitmirsiniz? Məgər siz hiss etmirsiniz? Mənim dünyam indi kamilləşdi, gecəyarısı – həmin günortadır.

Hüznün özü də sevinçdir, lənətin özü də xeyir-duadır, gecə də bir günəşdir, – gedin! Və ya öyrənin: müdrik elə həmin dəlidir.

Haçansa siz sevinci təsdiq etmisinizmi? Onda, ey dostlarım, həm də siz hər cür kədəri təsdiq etmisiniz. Hər şey bir-birinə dolanıb, hər şey bir-birinə qarışıb, hər şey bir-birinə, o buna, bu isə ona bənd olub.

Haçansa siz anı iki dəfə yaşamaq istərdinizmi, haçansa demisinizmi: «Sən mənim xoşuma gəlirsən, ey səadət! Ah! Ah!» Beləcə, siz istərdinizmi hər şey qa-yıtsın?

Hər şey təzədən, hər şey əbədi, hər şey bir-birinə hörülüb, hər şey bir-birinə vurulub, ah, siz dünyanı necə sevirsiniz, – siz əbədilər, onu əbədi və bütün zamanlar üçün sevirsiniz; və eləcə qüssə ilə deyirsiniz: çürü, amma geri qayıt! Şadlıq isə – ata yurduna qayıtmağa can atır!

11

Hər cür sevinc bütün şeylərin əbədiliyini istəyir, bal xoşlayır, maya xoşlayır, sərməst gecəyarısını xoşlayır, məzar xoşlayır, qəbirdə təsəlli olan göz yaşlarını xoşlayır, axşam şəfəqinin qızılına xoşlayır, – daha istəmir sevinc! O, hər cür qüssədən daha yangılı, daha səmimi, daha acgöz, daha dəhşətli, daha sirlidir, o, özünü istəyir; o, özünü içir, onun içində iradəsinin halqaları çarpışır.

O xanım məhəbbət istəyir, nifrət istəyir, o, hədsiz dövlətlidir, o bağışlayır, rədd edir, dilənçi payı kimi xahiş edir ki, kimsə onu götürsün, götürənə təşəkkür edir, istəyərdi ki, ona nifrət etsinlər, – şadlıq o qədər boldur ki, o, qüssə, şər, nifrət, təhqir, eybəcərlik, dünyanı istəyir, siz, əlbəttə, onu tanıyırsınız!

Ey ali insanlar! Şadlıq sizin həsrətinizdədir, ramolunmaz ilahi bir şadlıq, – sizin qüssələrinizin həsrətindədir, ey uğursuzlar! Hər cür uğursuzluğun içində əbədi bir şənlik yatır.

Zira hər cür şadlıq öz-özünü istəyir, bax elə buna görə o həm də qəlb əzablarını istəyir! Ah, ey xoşbəxtlik, ey kədər! Ey ürək, parça-parça ol! Ey ali insanlar, öyrənin də, sevinc əbədiyyət istəyir, – şadlıq bütün şeylərin əbədiliyini istəyir. O, öz doğma, çoxəsrlik evinə can atır.

12

Siz artıq mənim mahnımı öyrəndinizmi? Bildinizmi o nə istəyir? Nə olar ki, qoy belə olsun! Ey ali insanlar, mənim mahnımı oxuyun görüm!

Oxuyun mənə o mahnını ki, adı – «bir daha»dır, mənası isə – «əsrlərdən əsrlərə»dir, – bir yerdə oxuyun, ey ali insanlar, Zərdüştün mahnısını!

Əxz elə, ey dost!

Gör gecəyarısı səssizcə nə deyəcək?

«Dərin yuxu məni üzübdür tamam, –
Bu yuxudan daha oyanmışam mən:
Dünya – necə dərin, –
Günün gündüz çağı bunu dərk edə bilməz.
Dünya qüssə deməkdir, həm də dərindən dərin, –
Lakin sevinc bulaq kimi çağlayır:
Kədər pıçıldayır: çürü!
Sevinc isə üz tutur öz doğmaca evinə, – Öz doğmaca, çoxəsrlı evinə!»

İŞARƏ

Bu gecədən sonra səhər tezdən Zərdüşt yatağından sıçrayaraq, belini bağlayıb qaranlıq dağların dalından qalxan səhər günəşi kimi parlaq və güclü şəkildə mağarasından çıxdı.

«Ey böyük məşəl, – haçansa bir vaxtlar dediyi kimi söylədi, – sən xoşbəxtliyin gözləri kimi dərinsən, sən bu xoşbəxtliyin nəyə lazım olardı, əgər işıqlandırdığın məxluqlar olmasaydı?

Sənin oyanıb eləcə bağışlamaq və ümid vermək üçün getdiyin vaxt onlar öz evlərində qalsaydılar, – buna sən məğrur həya və abırın necə qəzəblənərdi?!

Nə olar ki?! Onlar hələ də yatır, bu ali insanlar. Halbuki mən artıq çoxdan oyağam: bunlar mənim əsl yol yoldaşlarım deyil! Burada öz dağlarımda mən onları gözləmirəm.

Mən öz işimə və yeni açılan günümə başlamaq istəyirəm. Lakin onlar başa düşməzlər ki, mənim səhərimin işarəsi nə deməkdir, – mənim addım səslərim onları oyanmağa çağırır.

Onlar hələ də mənim mağaramda yatırlar, onların yuxusu mənim sərməstlik mahnılarımla xumardır. Məni eşidən, dinləyən qulaqları yoxdur».

Zərdüşt ürəyində bunları söylədi, eyni zamanda günəş də yavaş-yavaş qalxırdı. Bu zaman o, sual dolu nəzərlərlə göyə baxdı, çünki başı üstündə öz qartalının qışqırığını eşitdi: «Nə olar ki?! – o, üzünü göyə tutub çığırdı, – bu, mənim xoşuma gəlir, bu, mənə yaraşır. Heyvanlarım oyandılar, çünki mən oyanmışam.

Qartalım oyanıb. Mənim kimi günəşi alqışlayır. Qartal caynaqlarıyla yeni işıqları qamarlayır. Siz mənim həqiqi heyvanlarımsınız; mən sizi sevirəm.

Lakin mənim hələ əsl adamlarım çatışmır!»

Zərdüşt belə söylədi; lakin bu yerdə o, özünü çoxlu quşlar tərəfindən mühasirəyə alınmış hiss etdi, quşlar onun ətrafında uçur və saysız qanadların səsi, başı üzərindəki quşların bir-birlərini itələmələri o qədər böyük idi ki, o, gözlərini yumdu. Və həqiqətən də, onun üstünə sanki yeni düşmən üzərinə millənən ox buludları yağdı. Lakin bu, məhəbbət buludları idi ki, yeni dostun üstünə səpilir.

«Mənim başıma nə gəlir?» – ürəyi heyranət dolu Zərdüşt fikirləşdi və yavaş-yavaş mağara ağzındakı böyük daşın üstünə oturdu. Lakin o, əlini ətrafında və başı üstündə yelləndərək quşların məhəbbətindən özünü qoruyurdu, bu zaman o daha heyranedicə bir hadisəyə tuş gəldi: zira o hiss etmədən sıx, isti və qıllı yaldan yapışmışdı; və o dəqiqə qarşısında müti və uzun bir nəbə eşitdi – şir nəbəsi.

«İşarə yaxınlaşır», – Zərdüşt dedi və onun qəlbi tamam dəyişdi. Və həqiqətən də, gözlərinin qabağı işıqlananda o gördü ki, ayaqları altında nəhəng sarı bir heyvan uzanaraq başını onun dizlərinə söykəyib. Öz sahibini tapan bir it kimi şir məhəbbətdən onu tərk edə bilmirdi. Lakin göyərçinlər öz sevgilərində heç də şirdən geri qalmırdılar və hər dəfə göyərçin şirin burnunun yanında qanad çalanda şir təəccüblə başını yırğalayır və gülməyə başlayardı.

Bütün bunları görüb Zərdüşt yalnız bir söz işlətdi: «Uşaqlarım mənim, yaxındır, mənim balalarım». Sonra o, tamamilə lal-dinməz oldu. Amma onun qəlbi artıq təsəllisini tapmışdı və gözlərindən yaş axırdı, əllərinə tökülürdü. O isə daha heç nəyə fikir vermirdi və tərpənməz oturmuşdu, heyvanlardan da müdafiə olunmurdu. Göyərçinlər isə uçur, qayıdır, onun çiynlərinə oturur, ağ saçlarını sıgallayır və öz zərif xoşbəxtliklərindən yorulmurdular. Qüdrətli şir isə ara vermədən Zərdüştün əllərində göz yaşlarını yalayır və eyni zamanda astadan nərildəyirdi. Heyvanlar özlərini belə aparırdılar.

Bütün bunlar ya uzun müddət, ya da çox qısa bir vaxt davam etdi. Zira belə hadisələr üçün dünyada zaman mövcud deyil. Bununla bərabər, Zərdüştün mağarasında ali insanlar artıq oyanmış və yürüşə hazırlaşib Zərdüştün görüşünə gələrək səhər salamlarını ona çatdırmaq istəyirdilər: çünki onlar oyanıb görmüşdülər ki, Zərdüşt artıq qalxıb gedib. Lakin onlar bir-birinin dalınca addımlayaraq mağaranın çıxışına yaxınlaşanda şir qorxunc bir şəkildə qulaqlarını şəkələdi və dönüb vəhşi bir nəbə ilə mağaraya tərəf atıldı; ali adamlar isə onun nəbə səsini eşidib bir nəfər kimi qışqırıraq bir anda mağarada gözdən itdilər.

Zərdüştün özü isə diksinib heyranətlə yerindən qalxdı, təəccüblə ətrafına baxıb, ürəyindən soruşaraq fikirləşdi. «Mən nə idi eşitdim? – nəhayət, astadan dedi. – İndi nə idi mənimlə baş verdi?»

Və budur, xatirələri qayıtdı. Və o, o dəqiqə dünənlə bu gün arasında nə baş verdiyini anladı. «Budur həmin daş, – saqqalını sıgallayaraq dedi, – dünən səhər mən onun üstündə oturmuşdum; bax burada isə rəmmal mənə yaxınlaşdı, burada ilk dəfə qışqırıq eşitdim, kömək diləyən böyük bir qışqırıq ki, indicə eşitdim.

Ey ali insanlar, sizə bu kömək haqqında dünən səhər mənə qoca rəmmal xəbər verdi, – bu köməklə o, sizi şirnikləndirmək, məni isə yoldan çıxarmaq istədi. «Ey

Zərdüşt, – o, mənə dedi, – mən səni sənə sonuncu günahına aparmaq üçün gəlirəm».

«Mənim sonuncu günahım? – Zərdüşt səsləndi və öz sözünə qəzəblə güldü. – Mənim sonuncu günahım kimi o axıra saxlanılan nədir belə?»

– Və Zərdüşt yenə böyük daşın üstündə oturub öz aləminə və fikirlərinə qərq oldu. Birdən o, yerindən sıçradı. «Şəfqət! Ali insana şəfqət! – səsləndi və rəngi mis kimi oldu. – Nə olar ki, bunun vaxtı çatmışdı!

Mənim şəfqətim və mənim şəfqətim – nə olar ki?! Məgər mən xoşbəxtliyə can atıram? Mən öz işimi axtarıram!

Və budur! Şir gəldi, uşaqlarım yanımdadır, Zərdüşt yetişib. Mənim vaxtım gəlib çatıb.

Bu, mənim səhərimdir, günün şəfəqləri parıldayır: qalx ayağa, qalx, ey böyük günorta!»

Zərdüşt belə söylədi və qaranlıq dağların arxasından qalxan parlaq və güclü sübh günəşi kimi öz mağarasını tərk etdi.